વૈદ્ય અને વૈદક

ભાગ ૨ જો.

(રસાયનશાસ્ત્ર)

ભાગ્યોદય ઑફીસ
અમદાવાદ.

વૈદ્ય અને વૈદક

ભાગ ૨ જો.

(રસાયન પ્રકરણ.)

(ધાતુ તથા વિષનું શોધન, મારણ, ભષ્મો, રસો, આસવ, અવલેહ, ગુટિકાઓ, માત્રાઓ, મુરબા વિગેરે ઔષધોનો સંગ્રહ.)

રચી છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.

અધિપતિ ભાગ્યોદય.

કાયદાનો શિક્ષક, ધનવાન અને ભવિષ્યવેત્તાના કર્તા,

અમદાવાદ.

બીજી આવૃત્તિ　　　　પ્રત ૧૫૦૦

સંવત ૧૯૮૦　　　　સન ૧૯૨૪

" શ્રી ભાગ્યોદય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં "

જેઠાલાલ દેવશંકર દવેએ છાપી અને પ્રસિદ્ધ કર્યું.

ખાડીઆ—અમદાવાદ.

કીં. ૦—૧૨—૦

વૈદ્ય અને વૈદક

ભાગ ૩ જો.

જેમાં અંગ્રેજી રીતથી એટલે પાશ્ચિમાત્ય પદ્ધતિથી રોગ મટાડવાની રીત, દવાઓ બનાવવાની રીત, આપવામાં આવી છે.

ડોકટરો પોતાના દરદીઓને કઇ કઇ અંગ્રેજી દવાઓ કયા કયા રોગો ઉપર આપે છે તથા તે તે દવાઓ આપણી દેશી કઇ કઇ વસ્તુઓની કેવી કેવી રીતે બનાવી શકાય છે તેનો સંપુર્ણ સમાવેશ આ પુસ્તકમાં કરવામા આવ્યો છે.

આ પુસ્તકથી દેશી વૈદ્ય અથવા તો આ પુસ્તક ખરીદનાર માણસ એક ડોકટર જેટલું જ્ઞાન મેળવી શકશે.

દેશી ઔષધો સાથે આવા વિદેશી ઔષધો પણ જાણવાની જરૂર છે. અને તે દરેક માણસો જાણી અને સમજી શકે તેવી રીતે તેનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે. કીં. રૂ. ૧-૦-૦

ભાગ્યોદય માસિકના ગ્રાહકને અને આ પુસ્તકના પ્રથમ બે ભાગ ખરીદનારને તે જો અગાઉથી ગ્રાહક થશે તો ૦-૧૨-૦ માંજ મળશે.

લખોઃ—અધિપતિ ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના

આજકાલ દેશમાં દરદો અને વૈદોની સંખ્યા ઓછી નથી. તેમાં ઘણા માણસો ઉટવદોના હાથમાં સપડાવાથી લાભ ન મેળવતા ઉલટી હાનીજ મેળવે છે, તેવા સજ્જનો આ પુસ્તકનો બરોબર ઉપયોગ કરશે તો તેમને આખરે લાભજ થશે.

વૈદ્યવિદ્યા એ એટલી બધી અગત્યની વિદ્યા છે કે તેને જાણુ-વાની દરેક માણસની ફરજ છે. શરીર આરોગ્ય હોય તોજ બીજાં કામ થઈ શકે છે. અને શરીરને આરોગ્ય ગમવાને માટે વૈદકજ્ઞાનની દરેક માણસને અગત્ય છે. કેટલાક ઘરગતુ ટુચકાઓ કે જે ઘેર બનાવી ઉપયોગ કરવામાં આવે તો અવશ્ય ફાયદો થવાનો સંભવ છે અને તે સર્વ ઉપરાંત ધાતુઓનું શોધન કરી તેની ભસ્મો શી રીતે બના-વવી, તેનો ઉપયોગ શી રીતે કરવો, તેની માત્રાઓ, રસો અને ગુટી-કાઓ શી રીતે બનાવવી વિગેરે ઉપયોગી બાબતોનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આશા છે કે તે દરેકને ઉપયોગી થઈ પડશે.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

પ્રથમ આવૃત્તિ ખપી જતાં આ પુસ્તકમાં ઘણોજ સુધારો વધારો કરી તેની આ બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડી છે. આ આવૃત્તિમાં ઘણા રસો વીગેરે વધુ ઉમેર્યા છે, જેથી આ નાનું પુસ્તક પણ મોટા પુસ્તકની ખાસ ગરજ સારશે, એમ અમારૂં માનવું છે.

અમદાવાદ. } ભાગ્યોદય ઑફીસ.

તા. ૧૨-૨-૨૪.

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ ૫ મું.

પ્રકરણ ૧૧ મું,

પ્રકરણ ૧૨ મું.

અંજન.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

તેલો

પ્રકરણ ૧૫ મું.

લેપ.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

મલમ.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

શરબતો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

પરચુરણ ઓષધો.

વૈદ અને વૈદક

ભાગ ૨ જો.

અથમંગલમ.

પ્રાણી માત્રના પ્રેરક કે જેનો જગતમાત્રમાં વાસ છે. જે સૃષ્ટિના ઉત્પત્તિ, સ્થિતી અને લયના હેતુરૂપ છે, વનસ્પતી આદિ વનઔષધિઓમાં જે રોગ નિકંદન કરનાર અમૃતરૂપે વ્યાપી રહ્યા છે. તે શ્રી મહેશ્વર નૃસિંહ ભગવાનને આ વૈદકના બીજા ભાગનો આરંભ કરતાં પુર્વે અનેકશઃકોટી પ્રણામ કરૂં છું.

પ્રાણી માત્રનો નિભાવ કરવામાં પાલણ પોષણ કરવામાં અને સદા શાંતિમાં સ્થિત એવા ભૂત માત્રના અધિપતી શ્રી વિષ્તુ પરમાત્માભિન્ન શ્રી સદ્ગુરૂ પરમાત્માને આ જનહીતકર કાર્યના આરંભમાં વારંવાર વંદન કરૂં છું.

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રારંભ-રસાયન પ્રયોગો.

દરેક રોગ ઉપર વાપરવાની વનસ્પતિની દવાઓ ભાગ ૧ લા માં આવી ગઈ છે. જેમાંની કેટલીક દવાઓ અધુરી રહેલી આ ભાગમાં આપવામાં આવી છે.

સાત ધાતુઓ અને તેનું શોધન તથા મારણ.

સોનું, રૂપું, તાંબુ, પીતળ, શીસું, કલાઇ અને પોલાદ (લોહ) લોઢું (ગજવેલ) એ સાત ધાતુઓ જાણવી.

સોનાનું શોધન.

સોનાનાં પત્રાં કરી તેને અગ્નિમાં તપાવી પહેલીવાર તેલમાં બોળવાં અને કાઢવાં એવીજ રીતે તપાવીને ત્રણવાર તેલમાં બોળવાં અને કાઢવાં, અને એવીજ રીતે છાસમાં, કાંજીમાં, ગૌમુત્રમાં, અને કળથીના દરેકના કાઢામાં ત્રણ ત્રણવાર તે પત્રાંને ઉનાં કરીને બોળવાં. આવી રીતે ઉપરની વસ્તુઓમાં ત્રણ ત્રણવાર તપાવીને બોળવાથી સોનાનું શોધન થાય છે.

રૂપું-પીતળ, તાંબુ, કાંસુ-અને લોઢું એ ધાતુઓનું શોધન.

ઉપરની ધાતુઓનું શોધન સોનાનાં પત્રાંને શોધનની જે ઉપરક્રીયા બતાવી છે તે પ્રમાણે કરવું.

સીસાનું શોધન.

સીસાના કટકા કરી તેને એક માટીની કુલડીમાં નાંખી તે કુલડીને અગ્નિપર તપાવીને સીસાનો રસ કરવો અને રસ થાય ત્યારે તે રસને તેલમાં રેડવો. (આ રસ તેલમાં રેડતી વખતે ઉછળીને ઉડી રેડનારને વાગે છે માટે તેલના વાસણમાં મોં ઉપર ધંટીનું પડ

મુકી તે પડના કાણાંમાંથી રસ રેડવો અને તે કડછીમાં વેગળે ઝાલી તે કડછીના ચાડામાં પ્રથમ રસ રેડી તે કડછી વતી રસ રેડવો.) આ પ્રમાણે ત્રણવાર રસ ઉનો કરી તેલમાં, ત્રણવાર છાસમાં કાંજી, ગોમુત્ર, કળથી અને આકડાના દુધમાં ત્રણ ત્રણવાર રેડવાથી સીસાનું શોધન થાય છે.

કલાઇનું તથા જસતનું શોધન.

કલઇનું તથા જસતનું શોધન શીસાના શોધન પ્રમાણે કરવું.

સાત ઉપ ધાતુઓ અને તેનું શોધન.

સુવર્ણ માક્ષીક–સોનામુખી, મોરથુથુ, અભ્રક–અબરખ, સુરમો, મનશીલ, હડતાલ અને ખાપરીયું.

સુવર્ણ માક્ષીક–સોનામુખીનું શોધન.

સોનામુખી ત્રણ ભાગ અને સિન્ધાલુણ એક ભાગ બંનેને મિશ્ર કરી ચુર્ણ કરવું, તેને એક લોઢાની કડાઇમાં નાંખી એ કડાઇને ચુલાપર મુકી તળે તાપ કરવો. અને તે ચુરણમાં બીજોરાનો અગર કાગદી લીંબુનો રસ તે પલળે તેટલો નાંખી તબેથાથી હલાવી કઢાઇ લાલ થાય ત્યારે નીચે ઉતારી તે ચુર્ણ ઠરી ગયા પછી બહાર કાઢી લેવું. એટલે સોનામુખીનું શોધન થયું.

મોરથુથાનું શોધન.

મોરથુથુ બે ભાગ, બીલાડીની વિષ્ટા એક ભાગ અને હોલાની વિષ્ટા એક ભાગ લઇ ત્રણે મિશ્ર કરી ખરલ કરવાં, તેમાં મોરથુથાનો દશમો ભાગ પાટીઓ ટંકણખાર નાંખી વાટી ગોળો વાળવો. પછી માટીના કોડીઆમાં મુકી ઉપર બીજું કોડીઉં ઉંધું ઢાંકી તે બંને કોડીયાંની સાંધપર લુગડુ વીંટી તે પર સુતર વીંટી ભીની માટી ચોપડવી પછી અડાયાનાં છાણાંનો હલકો અગ્નિ આપવો. એ રીતે પ્રથમ પુટ આપી

તે ગોળાને બહાર કાઢી દહીંની અંદર ઘુંટી ફરી ઉપર પ્રમાણે પુટ દેવા, ત્યાર પછી તેવીજ રીતે મદની અંદર પુટ દેવાથી તેનું શોધન થાય છે.

અભ્રક-અબરખનું શોધન

કાળા અભ્રકને અગ્નિમાં તપાવી દુધમાં બોળવો. પછી તેનાં પત્રાં કરી તે પત્રાંને તાંદળજાની ભાજીના કે લીંબુના ખાટા પદાર્થના રસથી આઠ પહોર સુધી પલાળવાથી અભ્રક શુદ્ધ થાય છે.

કાળા સુરમાનું શોધન.

કાળા સુરમાનું ચુર્ણ કરી તે ચુર્ણને કાગદી લીંબુના રસમાં ડુબાડી અને વાટી એક દીવસ તડકામા સૂકવવું જેથી તે શુદ્ધ થાય છે.

મનશીલનું શોધન.

મનશીલના કટકા કરી તેવડા લુગડામા પોટલી બાંધી તે પોટ લીને દોલાયંત્રની અંદર બકરીના મુત્રમાં ત્રણ દીવસ સુધી અગ્નિ આપીને પછી બહાર કાઢી લેવો.

દોલાયંત્રની વિધિ.

જે પ્રવાહી પદાર્થમાં દવા શોધવાની લખી હોય તે પ્રવાહી પદાર્થને હાંલ્લામાં નાંખી, પછી જે ઔષધનું શોધન કરવાનું હોય તે ઔષધને તેવડા લુગડામાં પોટલી બાંધી ત્યારબાદ માટલા ઉપર એક આડી લાકડી મુકી તે લાકડીએ તે પોટલી અંદર પ્રવાહી પદાર્થમાં બોળાય તેવી રીતે બાંધવી પછી તે હાંલ્લુ અગ્નિ ઉપર મુકી જેટલો વખત તે ઔષધને અગ્નિ આપવાનું લખ્યું હોય તેટલો વખત અગ્નિ આપવો તેનું નામ દોલાયંત્ર જાણવું.

હરતાલનું શોધન

શુદ્ધ કરેલી પડવાળી હરતાલના કટકાઓને તેવડા લુગડામાં પોટલી બાંધી તેને દોલાયંત્રની અંદર કાંજીમાં એક પહોર સુધી અગ્નિ

આપવા, અને તે પ્રમાણે કહોળાના રસમાં, તલના તેલમાં અને ત્રીફ- ળાના કવાથમાં દરેકમાં એકેક પહોર અગ્નિ આપવાથી હરતાલનુ શોધન થાય છે.

ખાપરીયાનું શોધન.

ખાપરીયાના કટકાને, દોલાયત્રમાં મનુષ્યના મુત્રમાં રાતદીવસ સાત દીવસ પર્યન્ત ભીંજવી રાખવું રોજ નવું નવું મુત્ર નાંખવું. જેથી ખાપરીયું શુદ્ધ થાય છે.

ગેરૂ, હીરાકસી, ટંકણખાર, કોડી, ફટકડી, શંખ અને ઓદાર- કાંકરાનું શોધન કાળા સુરમાના શોધન પ્રમાણે ઉપર પ્રમાણે કરવું.

શિલાજીતનું શોધન.

પર્વતપરની મોટી શિલાઓ ઓગળીને તે પરથી જે રસ ઝરેછે તે રસને શિલાજીત કહે છે. શીલાજીતને ગાયનું દુધ, ત્રિફળા, તથા ભાંગરાનો રસ એ ત્રણેની અંદર એક દિવસ જુદો જુદો તેને સુકાઇ જતાં સુધી ઘુંટવો અને તડકામાં સુકવવો જેથી શુદ્ધ થાય છે.

શુદ્ધ શિલાજીતની પરીક્ષા.

શુદ્ધ શિલાજીતને દેવતા ઉપર મૂકવાથી ધુમાડી ન નીકળતાં લીંગના સરખો આકાર થાય છે.

શિલાજીતના ગુણ.

શોધેલો શિલાજીત, શ્લેસ્મ, પ્રમેહ, પથરી, મુત્રકૃચ્છ, ક્ષય, શ્વાસ, હરસ, પાંડુ, વાતરક્ત, કુષ્ટ અપસ્માર અને ઉદરરોગ મટાડેછે.

મન્ડુર—લોઢાના કાટોડાનું શોધન.

લોઢાના કાટોડાને બહેડાના લાકડાંના દેવતાની અંદર ઉનો કરી લાલ થાય કે તુરત ગાયના મુત્રમાં બોળવો એ રીતે સાત વખત તપાવી સાત વખત ગાયના મુત્રમાં બોળવાથી લોઢાના કાટોડાનું શોધન થાય છે.

રસાદિ ઔષધોનું શોધન.

પારો એ સર્વ રોગનો નાશ કરનારો તથા શરીરને પુષ્ટ કરનારો છે, તે પારાના નામ, રસેંન્દ્ર, પારદ, સૂત, હરજ, સુતક રસ અને મુકુન્દ છે.

પારાનું શોધન.

હીંગળામાંથી કાઢેલો પારો શુદ્ધ ગણાય છે. હીંગળાને લીંબુના રસમાં ત્રણ કલાક ઘુંટીને ડમરૂ યંત્ર કરી તળે તાપ કરવો જેથી નિચેનો પારો ઉપરના હાંલ્લામાં ચોટશે તેને ઉતારી ધીમે રહી લઇ લેવો તે પારો શુદ્ધ થાય છે.

ડમરૂ યંત્ર કરવાની વિધિ.

પ્રથમ એક હાંલ્લીમાં ઉપર પ્રમાણે ઘુંટેલ પદાર્થ (હીંગળો) પાથરવો અને તે હાંલી ઉપર બીજી હાંલી તેનું મોં બંધબેસતુ આવે તેવી રીતે ઉંધી મુકી અને તે બંને હાંલીના મોં આગળ કપડછાણ કરી બંધ કરવું. પછી તેને અગ્નિ ઉપર મુકી તળે તાપ કરવો અને ઉપલી હાંડલી ઉપર ભીનું લુગડું મુકવું તથા જરા જરા વારે પાણી છાંટવું. આથી તળેની હાંલ્લીમાંથી પારો ઉડીને ઉપરની હાંલ્લીમાં ચોટશે. જે છેવટ થંડુ પાડી નીચે ઉતારી ઉપરની હાંલ્લીમાંથી લઇ લેવો. તે પારો દરેક કામમાં વાપરવા લાયક થાય છે.

ગંધકનું શોધન.

લોઢાની કઢાઇમાં ઘી નાંખી તે ઘીને ચૂલાપર ઉનું કરવું ઘી ઉનું થાય કે તુરતજ ઘીના વજનના જેટલો આમલસારો ગંધકનો ભૂકો તેમાં નાંખી જેવો ગંધક ઓગળી ઘીમાં ભળી જાય કે તુરત એક વાસણમાં દુધ ભરી તેના મોંપર લુગડું ઢાંકી તે લુગડામાં ઉપરનો ગંધક રેડવો જેથી તે ગંધક દુધમાં પડીને કણીઓ, કણીઓ થઇ જાય તે શુદ્ધ થયો જાણવો.

હિંગળાનું શોધન.

હીંગળાને ઘેટીના દૂધની સાત ભાવના અને લીમ્બુના રસની સાત ભાવના આપવાથી શુદ્ધ થાય છે.

વછનાગનું શોધન.

વછનાગના કટકા કરી ત્રેવડા લુગડામાં પોટલી બાંધી માટીના વાસણમાં ગોમુત્ર ભરી તેમાં ડુબાડી તડકે મુકવું, બીજે દિવસે તે ગોમુત્ર કાઢી નાંખી તાજું ગોમુત્ર નાંખી તડકે સૂકવવું એમ ચાર દિવસ કરી ચોથે દીવસે બહાર કાઢી તે વછનાગને સુકવી લુગડાથી ચાળી નાંખવો જેથી તે વછનાગ રોગ મટાડવામાં ઉત્તમ થાય છે.

આકડા નામે ઉપવિષનું શોધન.

ગાયનું મુતર, છાંશ, દુધ, દહીં અને ઘી એ પાંચે મિશ્ર કરી તેમાં આકડાને એક દીવસ રાખી મુકવાથી શુદ્ધ થાય છે.

થોરના દુધનું શોધન.

ઉપર પ્રમાણે ગાયનું મુત્ર, છાશ, દુધ, દહીં અને ઘી પાંચે પદાર્થ અકક તોલો અને દુધ એક તોલો મિશ્ર કરવાથી તે દુધ શુદ્ધ થાય છે.

ધંતુરાનું શોધન.

ધંતુરાના બીને ચાર પ્હોર સુધી ગાયના મુત્રમાં પલાળીને કાઢી લેવાં અને સુકાય કે તેને ખાંડી બી ઉપરનાં ફોતરાં ઝાડકી નાંખી અંદર જે બી રહે તે સર્વ દવામાં વાપરવાં.

દુધીયા વછનાગનું શોધન.

દુધીયા વછનાગના કટકાને એક દીવસ ગાયના મુત્રમાં રાખ-વાથી શુદ્ધ થાય છે.

કણેરનું શોધન.

કણેર લઇ દોલાયંત્રમાં બકરીના દુધમાં એક પહોર સુધી બાફ દેવાથી શુદ્ધ થાય છે.

ચણોઠીનું શોધન.

ચણોઠીને કાંજીમાં દોલાયંત્રની અંદર એક પહોર બાફ દેવાથી શુદ્ધ થાય છે.

અફીણનું શોધન.

અફીણ વાટી આદાના રસમાં પલાળી એક દીવસ ધુંટવું એવી રીતે આદાના રસમાં ૨૧ દીવસ સુધી ધુંટવાથી અફીણ શુદ્ધ થાય છે.

નેપાળાનું શોધન.

નેપાળાના બીની છાલ કાઢી નાંખી અંદરની મીંજેની કપડામાં પોટલી બાંધી તેને ભેસના છાણની અંદર ત્રણ દીવસ સુધી રાખી મુકવી.

પછી ચોથે દીવસે તે પોટલી કાઢી અંદરના બીને ઉના પાણીથી ધોઇ ઉપર ઉગેલી રૂવાંટી તથા છાલ અને અંદરના રેષાઓ કાઢી નાંખી સ્વચ્છ કપડા ભેગો ખલમાં ધુટવા પછી તેને બહાર કાઢી માટીના કોરા વાસણ ઉપર ચોપડવું, જેથી તે ધૂળ જેવો થઇ જશે પછી તેને લઇ લીંબુના રસની સાત ભાવનાઓ દેવાથી શુદ્ધ થાય છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

મારણ પ્રયોગો.

સોનાની ભષ્મ બનાવવાની રીત.

૧ લા પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે શુદ્ધ કરેલ સોનાનું ચૂર્ણ ૧ભાગ તથા શુદ્ધ કરેલો પારો બે ભાગ લઇ તેને લીંબુના રસમાં ધુંટી

ગોળો વાળવો, તેટલાજ વજનનો આમલસારો ગંધક લઇ તેને બા-રીક વાટી માટીનાં બે કોડીયાં લઇ એક કોડીઆમાં અર્ધો ગંધક નાંખી ઉપર પેલો ગોળો મુકી બાકીનો ગંધક ઉપર પાથરવો, પછી બીજું કોડીયું ઉંધુંવાળી બંને કોડીયાની સાંધપર લુગડું લપેટી તેના પર સૂતર વીંટી કપડછાણ કરી ત્રીસ છાણાં લઇ અર્ધાં નીચે અને અર્ધાં ઉપર એમ જમીનમાં ખાડો ખોદી ગોઠવી વચ્ચે સંપુટવાળું કોડીયું મૂકી અગ્નિ સળગાવવો. એ પ્રમાણે ચૌદ પુટ દીધાથી સોનાની ઉત્તમ ભષ્મ બને છે. દરેક પુટ દેતી વખત ગંધક નવો નવો નાંખવો

(૨) સોનાનાં શુદ્ધ કરેલાં પત્રાં ઉપર કબુતરની અથવા કુકડાની હગારના ઉપરાઉપર લેપ દેવા. પછી સોનાનાં પત્રાંની બરાબર ગંધક લઇ વાટીને અરધો ભૂકો એક કોડીયામાં પાથરી તેના ઉપર સોનાનાં પત્રાંનો ગોળો કરી મુકવો, અને ઉપર બાકીનો અરધો ગંધક પાથ-રવો અને બીજું કોડીયું મુકી સંપૂટ ઉપર કપડ માટી કરી ઓરસ ચોરસ એક વેંત ખાડામાં ગાયના છાણાના કટકા ગોઠવી ને અંદર સંપૂટ મુકીને સળગાવી દેવાં એવા નવ પુટ આપવા. આ પુટને કુક-કુટપુટ કહે છે. પછી દસમીવાર એજ પ્રમાણે મહાપુટ આપવો, મહાપુટ–એટલે ગજપુટ કરતાં મોટો એટલે બે હાથ પહોળો અને લાંબો અને બે હાથ ઉંડો ખાડો કરીને ભઠ્ઠી આપવી.

(૩) સોનાનો રસ કરીને ઘુંટીને ગોળો કરીને તેમાં સોળમે હીસ્સે શીશું મેળવી ઢાળવું. પછી તેનું ચુર્ણ કરીને લીંબુના રસમાં ઘુંટીને ગોળો કરીને ઉપર લખ્યા પ્રમાણેજ કુકકુટપટ આપવા. માત્રા ૨ થી ૧ થી ૨.

(૪) સોનાથી સોળમા ભાગની સીસાની ભષ્મ લઇ કાંકલીઆ થોરના દુધમાં ઘુંટી સોનાના પત્રાં ઉપર ચોપડી ગજપુટ અગ્નિ આ-પવો. એવા સાત પુટ આપવાથી ઉત્તમ ભષ્મ થશે.

સોનાની ભષ્મના ગુણ.

સોનાની ભષ્મ સ્વાદિષ્ટ, કડવી, સ્નીગ્ધ, ટાઢી અને ભારે છે, બુદ્ધિ તથા વિદ્યા વધારે છે, સ્મરણશક્તિને ખીલવે છે અને વિષને હરે છે.

સોનાની અપકવ ભષ્મના અવગુણ.

અપકવ ભષ્મ પુરૂષોનાં બલ અને વિર્યનો નાશ કરીને શરીરની અંદરના રોગને ઉત્પન્ન કરે છે.

રૂપની ભષ્મ કરવાની વીધિ.

શુદ્ધ કરેલી હરતાલ એક ભાગ લઈ લીંબુના રસમાં એક પહોર ઘુંટી, પછી રૂપાનાં પત્રાં ત્રણ ભાગ લઈને તે પત્રાંની પર તે હરતાલના કલ્કનો લેપ કરવો, અને માટીના કોડીઆમાં મુકી તેને કપડછાણુ કરી ત્રીસ છાંણાંની વચ્ચે મુકી અગ્નિ આપી પુટ દેવો તેવા ચૌદ પુટો દીધાથી રૂપાની ઉત્તમ ભષ્મ થાય છે.

રૂપાનાં પત્રાંથી આઠમા ભાગની હરતાલ લઈ તેને ડાંડલાઆ થોરના દુધમાં ઘુંટી પત્રાં ઉપર ચોપડી ગજ પુટ આપવો એવા સાત પુટ આપવાથી ઉત્તમ ભ્રષ્મ થશે.

૨ સુવર્ણમાક્ષિક તથા હીંગળો તેનું ચૂર્ણ કરી લીંબુના રસમાં ઘુંટીને તેમાં રૂપાની બારીક પતરીઓ મેળવી તેનો ગોળો કરી સરાવ સંપુટમાં મુકી ગજપુટ અગ્નિ આપવો આવા બે ત્રણ પુટ આપવાથી ભષ્મ થાય છે.

૩ પારો ગંધક તથા તે બંનેની બરાબર હરતાલ એ ત્રણેને કુંવારના રસમાં ઘુંટીને તેનો રૂપાનાં પતરાં ઉપર લેપ ચોપડવો અને તે કોડીયામાં મૂકી સરાવસંપુટ કરી ૩૦ છાણાંનો અગ્નિ આપવો એમ બે પુટ આપવાથી ભષ્મ થાય છે.

૪ શુદ્ધ રૂપાનો ભુકો પારા સાથે મેળવવો અને તેમાં રૂપાના વજન બરાબર હરતાલ તથા ગંધક મેળવીને લીંબુના રસમાં ખરલ કરીને સરાવ સંપુટથી ગજપુટ દેવો આવા ૩ પુટ આપવાથી ભષ્મ થાય છે.

રૂપાની ભષ્મના ગુણ.

સ્વાદિષ્ટ, ઝાડો લાવનાર, અવસ્થા જાળવનાર, સ્નિગ્ધ, મળને બણી ખોતરી કાઢનાર વાતનો નાશ કરી પીત્તનું શમન કરનારી અને પ્રમેહ વિગેરે રોગોને મટાડનારી છે.

રૂપાની અપકવ ભષ્મના અવગુણ

અપકવ ભષ્મ પાંડુ, ખરજ, ગળાનું પકડાવું, બંધકોશ, વિર્ય અને બળનો નાશ કરી શીરોરોગ કરે છે.

તાંબાની ભષ્મ કરવાની રીત.

શુદ્ધ કરેલાં તાંબાનાં પત્રાંને ત્રણ દિવસ સૂધી લીંબુના રસમાં ધીમા તાપે ઉકાળી તે પત્રાં એક ભાગ અને શુદ્ધ પારો એક ભાગ લઇ ખલમાં લીંબુના રસમાં એક પહોર ઘુંટવાં ત્યાર પછી તેથી બમણા વજનમાં આમલસારો ગંધક લીંબુના રસમાં ઘુંટી તે કલ્ક તે પત્રાંપર ચોપડી તેનો ગોળો વાળવો. પછી, ધરો અથવા સાટોડી જે મળે તેમાંથી વાટી કલ્ક કરવો તેનો ઉપરનાં પત્રાંના ગોળા ઉપર ચારે કોર ફરતો એક આંગળનો થર કરવો પછી તે ગોળાને એક હાંલ્લામાં મૂકી તે ગોળા ઉપર ઉંધું કોડીયું ઢાંકી તેને માટલા સાથે અંદર ભીની રાખ તથા મીઠા સાથે છાંદી લઇ ઉપર રેતી હાંલ્લાના મોંઢા સુધી ભરી તે ઉપર ઢાંકણું ઢાંકી તેની સાંધ પણ ભીની રખ્યા તથા મીઠાથી પુરી દઇ તે હાંલ્લાને ચુલાપર મૂકી તળે ધીમે ધીમે અગ્નિ આપી ચાર પહોર સૂધી તપાવવું. પછી નીચે ઉતારી તે હાંલ્લું

ટાઢું થયે તે ગોળાને હાંલ્લામાંથી બહાર કાઢી એક દિવસ સૂરણના રસમાં ઘુંટી ગોળો વાળવો; પછી તેનાથી અર્ધા વજને શુદ્ધ આમલસારો ગંધક ઘીની અંદર ઘુંટી તેનો પેલા ગોળા ઉપર લેપ કરવો પછી તે ગોળાને એક કોડીઆમાં મુકી ઉપર બીજું કોડીયું ઢાંકી કપડછાણુ કરી અને ગજપુટ અગ્નિ દેવો. આ અગ્નિ ટાઢો પડે ત્યારે સંપૂટ બહાર કાઢી ટાઢું પડવા દેઇ અંદરથી તાંબાની ભષ્મ કાઢી લેવી તે શુદ્ધ હોય છે. શુદ્ધ ભષ્મ ઉલટી ગ્લાની કે મૂર્છા કોઇ દિવસ કરતી નથી.

૨ શુદ્ધ કરેલ તાંબાનાં પતરાં ઉપર ગોમુત્ર અને લીંબુના રસમાં ઘુંટેલ ગંધકનો લેપ કરી ગોળો બનાવી સંપુટમાં મૂકી કપડમાટી કરવી અને તેને ગજપુટ અગ્નિ આપવો એટલે શુદ્ધ તામ્રભષ્મ થશે છેવટે પચામૃતની ભાવના દઇ ગજપુટ અગ્નિ આપવો. માત્રા ૦ાા થી ૧ રતી.

તાંબાની ભષ્મના ગુણ.

ઝાડો લાવનારી, પિત્ત તથા કફ મટાડનાર વ્રણ રૂઝવનાર અને હલકી છે, પાંડુ ઉદરરોગ, હરશ તાવ, કોઢ, કફ, ઉદરસ, દમ, ક્ષય, અમ્લપીત્ત, કૃમી અને સર્વ રોગને મટાડે છે.

કાચી તામ્બાની ભષ્મના અવગુણ

દાહ, સ્વેદ, અરૂચી, મુર્છા, ગ્લાની, જુલાબ, ઉલટી અને ભ્રાંતિ કરે છે.

મંડુરભષ્મ (લોહકાટ) શોધન.

સો વર્ષનું જુનું લોઢું અથવા જમીનમાંથી લોઢાના વજનદાર પથરા નીકળે છે તેની મંડુર ભષ્મ બને છે. આ મંડુરના પથરાને કોયલામાં મુકી ધમીને ગોમુત્રમાં ઠારવા સાતવાર તપાવીને સાતવાર

ઠારવાથી શુદ્ધ થઇ તેમાંથી માત્ર પથરા, હોય છે તે જુદા પડે છે, પછી તેનું ચુર્ણ કરી પછી માટીના હાંલ્લામાં આ ચુર્ણ તથા ત્રિફ્ળાનો ઉકાળો બમણા વજને મેળવીને તે હાંલ્લાનું મોં બંધ કરી કપડમાટી કરીને ગજપુટ અગ્નિ આપવો એટલે ઉત્તમ ભષ્મ થશે એક ગજપુટ આપવાથી બારીક ભષ્મ ન થાય તો વધારે ગજપુટ આપવા. માત્રા વાલ ૧ થી ૨

પીતળની ભષ્મ કરવાની રીત.

શુદ્ધ આમળસારો ગંધક એક ભાગ લઇ આકડાના દુધમાં ઘુંટી અને પીતળનાં તેટલાજ વજનનાં શુદ્ધ કરેલાં પત્રાં લઇ ને પર તે ઘુંટેલા ગંધકનો લેપ કરી એક કોડીયામાં મુકી બીજું કોડીયું ઉંધુ ઢાંકી તેને કપડછાણુ કરી ગજપુટ અગ્નિ દેવો એવા બે પુટ દીધાથી પીતળની ઉત્તમ ભષ્મ થાય છે.

પીતળની ભષ્મ, કડવી, ખારી, ઝાડો લાવનારી. પાંડુરોગ હરનારી અને કૃમીનો નાશ કરનારી અને મળને કાઢનારી છે.

શુદ્ધ પીતળની ભષ્મના ગુણ.

રોગ કરનારી, હરસ, પ્રમેહ, અને દાહઉત્પન્ન કરી મૃત્યુ કરે છે,

અપકવ ભષ્મના અવગુણ.

કાંસાની ભષ્મ, પીતળની ભષ્મ કરવાની રીત પ્રમાણે કરવી.

કાંસાની ભષ્મ કરવાની રીત.

તુરી, મળ કાઢનાર, નેત્રને હીતકારી, કફ અને પીત્તનો નાશ કરનારી છે.

અપકવ કાંસાની ભષ્મના અવગુણ.

રોગ કરનાર. ભ્રમ. હરશ, પ્રમેહ અને શરીરમાં દાહ ઉત્પન્ન કરનાર તથા મૃત્યુ કરનાર છે.

(નાગ) શીસાની ભષ્મકરવાની રીત.

શુદ્ધ મનશીલ નાગરવેલના પાનના રસમાં ઘુંટી તે કલ્ક તેટલા જ વજનનાં શુદ્ધ સીસાનાં પત્રાં કરી તે ઉપર ચોપડી તે પત્રાં એક કોડીઆમાં મુકી ઉપર બીજું કોડીયું ઢાંકી કપડછાણુ કરી ગજપુટ અગ્નિ આપવો; એવી રીતે ૩૨ પુટ આપવાથી શીશાની ભષ્મ પક્વ થાય છે.

શીસાની ભષ્મના ગુણ.

શીશાની ભષ્મ કલઇના જેવાજ ગુણુ કરવાવાળી છે.

શીશાની અપક્વ ભસ્મના અવગુણ.

શીસાની કાચી ભષ્મ કુષ્ઠ, ગુલ્મ, અરૂચી, પાંડુ, ક્ષય, કફ, લોહીવિકાર, મૂત્રકચ્છ, જ્વર, પથરી, શૂળ અને ભગંદર કરે છે.

કલાઇની ભસ્મ કરવાની રીત.

આંબલીની છાલ સવાભાગ, તથા પીપળાની છાલ સવાભાગ બંનેને મિશ્ર કરી ચુર્ણ કરવું. પછી કલાઇના કટકા દશ ભાગ લઇ માટીના વાસણમાં ભરી અગ્નિ ઉપર તપાવી રસ કરવો, રસ તૈયાર થાય કે ઉપરનું ચુર્ણ તેમાં નાંખી તવેથાવતી બે પહોર હલાવવું; જેથી કલાઇનો ભૂકો થઇ જશે. પછી તેમાં દશ ભાગ શુદ્ધ હરતાલ લઇ તેનું ચુણુ મેળવી લીંબુના રસમાં ઘુંટી ગોળો વાળવો. પછી તે ગોળો માટીના કોડીઆમાં મૂકી ઉપર બીજું કોડીયું ઢાંકી કપડછાણુ કરી ગજપુટ અગ્નિ આપવો; એવી રીતે દશપુટ દેવાથી કલઇની ઉત્તમ ભષ્મ બને છે.

૨ શુદ્ધ કલઇનાં પતરાંની કાતરથી બારીક પતરીઓ કરીને પતરીઓ તથા અજમાના એક કોડીઆમાં ઉપરાઉપરી થર દઇ

સંપુટ કરીને છાણામાં મુકી સળગાવી દેવાથી પતરીઓની ધોળી ભષ્મ થાય છે. માત્રા ૧ થી ૩ રતી.

કલાઇની ભસ્મના ગુણ.

કલઇની ભષ્મ હલકી ઝાડા લાવનારી, રૂક્ષ, કોઢ, પ્રમેહ, કફ, કૃમી, પાંડુ, શ્વાસ તથા નેત્રરોગ મટાડે છે, પીત્ત વધારે છે, સવ જાતના પ્રમેહનો નાશ કરે છે અને શરીર પુષ્ટ કરે છે.

કલઇની અપકવ ભસ્મના અવગુણ.

કલાઇની કાચી ભષ્મ, કોઢ, ગોળો, પાંડુ. પ્રમેહ, વાતરક્ત, અને અપચો કરે છે. તેમ મનુષ્યના બળનો નાશ કરે છે.

લોઢાની ભસ્મ બનાવવાની રીત.

શુદ્ધ કરેલ લેઢાનું ચુર્ણ બારભાગ, શુદ્ધ કરેલો હીંગળો એક ભાગ લઇ બંનેને કુંવરના રસમાં બે પહોર સુધી મીશ્ર કરી ઘુંટી ગોળો વાળવો, તે ગોળો એક કોડીઆમાં મુકી ઉપર બીજું કોડીયું ઉંધું વાળી બંને કોડીયાંને કપડછાણુ કરી ગજપુટ અગ્નિ આપવો. એવી રીતે સાતપુટ દેવાથી લોઢાની ઉત્તમ ભષ્મ બને છે.

૨ શુદ્ધ ગજવેલના ભુકાને લીલાં આંબળાંના રસની ભાવના દઇ સૂર્યના તાપમાં મુકવી. સુકાઇ ગયા પછી બીજે દીવસે તેમાં આંબળાનો રસ નાંખવો. આવી રીતે બારીક ભષ્મ થાય ત્યાં સુધી રોજ ભાવના દેવી અને સૂર્યનો તાપ આપવો. તેથી પણ લોહ ભષ્મ થાય છે. તેને સૂર્યપુટી ભષ્મ કહેવાય છે.

૩ આ પ્રમાણે શેરડીના કે જાંબુના રસમાં પણ સૂર્યના તાપે સુકવી રસની ભાવના આપવાથી ભષ્મ થાય છે. સોપુટ આપવાથી ઉત્તમ ભષ્મ થાય છે.

૪ શુદ્ધ પારો ૧ ભાગ, શુદ્ધ ગંધક ૨ ભાગ, અને શુદ્ધ ગજ-

વેલનું ચુર્ણ ૩ ભાગ ત્રણેને કુંવારના રસમાં ૬ કલાક સુધી ઘુંટીને ગોળો કરવો, તે ગોળા ઉપર એરંડાનાં પાન વીંટી દોરાથી બાંધવાં. પછી તે ગોળાને તાંબાના ડબામાં મુકી ઢાંકણું દઈ ઉપર કપડમાટી કરીને ડબો ધાનના ઢગલામાં ત્રણ દીવસ પછી કાઢીને ડબાની અંદરના ગોળાને બારીક ખરીને શાશી ભરવી.

૫ શુદ્ધ ગજવેલના ચુર્ણને [illegible]ના રસમાં મર્દન કરીને સરા વસંટપુટમાં ગજપુટ અગ્ની આપવો. એવીજ રીતે કુવારના ૩ તથા રાનતુલસીના ૬ મળીને ૧૨ ગજપુટ અગ્નિ આપવાથી લોહભષ્મ થાય છે.

૬ ગજવેલના ચુર્ણને ગાયના દહીંમા નાંખી સુકાય ત્યાં સુધી રાખવુ, પછી ધોઈને ચુર્ણ જુદું પાડવું પછી તેને ત્રીફળાના ઉકાળામાં ઘુંટીને ગજપુટ આપવો. આવા ત્રણ ગજપુટ આપવાથી સારી ભષ્મ થાય છે.

લોહાની ભસ્મના ગુણ.

લોઢાની ભસ્મ કડવી, ઝાડો કરનારી, તુરી, ટાઢી, મીઠી, ભારે રૂક્ષ, નેત્રને હીતકારી, મળને કાઢનારી, વાનો નાશ કરનારી, કફ, પીત્ત વીષે શુળ, શોફ, અર્શ, બરલ, પાંડુ, મેદ પ્રમેહ, જીવડા અને કોઢ મટાડે છે.

લોઢાની અપકવ ભસ્મના અવગુણ.

અપકવ ભસ્મ, શંઢપણું, કોઢ, મૃત્યુ, હૃદરોગ, શળ, પથરી નાના પ્રકારના રોગોને કરનારી, અશકત કરનારી અને હૃદયને પીડા કરનારીછે

લોહાની ભસ્મની માત્રા.

લોઢાની ભસ્મ, ૧ રતીથી ૯ રતી સુધી ખાવી.

લોહભસ્મ ખાનારે શું ચળી પાળવી.

તેણે કોળું, તલનું તેલ, અડદ, રાઇ, મદ્ય અને ખાટા પદાર્થો ખાવા નહી.

જસતની ભસ્મ કરવાની રીત.

જસતની ભસ્મ કલાઇની ભસ્મ કરવાની રીત પ્રમાણે કરવી.

(૨) માટીના કલાડામાં શુદ્ધ જસતને મુકી અગ્નિ આપી રસ કરવો. પછી તે રસને લીંબડાની લાકડાની લાકડી વતી હલાવતા જવું અને નીચે તાપ કરવો કેટલાક કલાક સુધી ઘુંટયા કરવાથી જસતના રસની થોડેથોડે ધોળી ખાખ થઇ જશે. પછી તે ભસ્મને કુંવારના રસની ત્રીફળાના ઉકાળાની અને ભોગરાના રસની દરેકની ૩ર ભાવના આપી ગજપુટ અગ્નિ આપવો છેવટે પંચામ્રતની ભાવના આપી ગજ-પુટ અગ્નિ આપવાથી ઉત્તમ ભસ્મ થશે. માત્રા ૧ થી ૩ રતી.

જસત ભસ્મના ગુણ

જસત ભસ્મ ઝાડો લાવનાર, કડવી, ટાઢી, કફ અને પીત્ત મટા-ડનારી, આંખને ઘણીજ હિતકારી, પાંડુ અને શ્વાસ (દમ)ને મટાડનાર છે.

જસતની કાચી ભસ્મના અવગુણ.

કાચી ભસ્મ, કોઢ, ગોળો, પાંડુ, પ્રમેહ અને વાતરક્ત કરી બળનો નાશ કરે છે.

પ્રકરણ ૩ જું.

સાત ઉપધાતુની ભસ્મો બનાવવાની રીત.

સોનામુખીની ભસ્મ.

સોનામુખીને કળથીના કાઢામાં ઘુટી, ગોળાવાળી કોડીઆમાં મુકી ઉપર બીજું કોડીયું ઉંધુંવાળી કપડછાણુ કરી ગજપુટ અગ્નિ આપવાથી ઉત્તમ ભસ્મ બને છે. સોનામુખી ૪ ભાગ, ગંધક ૧ ભાગ, એકત્ર કરી એરંડીઆમાં ઘુટી થેપલીઓ કરવી અને સરાવ સંપુટ કરી ડાંગરનાં ફોતરાંનો ગજપુટ અગ્નિ આપવો. તેથી સીંદુરના રંગની ભષ્મ થશે.

સોનામુખીનું ચુર્ણ કરી માટીના હાંલ્લામાં નાંખી તેમાં લીંબુનો રસ વારંવાર નાંખી ૬ કલાક સુધી તળે તાપ કરવો અને તળે લોઢાની કડછીથી હલાવવું.

સોનામુખી ભષ્મના ગુણ.

તે કડવી, વીર્યની વૃદ્ધિ કરનાર, રસાયન અને નેત્રને ફાયદો કરનાર છે, તે લીંગવર્તીરોગ, કંઠ રોગ, પાડુ, પ્રમેહ, વીષ, ઉદરરોગ અર્શ ક્ષય અને ત્રીદોષ મટાડે છે.

અપકવ સુવર્ણ માક્ષીક ભષ્મના અવગુણ.

અપકવ ભષ્મ જઠરાગ્ની મંદ કરે છે, બળની હાની કરે છે, ઝાડાને કબજ કરે છે. કોઢ, કંઠરોગ, અને નેત્રરોગ મટાડે છે.

રૂપામખીની ભષ્મની વિધિ.

રૂપામખીની ભષ્મ, સુવર્ણ માક્ષીકની ભષ્મ કરવાની રીત પ્રમાણે કરવી.

રૂપામખીની ભષ્મના ગુણ.

સ્વાદિષ્ટ, કડવી, વીર્યને વધારનાર, રસાયન, અને સુવર્ણ માક્ષીક ભષ્મના જેવા ગુણ કરે છે.

રૂપામખીની અપકવ ભષ્મના અવગુણ.

સુવર્ણ માક્ષીક અપકવ ભષ્મના અવગુણ પ્રમાણે જાણવા.

કપડછાણ કરવાની રીત.

એક કોડીયામાં ભસ્મ કરવાની વસ્તુ મુકી બીજું કોડીયું તે ઉપર ઉંધું ઢાંકી તે બંનેની સાંધપર લુગડું લપેટી તેના પર સુતર વીંટી તે લુગડાની અને સુતરની ઉપર ભીની કાળી માટીનો લેપ કરવો તેને કપડછાણ કર્યું કહેવાય છે, અને તે કોડીયાને સંપુટ કહેવું.

ગજપુટ અગ્નિ આપવાની રીત.

ઘનચોરસ એટલે સાધારણ માણસના ડોઢ હાથ (એક ગજ) ઉપર, નીચ તથા ચારે તરફ ફરતો ખાડો ખોદી તે ખાડાને અડાયાંના છાણાંથી અર્ધો ભરી તેની ઉપર કપડછન્દ કરેલું કોડીયાનું સંપુટ મુકી પછી બાકી રહેલા અર્ધા ખાડાને અડાયા છાણાંથી મોંઢા સુધી ભરીને જે અગ્નિ આપવો તેનુ નામ ગજપુટ જાણવું. આ પ્રમાણે એક વખત કરવાથી એક પુટ અને વારંવાર પાચ સાતવાર કરવાથી તેટલા પુટ અગ્નિ આપ્યો એમ જાણવું.

કુક્કુટપુટ અગ્નિ આપવાની રીત

એક વેંત નીચે ઉપર તથા ચારે તરફ ખાડો ખોદી તે અર્ધો ખાડો અડાયાંના છાણાથી ભરી તેની ઉપર પ્રમાણે સંપુટ કોડીયું મુકી બાકીના ઉપરના ભાગમાં છાણું મુકી અગ્નિ આપવો તેને કુક્કુટપુટ કહેવો.

મોરથુથાની ભસ્મ કરવાની રીત.

શોધેલો આમલસારો ગંધક, શોધેલો પાટીયો ટંકણખાર, ખાટી ભાજીનો રસ; એ ત્રણે પદાર્થ સરખે ભાગે લઇ ખરલમાં ઘુટવા પછી એ ત્રણે પદાર્થોથી બમણા શુદ્ધ કરેલા મોરથુથાનો ખરલમાં ઘુંટી ગોળો કરવો, પછી ઝીણા છીદ્રવાળી આખી કુલડીમાં તે ગોળો મુકી તે કુલડીનાં છીદ્રની ઉપર ઠીકરાનો કટકો મુકી તેપર લુગડુ લપેટી તે પર સુતર વીટીને પછી કપડછાણુ કરી કુકકુટપુટ અગ્નિ દેવો એ અગ્નિ ઠરે કે તરત કપડછાણુ કરેલી કુલડીને બહાર કાઢી લેવી ત્યાર પછી તેવીજ રીતે બે કે ત્રણ પુટ દેવાથી મોરથુથાની ઉત્તમ ભસ્મ થાય છે.

મોરથુથાની ભસ્મના ગુણ.

તીખી; ખારી; તુરી; સ્વચ્છ અને હલકી છે: શોધન કરનારી મળભેદીને બહાર કાઢનારી નેત્રને સુખદાયક તથા કંડુ: કૃમી અને વિષને મટાડનારી છે.

ધાન્યાભ્રક કરવાની વીધી.

શુદ્ધ કરેલો અબરખ ચાર ભાગ, કમોદ એક ભાગ બંનેને મિશ્ર કરી કામળામાં બાધી ત્રણ રાત સુધી પાણીમાં પલાળતાં પછી અભ્રક તથા કમોદ બાંધેલા તે કામળાને પાણીના વાસણમા મુકી ચોળવાથી રેતી સરખી ઝીણી અભ્રક થઇને જે પાણીમાં નીકળી પડે છે તેનું નામ ધાન્યાભ્રક જાણવું.

અબરખની ભષ્મ કરવાની રીત.

ઉપરની રીત પ્રમાણે ધાન્યાભ્રક કરી તે ધાન્યભ્રકને આકડાના દુધમાં એક દિવસ સુધી ઘુંટીને થેપલી કરવી. પછી તે થેપલીને ઉપર તથા નીચે આકડાનું પાંદડું એક કોડીયામાં મુકી ઉપર બીજું

કોડીયું ઉંધુ ઢાંકવું પછી કપડછાણુ કરી ગજપૂટ અગ્નિ આપવો એ ઠરી જાય કે તરત તે સંપુટ બહાર કાઢી લઈને ઉપર પ્રમાણે બીજા સાત પુટ દેવા; પછીથી તે થેપલીને ચાર પહોર વડવાઈના કાઢામાં ઘુંટી થેપલી કરી તેની ઉપર તથા નીચે આકડાનાં પાંદડાં મુકી, પછી તે થેપલીને સંપૂટમાં મુકી કપડછન્દ કરી ગજપૂટ અગ્નિ આપવો. એવી રીતે વડવાઈના કાઢાના ત્રણ પુટ આપવા, એવી રીતે દશ પુટ દેવાથી અભ્રકની ઉત્તમ ભસ્મ થાય છે.

અભ્રક ભસ્મના ગુણ.

અભ્રક ભસ્મ મૃત્યુને હરણ કરે છે, વૃદ્ધાવસ્થા મટાડી ધોળા-વાળને કાળા કરે છે. જે જે અનુંપાન સાથે આપવામાં આવે છે તે તે અનુપાનના જેવા ગુણ કરીને તે તે તમામ વ્યાધિને મટાડે છે.

વળી તે તુરી, મધુરી ટાઢી, આયુષ્ય તથા ધાતુની વૃદ્ધિકરનારી છે, ત્રિદોષ, વરણ, પ્રમેહ, કુષ્ટ, પ્લીહા; ઉદરમાંડ, ઝેર અને કૃમીનો નાશ કરે છે. તે નિરંતર સેવન કરવાથી રોગ મટી, શરીરદૃઢ થાયછે, વિર્ય વધે છે, હંમેશાં જુવાન રહે છે, સો સ્ત્રીઓ સાથે રમણ કરી શકે છે; પરાક્રમી પુત્રો પેદા કરે છે અને સારી રીતે મૃત્યુનો ભય ભાગી જાય છે.

અભ્રકની અપકવ ભસ્મના અવગુણ

અપકવ ભસ્મ, કોઢ, ક્ષય, પાંડુ, હૃદય તથા પડખામાં શૂળ ઉત્પન્ન કરી જઠરાગ્નિનો નાશ કરે છે.

અભ્રક ભસ્મ ખાનારને પથ્થ (ચરી)

ખારા ખાટા પદાર્થો, દાળ, કાકડી, કારેલાં, રીંગણાં, કેરડા અને તેલ ખાવાં નહિં.

કાળા સુરમાના ગુણ.

સર્વ પ્રકારનાં અંજનો, નેત્રને હીતકારી, વિષનો નાશકરનાર હેડકી અને આધ્મવાતનો નાશ કરે છે.

શુદ્ધ ગેરૂના ગુણ.

શોધેલો ગેરૂ રક્તપીત્ત, લોહીનો વિકાર, કફ અને હેડકીને મટાડે છે. વિષનો નાશ કરે છે, આંખ સંબંધી રોગ મટાડી, વધુ બળ આપે છે. અને તાવ મટાડે છે.

શોધેલ હીરાકસીના ગુણ

શોધેલ હીરાકસી ખાટી, ગરમ કડવી, અને તુરી છે વળી તે વાત કફ ને હરનારી, કેશ વધારી નેત્રરોગ, વિષ, મૂત્રકચ્છ, પથરી અને શ્વેતકોઢ વિગેરે રોગ મટાડે છે.

શોધેલ ટંકણના ગુણ

શોધેલ ટંકણખાર જઠરાગ્નિ પ્રદિપ્ત કરી કફનો નાશ કરે છે. અને વાત તથા પીત્ત મટાડે છે.

શુદ્ધ કોડીના ગુણ.

શોધેલ કોડી ઠંડી, નેત્રરોગ, વિસ્ફોટક રોગ, ક્ષય, કર્ણસ્રાવ, અગ્નિમાંદ, પિત્તરોગ, લોહી વિકાર, અને કફ મટાડે છે.

શુદ્ધ ફટકડીના ગુણ.

શોધેલ ફટકડી, તુરી, ઉષ્ણ, વાત, પિત્ત કફ, કોઢ અને વ્રણ તથા વિસર્પનો નાશ કરી યોનીનો સંકોચ કરે છે.

શોધેલ શંખના ગુણ.

શંખની ભષ્મ ટાઢી અને ગ્રાહી છે; સંગ્રહણી મટાડી રેચ બંધ કરે છે, ફુલ મટાડે છે, શરીરનો વર્ણ સારો કરે છે અને મોઢા પરના ખીલને મટાડે છે.

શોધેલ બોદાર કાંકરાના ગુણ.

શુદ્ધ બોદાર કાંકરો કડવો, તીખો અને વિર્યને વિષે ઉષ્ણ કહ્યો છે, ગોળો, ઉદાવર્ત, શળ રોગ તથા વણ મટાડે છે. અને રસને રંગે છે.

શુદ્ધ મનશીલના ગુણ.

ભારે, વર્ણને સુંદર કરનાર, દસ્તસાફ લાવનાર, તીખો, કડવો અને સ્નિગ્ધ છે. વિષરોગ, શ્વાસ, કાસ, રક્તજન્યવિકાર એ સર્વનો નાશ કરે છે.

હરતાળની ભષ્મ કરવાની રીત.

શુદ્ધ હરતાલના કટકાઓને સાટોડીના રસમાં એક દિવસ સુધી ઘુંટી તેનો ગોળો વાળી તેને સુકવવો પછી માટીનો ઘડો લઇ તે ઘડાને સાટોડીની રાખથી ભરી તે પર હરતાળનો ગોળો મુકી તે ઉપર સાટોડીની રાખ ભરી ઘડો ભરી દેવો તે પર કોડીયું ઢાંકી તે ઘડાને ચુલા ઉપર મુકીને પાંચ દિવસ સુધી અગ્નિ આપવો તે અગ્નિ ધીમે ધીમે વધારવો એ રીતે અગ્નિ આપવાથી હરતાલની ભષ્મ થાય છે.

હરતાળ ભષ્મ ખાવાની માત્રા

ભષ્મ ખાવાની માત્રા એક રતીની છે.

હરતાલ ભષ્મના ગુણ

હરતાલ ભષ્મ એકલી આપવાથી સ્ત્રીના અટકાવનો નાશ થાય છે. અને અનુપાન સાથે આપવાથી, કફ, રક્તવિકાર વિષરોગ. વાતરોગ અને કુષ્ઠરોગનો નાશ કરે છે. વળી સ્નીગ્ધ, ઉષ્ણ અને તીખી છે.

શુદ્ધ ખાપરીયાના ગુણ.

તીખું, ખારવાળું, તુરૂ, વમન કરાવનાર, ટાઢું, આંખનારોગને હિતકર, કફ પિત્તનો નાશ કરી, વિષ, પથરી કોઢ અને કષ્ટુરોગ મટાડે છે.

મન્ડુર–લોઢાના કાટકડાની ભસ્મ કરવાની રીત.

શુદ્ધ કરેલ લોઢાનો કાટકડો એક ભાગ લઇ તેનું ચુર્ણ કરવું ત્યાર બાદ હરડાં બેડાં અને આંબળાં ત્રણે ઔષધો એકડાં કરી કાટોડા ના ચુર્ણથી બમણું લઇ તેમનો કાઢો કરી તે કાઢાને એક માટલામાં રેડી પછી ઉપલા કાટોડાના ચુર્ણને તેમાં નાંખી હલાવી પછી માટલાના મોંઢાની કોર તથા કોડીયાની કોર પર કપડછાંણુ કરી તે માટલાને ગજપુટ અગ્નિ આપવો તેથી લોઢાના કાટોડાની ઉત્તમ ભસ્મ થશે.

અપકવ મન્ડુર ભસ્મના ગુણ.

મન્ડુર ભષ્મ તુરી, ટાઢી, પાંડુરોગનો સોજો, શોફ, હલીમક રોગ, કમળો અને કુંભકામળા રોગ મટાડે છે.

અપકવ મન્ડુરભસ્મના ગુણ.

લોઢાની અપકવ ભષ્મના ગુણ જેવાજ મન્ડુરની અપકવ ભષ્મ ના ગુણ જાણવા.

ક્ષાર કાઢવાની રીત.

જે વૃક્ષનો ક્ષાર કાઢવો હોય તે વૃક્ષનાં લાકડાં આણી તેને બાળી તેની રાખ કરી તે રાખને માટીના હાંલ્લામાં ભરી તે રાખથી ચાગણું પાણી લઇ તે રાખમાં નાખી હલાવવું પછી આખી રાત તેને ઠારી મુકવું, બીજે દીવસે સવારમાં રાખ નીચે બેસી જે પાણી રહેતું હોય તે આછરી રહેલા પાણીને લોઢાની કઢાઇમાં નાંખી ચુલા પર મુકી નીચે તાપ કરવો. કઢાઇનું પાણી બળી જઇ કઢાઇને તળીએ ધોળા ચુર્ણના ભુકા સરખો ધોળો ભૂકો ચાટી જાય તે ભૂકાને તવેથાવતી કાઢી લેવો તેનું નામ ક્ષાર જાણવું.

પારાને મુખ લાવવાની વીધિ.

શુંઠ, મરી, પીંપર, જવખાર, સાજીખાર, રાઇ, સિંધાલુણ, સંચળ, બીડલવણ, મીઠું, વડાગર મીઠું, લસણ, નવસાર અને સરગવાની છાલ એ રીતે ચૌદ ઔષધો સરખે ભાગે લઇ તેનું ચુરણ કરી તેટલોજ શુદ્ધ પારો લઇ બંનેને મિશ્ર કરવું. પછી પૃથ્વીમાં ખલ સમાઇ શકે તેટલો ખાડો ખોદી તેમાં બકરીની લીંડીઓ તથા ચોખાનાં ફોતરાં સળગાવી તે ઉપર ખલ મુકવો. આ ખલને તપ્તખલ કહે છે. પછી તે ખલમાં ઉપરનું પારાવાળું મિશ્ર નાંખી કાગદી લીંબુના રસમાં ત્રણ દીવસ રાતદિવસ વાટવાથી પારાને મુખ થાય છે એટલે ઉડી જતો નથી અને સુવર્ણાદિક ધાતુ મારવામાં ઉપયોગી થાય છે.

પારાનો ભષ્મ કરવાની રીત

અધેડાનાં બી વાટી તેનાં બે કુલડાં કરવાં, કૂબામાં કુલ, વાવડીંગ અને ખેરની છાલ એ ત્રણે સરખે ભાગે લઇ તેનું ચુરણ કરી તે ચુરણનો અરધો ભાગ ઉપરના એક કુલડામાં પાથરી તેના પર કાળા ઉમ્બરાના ક્ષીર (દુધ)ની અંદર મિશ્ર કરેલ શુદ્ધ પારાને મુકી બાકી રહેલું ચુર્ણ તે પારાની પર પાથરી તેના પર બીજું કુલડું ઉંધું વાળી તે બન્ને કુલડાંની સાંધને સારી પેઠે મેળવી દઈ તેનો ગોળો વાળવો તે ગોળાને એક કોડીઆમાં મુકી તેના પર બીજું કોડીયું ઉંધું ઢાંકી તેને કપડછન્દ કરી તે ચુકવી અને અડાયાંના છાણાંનો એક ગજપૂટ અગ્નિ આપવાથી એક પુટની અંદરજ પારાની ભષ્મ બને છે.

પારાની ભષ્મની બીજી વિધિ

શુદ્ધ કરેલ પારાને ખલમાં નાંખીને થોડીકવાર કાળા ઉમરાના

ક્ષીરમાં ઘુંટવો ત્યારબાદ કાળા ઉમ્બરાના ક્ષીરમાં હીંગવાટી તેનાં બે કુલડાં (કોચલાં) બનાવી તેમાંના એકની અંદર ઉપરનો ઘુંટેલ પારો મુકી તેના ઉપર બીજું કોચલું ઉંધુ વાળી તે બંનેના સાંધને મેળવી દઇ ગોળો વાળવો તે ગોળાને માટીના એક કોડીયામાં મુકી તેના ઉપર બીજું કોડીયું ઉંધુ મુકી તેને કપડછાણુ કરી સુકવી અને અડાયાં છાણાંના હલકા પુટનો અગ્નિ આપવો એટલે પારાની ભષ્મ થશે.

પારાની ભષ્મના ત્રીજી સહેલી રીત.

શુદ્ધ પારો અને શુદ્ધ ગંધક બને સરખે ભાગે લઇ ખલની અંદર કેટલાક વખત સુધી ઘુટવાથી કાળી મેંશ જેવી કજ્જલી બને છે તે પણ સર્વ કામમાં પારાની ભષ્મ તરીક કામ આવે છે.

પારાના સામાન્ય ગુણ.

પારો એ સર્વ રોગને નાશ કરનારે તથા શરીરને પુષ્ટ કરનારો છે. તે પારો દેહની તથા લોહાદિ ધાતુઓની સારી રીતે સિદ્ધિ કરે છે.

શુદ્ધ ગંધકના ગુણ

શોધેલ ગંધક તીખો, કડવો, તુરો, ઝાડો લાવનાર, પિત્ત કરનાર, પાકમાં તીખો અને રસાયન છે તે કન્ડુ વિસર્પ, કૃમી, કુષ્ટ, ક્ષય, પ્લીહા, કફ અને વાત રોગને મટાડે છે.

અશુદ્ધ ગંધકના અવગુણ.

અશુદ્ધ ગંધક, કોઢ, પીત્ત અને ભ્રમને ઉત્પન્ન કરે છે. વિર્ય, બળ અને રૂપનો નાશ કરે છે.

શુદ્ધ હીંગળાના ગુણ.

શોધેલ હીંગળો, કડવો, તુરો અને તીખો છે તે નેત્રરોગ, કફ

રોગ; પિત્તરોગ, કન્ડુ, જ્વર, કમળો, ખરોળ અને આમવાત મટાડે છે.

શુદ્ધ વછનાગના ગુણ.

શુદ્ધ વછનાગ અતિ મીઠો અને ઉષ્ણુ છે. વાત, કફ રોગને મટાડે છે. કન્ઠરોગ, સંન્નિપાત્ત અને પિત્ત મટાડે છે.

શુદ્ધ આકડાના ગુણુ.

શુદ્ધ આકડાઓ સારક, વાત, કુષ્ટ, કન્ડુ, વિષ, પ્લિહા, ગુલ્મ, અર્શ, યકૃત, શ્લેશ્મોદર અને કૃમી એ સર્વ રોગને મટાડે છે.

શુદ્ધ થોરના દુધના ગુણુ.

થોરનું દુધ, વિષ, આદમાનવાત અને, ગુલ્મોદર મટાડે છે.

શોધેલ ધંતુરાના ગુણુ.

શોધેલ ધંતુરો તીખો, ઉષ્ણુ કાંતિ વધારનાર, વણુની પીડા મટાડનાર. લેપ કરવાથી કોઢ મટાડનાર, જ્વરનો નાશ કરનાર ચામડીના દોષ, મુત્રકચ્છ, કંડુ; જ્વર અને ભ્રમ મટાડે છે.

શુદ્ધ દુધીયા વછનાગના ગુણુ.

સારક, તીક્ષ્ણુ, ઉષ્ણુ, લઘુ અને પિત્તકર છે વળી તે કોઢ. શોફ, હરસ વ્રણુ, શુળ અને કૃમી મટાડે છે. તથા ગર્ભનો પાત કરે છે.

શુદ્ધ કણેરના ગુણુ.

તે નેત્રરોગ, કોઢ, વ્રણુ, કૃમી અને કંન્ઠરોગનો નાશ કરનાર તથા ખાધી હોય તો ઝેરનો નાશ કરનારી છે.

શુધ્ધ ચણોઠીના ગુણુ.

શ્વાસ, કાસ, કોઢ ધોળાકોઢ, કન્ડુ, શ્લેષ્મ પિત્ત અને વ્રણુનો નાશ કરે છે.

શોધેલ અફીણુના ગુણુ.

વાત્તકર, પિત્તકર અને મદકારી છે વળી તે કફ, દાહ, શુક્ર

સ્તંભન આયાસ અને પ્રમેહ મટાડે છે, ઝાડા સંગ્રહણી, મટાડી દીપન પાચન કરે છે. હમેશાં ખાવાથી ચિત્ત ફરે છે તથા વખતસર ન મળે તો શરીરમાં પીડા થાય છે

શોધેલ નેપાળાના ગુણ.

શોધેલ નેપાળો તીખો, ઉષ્ણ, કરમને મટાડનાર, ઝાડા લાવનાર જઠરાગ્નિને પ્રદિપ્ત કરનાર તથા કફ વાતનો નાશ કરી ઉદર રોગને મટાડે છે.

પ્રવાલ ભષ્મ બનાવવાની રીત.

પ્રવાલ (પરવાળાં) ને જાઇના રસમાં દોલાયંત્રથી ૩ કલાક સુધી બાફ દેવાથી શુદ્ધ થાય છે.

શુદ્ધ કરેલ પરવાળાંને તપાવી તપાવીને કુંવારનો રસ, તાંદવજાનો રસ તથા સ્ત્રીનું ધાવણ એ દરેકમાં સાત સાત વાર બોળવાથી ભષ્મ થાય છે.

વળી શુદ્ધ કરેલ પ્રવાલને ગૌમુત્રમાં ઘુંટી ગજપુટ અગ્નિ આપવાથી ભષ્મ બને છે. આ ભષ્મને ગુલબજળની ભાવના દેવાથી ઉત્તમ થાય છે.

બે કોડીઆમાં કુંવારના ગર્ભની વચમાં પ્રવાલ મુકી સરાવ સંપુટ કરી ગજપુટ દેવો. માત્રા ૧ થી ૬ રતી.

છીપની ભષ્મ બનાવવાની રીત.

પ્રવાલની ભષ્મ બનાવવાની રીત પ્રમાણે છીપની ભષ્મ બનાવવી.

સાબરસીંગાની ભષ્મ બનાવવાની રીત.

સાબરસીંગાને ત્રણ રાત સુધી ગૌમુત્રમાં પલાળી મુકયા પછી તેના કટકા અડાયાંના છાણામાં મુકી બાળવાથી ઉત્તમ ભષ્મ બને છે. માત્રા વાલ ૧

મોતીની ભષ્મ બનાવવાની રીત.

સોનામુખીની ભષ્મ બનાવવાની રીત પ્રમાણે મોતીની ભષ્મ બનાવવી.
હીરા, માણેક, લીલાંપાનાં, પોખરાજ નીલમ, મણી, ગોમેદ (રાહુરત્ન) કેતુ રત્ન, વૈક્રાન્ત, તરમરી, ચંદ્રકાન્ત, સ્ફટીકમણિ, પીરોજામણિ, રાજાવર્તમણિ, અને સૂર્યકાંતમણિની ભષ્મો બનાવવાની રીત.

સોનામુખીની ભષ્મ બનાવવાની રીત પ્રમાણે ઉપરના પદાર્થોની ભષ્મો બનાવવી.

કોડીની ભષ્મ કોડીને કચરી ચુર્ણ કરી બીજોરાના રસ કે લીંબુના રસમાં ખલકરી એક દિવસ તડકામાં રાખવાથી શુદ્ધ થાય છે.

મારણ—પછી તેને ધગ ધગતા અંગારામાં કે, કોયલામાં મુકવાથી ફુલી જાય છે પછી તેને કાઢી બારીક વાટવી માત્રા વાલ ૧ થી ૨

શંખ ભષ્મ.

પાછળ શોધન પ્રકરણમાં કહ્યા મુજબ શંખ શુદ્ધ કરી તેના કકડાઓને ચુનાની ભઠ્ઠીની પેઠે છાણામાં મુકીને સળગાવી દેવાથી સ્ફેદ ભષ્મ થાય છે એક વખત સળગાવવાથી બરોબર ભષ્મ ન થાય તો ફરી સળગાવવું.

પ્રકરણ ૪ થું.

ભષ્મોનો રોગ નિવૃત્ત કરવામાં ઉપયોગ

અભ્રક ભષ્મના ગુણો.

૧ પ્રમેહ શ્વાસ, વિષરોગ, કોઢ, વાત, પિત્ત, કફ, કફક્ષય, સંગ્રહણી, પાંડુરોગ, ભ્રમ, કમળો, ગુલ્મ એ રોગો ઉપર અભ્રક ભષ્મ ૧ ચણોઠીથી ૩ ચણોઠી સુધી મધ અને પીંપર સાથે ખાવી. જેથી મટશે.

૨, પ્રમેહ અને મૂત્રકચ્છ—માં એલચી દાણા, ગોખરૂ, ભોંય આંબલી ખડીસાકર અને ગાયના દુધ સાથે ૧ વાલ ભષ્મ ખાવાથી મટે છે.

૩ વીશ પ્રકારના પ્રમેહ—મધ, પીંપર અને શીલાજીત સાથે ૧ વાલ ભષ્મ ખાવી.

૪ જીર્ણ જવર અને ક્ષયમાં—મધ, પીંપર સાથે ૨ વાલ ભષ્મ ખાવી.

૫ ધાતુ વૃદ્ધિ માટે સોના અને રૂપાના વરક ૧ વાલ લઇ તેની બરોબર ભષ્મ લઇ ખાવાથી મટે છે. અથવા લવીંગ તથા મધમાં એક વાલ ભષ્મ રાત્રે ખાવી.

૬ ક્ષય, પાંડુ સંગ્રહણી, શૂળ. આંમ, કોઢ, શ્વાસ, પ્રમેહ કાસ મંદાગ્નિ અને ઉદરરોગમાં-વાવડીંગ, સુંઠ, મરી, પીંપર એમના ચુર્ણમાં વાલભર ભષ્મ ખાવાથી મટે છે.

૭ હરસ મસા—(મૂળ વ્યાધિ) ભીલામા સાથે ૧ વાલ ભષ્મ ખાવી.

૮ જઠરાગ્નિ--મુત્રઘાત મુત્રકચ્છ અને મુતરખડા માટે-નવસારનુ ચુર્ણ વાલ ૪ તથા ભષ્મ વાલ ૧ આપવી.

૯ વાયુરોગ—સુંઠ, પુષ્કરમુળ, મદ અને આસનના ચુર્ણમાં ૧ વાલ ભષ્મ ખવરાવવી.

૧૦ પિત્તરોગ—ગાયના ઘી અને સાકરમાં ૧ વાલ ભષ્મ આપવી

૧૧ બલ વૃદ્ધિને માટે—ગાયના દુધ અને ભોંયકહોળામાં ૧ વાલ ભષ્મ આપવી.

૧૨ રક્તપિત્ત—હરીતકી, ગોળ, એલચીદાણા અને સાકર સાથે એક વાલ ભષ્મ આપવી.

૧૩ ક્ષય, પાંડુ, મુળવ્યાધિમાં ત્રિકટુ, ત્રિફળા, સાકર, મધ, અને ચતુર્જાત ચુર્ણ સાથે એક વાલ ભષ્મ આપવી.

૧૪ નેત્ર રોગમાં ત્રિફલાનું ચુર્ણ અને મદમાં ૧ વાલ ભષ્મ આપવી,

કલાઇભષ્મના ગુણો

કલાઇ ભષ્મ ૧ થી ૨ રતીભાર આપવી.

તેનાં અનુપાનો નિચે પ્રમાણે રોગવાર છે.

૧ કપુર સાથે ખાવાથી મુંખગંધ, ૨ પાંડુરોગને માટે ઘીમાં ૩ જાયફળ, લવંગ અને મદ સાથે ખાવાથી શ્વાસરોગ મટે છે. ૪ રક્તપિત્ત અને ઉર્ધ્વશ્વાસ માટે હળદરમાં, ૫ બલની વૃદ્ધિ માટે મદમાં, ૬ અગ્નિમાંદ માટે પીપરમાં, ૭ વિર્યસ્તંભન માટે નાગરવેલના પાનમાં, ૮ અજીર્ણ માટે આંબલી કે સોપારી સાથે, ૯ કોડને માટે સમુદ્રફેણ અથવા નગોડના રસ સાથે, ૧૦ વાયુને માટે લસણમાં ૧૧ બરોળ માટે ફુલાવેલા ટંકણખારમાં, ૧૨ હરસમસા—માટે કાથા અગર તો ઘેટીના દુધમાં, ૧૩ પુષ્ટિને માટે જાયફળમાં અગર દુધમાં

પાંડુરોગમાં ઘી સાથે. ૧૫ પ્રમેહને મ ટે તુળસીના પાન, મધ અને ખડી સાકર સાથે, ૧૬ ગુલ્મરોગ (ગોળો) માટે ફુલાવેલા ટંકણખારમાં, ૧૭ દાહ થયો હોય તો લીંબુના રસમાં, ૧૮ પિત્તરોગમાં સાકરમાં, ૧૯ પદ્રવ નાશ માટે અંઘાડાના મુળમાં, ૨૦ મસ્તક રોગ માટે એરંડમુળ ઘસી તેમાં ભષ્મ નાંખી લેપ કરવો, ૨૧ વાયુનેમાટે અજમો અથવા આસનમાં, ૨૨ જળોદરમાં બકરીના દુધમાં, ૨૩ ધાતુવૃદ્ધિ માટે, જાયફળ, જાવંત્રી અને લવીંગ સાથે, ૨૪ નાડીવ્રણને માટે નાગવેલીમાં ૨૫ પેટની ચુંકમાં હરડેની સાથે, ૨૬ વાયાના ગોળામાં છાસ સાથે, ૨૭ ફેફરૂં આવે છે તેમાં લસણના તેલમાં મેળવી સુંઘવું. ૨૮ શરીર બળવાન થવા માટે તુળસીના રસમાં આપવી,

ઉપર પ્રમાણે ઉપયોગ કરવામાં વનસ્પતિનુ પ્રમાણ ૦ા તોલાથી ૧ તોલા સુધી સમજવું.

ખાપરીયું [સં. ખર્પરતુત્થ].

લઘુમાલીની વસંત.

ખાપરીયું બે ભાગ અને મરી એક ભાગ એકઠું કરી ગાયના માંખણમાં ખરલ કરવો, પછી તેને લીંબુના રસમાં ૪૨ દિવસ ઘુંટવું, માખણ ન દેખાય ત્યાં સુધી ખલવું. આ માલીનીવસંત તાવ ઉપર બે વાલ પ્રમાણે મધ અને પીંપરમાં આપવું. આથી જીર્ણજ્વર, ધાતુગતજ્વર, અતિસાર, રક્તાતિસાર, લોહીથી થતા વિકાર, મોટો પિત્તવિકાર સ્ત્રીઓના પ્રદરરોગ, હરસ, વિષમજ્વર, નેત્રરોગ અને સર્વ રોગનો નાશ કરે છે.

આ વસંત–અરણીના ફુલોમાં ગર્ભિણીને આપવાથી સંપૂર્ણ જ્વરોનો નાશ કરી, ગર્ભનું ઉત્તમ પાલન કરેછે. દુધ અને ભાત ખાવાં.

કોડી—[સં. વરાટિકા]

(તેનું શોધન તથા મારણ—જુઓ પાછળ.)

કોડીની ભષ્મના ગુણ

કોડીની ભસ્મ અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે તો ૧ ની કીં ૦-૮-૦

(૧) કાન પાકતો હોય તો કોડીની ભષ્મ લીંબુના રસમાં કે હુક્કાના પાણીમાં મેળવી કાનમાં બે બે ટીપાં મુકવાં તેથી મટી જશે

૨ ક્ષય રોગ ઉપર—સાકર, મધ અને માખણ એકેક તોલો લઇ બે રતીભાર કોડીની ભષ્મ સાથે રોજ ખાવાથી ક્ષયરોગ મટે છે.

૩ શ્વાસ, કફ અને તાવ—માં મધ સાથે કોડીની ભષ્મ બે રતી ભાર ખાવી.

૪ પ્રમેહ, પ્રદર અને ધાતુવિકાર ઉપર કોડીની ભષ્મ ઘી અને સાકર સાથે ખાવી.

૫ શૂળમાં ઉના પાણી અગર સાકર સાથે બે રતી ભષ્મ ખાવી

૬ અપસ્માર ઉપર—કાંદાની ઉભી ચીરી કરી તે ઉપર કોડીની ભષ્મ નાંખીને તેની પોટલી કરી વારંવાર નાકમાં સુંઘવી.

૭ દાદર, ખસ અને ચકામાં ઉપર, તલનું તેલ પાશેર, ભષ્મ તો. ૧, ગેરૂ તો. ૦।। એકત્ર કરી લેપ કરવાથી મટે છે

તાંબાની ભષ્મના ગુણ

તાંબાની ભસ્મ અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે તો ૧ કીં રૂ. ૮-૦-૦

તાંબાની ભષ્મની ૧ રતીની માત્રા સમજવી. એટલે દરદીને ૧ રતી સુધી નિચેના અનુપાનો સાથે આપવાથી તાંબાની ભષ્મ નીચેના રોગો મટાડી શકે છે.

૧ દમ અને કફ ઉપર, મધ પીંપરમાં ૧ રતી ભષ્મ ખવરાવવી

૨ પુષ્ટિ માટે, મધ, સાકર અને ઘી સાથે ખવરાવવી.

૩ તાવ, વિષમજ્વર, ઉપર, મરી અને તુળસીના રસમાં ખવરાવવી.

૪ મૂત્રકચ્છ ઉપર હળદર અને મદ સાથે ખવરાવવી.

૫ હરસ ઉપર સુરણના રસમાં મરી અને લવંગનું ચૂર્ણ નાંખીને તે સાથે ખવરાવવી,

૬ ઉદરરોગમાં–ગુગળ સાથે સાત દિવસ આપવી.

૭ પિત્તરોગમાં–સાકર સાથે ખવરાવવી.

૮ વાયુના ગોળા ઉપર–હીંગ સાથે ખવરાવવી.

૯ સંગ્રહણી અને વાતપ્રમેહ ઉપર–ગળોના સત્વ, અજમો, સાકર અને મધ સાથે ખવરાવવી.

૧૦ મુત્રકચ્છ ઉપર જવખાર સાથે ખવરાવવી.

પારાની ભષ્મના ગુણો.

પારદ ભસ્મ અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે તો ૧ ની કીં રૂ. ૫

પારાની ભષ્મ ૧ રતીથી ૪ રતી સુધી આપવી;

તે જુદા જુદા રોગોમાં નિચે પ્રમાણે અનુપાનથી ઉપરની માત્રા પ્રમાણે આપવી.

૧ વાતરોગઉપર–પીંપરમાં–ખાવી, ૨ પિત્ત ઉપર આવળ કંટીના ચૂર્ણ સાથે, ૩ કફ ઉપર આદાના રસમાં, ૪ તાવ ઉપર લીંબુના રસમાં. ૫ રૂધિરશ્રાવ, પ્રવાહિકા અને અતિસાર ઉપર તાંદળજાના રસમાં, ૬ રક્તવિકાર ઉપર મદમાં, અથવા તો હળદર અને સાકર સાથે, ૭ કમળો; પાંડુ અને અગ્નિમાંદ ઉપર ત્રિકટુ, ત્રિફલા અને અરડુસાના ચુર્ણ સાથે. ૮ દમ, કફ અને શુળ ઉપર પીંપર, મરી, અને ભારંગમુળના ચુર્ણમાં, ૯ મુત્રકચ્છ ઉપર શિલાજીત એલચી અને સાકર સાથે આપવી. ૧૦ ધાતુવૃદ્ધિ ઉપર લવંગ,

કેશર, જાવંત્રી, શુદ્ધ હિંગળોક, અક્કલગરો, પીંપર અને ભાંગમાં આપવી, ૧૧ તમામ પ્રકારના તાવમાં, સીંધવ, લવીંગ, કરીઆતું અને હરડેના ચુર્ણ સાથે આપવી. ૧૨ સર્વ પ્રકારના ઝાડા માટે, અફીણ, લવીંગ, અને ભાંગ સાથે. ૧૩ ઉદરરોગ માટે, સીંધવ હળદર, ભાંગ અને અજમામાં, ૧૪ ઉલટી ઉપર ભાંગ અને અજમામાં ૧૫ કૃમીરોગ ઉપર, ચાર વાલ ખાખરાનાં બી અને બમણા ગોળ સાથે, ૧૬ અગ્નિમાંદ્ય ઉપર સીંધવ અને અજમામાં, ૧૭ પુષ્ટિને માટે ગળો ના સત્વમાં આપવી.

ચળી—પારો ભક્ષણ, કરનારે પાન ભક્ષણ નિંદ્રા, જાગરણ, ચાલવું; કોપ, હર્ષ, દુઃખ, ઇ૦ કરવું નહિ.

તેણે કોળુ, કાકડી, કારેલાં, કાલીંગડાં, દેવડાંગર, કેળાં, કુમી તથા અળસીનું તેલ; અડદ, મસુર, છાસભાત, કડવાં, ખાટાં, તીખાં, મીઠા પિત્તકારક પદાર્થો, પીળાપદાર્થો, બોર, નાળીએર, કેરી, જવખાર, સુંઠ, સરગવો ભાંગ, રાઇ અને વાલ એટલા પદાર્થ ખાવા નહિ.

લોહભષ્મના ગુણ

લોહભસ્મ અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે તો ૧ ની કીં રૂ ૪

લોહભષ્મ ૧ થી ૨ રતી ભાર નિચેના રોગો ઉપર નિચે પ્રમાણે અનુપાનથી રોજ આપવી.

૧ વાત ઉપર લસણ અને ઘીની સાથે ખાવી, ૨ પિત્ત ઉપર સાકરમાં ખાવી, ૩ કફ ઉપર મધ સાથે, ૪ દમ ઉપર સુંઠ, મરી; પીંપર અને મધમાં ખાવી, ૫ શુળ ઉપર હીંગ તથા ઘીની સાથે. ૬ જીર્ણ-જ્વર ઉપર મધ અને પીંપરમાં, ૭ પ્રમેહ ઉપર ત્રિફળા અને ખડી-સાકર સાથે, ૮ ત્રિદોષ ઉપર આદાના રસ અને મધ સાથે, ૯ વાત

જ્વર ઉપર, ઘીમાં ખાવી, ૧૦ પિત્તજ્વર ઉપર મધમાં ખાવી, ૧૧ રક્તપીત ઉપર ખડીસાકર અને ચાતુર્જાત ચુરણુ સાથે, ૧૨ પાંડુરોગ ઉપર સાટોડીના રસમાં ૧૩ વીસ પ્રકારના પ્રમેહ ઉપર હળદર;પીંપર અને મદ સાથે. ૧૪ સંધીરોગ ઉપર તજ, એલચી, તમાલપત્રની સાથે, ૧૫ (૮૦) પ્રકારના વાયુ ઉપર નગોડના રસમાં, ૧૬ વલીપલીત (વાળ ધોળા થવા) ઉપર ત્રિફળામાં, ૧૭ બલવૃદ્ધિ ઉપર—સાટોડી અને ગાયના દુધ સાથે, ૧૮ મુત્રકચ્છ ઉપર શિલાજીતમાં, ૧૯ અગ્નિમાંદ ઉપર તાંબુલમાં, ૨૦ પાંચ જાતની ઉદરસ ઉપર અરડુસો, પીંપર, દ્રાક્ષ અને મદમાં, ૨૧ તે સિવાયના સર્વ રોગ ઉપર ત્રિફળા અને મદ સાથે આપવી.

ચળી-કોળુ, તલનું તેલ, અડદ. રાઇ, દારૂ, ખાટાપદાર્થો, મત્સ્ય માંસ; કારેલાં, તીખા પદાર્થ એ ખાવાં નહિ.

લોહભષ્મથી નુકશાન થાય તો. અગથીયાના રસમાં વાવડીંગ વાટી પી જવું. અને તડકામાં ઘણી વાર ફરવું.

પરવાળાં (સં.-પ્રવાલ ભષ્મના ગુણો)

પ્રવાલ ભસ્મ અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે તો ૧ ની કીં રૂ ૨

પ્રવાલ ભષ્મ ૨ રતી ભારના આશરે નિચેના રોગ ઉપર નિચેના અનુપાનો સાથે આપવી.

૧ વાયુ ઉપર—તુળસીના રસ તથા મદ સાકરમાં આપવી, ૨ જીર્ણજ્વર, કાસશ્વાસ, હેડકી, વાયુ એ રોગોમાં મદ, પીંપર સાથે આપવી, ૩ પિત્ત ઉપર દુધ અને સાકરમાં ખાવી, ૪ ધાતુપુષ્ટી ઉપર ઘી સાકરમાં ખાવી. ૫ ધાતુક્ષય ઉપર પાકેલાં કેળાંમાં ખાવી, ૬ પ્રદર ઉપર ગાયના તાજાદુધમાં, ૭ કૃષતા ઉપર પાનમાં. ૮ તાવ ઉપર કરી-

ચાટવું, કકુ અને હરડે સાથે ખાવી. ૯ પિત્તની ઉદરસ ઉપર આદાના રસ અને સાકર સાથે ખાવી. ૧૦ રતાંધળા ઉપર ઉંદરની લીંડીઓ અને તુળસીના રસમાં ઘસી તેમાં ભષ્મ નાંખી અંજન કરવું. ૧૧ દાહ ઉપર વંશલોચન અને સાકર સાથે આપવી. ૧૨ કફ, મુત્રકચ્છ ઉપર ચાખાના ધોવરામણ સાથે, ૧૩ ઉરૂઃક્ષત ક્ષય ઉપર ઘી અને મદમાં ૧૪ ઉષ્ણતા; દાહ અને ઇંદ્રિની બળતરા ઉપર ચોખાના ધોવરામણ મદ અને સાકર સાથે. ૧૫ આંખોની ગરમી અને શરીરપરની ખોસ ઉપર–ઘી, સાકર અને તાજા દુધ સાથે. ૧૬ ભ્રમ ઉપર આંબળાંના મુરબ્બામાં ઘી સાકર નાંખી તે સાથે, આપવી. ૧૭ મસ્તકશૂળ ઉપર બદામની ખીરમાં ખાવી. ૧૮ પિત્તવાળા પાંડુરોગ ઉપર ઘી સાકરમાં ખાવી.

મોતીની ભષ્મના ગુણ

મોતીની ભસ્મ—અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે તો ૧ ની કીં. રૂ ૩૦–૦–૦ અર્ધી રતી પ્રમાણે મોતીની ભષ્મ આપી શકાય છે.

૧ પુષ્ટી માટે તેમજ પિત્તરોગ માટે દુધ અને ખડી સાકરમાં આપવી. ૨ ઉરૂઃક્ષત ક્ષય ઉપર ઘી અને મદમાં આપવી ૩ નેત્રરોગ માટે ઘી અને મદમાં આપવી.

રૂપાની ભષ્મના ગુણ

રૂપાની ભસ્મ—અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે. તો ૧ ની કીં રૂ ૧૩ રૂપાની ભષ્મ ૧ રતીભાર આપી શકાય છે.

૧ દાહ થતો હોય તો સાકરમાં આપવી. ૨ ઉન્માદ, શીરોરોગ, પ્રમેહ, જ્વરપિત્ત, ગરમીના સર્વ રોગ ઉપર, મદ અને ઘી સાથે ૩ વાત અને પિત્ત ઉપર ત્રિફળામાં. ૪ બળવૃદ્ધિ, ધાતુપુષ્ટિ માટે

શતાવરીમાં ખાવી, ૫ પિત્તવિકાર ઉપર આંબળાના મુરબ્બામાં, ૬ પ્રમેહ ઉપર દાલચીની તમાલપત્ર અને એલચીમાં ખવરાવવી.

લોહકાટ—(મંન્ડુર)ની ભષ્મના ગુણો

મંડુર ભસ્મ—અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે તો ૧ ની કીં રૂ ૨—૦—૦

મંડુર ભષ્મ ચાર રતીથી ૬ રતીભાર સુધી આપી શકાય.

૧ કમળો પાંન્ડુરોગ—ઉપર ગાયના મૂત્રમાં અથવા મદ પીંપરમાં, અથવા તો છાશમાં આપવી, ૨ સંગ્રહણી ઉપર છાસમાં મરીચાંની ભૂકી નાંખી તેમાં આપવી. ૩ જીર્ણજ્વર ઉપર મદ અને પીંપરમાં; ૪ શૂળ ઉપર ગોમૂત્રમાં; અથવા ત્રિફળાનુ ચુર્ણ નાંખી મદ પીંપર સાથે આપવી, ૫ કૃમી ઉપર મદ અને વાવડીંગ સાથે ૬ સોજા ઉપર સાટોડીના રસમાં, અને ૭ શકિત માટે ઘી અને સાકરમાં આપવી.

શંખભષ્મના ગુણ

શંખભષ્મ ૧ રતિથી ૦ાા તોલા સુધી આપવી.

૧ **સન્નિપાત** અને સગ્રહણી ઉપર સીધવ ત્રણ માસા અને મદ સાથે આપવી. ૨ અજીર્ણ લીંબડાના રસમાં સાકર નાંખી તે સાથે આપવી. ૩ ત્રિદોષ શૂળ ઉપર શંખભષ્મ; સીંધવ, હીંગ અને ત્રિકટુ સર્વનું ચુરણ ગરમ પાણીમાં આપવું. ૪ ઉદરમ ઉપર પાન સાથે ૧ રતી શખભષ્મ આપવી. ૫ શુળ ઉપર એક રતી શેકેલીહીંગ, ૨ રતી, શંખભષ્મ અને ઘી ૦ાા તોલો આપવાથી મટે છે. ૬ આમાતિસારમાં જાયફળ ૦ાા માસો; ઘી ૦ાા તોલો અને ૨ રતી ભષ્મ આપવી, ૭ પ્લીહોદર—લીંબડાના રસમાં ૧૦ માસા શંખભષ્મ આપવાથી બરોળ મટે છે. ૮ ત્રિદોષ, શૂળ, સીંધવ, હીંગ અને ત્રિકટુ સાથે ગરમ પાણીમાં આપવી, જેથી મટશે. શંખ-ભસ્મ તો. ૧ની કીંરૂ૦ાા

શીસા (સં. નાગ) ની ભષ્મના ગુણ

શીશાની ભસ્મ—દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો ૧ ની કીં રૂ ૩-૦-૦ સીસાની ભષ્મ ૧ રતી પ્રમાણમાં આપવી.

૧ પ્રદર ઉપર-વંશલોચન; જીરૂ, એલચી અને ખડીસાકરમાં ભષ્મ આપવાથી મટે છે. ૨ કફ વાયુ; જલોદર ઉપર અજમો; પીંપર અને મદ સાથે આપવાથી મટે છે. ૩ ધાતુક્ષીણતા ઉપર માખણ અને ખડીસાકરમાં આપવી. ૪ ઉપદંશ ઉપર ઇલાયચી અને ચીની સાકર સાથે આપવી,

સુવર્ણમાક્ષિક ભષ્મના ગુણો

સુવર્ણમાક્ષિક ભષ્મ ૨ રતીથી ૧ વાલ ભાર સુધી આપી શકાય છે. આ ભસ્મ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે તો ૧ ની કીં. રૂ. ૨.

૧ પ્રમેહ, મૂત્રકચ્છ, ધાતુક્ષીણતા, સ્વપ્નાવસ્થા, જીર્ણજ્વર ઉપર માંખણ અને ખડીસાકર સાથે મદ મેળવી ૧ વાલ ભષ્મ આપવી તેથી મટશે.

૨ પાંડુરોગ, કમળો, વાતપિત્ત અને હલીમક ઉપર ૩ વાલ સુવર્ણમાક્ષિક ભષ્મ, મદ અને પીંપર સાથે આપવી, ૩ આંખોમાં ધોળાં ફુલો પડે છે તે ઉપર સુવર્ણમાક્ષિક મદમાં, કિંવા દુધમાં ઘસી અંજન કરવું. જેથી ફુલ મટી જશે,

સોનાની (સં સુવર્ણ) ભષ્મના ગુણ.

૧ થી ૨ રતિભાર આ ભષ્મ આપી શકાય છે.

૧ ક્ષય, અગ્નિમાંદ્ય, શ્વાસ, (દમ), કાસ (કફ) અને અરૂચી ઉપર ત્રિકટુ અને ઘી સાથે આપવી. તેથી મટે છે. તથા બાલ વધારે છે. ધાતુની વૃદ્ધિ કરે છે. પાંડુનો નાશ કરે છે, સર્પવિષ, બીજા

ઝેર, ઉતારે છે; સંગ્રહણી મટાડે છે. ૨ બળ માટે દુધમાં ખાવી. ૩ આંખના રોગો માટે સાટોડીના રસમાં, ૪ વ્યાધિ અને ઘરડપણુ માટે કેસરમાં, ૭ ક્ષયરોગમાં દુધ સાથે આપવી, ૮ ત્રિદોષ અને ઉન્માદમાં—સુંઠ, મરી અને લવંગ સાથે આપવી. જેથી મટે છે. સર્વ રોગને માટે સુવર્ણભષ્મ ગુણકારી છે.

હરતાલની ભષ્મના ગુણ.

હરતાલ ભષ્મ ૧ ચોખા ભાર સુધી આપી શકાય છે, હરતાલ ભસ્મ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે, તો. ૧ ની કીં. રૂ. ૮—૦—૦

દુઃસાધ્ય વાતરક્ત ઉપર–૧ ચોખાભાર હરતાળભષ્મ આપવી, ચણા અને ઘીજ માત્ર ખાવું ચૌદ દિવસમાં મટી જશે.

૨ એંસી પ્રકારના વાયુ, કફ. પિત્ત, કોઢ, પ્રમેહ, અને હરસ માટે છ વાલ ખડીસાકરમાં અર્ધી રતી હરતાલ ભષ્મ આપવાથી મટી જાય છે.

૩ વાતરકત, અઢાર પ્રકારના કોઢ-એક ચણોઠીભાર હરતાલભષ્મ ગળોના ઉકાળામાં રોજ આપવાથી મટી જાય છે;

૪ અપસ્માર ઉપર, જીરા સાથે, ૫ રક્ત વિકારમાં આંબાહળદરમાં ૬ જલોદર ઉપર સમુદ્રફળમાં, ૭ ભગંદર ઉપર દેવદારના રસમાં, ૮ જવર, ક્ષય, પાંડુરોગમાં—ખડીસાકર સાથે, ૯ વાયુ, શુળ, બાળંતરોગમાં–આદાના રસમાં આપવી, ઘી, ભાત અને ખીચડી તથા ગાયનું દુધ માત્ર ખાવું. ૧૦ સંનિપાત, અર્ધાંગ વાયુ અને વાયુના ગોળા ઉપર–ઉપરના અનુપાનમાં આપવી, ૧૧ નિર્બળ માણસને જાયફળમાં આપવી, ૧૨ ક્ષય ઉપર પાન સાથે આપવી. ૧૩ વિર્યવૃદ્ધિ ઉપર-પાકેલા પાન સાથે, ૧૪ ઉર્ધ્વશ્વાસ

ઉપર હરડે સાથે, ૧૫ દુર્ગંધી ઉપર ચંપાના ફુલ સાથે, ૧૬ વાયુ ઉપર આદાના રસમાં ૧૭ પ્રમેહ ઉપર તુલસીના રસમાં. ૧૮ જલોદર ઉપર–બકરીના મૂત્રમાં, ૧૯ શૈત્ય ઉપર–કેશર અને જાવંત્રીમાં, ૨૦ અગ્નિમાંદ્ય ઉપર–મદ અને પીંપરમાં, ૨૧ વિર્યસ્તંભનને માટે–લવંગ, તજ, કપુરની સાથે, અને ૨૨ અઢાર પ્રકારના કોઢ ઉપર નગોડના રસ સાથે, અને ૨૩ કામવૃદ્ધિ માટે ગાયના દુધમાં આપવાથી મટી જાય છે.

હરતાલ ભષ્મ એકલી ખાવાથી સ્ત્રીઓનો અટકાવ બંધ થઇ જાય છે.

સાબરસીંગાની ભષ્મના ગુણ.

મુગલાઇ એદાણા તથા સાકર સાથે ખાવાથી ધાતુવિકારના રોગ મટે છે. ઘી સાથે ખાવાથી વાતશુળ મટે છે. તેમજ હૃદયનો રોગ મટેછે. આ ભસ્મ અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે તો ૧ની કીં ૩ ૨

શાસ્ત્રોક્ત ભષ્મો

દવે કેમીકલ વર્કસ અને દવે આયુર્વેદિક

ફાર્મસી—અમદાવાદ.

દવે ફાર્મસીમાં તમામ જાતની દેશી દવાઓ, શુદ્ધ શાસ્ત્રોક્ત પદ્ધતિથી બનાવેલી ઉત્તમ ભસ્મો તૈયાર મળે છે.

અમારી ભસ્મો એકદમ ગુણકારક, નિર્ભય અને કોઈપણ પ્રકારનું નુકશાન ન કરતાં માત્ર ફાયદો જ કરનારી છે.

અભ્રક ભસ્મ—(સહસ્ત્રપુટી) ક્ષય મટાડે છે. તો ૧ ની કીં રૂ. ૫૦—૦—૦

અભ્રક ભસ્મ—(સોપુટી) તો ૧ ની કીં રૂ. ૧૦—૦—૦

પૂર્ણચંદ્રોદય—અત્યંત પૌષ્ટિક, ૧ થા ૩ રતી અનુપાન સાથે મધમાં મેળવી લેવી. ધાતુની નબળાઇ મટાડી શક્તિ, બળ અને ધાતુ વધારે છે. તો ૧ ની કીં રૂ. ૬૦—૦—૦

લોહ ભસ્મ—શોદિ સુધારે, બરોળ પાંડુ, કમળો ફીકાશ, મટાડવામાં ઉત્તમ તો. ૧ ની કીં. રૂ ૪—૦—૦

જસત ભસ્મ—રક્તશ્રાવ મટાડે છે તો ૧ કીં રૂ ૫-૦-૦

તામ્ર ભસ્મ—દમ મટાડે છે. તો ૧ કીં રૂ ૮—૦—૦

નાગ ભસ્મ—પેશાબનાં દરદો મટાડે છે. તો ૧ કીં ૩—૦—૦

બંગ ભસ્મ—પ્રમેહ, મધુપ્રમેહ મટે છે. તો ૧ કીં. ૩—૦—૦

પ્રવાલ ભસ્મ-નબળાઇ, પેશાબનાં દરદો મટેછે તો ૧ કીં ૨—૦—૦

મન્ડુર ભસ્મ—પાંડુ, ફીકાશ મટે છે. તો ૧ રૂ ૨—૦—૦

શાબરસીંગ ભસ્મ—તો. ૧ રૂ. ૨—૦—૦

પ્રકરણ ૫ મું.

રસાદિ ઔષધો.

આ પ્રકરણમાં જે દવાઓ આવે છે તેમાં પારદ, ગંધક, વછનાગ, હરતાલ વિગેરે વિષવાળાં ઓષધો ઘણી દવાઓમાં આવે છે.

આ પારદ, ગંધક, વછનાગ વિગેરે ઔષધોને બરોબર શાસ્ત્રના પાઠ પ્રમાણે શુદ્ધ કરીને પછીજ વાપરવાં. જો તે ઔષધો બરોબર શુદ્ધ થયાં ન હોય તો દવા નડે છે, માટે ખાનગી માણસોએ કે જેમને વૈદકનું જ્ઞાન ન હોય તેમણે આ દવાઓ ઘેર બનાવી વાપરવાનો પ્રયત્ન ન કરવો.

આ પ્રકરણમાં આપેલાં તમામ રસો, અને માત્રાઓ હવે આયુર્વેદિક ફાર્મસીમાં પારદ, ગંધક, વછનાગ, હરતાલ વિગેરે બરોબર શાસ્ત્ર પદ્ધતિથી શુદ્ધ કરીને જાતિ દેખરેખ નીચે અને વિદ્વાન અનુભવી વૈદો પાસે દવાઓ બનાવાય છે જેથી અમારી ભસ્મો, રસો, માત્રાઓ બીલકુલ નડતી નથી, અને માના ધાવણની માફક નિર્ભયપણે વગર સંકોચે હવે ફાર્મસીના રસો દરેક મનુષ્ય વાપરી શકે છે.

વૈદો પણ જો હવે ફાર્મસીમાંથી આ ઓષધો જથાબંધ મંગાવશે તો તેમને તેમના દરદીઓમાં જશ મળશે અને ઘેર બનાવવા કરતાં દવાઓ સસ્તી મળી શકશે.

ડોકટરો આ પ્રકરણથી સમજી શકશે કે દેશી દવાઓમાં શું શું ચીજો આવે છે. અને આ પ્રકરણમાં બતાવેલા રસોની હવે ફાર્મસીએ તેમ ઘણા વૈદોએ અનુભવ કરી ખાત્રી કરેલી હોવાથી તે નિર્ભયપણે દરદીઓમાં વાપરી શકાય છે.

ઉપરની તમામ દવાઓ હવે ફાર્મસીમાંથી મળશે.

અમારી દવે ફાર્મસીની દવાઓ શાસ્ત્રના પાઠ પ્રમાણે દરેક ઔષધની બરોબર શુદ્ધિ કરી પછીજ બનાવાય છે તેથી તે વાપરવાથી ફુટી નીકળવાની કે નડવાની બીજી કશી ધાસ્તી રહેતી નથી તેમ વળી પણ પાળવી પડતી નથી. માટે બને ત્યાં સુધી વૈદ્યો, ડોક્ટરો અને જેમને આ દવાઓની જરૂર હોય તેમણે દવે ફાર્મસીમાંથી દવાઓ મંગાવી વાપરવી.

આ પ્રકરણની અંદર વાપરવાનાં ઔષધો શુદ્ધ કરેલાંજ લેવાં

અગ્નિતુંડીવટી-શુદ્ધ પારો, શુદ્ધવછનાગ, શુદ્ધ ગંધક, બોડી અજમોદ, હરડાં, બેઢા, આમળાં, સાજીખાર, જવખાર, ચીત્રો, સીંધાલુણ, જીરૂ, સંચળ વાવડીંગ, મીઠું, સુંઠ,મરી અને પીંપર એ અઢારે ઔષધો સરખેભાગે લઇ તેટલાં વજનનાં શુદ્ધ ઝેરકોચલાંનું ચુર્ણ લઇ સર્વને એકઠાં કરી ચુરણ કરવું તે ચુર્ણ ખલમાં નાંખી કાગદી લીંબુના રસમાં કુંટીને મરીના જેવડી ગોળી વાળવી એ ગોળી એકેક દુધ સાથે ખાવાથી સર્વ પ્રકારના અજીર્ણરોગો મટી જાય છે. ધાતુની નબળાઇ, પેટનું શૂળ, ચસકા, મીડીરોગાય, વાતવ્યાધિ, વીર્યશ્રાવ મટે છે.

આ ગોળીઓ અમારી પાસે તૈયાર મળે છે તો ૧ની કીં ૦-૮-૦

અગ્નિકુમાર રસ-શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ ગંધક, ટંકણ, કોડીભસ્મ, શંખભસ્મ, સાજીખાર, પીંપર તથા સુંઠ દરેકતો. ૧ શુદ્ધવછનાગ તો. ૩, મરી તો. ૮ એ સર્વનું ચુરણ કરી એક દિવસ લીંબુના રસમાં મર્દન કરી રતી રતીની ગોળીઓ વાળવી તે વાલ ૧ થી બે સુધી ગ્રમમાં ખાવાથી અજીર્ણ, કોલેરા, સંગ્રહણી અને આમ મટી જાય છે, ચોખાનું ધોવરાંમણ તથા કડાછાલમાં ખાવાથી જુનો અતિસાર (ઝાડો) તથા કૃમિના ઝાડા મટે છે, નાગરવેલનાં પાકાં પાન સાથે ખાવાથી શ્વાસ

પેટનું શૂળ તથા કફવાળી ખાંસી મટે છે. ઘી સાથે ખાવાથી વાયુનો ગોળો મટે છે. ૧ થી ૪ ગોળી આદાના રસ સાથે લેવાથી કોલેરા મટે છે. [ભા. પ્રકાશ.]

આ ગોળીઓ અમારી પાસે તૈયાર છે તો ૧ ની કીં ૦-૧૦-૦

અગ્નિરસ—શુદ્ધપારો તો.૧, શુદ્ધગંધક તો. ૨, તેમાં પીંપર તો. ૩, મોટીહરડે તો. ૪, બેઢાંની છાલ તો. ૫, અરડુસીનાં પાન તો. ૬ તથા જેઠીમદ એ સર્વને બારીક વાટી મિશ્ર કરવાં પછી તે સર્વને બાવળની છાલના ઉકાળાની ભાવના ૨૧ દિવસ સુધી આપી તૈયાર કરવું તે ૧ રતીથી ૨ રતી ખાવી, જેથી ખાંસી ક્ષય શ્વાસ, કફ વિગેરે મટે છે. (રસ-ર. સ૦)

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર છે તો ૧ ની કીં ૦-૮-૦

અગસ્તિ સુતરાજ—શુદ્ધપારો તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૧ શુદ્ધ હીંગળો તો. ૧ શુદ્ધ ધંતુરાનાં બી તો. ૨ અને અફીણ તો. ૨ સર્વનું ચુર્ણ કરી ભાંગરાના રસમાં ઘુટી ચણોઠી જેવડી ગોળી કરવી માત્રા. ગોળી ૧ થી ૨. પાણી સાથે ખાવાથી ગ્રહણી. ત્રીકટુ તથા મદ સાથે ખાવાથી શૂળ, કફ, વાયુ, અગ્નિમાંધ, તથા ઘેન, અને મરી તથા ઘી સાથે ખાવાથી અતિસાર (પાણી જેવા ઝાડા) મટે છે. (યો. ર.) આ રસ દવેફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં રૂ. ૧)

અજીર્ણકંટક રસ—શોધેલ પારો, શોધેલ વછનાગ, અને શોધેલ આમલસારો ગંધક, ટંકણ સર્વ સરખે ભાગે લઇ, શંખ ભસ્મ ૨ તોલા, કોડી ભસ્મ ૨ તોલા, તેટલાજ વજને મરી તોલા ૮ લઇ, સર્વને મિશ્ર કરી તેમનું ચુર્ણ કરી ઉભી ભોંયરીંગણીના ડોડવાંના રસમાં ઘુંટી સુકવવું, એવી રીતે ભોંયરીંગણીના રસની ૨૧ ભાવના

દઇ તેની વાલવાલની ગોળીઓ વાળવી ૧ થી ૨ ગોળી આદાનારસમાં ખાવાથી સર્વ પ્રકારના અજીર્ણો અને વિષુચિકા, કોલેરા, શુળ મંદાગ્નિ વાતરોગ મટે છે.

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર છે તો ૧ ની કીં રૂ. ૦—૧૦—૦

અંજનરસ—નેપાળાની છાલ કાઢેલાં બી દશનિષ્ક, મરી, પીંપર અને શોધેલો પારો એકેક નિષ્ક લઇ સર્વનું ચુરણ કરી તેને કાગદી લીંબુના રસમાં સાત ભાવના દેઈ સુકવવું તે અંજનરસ જેને સંનિપાત થયો હોય તેની આંખમાં આંજવાથી સંન્નિપાત મટેછે. (શા. સં.) આ દવા દવે ફાર્મસીમાંથી મળશે. તોલા ૧ ની કીં. રૂ. ૧

અશ્વચોળી—(અશ્વ કંચુકી ઘોડાચોળી) શુદ્ધપારો ૧ તોલો, ગંધક ૧ ભાગ વછનાગ ૧ તોલો, હરતાલ ૧ તોલો દરેક ૧ તોલો, ત્રિકુટ ત્રીફળા દરેક ૧તોલો. ટંકણ ૧ તોલો, નેપાળાનાંબી ૧તોલો આ પ્રમાણે સર્વ શુદ્ધ કરેલી ચીજો લઇ ખાંડી અને ભાંગરાના રસમાં ૨૧ દિવસ સુધી ઘુંટવું તેની બબે રતીની ગોળી કરવી. તે ગોળી અજમા સાથે ખાવાથી ટાઢીઓ તાવ. પિત્તજ્વર, કુંવારાના રસ સાથે ખાવાથી રોજનો તાવ, આંબળાના ચુર્ણ સાથે ખાવાથી દાહવાળો તાવ, આદાના રસ, મધ, અને પીંપર સાથે ખાવાથી વાતશુળ, સરગવાનો રસ, મધ અને ઘી સાથે ખાવાથી સર્વશૂળ, તુળશીના રસ સાથે ખાવાથી સુવારોગ, જાયફળ કે ભેંસના મુત્ર સાથે ખાવાથી સંગ્રહણી, કે પીનસ રોગ, મસ્તક રોગ, આદાશીશી અને હરસ, દહીં સાથે ખાવાથી ઝાડો, ચોખાના ધોવણ સાથે ખાવાથી ઝેર, ઘી સાથે ખાવાથી વાયુ, આંબળાના ચુર્ણ તથા સાકર સાથે ખાવાથી પિત્ત, ત્રિફળા તથા એરં-

ડીયા તેલમાં ખાવાથી ઉદરરોગ, દેવદાર તથા કઠના ચુર્ણ સાથે ખાવાથી, હાડકાનો વાયું, દહીંની તર સાથે ખાવાથી અજીર્ણ, સાટોડી સાથે ખાવાથી પાંડુ, કરંજની છાલના રસ કે ઉકાળા સાથે ખાવાથી કૃમી, ગળો અથવા ગોમુત્ર સાથે ખાવાથી કોઢ, તથા આમડીનાં દરદો, સરસડાના રસ કે ઘીમાં ખાવાથી તેમજ લીંબુના રસમાં ઘસી જખમપર લેપ કરવો. સ્ત્રીના ધાવણમાં અંજન કરવાથી રતાંધળાપણું. આદાના રસમા ઘસી ચોપડવાથી વીંછીનો ડંખ, ગોમુત્રમાં લેપ કરવાથી ખરજવું, તલના પાનના રસમાં ઘસી અંજન કરવાથી નેત્ર રોગ મટે છે. (વૈ-સા સં)

આ દવા હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે તો ૧ ની કીં રૂ૦-૮-૦

અર્સકુઠાર રસ—(હરસની દવા) (રસરત્ન સમુચ્ચય)

શુદ્ધ પારદ ૪ તોલા, ગંધક ૮ તોલા: તામ્રભસ્મ; ૧૨ તોલા, ત્રિકટુ; કળગારી: દંતીમુળ: પીલુંડી, ચીત્રકમૂળ દરેક આઠ આઠતોલા જવખાર ૧૦ તોલા; ફુલાવેલ ટંકણ ૧૦ તોલા; સીંધવ ૨૦ તોલા, સર્વ ઔષધોનું વસ્ત્રગાળ ચુર્ણ કરી ખલમાં ઘુંટી મિશ્ર કરવું પછી લોઢાના કઢાયામાં કે કલઇવાળા તપેલામાં નાંખી તેમાં ૨૮ તોલા ગૌમુત્ર અને ૧૨૮ તોલા દાંડલીયા થોરનું દુધ નાંખી હલાવીને ચુલે ચડાવી તળે સાધારણ અગ્નિ આપવો પાણીનો ભાગ બળી જાય અને ગોળી વાળવા જેવું થાય એટલે માસા માસાની ગોળીઓ વાળવી.

સવારસાંજ ૧ થી બે ગોળી છાશસાથે ખાવાથી અનેઉપર સુરણનુ શાક ખાવાથી બધી જાતના હરસ ગુદાના સોજા ને કબજીઅત મટે છે.

આ અર્શકુઠારરસ અમારી પાસે તૈયાર છે. તો. ૧ ની કીં રૂ. ૨)

દરેક દવાઓ—હવે ફાર્મસી અમદાવાદમાંથી મળશે.

અમૃતકલા નિધિરસ--વછનાગ ૨ ભાગ. કોડીની ભસ્મ ૫

ભાગ, મરી ૯ ભાગ સર્વને વાટી પાણીમાં ઘુંટી મગના જેવડી ગોળીઓ વાળવી.

૧ થી ૨ ગોળી આદાના રસ સાથે ખાવાથી પિત્ત જવર, કફ જવર, મંદાગ્નિ મટે છે. નિ-૨

આ દવા દવે ફામસીમાં તૈયાર મળશે. તો ૧ ની કી રૂ. ૦ાા

આરોગ્યવર્ધની રસ—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, લોહભસ્મ અભ્રકભસ્મ, તામ્રભસ્મ, દરેક એકેક તોલો, ત્રિફળા ૧૦ તોલા, શિલાજીત ૧૫ તોલા. શુદ્ધ ગુગળ ૨૦ તોલા. ચિત્રકમુળ ૨૦ તોલા. કડુ-ચુર્ણ ૭૦ તોલા. બધાંને બારીક વાટી ચુર્ણ કરી લુશ્કરેચાળી લીંબડાના પાનના રસમાં બે દિવસ ઘુંટી બએઆની ભારની ગોળીઓ વાળવી.

આ ગોળીઓ ૨ થી ૪ ગોળી સવારસાંજ દુધ સાથે ખાવાથી બધી જાતના કુસ્ટરોગ ૪૦ દિવસમાં મટે છે. સોજા મટે છે. વાત, પિત્ત; કફ અને બીજા કારણથી આવેલા તાવ મટે છે. જઠરાગ્નિ પ્રદિપ્ત થાય છે. ખાધું પચે છે. મેદવાયુ મટે છે. વધેલી ચરબી ઓછી થાય છે. દસ્ત સાફ થાય છે. હ્રદયરોગ મટે છે. હાથ, પગને પેટના સોજા, આંતરડાના સોજા, જલોદર, ઉદરરોગ, કલેજામાં થયેલા લોહીનો જમાવ, પાંન્ડુ, બરોળ કમળો મટે છે.

આ રસ અમારી પાસે તૈયાર છે. તો. ૧ ની કીં. રૂ. ૨)

આનંદભૈરવ રસ-(શા.સં)શોધેલ હીંગળો, શુદ્ધવછનાગ.શોધેલ ટંકણ, મરી લી-ડીપીંપર સરવે સરખે ભાગે લઇ આદાના રસમાં ઘુંટી બબે રતીની ગોળીઓ વાળવી

આમાંથી ૧ થી ૨ ગોળીકડાછાલ તથા ઇન્દ્રજવનો ભૂકો ૧ રૂ. ભારની સાથે મધની અંદર ચાટવાથી ત્રિદોષનો અતિસાર મટે છે. ગાયનું દહી દુધ કે છાસ ગમે તે એક અને ભાત ખવરાવવાં. તરસમાં ટાઢું પાણી પાવું

સર્વ પ્રકારના ઝાડા, નબળાઇ, મુઝારો, તાવ, શરદી, વાયુ, મટાડે છે, (શા સં-મ)

આ દવા દવે ફાર્મસીમાંથી મળશે. તો. ૧ ની કી. ૦-૧૦-૦

આનંદભૈરવ રસ—(૨) શુદ્ધ હીંગળો, વછનાગ, ગંધક, ટંકણુ એ સર્વે ચીજો શુદ્ધ કરેલી તથા ત્રિકટુ મળી સાતે વસ્તુઓ સરખે ભાગે લઇ લીંબુના રસમા ૧૨ કલાક સુધી ઘુંટી વટાણા જેવડી ગોળીઓ વાળવી તે છાસ સાથે ખાવાથી અજીર્ણ, છાસ તથા શેકેલી હીંગ સાથે ખાવાથી કોલેરા, ચોખાનુ ધોવણુ તથા કડાછાલ સાથે ખાવાથી જુનો અતિસાર તથા કૃમી, અને મધ સાથે ખાવાથી તાવ સાથેનો ઝાડો મટાડે છે તેમજ ખાંસી, શ્વાસ, ઝાડો, અજીર્ણ, સર્પદંશ અને વીંછીનો દંશ મટાડે છે. (ભૈ-રત્ના.)

આ દવા અમારી પાસે તઇયાર મળશે તો ૧ ની કીં ૦—૧૦

ઇચ્છાભેદી રસ—શોધેલ હીંગળો, શોધેલ ટંકણખાર, સુંઠ અને લીન્ડીપીંપર એ ચારે વસ્તુઓ અકેક તોલો, દારૂડીનાં મુળ ૪ તોલા અને શુદ્ધ કરેલ નેપાળાનાં બી ૪ રૂપિઆભાર સર્વને એકઠાં કરી ખલમાં ઘુંટી ભૂકો કરવો તે ત્રણ રતી સુધી ગાયના દુધમાં ખાવાથી ઝાડો થાય છે. અને આધ્માનવાત, વિષ્ટંભ રોગ અને ઉદરરોગ મટે છે. કબજીયત, સોજા, મટે છે (શા સં-મ)

ઇચ્છાભેદીરસ-દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે તો. ૧ ની કી. ૦-૧૦

ઉન્મત્ત રસ—શુદ્ધપારો અને શોધેલ ગંધક બંને સરખે ભાગે લઇ તેટલા વજનમાં શુંઠ, મરી અને લીન્ડીપીંપર એ ત્રણે લઇ ચુર્ણ કરી ઉપરની દવા સાથે ધંતુરાના ફુલના રસમાં એક દિવસ સુધી ઘુંટવું અને જે ભૂકો થાય તે ઉન્મત્તરસ જાણવો. તે સુંઘાડવાથી સંન્નિપાત મટે છે.

આ દવા અમારી પાસે તઇયાર મળશે તો ૧ ની કીં રૂ. ૨

ઉન્માદગજ કેસરી રસ—(યો-૨-ગુલ્માધિકાર) શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ મનશીલ, તે સર્વની બરાબર ધંતુરાનાં બી એકત્ર ઘુંટી વજના ઉકાળામાં સાત દિવસ ઘુંટવું. પછી રાસ્નાના ક્વાથમાં સાત દિવસ ઘુંટી ૨ી રતીની ગોળીઓ વાળવી.

આ રસ એકેક માસા ઘી સાથે એક માસ ખાવાથી ઉન્માદ રોગ, અપસ્માર, ભુતોન્માદ, ભૂત ધુણવું અને તાવ, મૃગીવાયુ, ગાંડપણ, હિસ્ટીરીયા મટે છે.

આ રસ અમારી પાસે તૈયાર છે. તો ૧ ની કીં રૂ ૧-૮-૦

કર્પુર રસ—શુદ્ધ હિંગળો, અફીણ, મોથ. ઇન્દ્રજવ, જાયફળ અને કપુર સર્વ સરખે વજને લઇ પાણીમાં ઘુંટી બએ રતીની ગોળીઓ વાળવી.

૧ થી ૨ ગોળી પાણી સાથે લેવાથી તાવ સાથેનો ઝાડો, અતિસાર છ જાતની સંગ્રહણી અને રક્તાતિસાર મટે છે. (ભૈ. ર.)

આ રસ અમારી પાસે ઉત્તમ પ્રકારનો તૈયાર છે. તો ૧ ની કીંમત રૂ. ૧—૦—૦

કનકસુંદર રસ—શોધેલ ગંધક, શોધેલ હીંગળો, મરી, પીંપર, ટંકણ, શોધેલ વછનાગ. તથા શુદ્ધ ધંતુરાનાં બી સર્વને ચુર્ણ

કરી ભાંગરાના રસમાં ત્રણ કલાક સુધી ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળીઓ વાળવી તેમાંથી એકકે બે ગોળી પાણી સાથે ખાવાથી, સંગ્રહણી, અગ્નિમાંધ, તાવ અને અતિસાર મટે છે. દહીં, ભાત અને છાસ ખાવી. (ભૈ. રત્ના.)

આ રસ હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે તો ૧ ની કી. રૂ. ૧

કૃમિકુઠાર રસ—કપુર તો. ૮. કડાછાલ, ઇન્દ્રજવ, ત્રાયમાણ અજમો, વાવડીંગ, શુદ્ધ હીંગળો, કેશર, વછનાગ, પીત્તપાપડો, દરેક તો. ૧ સર્વનું ચુર્ણ કરી બ્રાહ્મી–ઉંદરકાનીના રસની ભાવના દેવી. માત્રા વાલ ૧ અનુપાન મધ, ઉપયોગ સર્વ પ્રકારના કૃમિ કોલેરા, અપચો, આફરો, શુ.ળ. ઉદરસ, મુઝારો. ઉંટાટીઉ હીસ્ટીરીઆ મટે છે. (નિ. ૨)

આ રસ હવે ફાર્મસીમાંથી મળશે તો ૧ ની કી. ૦–૧૨–૦

કેસરાદિ–કેશર, રસકપુર, સુખડ, લવીંગ,સાકર જાવંત્રિ સરખે ભાગે લઇ મગ જેવડી ગોળીઓ વાળવી, માત્રા ગોળી ૧ થી ૨, અનુપાન સાકર અને ઘી સાથે વીંટાળી ખાવી તેથી ઉપદંશ. વિસ્ફોટક, ચાંદી વ્રણ, ફીરંગ: રકતપિત્ત, ગલગંડ, અને કુષ્ટરોગ મટે છે. (આ આં.)

આ દવા હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કી. રૂ. ૨–૦–૦

કુષ્ટકુઠાર રસ—પારાની ભષ્મ, શોધેલ ગંધક, લોહભસ્મ, તામ્રભષ્મ, ગુગળ, હરડાં, બેઢા, આંબળાં, બકાનની છાલ ચિત્રો અને શિલાજીત અગીઆર ઔષધ ચાર ચાર તોલા લઇ ચુર્ણ કરવું. પછી કરંજનાં બી તથા અભ્રક ભષ્મ દરેક સોળ સોળ તોલા લઈ ચુર્ણ

કરી ઉપરના ચુર્ણમાં મેળવી તેમાં મદ અને ઘી નાંખી મિશ્ર કરવું. તેને કુષ્ટકુઠાર રસ કહે છે. માત્રા ૨ માસા સર્વે પ્રકારના કૃષ્ઠોઅને ગળત કોઢ મટે છે. (શા.સં.)

આ રસ દવે ફાર્મસીમાં મળશે. તો. ૧ ની કી. રૂ. ૫.

ક્રવ્યાદરસ—શુદ્ધ પારો તો. ૪; શુદ્ધ ગંધક તો ૮. તામ્રભષ્મ તો. ૨; લોહભષ્મ તો. ૨; તે સર્વેને મેળવી નિચે ધીમો અગ્નિ આપવો. ગધકનો રસ થઇ સર્વ મળ્યાથી તે રસ પર્પટીની પેઠે ઠારવો. પછી તેનું ચુર્ણ કરીને લોઢાની કડાઇમાં નાંખી લીંબુના રસની તથા પચકોલ (પીંપર, પીપરીમૂળ, ચવક, ચિત્રક અને સુંઠ) ની ભાવના દેવી; પછી તેમાં ટંકણખાર; બીડલવણ અને મરી એકેક તોલો નાંખીને છેવટે ચણાના ખારની સાત ભાવના દેઇને બબે માસાની ગોળી કરવી અથવા ચુરણ રાખી શીશીમાં ભરવું. માત્રા ૨ માસા, અનુપાન છાસ તથા સીંધાલુંણ સાથે ખાવાથી અજીર્ણ–શૂળ-ગોળો, નળબંધ વાયુ, બરોળ અને ઉદરરોગ મટે છે. ટાઇફોઇડ તાવ ને કોલેરા મટે છે. (યો.૨)

આ રસ અમારી પાસે તૈયાર છે. તો. ૧ ની કીં. રૂ. ૨)

કાસહરરસ-રૂપાની ભષ્મ તો. ૧. શુદ્ધ હરતાલ એક તોલો, શુદ્ધ મનશીલ ચાર તોલા લઇ અરડુશી અને ગોખરના સ્વરસમાં ત્રણ કલાક ઘુંટી ગોળાવાળી સરાવસંપુટમાં મુકી વાલુકાયંત્રમાં ત્રણ કલાક પકવી બારીક કરવું. માત્રા બબે રતી રોજ ત્રીકટુ અને નગોડના મૂળના ચુરણ સાથે ખાવાથી ખાંસી મટે છે.

આ રસ અમારી પાસે તૈયાર છે. તો. ૧ ની કીં. રૂ. ૧૫)

ગદમુરારિ-શુદ્ધહીંગળો, શુદ્ધ વછનાગ. સુંઠ, મરી, પીંપર. ટંકણ મોથ, હરડે, શુદ્ધ નેપાળો સર્વે સરખે ભાગે લઇ પાણીમાં વાટી એકેક રતીની ગોળી વાળવી માત્ર ૧ રતીથી ૧ વાલ, અનુપાન પાણી નવીન જ્વર તથા તથા પિત્તજ્વર મટે છે, [ર. રા. સુ]

આ રસ અમારી પાસે તૈયાર છે. તો ૧ ની કીં રૂ. ૧)

ગંધક રસાયન-શુદ્ધ ગંધકને નિચેની દરેક વસ્તુની જુદી જુદી ભાવના દેવી, ગાયનું દૂધ, તજનો ઉકાળો, એલચીનો ઉકાળો. તમાલ-પત્રનો ઉકાળો, નાગકેશરનો ઉકાળો, ગળોનો રસ, હરડેનો ઉકાળો, આંબલીનો ઉકાળો, સુંઠનો ઉકાળો, ભાંગરાનો રસ તથા આદુનો રસ; છેલ્લી ભાવના દઇ ગંધક બહાર કાઢી તેને સુકવવો પછી તેટલા જ પ્રમાણમાં તેમાં સાકર મેળવી ભેગુ વાટી ચુરણ કરવું, માત્રા ૨ માસા અનુપાન લીંબડાના પંચાંગ તથા ઘી અથવા ત્રીફ-ળાના કવાથમાં ખાવાથી ખરજ, દાદર મટે છે. દુધ અને ખડી સાકર સાથે ખવાથી ધાતુવિકાર મટે છે. ત્રિફળાં તથા સાકરમાં ખાવાથી વાળો મટે છે દુધ સાથે ખાવાથી મદાગ્નિ, ખરજ, ખસ, પાંડુ, વિષદેપ, વાતરક્ત; અંડવૃદ્ધિ, પાંડુ; પ્રમેહ: જીર્ણજ્વર ધાતુક્ષય શુળ; કુષ્ટ; વાતવ્યાધ; સોમરોગ અને ક્ષય મટે છે. [વૈ-શા-સ]

આ ગંધકરસાયન તૈયાર હવે ફાર્મસીમાં મળે છે. તો. ૧ ની કીં. રૂ. ૦। .

ગૃહણી ગજ કેશરી—શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ ગંધક, અભ્રકભસ્મ, લોહભસ્મ. શુદ્ધ હીંગળો, કુણાં બીલાં, શુદ્ધ વછનાગ, સુંઠ, મરી, પીંપર ભાંગ, મોથ, દાડમની છાલ, ઇંદ્રિજવ, જાયફળ, મોચરસ, અતિવિષ, ધાવડીનાં ફુલ કાડ અજમો, ચિત્રક, ટંકણ, કાંકચીયાનો મગજ,

સર્વની બરાબર અફીણ સર્વને બારીક ખાંડી ધંતુરાના પાનના રસમાં ઘુંટી મરીના દાણા જેવડી ગોળી કરવી, માત્રા ગોળી ૧. અનુપાન છાશ અથવા દહીંનું પાણી; આથી સંગ્રહણી; ઝાડા; શુળ; અતિ-સાર, અગ્નીમાંદ્ય અને પાંડુ મટે છે. (વૈ. સા.)

આ રસ અમારી પાસે તૈયાર છે. તો ૧ ની કીં રૂ. ૩

ગ્રહણીવ વજ્રકપાટ રસ—(ર. સા. સં) પારદ, ગંધક, જવખાર, અરણી, વજ, અભ્રકભસ્મ. અને ટંકણખાર એ સર્વ ઔષધોને સમાન ભાગ લઈ અરણી, ભાંગરો અને જંબીરી લીમ્બુના રસમાં ત્રણ દિવસ સુધી ઘુંટી ગોળો બનાવી તેને પાંદડાંમાં લપેટી સંપુટ કરી તેને સ્વેદન યંત્રમાં હાંલ્લીમાં મુકી ચાર ઘડી સુધી મંદ આગ્નથી પકાવી પછી ઠંડો થયે બહાર કાઢી તેને અરણીના રસની સાત; અને ભાંગરાના રસની સાત ભાવના આપવી. તેમાંથી બે માસા અથવા ૩ માસા મદની સાથે ખાવાથી સંગ્રહણી રોગ મટે છે.

આ દવા તૈયાર અમારી ફાર્મસીમાં મળે છે. ગુણ ઉપર પ્રમાણે તો ૧ ની કીં રૂ ૫

ગૃહીણીકપાટરસ—સુંઠ; મરી; પીંપર; ગંધક; ટંકણ; પારો; કોડીની ભષ્મ અને વચ્છનાગ સરખે ભાગે લઈ લીંબડાના રસમાં ઘુંટી અડદના દાણા જેવડી ગોળીઓ વાળવી. માત્રા ૧ ગોળી; અનુપાન મરી; સાકર અને ઘી સાથે આપવાથી ગૃહણી રોગ મટે છે (વૈ. સા.)

આ રસ તૈયાર અમારે ત્યાં મળશે તો ૧ ની કીં રૂ. ૧

ગલત્કુસ્ટાદિરસ—(ર. સા. સં.) શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગધક, તામ્ર-ભસ્મ, લોહ ભસ્મ, શુદ્ધ ગુગળ, ચિત્રકમુળ, શીલાજીત, ઝેરકોચલાં, વજ્ર દરેક ઔષધ એક એક ભાગ, અભ્રક ભસ્મ, કરંજનાં બી દરેક

ચાર ચાર ભાગ એ સર્વ ઔષધોને એકત્ર ઘુંટી થોડા ઘી અને મદમાં ઘુંટી ચાર ચાર રતીની ગોળીઓ બનાવવી.

આ દવાના સેવનથી કુસ્ટકીલાસ, વાતરક્ત, પત, જુનો જલંધર મટે છે. કુસ્ટ જેના કાન, આંગળી; અને નાક ગળી ગયાં હોય તેવો પણ કામદેવ જેવો થઇ સાજો થાય છે. (રસેન્દ્ર સાર સંગ્રહ)

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર છે. તો ૧ ની કીં રૂ ૧૦

ગુલ્મકાલાનલ રસ—(ર. સા. નં) શુદ્ધ પારદ; લોહભસ્મ; તાગ્રભસ્મ, શુદ્ધ હરતાલ; શુદ્ધ ગધક દરેક બબે તોલા, જવખાર ૧૦ તોલા; નાગરમોથ; કાળાં મરી; સુંઠ; પીંપર; ગજપીંપર હરડે, વજ અને ઉપલેટ દરેક એકેક તોલો લઇ સર્વનું વસ્ત્રગાળ ચુર્ણ કરી ખડસલીયો પીતપાપડો; મોથ; સુંઠ; અંધેડો; કાળીપાટ દરેકના રસથી સાત સાત ભાવના આપી ચુર્ણ કરી રતી રતીની ગોળીઓ વાળવી.

૧ થી ૪ ગોળી હરડેના ચુર્ણ સાથે ખાવાથી વાતજ; પિત્તજ; ત્રિદોષજ દ્વિદોષજ અને કફજ સર્વ પ્રકારના ગુલ્મ રોગો મટી જાય છે. પેટનો ગોળો; પેટનો વાયુ; શુળ; આફરો મટે છે.

આ રસ અમારી પાસે તૈયાર છે. તો ૧ ની કીં રૂ ૩

ગર્ભપાળરસ—સુંઠ તો. ૧, મરી તો. ૧, પીંપર તો. ૧, તમાલપત્ર તો. ૧, એલચીદાણા તો. ૧, ધાણા તો. ૧, શાહજીરૂ તો. ૧, ચવક તો.૧, દ્રાક્ષ તો. ૧, દેવદાર તો.૧, શીસાની ભષ્મ તો. ૧, બંગ ભષ્મ તો ૧, શુદ્ધ હીંગળો તો. ૦ાા, લોહ ભષ્મ તો.૦ાા, એ સર્વે ઐાષધોને બારીક વાટી ઘોળી ગરણીના રસમાં સાત દિવસ સુધી ઘુંટી સુકાવી શીસીમાં ભરી રાખવું. માત્રાથી ર રતી, અનુપાન

કાળી દ્રાક્ષનું પાણી; ગર્ભિણી સ્ત્રીને પહેલા માસથી નવ માસ સુધી અપાય છે. તેથી ગર્ભિણીના સર્વ રોગ દુર થઇ શક્તિ આવે છે. અને ગર્ભનું પોષણ થાય છે. (વૈ. સા. સં.)

ગર્ભપાળરસ નિચેના અનુપાનથી આપવો.

દ્રાક્ષ તો. ૫, સાકર તો. ૧૦, પાણી તો. ૪૦ માં કાઢો કરવો બાકી તો. ૨૦ રાખીને ગાળવું, પછી તે પાણીને ફરી ઉકાળી મદ જેવો પાક કરવો અને બાટલીમાં ભરી મુકવો તેમાંથી ૧ તો. પાક અને ૧ રતીભાર ગર્ભપાળરસ ખાવાથી ગર્ભીણીનો તાવ; દમ ખાંસી; સગ્રહણી; અમ્લપીત; ધાતુ જવી; ધોળી ધાત જવી; અકાળે ગર્ભ પડવો આ સર્વ મટી ગર્ભ પુષ્ટ થાય છે. અને સુલભ પ્રસવ થાય છે.

આ રસ તૈયાર છે. તો ૧ ની કીં રૂ ૨॥

ચંદ્રોદય રસ—સોનાના વરક તો. ૪; શુદ્ધપારો તો ૩૨ તથા શુદ્ધ ગંધક તો ૬૪ એ ત્રણેને ખલમાં કજલી કરીને રાતા કપાસ એટલે નરમાના ફુલના રસથી ઘુંટીને તેને કાચની શીશીમાં ભરવું, તે શીસીના ઉપર; ઉપરાઉપર સાતવાર કપડમાટી કરવી; અને ઇંટના બુચથી મોં બંધ કરવુ પછી તે શીશીને વાલુકાયંત્રમાં મુકી તે યંત્ર ચુલા ઉપર રાખી નીચે મૃદુ મધ્ય તથા તીક્ષ્ણ એમ ત્રણ દિવસ સુધી ચડનો ચડતો તાપ આપવો. પછી ઠંડુ પડેથી શીશી કાઢી ફોડી નાંખી તેના કંઠ ઉપર આવેલ સિંદુર સરખો ચંદ્રોદય લેવો. પછી ૧ તોલા ચંદ્રોદયમાં ૪ તોલા કપુર અને જાયફળ; પીંપર; લવીંગ; કસ્તુરી એ દરેક ૪ માસા મેળવીને અડદ જેવડી ગોળીઓ કરવી, અને તે ગોળી પાનના બીડા સાથે ખાવી. આ રસ ઉત્તમ

રસાયન તથા વાજીકર છે. તેથી અજીર્ણ મટે છે. ભૂખ લગાડી ખાધુ પચાવે છે. બળ અને વિર્યની વૃદ્ધિ કરે છે, સ્ત્રી સંગની ઇચ્છા થાય છે. ચંદ્રોદય તો ૪, કપુર તો ૧૧, જાયફળ, સુંઠ, મરી, પીંપર, લવીંગ તથા કસ્તુરી એ દરેક ત્રણ માસા લઇ સર્વને પાનના રસમાં ઘુટી અડદ જેવડી ગોળીઓ વાળી એક ગોળી ઘણા પાનના મોટા બીડામાં વીંટીને ચાવી જવી, ગોળી ખાઇને કઢેલું દુધ પીવુ; પરમ પુરૂષત્વ આપે છે. (રસ. ૨.)

પૂર્ણ ચંદ્રોદય તૈયાર અમારે ત્યાં મળશે તો ૧ની કીં રૂ ૬૦.

ચંદ્રકળા રસ—શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ ગંધક; શુદ્ધ હીંગળો; તથા અભ્રકભષ્મ અને કડુ, ગળોસત્વ, ખડમલીયો પીતપાપડો, પીંપર સુખડનો ભૂકો, પીલુડી; વાળો તથા કાળી દરાખ. એ સર્વે એકએક તોલો અથવા સમાન ભાગે લઇને બારીક કરવું પછી તેને નિચેની ચીજોની ભાવના દેવી. કણેર; મોથનો ઉકાળો; દાડમનો રસ; ધ્રોનો સ્વરસ; કેવડાના પોટાનો રસ; દુધ; શેરડીનો સ્વરસ; કુંવારનો રસ; ખડસલીયા પીતપાપડાનો સ્વરસ. અથવા ઉકાળો તથા શતાવરીનો સ્વરસ કે ઉકાળો એ પ્રમાણે ભાવના દઇ સૂકવીને તૈયાર કરવો. માત્રા ૧ થી ૩ રતી. જીરૂ, સાકર, દૂધ અથવા રોગની અવસ્થા પ્રમાણે, લેવાથી નવોતાવ, દાહ, વિષમજ્વર, પ્રદર, પ્રમેહ રક્તપિત્ત. વિગેરે દરદો મટે છે. (યો.૨)

આ રસ તૈયાર અમારે ત્યાં મળશે તો. ૧ ની કીં રૂ ૨)

જ્વરાંકુશ—શુદ્ધપારો. શુદ્ધગંધક, શુદ્ધવચ્છનાગ એ ત્રણે સરખે ભાગે. અને શોધેલ ધંતુરાનાં બી ત્રણેની બરાબર લેવાં. સુંઠ, મરી,

પીંપરનું ચુર્ણ તે ચારથી બમણું એ સર્વેને બારીક ખાંડી લીંબુ તથા આદુના રસમાં વારા ફરતી ઘુંટીને બબે રતીની ગોળી વાળવી. માત્રા ૧ થી ર ગોળી સર્વે જાતના તાવ મટાડે છે. (નિ.ર)

આ રસ તૈયાર અમારે ત્યાં મળશે તો. ૧ ની કીં રૂ. ૦ાૻ

જવરારિરસ—શુદ્ધપારો, શુદ્ધ ખાપરીયું, શુદ્ધ મોરથુથ, શુદ્ધ ચાટીઓ ટંકણખાર, અને શુદ્ધ આમલસારો ગંધક એ છ એ ઔષધ સરખે ભાગે લઇ કારેલાના પાંદડાંના રસમાં એક દિવસ ઘુંટી પછી ત્રાંબાના પહોળા મોઢાના કટોદાનની અંદર ઉપરના ઔષધોનો જાડો લેપ કરવો પછી ઢાંકણું ઢાંકી હાંલાની અંદર કટોદાનને મુકી તેની ચારે કોર રેતી ભરી, પછી તે હાંલાને ચુલાપર મુકી તેની નીચે અગ્નિ કરવો, અગ્નિ કર્યા પછી તે માટલાના મોંઢા ઉપર શાળના-ચોખા પલાળીને મુકવા. અને શાળની ધાણી ફુટે કે તરત તળેનો અગ્નિ બંધ કરવો પછી કટેદાન ઠરી ગયા કેડે તેને હાંલામાંથી બહાર કાઢી અંદર ચોપડેલાં ઔષધ કાઢી લેવાં, ઔષધનું નામ જવરારીરસ. તેમાં મરીનું ચુર્ણ સરખે ભાગે નાંખી ઘુંટી શીશીમાં ભરી મુકવું. પછી તેમાંથી માષા ભાર ઔષધ નાગરવેલના પાનના ટુકડામાં ખાવાથી રોજનો, એકાંતરીઓ, ચોથીઓ, ટાઢીઓ વગેરે જવરો મટી જાય છે. (શા-સં.)

આ રસ દવે ફાર્મસી તૈયાર મળશે તો. ૧ ની કીં રૂ. ર)

જવરઘ્ની ગુટીકા—(શા-સં) શુદ્ધ પારદ ૧ ભાગ, એળીઓ લીન્ડી પીંપર, હીમજ, અકલગરો, સરસીયા તેલમાં શોધેલો આમલસારો ગંધક, ઇન્દ્રવરણાનાં ફળ, એ છ ઔષધો ચાર ચાર ભાગ લઇ પારદ ગંધકની કજ્જલી કરી ઔષધોનું તેમાં ચુર્ણ મેળવી ઇન્દ્રવર-

ખુનાં ફૂળોના રસમાં ઘુંટી પછી તેની રતી રતીની ગોળીઓ કરવી.

ગળોના રસ સાથે ૧ થી ૨ ગોળી સવાર બપોર સાંજે લેવાથી સર્વ પ્રકારના જ્વરો અને સદ્યોજ્વર મટી જાય છે.

આ ગોળીઓ અમારી પાસે તૈયાર છે. તો. ૧ કીં રૂ. ૧)

જલોદરારિ રસ—(રસા-સં) પીંપર, કાળાંમરી, તામ્રભસ્મ અને હળદર એ સર્વ સરખે ભાગે લઇ થોરના દુધમાં ૧ દિવસ ઘુંટી પછી તેમાં તે સર્વ ઔષધોના બરાબર શુદ્ધ નેપાળો મેળવી રતી રતીના ગોળીઓ વાળવી.

૧ થી ૨ ગોળી દરરોજ સવારે ખાવાથી જ જલંધરરોગ મટે છે. ઝાડા પેશાબ વધુ થાય તો દહીં ભાત ખાવાં, જ્યારે આ દવા ખાવાથી વધુ દસ્ત થાય ત્યારે પછી સંધ્યાકાળે દહીં ને ભાત ખાવાં અથવા મગનું ઓસામણ ને ભાત ખાવાં. આથી જલદર મટે છે.

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર છે તો. ૧ ની કીં રૂ. ૫)

જાતિફલાદિવટી—(ર-મા-સં) શુદ્ધપારદ, શુદ્ધ ગંધક, ચચાર તોલા લઇ કજ્જલી કરી તેમાં અભ્રક ભસ્મ તોલા ૪ ઉમેરવી, પછી તેમાં જાયફળ મોચરસ, નાગરમોથ ટંકણખાર, અતિવિષ, જીરૂ, કાળાં મરી દરેક ચચાર તોલા લઇ તેનું ચુર્ણ ઉમેરીને ઘુંટવું,

પછી ઇન્દ્રજવ, ભાંગ, જાંબુ, અરણી, દાડમ, ભાંગરો, કાળી પાટ સર્વના રસની જુદી જુદી એકેક દિવસ ભાવના આપવી અને તેની ચણીબોર જેવડી ગોળીઓ કરવી.

૧ થી ૨ ગોળી પાણી સાથે કે છાસ સાથે દિવસમાં ૩ વખત લેવાથી સંગ્રહણી, વાતરોગ, દમ, પાંડુ, ઝાડા; અરૂચી, બંધકોશ; અમ્લપીત મટે છે. અસાધ્ય સંગ્રહણી મટે છે.

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં. રૂ ૧)

ત્રિવિક્રમ રસ—શુદ્ધ હીંગળો; અફીણ, ટંકણ, હીરાબોળ સરખે ભાગે લઇ એકત્ર ઘુંટીને શીશીમાં ભરી રાખવો માત્રા ૨ રતી મધ સાથે લેવાથી મરડાનું શૂળ તથા રક્તાતિસાર મટે છે. (વૈ-સા-સં)

આ રસ હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે તો. ૧ ની ફીં રૂ. ૧]

ત્રિવિક્રમ રસ—તામ્રભષ્મ તથા બકરીનું દુધ બંને સરખે ભાગે લઇ તેને કઢઇમાં નાંખી દુધનો માવો થાય ત્યાં સુધી તળે અગ્નિ કરી હલાવવું, પછી માવાવાળી તે ભષ્મ. શુદ્ધપારો, શુદ્ધ ગંધક ત્રણે સરખે ભાગે લઇ નગોડના રસમાં એક દિવસ ઘુંટી તેનો ગોળો કરવો, તે ગોળાને વાલુકાયંત્રની અંદર મુકીને એક પહોર સુધી પકવી પછી તે ટાઢું થાય ત્યારે ગોળાને બહાર કાઢી ઘુંટવો તેનું નામ ત્રિવિક્રમ રસ જાણવું પછી બીજોરાના મુળને પાણીમાં ઘસી તેના ઘસારાની સાથે બે રતી ભાર આ રસ દરરોજ ખાવાથી એક માસની અંદર પથરીનો રોગ મટે છે (શા-સં)

આ રસ હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે તો. ૧ ની ફીં રૂ. ૨)

ત્રિનેત્રાખ્ય રસ—ફુલાવેલ પાટીઓ ટંકણખાર. હરણનું શાગડું, સુવર્ણભષ્મ, તામ્રભષ્મ અને પારાનીભષ્મ સરખેભાગે લઇ આદાના રસમાં એક દિવસ ઘુંટી ગોળો વાળી તેને માટીના કોડીયામાં મુકી કપડછાણ કરી ગજપુટ અગ્નિ આપવો. પછી બહાર કાઢી ટાઢો થયે અંદરના ગોળાને ખલની અંદર ઘુંટી ભુકો કરવો તેને ત્રિનેત્રાખ્ય રસ કહે છે. માત્રા એક માષાભાર. અનુંપાન મધ અને ઘી તથા સિન્ધાલુણ, જીરૂં અને સેકેલી હીંગના ચુર્ણસાથે ખાવાથી પંક્તિ શુળ અને પરિણામ શુળ એક મહીનામાં મટે છે. [શા-સં]

નારાયણ જવરાંકુશ રસ—શુદ્ધ સોમલ, શુદ્ધ વછનાગ, શુદ્ધપારદ,

શુદ્ધ ગંધક, હરતાલ, સુંઠ, મરી, પીંપર, કોડી ભસ્મ. ભાંગ, ધંતુરાનાં શુદ્ધ બી, ટંકણખાર સર્વ સરખે ભાગે મેળવી આદાના રસમાં ૩ દિવસ ઘુંટી દાણા જેવડી ગોળીઓ વાળવી.

આ દવા ૧ થી ૨ ગોળી પાણી સાથે ખાવાથી શીતજ્વર સન્નિપાતજ્વર, કોલેરા, વિષમજ્વર, તરત મટે છે. દવા ખાઇ લુગડુ ઓઢી સુવુ તેથી પરસેવો વળી તાવ ઉતરશે. ખાવામાં દહીં ભાત ખાવાં (યોગરત્નાકર)

સન્નિપાત જ્વર મટાડવામાં આ દવા ઉત્તમ છે આ દવા અમારી પાસે તૈયાર છે. તો. ૧ ની કી રૂ, ૦-૧૦-૦

ત્રિભુવન કીર્ત્તિ રસ-[યોગરત્નાકર] તાવની દવા.

શુદ્ધ હીંગળો, વછનાગ, સુંઠ, મરી, પીંપર; ટંકણ; પીંપરી મુળના ગંઠોડા દરેક સરખે ભાગે લઇ તુળસીના રસની, આદાના રસની અને ધંતુરાના રસની ભાવના એકેક દિવસ આપી રતી રતીની ગોળીઓ કરવી.

૧ થી ૨ ગોળી દર ત્રણ કલાકે પાણી સાથે આપવાથી તાવ ઉતરી જાય છે સર્વ પ્રકારના તાવ શ્વાસ; ખાંસી, ન્યુમોનિઆ, રતવા, ગળાના ચોરીઆના સોજા અને ન ઉતરતા તાવ મટી જાય છે.

સુદર્શનચુર્ણ સાથે લેવાથી વધુ ફાયદો થાય છે.

આ રસ અમારી પાસે તૈયાર છે તો. ૧ ની કી. રૂ. ૦-૧૦-૦

ત્રિપુર ભૈરવરસ—(તાવ મટાડે છે) વછનાગ ૧ ભાગ; મરી ૪ ભાગ; પીંપર ૩ ભાગ; તામ્ર ભસ્મ ૫ ભાગ; અને હીંગળો ૬ ભાગ લઇ સર્વને એકત્ર ઘુંટી આદાના રસમાં ઘુંટી રતી રતીની

ગોળીઓ વાળવી. આ ગોળી પાણી સાથે દિવસમાં બે ત્રણ વખત લેવાથી આઠે પ્રકારના જ્વર મટે છે,

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર મળશે. તોલા ૧ ની કી. રૂ. ૨

દિનેશ ભૈરવરસ—જાવંત્રી. તજ; લવીંગ; અક્કલગરો પીંપર સુંઠ, શુદ્ધ હીંગળો અને શુદ્ધ વછનાગ સરખે ભાગે લઇ ચુર્ણ કરીને નાગરવેલના પાનના રસમાં ૧દિવસ તથા આદુના રસમાં ૧ દિવસ ઘુંટીને ૧ રતી પ્રમાણે ગોળી કરવી, માત્રા ૧ ગોળી અતિસાર મટે છે. (વૈ. સા. સં)

નિત્યાનંદરસ—હિંગળામાંથી કાઢેલો શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ ગંધક. તામ્ર ભસ્મ, બંગ ભસ્મ, શુદ્ધ હરતાલ, મોરથુથુ, શંખ ભસ્મ, કાંસાની ભસ્મ, કોડીની ભસ્મ, સુઠ, મરી, પીંપર હરડે બહેડાં, આંમળા, લોહ ભસ્મ, વાવડીંગ, પંચલવણુ, ચવક, પીપરીમુળ, શેરડી, વજ, કચુરો, કાળીપાટ, દેવદાર, ઇલાયચી, વરધારો સર્વ ઓષધોને સમાન ભાગ લઇ હરડેના રસમાં ઘુટી પાંચ પાંચ રતીની ગોળીઓ બનાવવી. રોજ એકેક ગોળી ખાઇ ઉપર ઠંડુ પાણી પીવાથી કફજન્ય વાતરોગ, લોહિગત, માંસગત, મેદોગત; અને ધાતુગત શ્લીપદ એટલે હાથીપગુ જેથી પગે સોજા ચઢી હાથી જેવા પગ થાય છે તે મટે છે (રસેન્દ્ર સાર સંગ્રહ)

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર છે. તોલા ૧ ની કીંમત રૂ. ૪

નારાચ રસ—શુદ્ધ પારો; ફુલાવેલો પાટીઓ ટંકણખાર ખાર મરી ત્રણે એક ભાગ, અને શોધેલા નેપાળનાં છાલ કાઢેલાં બી; ઉપરના સર્વ ઔષધોના સરખે ભાગે અર્થાત્ નવ ભાગ, લઇ ચુર્ણ કરી ખલમાં ઘુંટી બારીક ભુકો કરવો તેનું નામ નારાચ રસ. તે બે

રતી ભાર ખાવાથી જુલાબ થઈ આધ્માનવાત; શૂળ; ઉદાવર્ત અને વિષ્ટંભ મટે છે. (શા. સં)

દવે ફાર્મસીમાં આ રસ તૈયાર મળશે. તોલ ૧ નીં કી.૦–૧૦–૦

પંચવક્ત્ર રસ—શુદ્ધ પારો ૧ ભાગ, શુદ્ધ ગંધક; શુદ્ધ વછનાગ, મરી; ટંકણ; તે સર્વને ધંતુરાના પાનના રસમાં ૧ દિવસ ઘુંટી ૨ રતી ભારની ગોળી કરવી. માત્રા ૧ની ગોળી અનુપાન આકડાના મૂળની છાલના કવાથ સાથે આપવાથી ભુગ્નેત્ર સન્નિપાત મટે છે મગના ઓસામણની ચરી પાળવી. (વૈ-સા-સં)

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં મળશે તો. ૧ ની કીં. રૂ. ૧–૦–૦

પંચામૃત પર્પટીરસ—શુદ્ધ ગંધક તોલા. ૮, શુદ્ધ પારો તો. ૪, લોહ ભસ્મ તો. ૨ અભ્રકભષ્મ તો. ૧, તામ્ર ભષ્મ તો. ૦॥, એ પાંચે વસ્તુને લોઢાના વાસણમાં ખલ કરી એક લોઢાની કઢાઇમાં નાંખી બોરડીના પાતળાં લાકડાનો અથવા છાણાનો ધીમો તાપ આપી પીગળાવીને કેળના પાન ઉપર તે રસ ઢાળી દેવો. પાંદડાની નિચે છાણ પાથરવું અને દબાણ મુકવું. માત્રા રતી ૧॥ થી ૧ રતી. અનુપાન કૃમી રોગ ઉપર મદ તથા વાવડીંગના ચુર્ણમાં; પેટના દુખાવામાં શેકેલા કાંકચીઆ (કાચકાં) ના ચુર્ણ તથા ગોળ સાથે ક્ષય ઉપર મદ તથા સાકર અથવા ઘી અને સાકર સાથે, પાંડુરોગ ઉપર ત્રિફળાનું ચુર્ણ અને મદ સાથે. સંગ્રહણી ઉપર છાસમાં અથવા શેકેલા જીરૂ અને શેકેલી હીંગ સાથે; ઉદરસ ઉપર તેમજ દમ ઉપર કુંવારના ગર્ભને શેકી તેનો રસ કાઢી તે રસ અને મદ સાથે; વાતરોગ ઉપર ઘીમાં, નાના બચ્ચાંના અપસ્માર તથા આંચકી ઉપર ગાયના

દુધ કે માના ધાવણુમાં ખારેકના ઠળીઆને ઘસી તેમાં ½ રતી વજનથી આપવી. (ચૌ. ર.) સંગ્રહણી મટાડે છે.

પંચામૃત—પર્પટી અમારી પાસે તૈયાર છે. તો. ૧ ની કી. રૂ. ૮

પ્રદરારિ લોહ—કડાછાલ તો ૪૦૦;પાણી તો. ૪૦૯૬ માં ઉકાળવું ચતુર્થાંશ પાણી બાકી રહે, ત્યારે પાણી ગાળી લઇ ફરીવાર ઉનું મૂકવું; તે ઘાડું થાય ત્યારે મોચરસ; મજીઠ, કાળીપાટ; બીલાં; મોથ; અતિવિષ, અભ્રકભષ્મ દરેક તોલા ૭ નું ચુર્ણ કરી તેમાં મેળવવું. માત્રા તો ૦ા થી ૦ાા, શ્વેતપ્રદર; રકતપ્રદર; ગર્ભાશયમાંથી વહેતું પાણી, કટીશૂળ, મસ્તકશૂળ વગેરેમાં ફાયદો થાય છે. (ભૈ. ર)

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં મળશે તો. ૧ ની કીં. ૨——૦

પ્રદરારિ રસ—શુદ્ધ પારો; શુદ્ધ ગંધક, શીસાની ભષ્મ; દરેક એકેક ભાગ; રસવંતી ભાગ ૩; લોદર ભા. ૬; એકત્ર કરી અરડુસીના રસમાં એક દિવસ ઘુંટવું માત્રા વાલ ર અનુપાન મદ સાથે લેવાથી અસાધ્ય પ્રદર રકતાતિસાર મટે છે. (નિ. ર)

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં મળશે. તો. ૧ ની કીં. રૂ. ૨

ભષ્મેશ્વર—અડાયા છાણાંની રાખ તોલા. ૪, મરી માસા ૯ વછનાગ માસા ૩ ને મેળવી ઘુંટી શીશી ભરી રાખવી. માત્રા ૪ રતી ભાર અનુપાન આદાનો રસ સન્નિપાત જવર મટે છે. (વૈ·સા·સં)

મન્થાનુભૈરવરસ—પારાની ભષ્મ; તામ્રભષ્મ; સેકેલી હીંગ પુશ્કળ મુળ, શાહતર; સિન્ધાલુણ; શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ હરતાલ; અને કુડુ એ આઠે ઔષધોનું સરખે ભાગે લઇ ભસ્મ સિવાયનાં બાકીનાં ઔષધોનો ઝીણો ભૂકો કરી તે ભૂકાને ભસ્મની સાથે મિશ્ર કરી તે સર્વને સાટોડીના રસની કુકડવેલાના રસની નગોડના રસની; તાંદ·

જાના રસની; કડવા તુરીયાના રસની અનુક્રમે ભાવના આપવી પછી બારીક ભૂકો કરવો. આ રસ ૧ માષા ભાર મદ સાથે ચાટી ઉપર કડવા લીંબડાની અંતરછાલનો ઉકાળો પીવાથી કફ રોગ મટે છે. [શા-સં]

મેહબદ્ધરસ—પારાની ભસ્મ, લોહ ભસ્મ. શીલાજીત સુવર્ણ માક્ષીક ભસ્મ, શોધેલ મનશીલ, સુઠ; મરી; લીંડીપીંપર, હરડાં; બેઢાં; આંબળાં; અંકોલનાં બી; અને ફળ; કોઠું, અને હળદર એ પંદરે ઔષધો સરખે ભાગે લઇ ભષ્મો સિવાયનાં ઔષધોનું ચુર્ણ કરીને પછી તે ચુર્ણને જુદી રાખેલ ભષ્મની અંદર ભેળવી ખલમાં નાંખી ઘુંટી ભાંગરાના રસની ૨૭ ભાવના દેવી. જેથી મહેબદ્ધ રસ તૈયાર થાય છે માત્રા ૧ માસો મદ સાથે ચાટવાથી સર્વ પ્રકારના પ્રમેહ મટે છે. બકાનનાં ૭ બીજ લઇ તેને વાટી ચટણી કરી ચાર રૂપીઆ ભાર ચોખાના ધાવણની અને બે માસા ઘીની સાથે ભેળવી તેમાંથી એક માસો ખાવાથી ઘણા દિવસનો પ્રમેહ મટે છે (શા સં)

આ રસ અમારી પાસે તૈયાર છે. તોલા ૧ ની કીં રૂ. ૩

મહાવન્હીરસ—પારો ચાર ભાગ, ગંધક આઠ ભાગ; હળદળ હરઢાં, બેઢાં, આંબળાં અને હીમજ દરેક બબે ભાગ; નસોતર; શુદ્ધ નેપાળો અને ચિત્રો એ ત્રણે ત્રણ ભાગ; સુંઠ મરી અને જીરૂ એ દરેક આઠ આઠ ભાગ સર્વને લઇ ચુર્ણ કરી પછી તેને અરણીનો રસ; થોરનુ દુધ ભાંગરાનો રસ ચિત્રાનો રસ અને એરંડીયું તેલ એ દરેક રસની સાત સાત ભાવના આપી પછી તેને ગોળો કરી સુકવવાથી મહાવન્હી રસ થાય છે. માત્રા એક નિષ્ક; અનુપાન ઉના પાણી સાથે ખાવાથી રેચ લાગે છે. રેચ થયા પછી સિન્ધાલુણ સાથે છાસ ભાત ખાઇ ઉનું પાણી પીવાથી સર્વે ઉદરરોગ અને મહવાત મટી જાય છે. (શા. સં)

મદનકામદેવ રસ—રૂપાની ભષ્મ એક ભાગ; હીરાની ભષ્મ બે ભાગ; સુવર્ણ ભષ્મ ત્રણ ભાગ; તાંત્ર ભષ્મ ચાર ભાગ; પારાની ભષ્મ પાંચ ભાગ; શુદ્ધ ગંધક ૭ ભાગ· લોહ ભષ્મ સાત ભાગ સર્વ મિશ્ર કરી કુંવારના રસમાં ઘુંટી પછીતેને કાચની અગન શીશી-માં ભરી સુય દઇ પછી તે આખા શીશાને કપડછાણ કરી એક હાંલ્લામાં અધું સિંધાલુણ મુકી તે પર શીસો મુકી હાંલ્લાના મોં સુધી સિન્ધાલુણ ભરી તે પર કોડીયું મુકી મોઢું કપડમાટીથી બંધ કરવું પછી ચુલાપર મુકી એક દિવસ ધીમો અગ્નિ આપવો પછી નીચે ઉતારી ટાઢુ થયેથી અંદરથી શીશો કાઢી તેમાંનાં ઔષધો કાઢી તેને આકડાના દુધની ભાવના આપવી. પછી આસન કાકોલી કોચાં; એખરો, શતાવરી; કમલકન્દ; કચુરો અને કાસંડો આ નવે ઔષધોના રસ કાઢીને તે દરેકની ત્રણ ત્રણ ભાવના આપવી; પછી કસ્તુરી સુંઠ, મરી; લીન્ડીપીંપર, કપુર, ચણકબાબ, એલચી, લવીંગ એ આઠે સરખે ભાગે લઇ ચુર્ણ કરી તેમાંથી ઉપરના રસાયનમાં મેળવી તે બધા જેટલી સાકર તેમાં મેળવવી તેનું નામ મદનકામદેવ રસ છે. માત્રા ૧ શાણુ, અનુપાન ગાયનું દુધ તો ૨ ભાર; ઉપર મિષ્ટાન્ન ખાવાથી રૂપ વધે છે. યુવાન સ્ત્રીઓ સાથે વિલાસ કરતાં ધાતુનો ક્ષય થતો નથી. (શા. સં)

મદનકામેશ્વરરસ, શુદ્ધ પારો; શુદ્ધ ગંધક, અફીણ ત્રણે સરખે ભાગે લઇ નાગરવેલના પાનમાં ઘુંટી વાલ વાલની ગોળીઓ કરવી; માત્રા ૧ ગોળી અનુપાન સાકર સાથે, સાંજે લેવી; ઉપર કાંઇ ખાવું નહિ, ફકત ભેસનું દુધ પીવું. પુરૂષત્વ, સ્ત્રી સેવનની ઇચ્છા તથા આનંદ ઉત્પન્ન કરે છે. (વૈ. સા. સં)

મહાતાલેશ્વરરસ–શુદ્ધ હરતાલ, સુવર્ણ માક્ષિકભષ્મ; શુદ્ધ મનશિલ, શુદ્ધ પારો, સિન્ધાલુણ અને ફુલાવેલ ટંકણ આ સરખે વજને લેવા પછી પારાથી બમણો શોધેલો ગંધક તથા ગંધક જેટલી તામ્રભષ્મ લઇ સર્વને કાગદી લીમ્બુના રસમાં પાંચ દિવસ ઘુંટી તેનો ગોળો વાળી માટીના કોડીયામાં મુકી કપડછાણ કરી તેને ભૂધરયંત્રમાં મુકી અડાયા છાણાનો પુટ આપવો એવી રીતે ૭ ગજપુટ આપવાથી ઉપરના સર્વ ઔષધોની ભષ્મ થાય છે; તે ભષ્મ ૭ પલ; તામ્ર ભષ્મ એ પલ, અને લોહ ભષ્મ ચાર પલ લઇ મિશ્ર કરી લીમ્બુના રસમાં એક દિવસ ઘુંટી તેનો ગોળો વાળી કોડીયામાં મુકી કપડછાણ કરી હલકો પુટ આપવો પછી કાઢી તેથી ત્રીસમો ભાગ શુદ્ધ વછનાગ લઇ તે ગોળા સાથે મિશ્ર કરવો તેનુ નામ મહાતાલેશ્વર રસ. માત્રા અર્ધ નિષ્ક. અનુપાન ભેંસનું ઘી અને મદ તેમાં બાવચીનું ચુર્ણ એક રૂપીયાભાર મેળવીને સાથે ચાટવાથી સર્વ પ્રકારના કુષ્ટો મટે છે. (શા. સ.)

માલિનીવસંત—ખાખરીયું તો. ૨; કાળાં મરી તો. ૧ તે બંનેને વસ્ત્રગાળ ચુર્ણ કરી તેમાં થોડુ માખણ મેળવી એક દિવસ ઘુંટવું પછી લીમ્બુના રસમાં કેટલાક દિવસ ઘુંટી (માખણની ચિકાસ જાય ત્યાં સુધી) રાખવું, માત્રા ૧ થી ૪ વાલ, અનુપાન સામાન્ય અનુપાન મદ તથા પીંપર સાથે ખાવું, જીર્ણજ્વર અરોળ અને અગ્નિમાંદ્ય, મંદાગ્નિ, ઉદરમ દમ, અને કફ હોય તો મદ તથા ઝીણી લીંડીપીંપરમાં, ઉષ્ણતામાં જીરૂ તથા ગોળમાં શરદી તથા ઠંડી પ્રકૃતિમાં. મદ તથા માંખણ તો. ૦ા માં, ગાયના તાજા દૂધ તો. ૧૦, તેમાં સાકર તો ૧ ગાયનું ઘી તો. ૦ા નાં-

ખીને તે દુધ સાથે પીવાથી ધાતુ ક્ષય, તથા સ્વપ્નાવસ્થામાં ધાત જતી હોય તો તે મટે છે. એટલે ધુપણીમાં ચોખાના ધોવણમાં આપવી. ગર્ભિણી તથા બાળકોને ઉપલાં દરદો હોય તો તેમને ઉપરના પ્રમાણમાં પણ અરધા વજનથી આપવી. ગરમીના રોગવાળાને ૦॥ રતી સુકા આંબળાના ચુર્ણ માસા ૨ અને સાકર સાથે આપવી. (યો. ૨)

લઘુ માલીની વસંત—અમારી પાસે તૈયાર છે. તો ૧ ની કી રૂ. ૩

મહાજ્વરાંકુશ—શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ વછનાગ, શુદ્ધ ગંધક ત્રણે એકેક શાણ, ધંતુરાનાં શુદ્ધ બી ત્રણ શાણ, દારૂડીનાં મુળ બધાં ઔષધોથી બમણાં લેવાં, પછી પારા ગંધકની કજ્જલી કરવી તેમાં બાકીના ઔષધોનું સુક્ષ્મ ચુર્ણ ભેળવવું તેને ઘુંટી સુકવી રાખવું તે મહાજ્વરાંકુશ કહેવાય છે. માત્રા બે રતીભાર, અનુપાન લીમ્બુનો રસ અગર આદાના રસ સાથે આપવાથી ત્રિદોષજ્વર, એકાંતરીઓ તાવ, તાવ, ત્રીજા દીવસનો, ચોથીઓ અને ટાઢીઓ તાવ વિગેરે તમામ પ્રકારના તાવ મટી જાય છે; આ રસ તાવને માટે અકસિર છે. [શા-સ)

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર છે, તો, ૧ ની કીં રૂ. ૦-૧૦-૦

મૃત્યુંજયરસ—વછનાગ, મરી, પીંપર, ગંધક, ટંકણ એકેક ભાગ, હીંગળો બબે ભાગ એકત્ર કરી પાણીમાં કે લીબુના રસમાં ઘુંટી મગ જેવડી ગોળીઓ કરવી. આ ગોળી ૧ થી ૨ મદ સાથે ખાવાથી સર્વ પ્રકારના તાવ મટે છે. દહીંની તોર સાથે ખાવાથી વાતજ્વર મટે છે, આદાના રસ સાથે ખાવાથી સન્નિપાત જ્વર મટે છે, કાળી જીરીને ગોળ સાથે ખાવાથી વિષમજ્વર મટે છે.

આ દવાથી ૧ પ્રહરમાં ઘોર નવીન જ્વર, ત્રણ રાત્રીમાં મધ્યમ જ્વર અને અજીર્ણું જ્વર, અને અઠવાડીયામાં સન્નિપાત જ્વર મટે છે. (રસેંન્દ્રસાર સંગ્રહ)

આ દવાથી સળેખમ, ગળાનો સોજો, નજલો, ચોરીઆનો સોજો, રતવા, વેદનાવાળા સોજા મટે છે.

આ ગોળીઓ અમારી પાસે તૈયાર મળશે. તો ૧ કીં ૦–૧૦–૦

મહામૃત્યુંજય રસ—શુદ્ધ પારદ, ગંધક, લોહભસ્મ, અભ્રક ભષ્મ, મનશીલ, મોરથુથુ, તામ્રભસ્મ, સિંધાલુણ, કોડીની ભસ્મ, બાવચીનાં બી, બીડલવણ, શંખભસ્મ, ચિત્રકમૂળ, હિંગ; કડાછાલ, જવખાર, કઠુ, સાજીખાર, કાયફળ, રસવંતી, અરણી, અને ટંકણુ-ખાર એ સર્વ ઔષધો સરખે ભાગે લઇ ગળોના રસ અને આદાના રસમાં એકેક દિવસ ભાવના દઇ એકેક રતીની ગોળીઓ બનાવવી. ૧ થી ૨ ગોળી મદ સાથે ખાવાથી લીવરના વ્યાધિ, ગોળા ચડવો, ઉદરરોગ, અગ્નમાંદ, અરોળ, મંદાગ્નિ, અરૂચી, મટે છે. તાવ મટે છે. (રસેંન્દ્ર સાર સંગ્રહ.)

આ ટીકડીઓ અમારી પાસે તૈયાર મળશે. તો ૧ કીં ૦–૧૦–૦

મહામૃત્યુંજયલોહ—શુદ્ધ પારદ, સુદ્ધ ગંધક, અભ્રકભસ્મ, દરેક એકેક ભાગ, લોહભસ્મ બે ભાગ, તામ્રભસ્મ ૪ ભાગ લેઇ ઘુંટવું પછી તેમાં સીંધવ, બીડલવણ, કોડીભસ્મ, શંખભસ્મ, ચિત્રકમુળ, મનશીલ, હરતાલ, હીંગ, કઠુ, રગતરોહીડો, નસોતર, આંબલીની છાલ, ઇન્દ્રવર્ણાનું મુળ, નાગરમોથ, ઉપલેટ, અવેડો, હળદર, દારૂહળદર, કાંગ, ઇન્દ્રજવ, હરડે, અજમોદ, બોડી અજ-મોદ, મોરથુથુ શરપંખો અને રસવંતી સર્વે પાવલી પાવલીભાર લઇ

તેનું ચુર્ણ કરી ઉપરના ચુર્ણમાં ઉમેરી આદાના રસમાં ઘુંટવું. તેમ ગળોના રસમાં અને જેઠીમદના રસમાં એકેક દિવસ ઘુંટવું મદ ૮ ભારમાં ઘુંટી ચણીબોર જેવડી ગોળીઓ બનાવવી સવારમાં એકેક ગોળી ખાવી તેથી બરોળ, સખત તાવ, ઉદરસ, વિષમજ્વર, આમવાયુ, કલેજાનું શુળ, શ્વાસ, અર્શ, માથાનો રોગ, ગોળો, સોજો, પેટના રોગો, આનાહ; ગાંઠ, કલેજાના વ્યાધિ, કમળો, પાંડુરોગ, ઉદરરોગ મટે છે. (ભૈષજ્યરત્નાવલી)

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર મળશે. તો ૧ ની કીં રૂ ૩ાા

માહારાજવટી—શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, અને અભ્રકભસ્મ દરેક એક એક તોલો, વરધારો, બંગભસ્મ, લોહભસ્મ, દરેક અર્ધો અર્ધો ભાર, સુવર્ણમાક્ષીક ભસ્મ, કપુર, તામ્રભસ્મ દરેક પાવલી પાવલીભાર, ભાંગ, શતાવરી, ધોળી રાળ, લવીંગ, એખરો, વિદારીકન્દ, મુશળ, કૌચાં, જાયફળ, જાવંત્રી, ખરેટી, અને ગંગેટી દરેક બબે માસ લઇ સર્વના ચુર્ણને એકત્ર કરી કાળી મુશળીના રસમાં ઘુંટી ચાર ચાર રતીની ગોળીઓ બનાવવી.

આ ગોળી બબે મદ સાથે ખાવાથી વિષમજ્વર, સર્વ પ્રકારના તાવ, ધાતુગતજ્વર, વાતપિત્ત અને કફનો સંન્નિપાતજ્વર; અનેક પ્રકારના તાવ; ખાંસી, દમ; અને ક્ષય મટે છે. બળની વૃદ્ધિ થાય છે; શરીર પુષ્ટ થાય છે; સન્નિપાત; કમળો; પાંડુરોગ; પ્રમેહ અને રકતપીત્ત મટે છે. ધાતુક્ષીણતા થતી નથી (રસેંન્દ્ર સાર સંગ્રહ)

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર મળશે તો ૧ ની કીં રૂ ૨

માણિકય રસ—(ર. સા. સં) શુદ્ધ વરખી હરતાલ ૪ ભાર, શુદ્ધ ગંધક ૪ ભાર; મનશીલ ૨ ભાર; શુદ્ધ પારદ; શીશાની ભસ્મ;

તાંબાની ભસ્મ, અભ્રકભસ્મ અને લોહભસ્મ દરેક અર્ધા અર્ધા ભાર લઇ સર્વને એકત્ર વડના દુધમાં ઘુંટી પછી લીંબડાના ક્વાથમાં ૩ દિવસ ઘુંટી પછી તેમાં ગળો; સુગંધીવાળો; કાંટાવાળો તાડ; કૌચાં; કાંસાશેરીયો; સરગવાનાં બી; કપુરકાચલી; જીરૂ; નગોડ, અને કનેર તે દરેક ઔષધોનું ચુર્ણ ચચાર માસા લઇ એ સર્વ દવાને એકત્ર ઘુંટી પછી એક ઘડામાં ભરવી; ઉપર બીજો ઘડો ઢાંકવો અને બંનેની સાંધ કપડછિન્નથી બંધ કરી દેવી; પછી તેને તડકે સુકવી રાત્રે તે દવાને પકવવી; જ્યાં સુધી તળેના ઘડાનું તળીયું સારી રીતે લાલ ન થાય ત્યાં સુધી પકવવું. પછી પાકી જાય એટલે શીતળ થયે દવા કાઢી લઇ તેનું ચુર્ણ કરી તેમાંથી ર રતી દવા ઘી અને મદ સાથે લોઢાના ખલમાં લોઢાના બત્તાથી ઘુંટીને રોજ ખાવાથી કુરટ રોગ મટે છે. આ દવા ખાઇ ઉપર ઠંડુ પાણી કે ઠંડુ દુધ પીવું. આ દવાના સેવનથી વાતરકત; શીતપીત્ત; દમ; હીક્ક; સર્વ પ્રકારના તાવ; વાતરોગ; પાંડુરોગ; કન્ડુરોગ અને કમળો મટે છે; મદ અથવા ઘી સાથે પણ ખવાય છે.

આ દવા દવે ફાર્મસીમાંથી તૈયાર મળશે. તો ૧ ની કીં રૂ ૫

મેહમુદ્દગર રસ—(રસેન્દ્ર સાર સંગ્રહ) રસવતી; બીડલવણ દેવદાર; બીલીછાલ; ગોખરૂ; દાડમની છાલ; કરીયાતુ; પીંપરીમૂળ; હરડે; બહેઢાં; આંબળાં; સુંઠ; મરી; પીંપર; નસોતર દરેક એકેક તોલો તે સર્વની બરાબર લોહભસ્મ; ગુગળ ૪ તોલા સર્વને ઘીમાં ઘુંટી માસા માસાની ગોળીઓ વાળવી.

૧ થી ર ગોળી બકરીના દુધ કે પાણી સાથે સવાર સાંજ લેવાથી ૨૦ પ્રકારના પ્રમેહ; મુત્રકચ્છ; હલીમક; પથરી; કમળો;

પાંડુ; મુત્રાઘાત; અરૂચી; હરસ; વ્રણ; કુસ્ટ; વાતરક્ત અને ભગંદર મટે છે. ધાતુગતજ્વર અરૂચી; મંદાગ્નિ મટે છે.

આ રસ અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે. તો ૧ ની કીં રૂ ૧।

રત્નગીરી રસ--(ભૈ-રત્ના) [તાવ માટે ઉત્તમ] શુદ્ધ પારદ. શુદ્ધ ગંધક, તામ્રભસ્મ, અભ્રક ભસ્મ, સોનાના વરખ સર્વ સરખે ભાગે લેવું. તેથી અડધી લોહભસ્મ. તેથી અડધી વૈક્રાન્ત ભસ્મ સર્વને એકત્ર ઘુંટવું. પછી તેને ભાંગરાના રસમાં ઘુંટવું. પછી તેને ઉનું કરી પર્પટીરસની માફક રસ કરીને કેળના પાનમાં પર્પટીની માફક ઢારવું પછી તેને સરગવો, અરડુશી, નગોડ, વજ, ચિત્રક, ભાંગરો, ગોરખમુંડી, ભોંયરીંગણી, ગળો, જાઇ, અગથીઓ, બ્રાહ્મી, કડુ, કુંવાર, એ દરેકના રસની ત્રણ ત્રણ ભાવના આપવી. પછી તેને કોડીયામાં સંપુટ કરી વાલુકાયંત્રથી પકવી દવા તૈયાર કરવી.

આ દવામાંથી ૧ માસો ધાણા પીંપર સાથે આપવાથી બે ઘડીમાં તાવ મટી જાય છે.

આ દવાથી તાવ પરસેવો વળીને ઉતરી જાય છે પણ અશક્તિ આવતી નથી. ૧ થી ૩ રતી; તાવ ઓછો થાય ત્યાંસુધી દર ત્રણ ત્રણ કલાકે મરી અને ધાણાના પાણી સાથે આપવું.

આ દવા દવે ફાર્મસીમાંથી તૈયાર મળશે ૧ તોલાની કીં રૂ ૧૦

રસેન્દ્રવટી—લોહભસ્મ, અભ્રકભસ્મ, એકક તોલો. શુદ્ધપારો, શુદ્ધગંધક, અરધો અરધો તોલો, પ્રવાલ ભસ્મ, ખાપરીયું પાપા તોલો સર્વને ભોરાગણીના રસની, બ્રાહ્મીના રસની તથા અરડુશીના પાનના ઉકાળાની પ્રથક પ્રથક ત્રણ ત્રણ ભાવના દેવી માત્રા રતી ૨ ૨ રતી

સ્વર-ભંગને મટાડે છે. બુદ્ધિને વધારે છે. ખાંસી, શ્વાસ, પ્રમેહ અને બહુ મૂત્રતાને મટાડે છે. (ભૈ. ર)

રસપર્પટી—શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ ગંધક, બંનેની કજ્જલી કરી તે કજ્જલીને એક લોઢાના તવેથામાં કે કડછીમાં નાંખી નીચે ધીમો તાપ આપી પીગળાવીને પંચામૃત પર્પટીની પેઠે કેળનાપાન ઉપર ઢારવી. અનુપાન મદ. માત્રા ૧થી ૧૦ રતી (યો. ર) ઉપયોગ સંગ્રહણી; હરસ; અતિસાર; શૂળ, કમળો, પાંડુ; બરોલ; ગુલ્મ; જલોદર; ભસ્મકરોગ. આમવાત, ૧૮ પ્રકારના કોઢ, સર્વ જાતના સોજા; અમ્લપિત, સંન્નિપાત, મંદાગ્નિ વગેરે રોગ મટાડી વલીપલિત એટલે ઘડપણને હઠાવે છે. બરોબર સેવન કરવાથી અનેક રોગ મટે છે, (યો, રત્ના)

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર મળશે. તો, ૧ ની કી. રૂ. ૫

રસ સીંદુર—શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ ગંધક, દરેક પાંચપલ, નવસાર તો. ૧ ફટકડી તો, ૧ એ સર્વેને ત્રણ દિવસ સુધી ઘુંટી સાતવાર કપડ માટી કરેલી અગનશીશીમાં ભરી દેવો અને વાલુકાયંત્રમાં શીશી મુકીને મંદ, મધ્ય અને તેજ અગ્નિથી ત્રણ દિવસ સુધી તાપ આપવાથી રસસિંદુર તૈયાર થાય છે. માત્રા ૧ રતીથી ૩ રતિ.

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર છે તોલા ૧ ની કીં. રૂ. ૧૫

અનુપાન ત્રિકટુ તથા ત્રિફલા સાથે ખાવાથી પાંડુરોગ મંદાગ્નિ અને કમળો મટે છે, શ્વાસ તથા કાસમાં તથા શૂળમાં ત્રિકટુ, ભારંગમુળ અને મદ સાથે ખાવાથી મટે છે, હળદર તથા સાકર સાથે ખાવાથી રકતવિકાર મટે છે. કરીયાતુ; હરડે અને સુખડના ચુર્ણમાં ખાવાથી જવર મટે છે, મદ પીંપર સાથે ખાવાથી

વાયુ મટે છે. ત્રિકટુ તથા ચિત્રકમૂળ સાથે ખાવાથી કફ મટે છે. કપુર એલચી તથા સાકર સાથે ખાવાથી પિત્તરોગ મટે છે; શીલાજીત એલચીદાણા અને સાકર સાથે ખાવાથી મૂત્રકચ્છ મટે છે; ખાખરાના પીતપાપડા અને જુનાગોળ સાથે ખાવાથી કૃમિરોગ મટે છે; લવીંગ જાવંત્રી; કેસર; અક્કલગરો પીંપર અને ભાંગ તથા અફીણ સાથે ખાવાથી ધાતુવૃદ્ધિ થાય છે, ત્રિફળા અને ગુગળ સાથે ખાવાથી પરૂવાળુ વ્રણ મટે છે; ત્રિફળા તથા શેમળાના ફુલની ડાંડીઓ સાથે ખાવાથી પુષ્ટિ થાય છે.

રોગહર રસ--ધંતુરાનાં શોધેલ બી આઠ શાણ શોધેલ પારો; તથા શોધેલ ગંધક બારશાણ; તામ્રભસ્મ બે શાણ, અભ્રકભસ્મ ચારશાણ; સુવર્ણમાક્ષિકભષ્મ તથા બંગભષ્મ બે શાણ; શુદ્ધ સુરમો ત્રણ શાણ; લોહભષ્મ આઠશાણ, શોધેલો વછનાગ ત્રણ શાણ; અને દુધીયા વછનાગના મુળ એક પલ લઇ ભસ્મ સિવાયના ઔષધોનો બારીક ભુકો કરી તેમાં ઉપરની સર્વે ભષ્મો મેળવી; લીંબુના રસમાં એ સર્વેને એક દિવસ ઘુંટી ગોળીવાળી તે ગોળીને એક કોડીયામાં મુકી તે પર માટીનું કોડીયું ઉંધું વાળી તેને કપડછાણ કરી તેને અડાયાં છાણાંનો હલકો પુટ આપવો. પછી બહાર કાઢી તેને ઘુટીને ઝીણો ભુકો કરવો. તેને રોગહરરસ કહે છે. માત્રા એક માષો. અનુપાન આદાના કે લસણના રસ સાથે ખાવાથી દારુણ સાંનપાત; શ્વેતકુષ્ટ. તમામ કુષ્ટો; વિસર્પ, ભગંદર, જ્વર, કૃત્રીમ, વિષ, અને અજીર્ણ રોગ મટે છે. (શા-સં)

રામબાણ રસ—શુદ્ધપારો; શુદ્ધવછનાગ, લવીંગ અને શુદ્ધ ગંધક એકેક ભાગ; મરી ભાગ ૨, જાયફળ ૦॥ ભાગ, સર્વનું ચુરણ કરી

આંબલીના રસની ભાવના દેવી. ઉપયોગ સંગ્રહણી, આમવાત, મંદાગ્નિ, કફ, દમ, ખાંસી, ઉલ્ટી કૃમિ વિગેરે રોગ મટે છે. (ની-ર)

આ રસ તૈયાર છે. તો. ૧ ની કીં રૂ. ૨)

રાજમૃગાંકરસ–પારાની ભષ્મ ત્રણ ભાગ, સોનાની ભષ્મ અને અભ્રક ભસ્મ એક ભાગ, શોધેલ મનશીલ, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ હરતાળ ત્રણે બબે ભાગ લઇ મિશ્ર કરી ચુરણ કરવું; તે ભુકો માટીના કોડીઆમાં ભરીને પાટીઆ ટંકણખારને બકરીના દુધમાં વ ટીને તે વડે તેનાં મોંઢાં છાંદી તે કોડીઓને માટલામાં મુકી તે પર કાડીયું ઢાંકી તેને કપડમાટીથી છાંદી, પછી તે માટલાને અડાયાં છાણાંનો ગજપુટ અગ્નિ આપવો; પછી ટાઢુ થયેથી અંદરનાં ઓષધો કાઢી ખલમાં નાંખીને ભૂકો કરવો તેને રાજમૃગાંક રસ કહે છે. માત્રા ચાર રતી ભાર અનુંપાન દશ લીંડીપીંપર અને ઓગણત્રીસ મરીના દાણા ચુર્ણની સાથે મેળવીને મદની અંદર ચાટવાથી ક્ષય રોગ મટી જાય છે. (શા-સં.)

આ રસ તૈયાર છે. તો. ૧ ની કીં રૂ. ૧૦]

લોહરસ-શુદ્ધ પારો એક ભાગ, શુદ્ધ ગંધક બે ભાગ લઇ બંનેને ખલમાં ઘુંટી કજ્જલી કરી તેમાં પોલાદનો ભુકો ત્રણ ભાગ નાંખી એક પહોર સુધી ઘુંટી મિશ્ર કરી તેને કુંવારાના રસમાં ત્રણ દિવસ સુધી ચાલુ ઘુંટયા કરવું. એટલે તેમાંથી ઉનો મોટો ધુમાડો નીકળે કે તેનો ગોળો વાળી તે ગોળાને ત્રાંબાના કટોદાનમાં મુકી ઢાંકણું બંધ કરી તે કટોદાનને શાળના ચોખાના ઢગલાની મધ્યમાં ત્રણ દીવસ સુધી ડાટી મુકવું. ચોથે દીવસે તેને બહાર કાઢી અંદરના ગોળાને ખલમાં મુકીને તડકામાં રાખવો. પછી તેને જંગલી તુગ-

સીના રસની ત્રણ ભાવના આપવી; ભાવનાને અંતે તડકામાં મુકવવું. પછી તેને સુંઠ, મરી અને પીંપર એ ત્રણેના ઔષધોના જુદી જુદી દરેકની એકેક ભાવના આપી તથા અરડુસી, ગળો અને ચિત્રો ત્રણેના રસ કાઢીને તે દરેક રસની ત્રણ ત્રણ ભાવના આપી પછી તેને લોઢાની કઢાઇમાં મુકીને; પાછી તેને હરડાં; બેઢાં અને આંબળાં; નગડ; દાડમની છાલ; કમળનું દીંટ; ભાંગરો; પીળો કાંટા-શેરીઓ એખરો; કેળનો કંદ, બીયો ગળી, ગોરખમુંડી અને બાવળના પરડા એ બારેના જુદા જુદા રસની એમ ત્રણ ત્રણ ભાવના આપવી તે તૈયાર થયેલા રસનું નામ લોહરસ જાણવું. માત્રા એક તોલ ભાર, અનુપાન મદ અને ઘી સાથે ખાય તે ઉપર હરડે; બેઢાં; આંબળાં એ ત્રણે સરખે ભાગે લઇ તેનો કાઢો કરી એક પળ ભાર પી જવો. એ પ્રમાણે ત્રણ મહીના ખાવાથી અગપરની કરચલી મટી જઇ ધોળાવાળ પણ કાળા થાય છે. લીંડીપીંપરના ભુકા સાથે ખાવાથી મંદાગ્નિ; શ્વાસ; કાસ; પાંડુ અને કફવાત મટે છે. ગળોના સત્વ સાથે મિશ્ર કરી મદ સાથે ચાટવાથી વાતરકત, મુત્રદોષ; ગ્રહણી રોગ; અંડવૃદ્ધિ, અને પાણીવેકાર મટે છે. બળ; અન્ન; તેજ અને વિર્ય અને આયુષને વધારે છે. આ રસ ખાનારે ભૂરૂં કોળું; તલનું તેલ; અડદ; રાઈ; મદ અને ખાટો રસ બાટલાં વાનાં ખાવાં નહિ. (શા-સં)

લક્ષ્મીનારાયણ રસ--[મૈ-ર] શુદ્ધ ગંધક; ટંકણ; વછનાગ શુદ્ધ હીંગળો; કડુ; અતિવિષકળી; ઇન્દ્રજવ; સીંધવ અને અભ્રકભસ્મ સર્વે સરખે ભાગે લઇ વસ્ત્રગાળ ચુર્ણ કરી દાંતીમુળના રસમાં એક દીવસ ઘુંટવું તે પછી રતી રતીની ગોળીઓ વાળવી.

૧ થી ૪ ગોળી આદાના રસ સાથે દર ત્રણ ત્રણ કલાક ખાવાથી આંચકી; આદાશીશી; કોલેરા; ઝાડા; તાવ; સોજા; ચરકાવાળાં દરદો મટે છે. નાનાં બાળકોને ાા ગોળી ધાવણમાં કે દુધમાં ઘસી આપવાથી આંચકી મટે છે.

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં રૂ ૨ાા

લક્ષ્મીવિલાસ રસ-[ભૈ·ર] શુદ્ધ અભ્રકભસ્મ, શુદ્ધપારદ; શુદ્ધગંધક; બંગભસ્મ; કપુર; જાવંત્રી; જાયફળ; વરધારો; ધંતુરાનાં બી; શુદ્ધ ભાંગ તો. ૧, ભોંયકોળાનાં મુળ તો ૧, શતાવરી તો. ૧, ગંગેટી તો. ૧; ખપાટ તો. ૧; ગોખરૂ તો. ૧; સમુદ્રશોશનાં બી; તો. ૧. સર્વેને એકંદર ચુર્ણ કરી નાગરવેલના પાંનના રસમાં વાટીને વાલ વાલની ગોળીઓ કરવી.

આ ગોળીઓ ૧ થી ૨ સવારસાંજ મદ સાથે ખાવાથી ચારે પ્રકારના ઘોર સંન્નિપાત મટાડે છે. ધાતુક્ષીણતા; ક્ષય; રક્તપિત્ત; અર્શકિત, કોઢ; પ્રમેહ; નાડીવ્રણ; ખરાબ ચાંદાં; ભગંદર; શ્લીપદ હાથીપગુ; કફ, ગળાનો સોજો; વધરાવળ; અતિસાર; આમવાત; જીભ ઝલાઇ જવું; ઉધરસ; મુખનું ફરી જવું; હરસ; જડાઇ; શુળ; સ્ત્રીરોગ મટે છે.

આ દવા ખાઇ ઉપર દુધ પીવાથી ધાતુની અત્યંત વૃદ્ધિ થાય છે. વાળ ધોળા થતા નથી. જુવાની ટકી રહે છે. અને શરીરે પુષ્ટ થાય છે.

આ રસ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં રૂ. ૧૦)

લઘુવાહીચુર્ણ-શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ ગંધક; ત્રિકટુ, અજમો; જીરૂં; શાહજીરૂ; સીધાલુણ; સંચળ, બીડલવણ હીંગ સરખે ભાગે લઇ ચુર્ણ કરી તેની બરાબર કડાછાલનું ચુર્ણ મેળવવું. ગંધક પારાની પ્રથમ

કજ્જલી કરવી અને બાકીની બધી વસ્તુઓનું ચુર્ણ ખાંડીને તેમાં મેળવવું આ દવા ૧ વાલ પાણી સાથે લેવી જેથી સર્વ અતિસાર મટે છે. [ન.ર.]

લઘુ લોકનાથ રસ--કોડીની ભષ્મ, મંડુર બંને સરખે ભાગે લઇ ખલની અંદર ઘુંટી તેને ઘીમાં પકવી તેમાં તેટલું જ મરીનું ચુર્ણ નાંખી; મિશ્ર કરી તેને નાગરવેલના પાનના રસની ભાવના દેવી. માત્રા એક માષાભાર; અનુપાન મધ અને માખણની અંદર ખાવાથી ક્ષયરોગ મટે છે. એક મંડલ પર્યંત ખાવાથી રાજ્યયક્ષ્મા રોગ મટે છે (શા. સં)

આ રસ તૈયાર છે. તો. ૧ ની કી. રૂ. ૨

લઘુમૃગાંકરસ--શુદ્ધ પારો ભાગ ૧; સોનાના વરખ ભાગ ૧; મોતી ભાગ ૨; ગંધક ભાગ ૧; ટંકણ ભાગ ૦ા સર્વેને એક દિવસ કાંજીમાં અથવા છાશમાં કે લીંબુના રસમાં ખલ કરી કોડીઆમાં ભરી કપડ મટી કરી મીઠાથી ભરેલા વાસણમાં દાટી મુકી નીચે તાપ આપવો, પકવ થયા પછી કોડીઉં ઠંડુ થયેથી કાઢી લેવું. માત્રા વાલ ૧; અનુપાન મધ અને પીંપર અથવા ઘી (વૈ સાં) ક્ષય મટે છે.

આ રસ તૈયાર છે તો. ૧ની કી. રૂ. ૧૦

લઘુ સુચીકાભરણ--શુદ્ધ વછનાગ એક પલ; શુધ પારો એક શાણ, બંનેને મિશ્ર કરી ખલ કરવાં પછી માટીના બે પ્યાલામાં બગડીખાર ચોપડીને બંનેને સુકવવાં સુકાથી એક પ્યાલામાં તે ચુરણ ભરી તે પર બીજો પ્યાલો ઉંધો પાડી કપડછાણ કરી તેને ચુલાપર મુકી ધીમી આંચથી બે પહોર સુધી અગ્નિ આપવો. પછી હેઠે ઉતારી કપડછાણ કાઢી હળવેથી ઉપરના પ્યાલાને વળગેલો

પારો કાઢી તેને પવન ન લાગે તેવી રીતે શીશીમાં ભરીને મજબૂત બુચ દેવો; પછી જે મનુષ્યને સન્નિપાતથી મૂર્છા આવી હોય તે મનુષ્યના તાળવેથી વાળ કઢાવી પછી શીશીમાં સોઇ ઘોચી સોઇની અણીને જેટલું ઔષધ ચોટે તે વાળ કાઢેલી જગ્યા પર મુકી આંગળીવડે ચોળવાથી લોહીની સાથે જેવું ઔષધ ભળે કે તરત મુર્છા વળીને મનુષ્ય સાધ્ય થાય છે; મનુષ્યને સર્પ ચ્હડવાથી મુર્છા આવી ને મરણાવસ્થા પ્રાપ્ત થઇ હોય તો પણ ઉપર પ્રમાણે કરવાથી ઝેર ઉતરી જઇ મુર્છાવળી ને મનુષ્ય જીવે છે આથી શરીરે દાહ થાય તો દ્રાક્ષાદિ મીઠા પદાર્થો ખાવાથી દાહની શાન્તિ થાય છે (શા. સં.)

લઘુક્રવ્યાદ રસ—શુદ્ધ ગંધક તો. ૨; શુદ્ધ પારો તો. ૧; લોહ ભષ્મ તો. ૦।; સંચળ તો. ૧; ટંકણ તો ૧; મરી તો. ૧; પીંપરી મુળ તો. ૨; ચિત્રકમુળ તો. ૨; સુંઠ તો. ૨, લવીંગ તો. ૨ સર્વેને ખાંડી લીંબુના રસની સાત ભાવના દેવી. ૭ દિવસ ઘુંટવું. માત્રા વાલ ૧ થી ૪; અનુપાન પાણી અને છાશ અથવા સિંધાલુણ; શેકેલું જીરૂ અને હીંગ; કોલેરા; અજીર્ણ; અતિસાર; મંદાગ્નિ; અરૂચી; પેટનો વાયુ અને ઉદરોગ મટે છે. (શા. સં)

આ રસ તૈયાર છે તોલા ૧ ની કી. ૦-૧૦-૦

વજ્રકપાટ રસ—પારાની ભષ્મ; અભ્રક ભષ્મ; શુદ્ધગંધક; જવખાર; ટંકણ; અરણીનું મુળ. ઘોડાવજ; એ સાતે સરખે ભાગે લઇ ખલમાં ઘુંટીને અરણીના રસની કાગદી લીંબુના રસની; અને ભાંગરાના રસની એ ત્રણેની જુદી જુદી એકેક દિવસ ભાવના આપી ગોળીવાળી સુકવી તેને લોઢાની કઢાઇમાં મુકી તે પર ઉંધું કોડીઉ

ઢાંકી પછી કઢાઇના તળીઆ અને કોડીઆની વચ્ચે લુગડુ લપેટી કપડમાટી કરી સુકાયેથી ચુલાપર મુકી ધીમી આંચે અર્ધા પહોર સુધી અગ્નિ આપવો પછી અંદરથી ગોળો બહાર કાઢી તેટલું જ અતિ વિષનુ ચુર્ણ તથા તેટલું જ મોચરમનું ચુર્ણ લઇ બંનેને ઉપલા ગોળા સાથે મિશ્ર કરી કોઠાના રસની સાત્ત ભાવના, ભાંગરાનારસની સાત ભાવના અને ધાવડીના ફુલ. ઇન્દ્રજવ નાગરમોથ, લોદર, બીલી; અને ગળો છએનારસ અગર કાઢાની એકેક ભાવના આપવી. પછી સુકવી તઇયાર કરેલા રસને વજ્રકપાટ રસ કહે છે. તેની માત્રા રતી ભાર. અનુપાન-મદ સાથે ચાટીને પછી તે પર ચિત્રો સુંઠ, બીડલ, વણ, અને સીંધાલુણ એ પાંચે સરખે ભાગે લઇ ચુર્ણ કરીને ઉના પાણી સાથે ફાકવાથી સંગ્રહણી રોગ મટે છે. (શા સં)

વસંત કુસુમાકર રસ—(ભૈરત્ના) સોનાની ભસ્મ ૨ ભાગ, કપુર ૨ ભાગ, બંગ ભસ્મ ૩ ભાગ, લોહકાન્ત ભસ્મ ૩ ભાગ, અભ્રક ભસ્મ ૪ ભાગ, મોતી ૪ ભાગ, પ્રવાલ ભસ્મ ૪ ભાગ સર્વને એકત્ર ઘુંટી ગાયના દુધની, શેરડીના રસની, અરડુસીના રસની, લાખના રસની, વાળાના રસની, કેળાંની, ગુલાબની, માલતીના ફુલના રસની ભાવના દેવી. પછી કસ્તુરીની ભાવના આપવી. છેવટે રતી રતીની ગોળીઓ વાળવી.

૧ થી ૪ ગોળી દુધ સાથે દિવસમાં ૩ વખત લેવાથી, બહુ મુત્રતા, પેશાબના રોગો. પ્રમેહ, મધુ પ્રમેહ, નબળાઇ, દમ, ક્ષય, ઉદરસ, ઉન્માદ અને લોહી બગાડનારો રોગ મટે છે. વલી પલીત મટે, બુદ્ધિને ધાતુની વધારે પુષ્ટિ આપે છે.

સાકરને સુખટ સાથે લેવાથી અમ્લપીત્ત મટે છે.

આ રસ હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં રૂ. ૨૫

વડવાનલ રસ—(ર.સા.સં) શુદ્ધપારદ ૧ ભાર, શુદ્ધ ગંધક ૧ ભાર, પીંપર ૧ ભાર, પંચલવણુ દરેક એકક ભાર, મરી ૧ ભાર, જવખાર ૧ ભાર, સાજીખાર ૧ ભાર, ટંકણુ ૧ ભાર સર્વ ઔષધોને એકત્ર ઘુંટી નગોડના રસમાં એક દિવસ ભાવના દઇ ગોળીઓ વાળવી.

૧ થી ર ગોળી પાણી સાથે ખાવાથી મંદાગ્નિ મટે, ગુલ્મ અને પરિણામ શૂળ મટે છે. સગ્રહણી મટે છે.

આ દવા હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં ૦ાા

વાતારિ રસ--શુદ્ધ અફીણ, શુદ્ધ ઝેરકચોલાં અને મરી સરખે ભાગે લઇ તેનુ ચુર્ણું કરીને પાણીમાં ઘુંટી રતી રતીની ગોળીઓ કરવી. માત્રા ૧ ગોળી અનુપાન પાણી સાથે ગળી જઇ ઉપર નાગર-વેલનું બીડુ ખાવું; ઉપયોગ–કુબ્જત્વ, ગૃધ્રસી વાયુ, આમવાયુ, શૂળ, કફમિશ્રત વાયુ, અવબાહુકવાયુ, સોજા, કંપવાયુ; હીસ્ટીરીયા, કમરનો વાયુ, કોલેરા, અરૂચિ, અપસ્માર તથા સંગ્રહણી મટે છે. (વૈ-સા.સં.)

આ રસ હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળે છે. તો. ૧ કીં રૂ. ૦ાા

વાતારિ રસ—જસત ભસ્મ વાલ ૫, રૂપાની ભસ્મ રતી ૧ તથા ગળોસત્વ વાલ ૧૦ ત્રણે મેળવીને ગોળીઓ ૦ાા વાલની કરવી માત્રા ગોળી ૧. અપસ્માર, વાતવ્યાધિ હીસ્ટીરીયા મટેછે. (આ. ઔ.)

વિદ્યાધરરસ—શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ હરતાલ; સુવર્ણ માક્ષીક ભષ્મ, તામ્ર ભસ્મ; શુદ્ધ મનશીલ, શુદ્ધ પારો એ છએ ઔષધો સરખે ભાગે લઇ ચુર્ણુ કરી લીંડીપીંપરના કાઢામાં તથા થોરના દુધમાં એકેક

દિવસ ઘુંટીને સુકવવું તેનું નામ વિદ્યાધરરસ. માત્રા ૨ માષા, મધની અંદર ચાટીને તેના ઉપર ગૌમુત્ર પીવે તો ગુલ્મ તથા પ્લીહા (બરોળ) રોગ મટી જાય છે. (ર-ર-સ)

આ રસ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર છે, તો, ૧ ની કીં રૂ. ૩,

વાતગજાંકુશ રસ—શુદ્ધ પારો ભાગ ૮, શુદ્ધ ઝેરકચોલાં ભાગ ૮, ગંધક ભાગ ૮, ત્રિકટુ ભાગ ૧૨, સર્વ ખાંડીને એકત્ર મેળવવાં, માત્રા ૧ રતી સર્વ પ્રકારની વાત વ્યાધિ મટે છે, (વૈ-સા)

આ રસ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો, ૧ ની કીં રૂ. ૧]

વાતનાશન રસ—પારાની ભસ્મ, સોનાની ભસ્મ, હીરાની ભસ્મ. તામ્રભસ્મ, લોહભસ્મ, સુવર્ણમાક્ષિક ભસ્મ, શોધેલ હરતાલ શુદ્ધ સુરમો, મોરથુથાની ભસ્મ અને અફીણ દરેક એકેક ભાગ, સિંધાલુણ; સંચળ; બિડલવણ; મીઠું; અને વડાગરૂં મીઠું એ પાંચે એકેક ભાગ એ સર્વને થોરના દુધમાં એક દિવસ ઘુંટી ગોળો વાળી માટીના કોડીયામાં મુકી ઉપર બીજું કોડીયું ઉંધુ વાળી કપડમાટી કરી એક મોટો ખાડો કરી અંદર નાનો ખાડો કરી તેમાં ઉપલું કપડછ દ કરેલું સંપુટ મુકી તે ઉપર રેતી પાથરીને પછી તે પર સળગાવેલાં અડાયાંનો ગજપુટ અગ્નિ આપવો. પછી બહાર કાઢી ખલમાં ઘુંટી તૈયાર કરેલા રસને વાતનાશન રસ કહે છે. માત્રા એક માષાભાર અનુપાન આદાના રસમાં ખાઇને પછી તે પર પીપળીમુળના ગંઠોડાનો કાઢો કરી તેની અંદર લીંડીપીંપરનું ચુર્ણ મેળવી પીવાથી આક્ષેપકાદિ સર્વ વાતવિકારો મટે છે. (શા. સ.)

વીરભદ્રરસ—શુદ્ધ પારો ૧ ભાગ; અભ્રકભસ્મ ભાગ ૧,

ગંધક ૧ ભાગ; મરી; સુંઠ; પીંપર; પચલવણ દરેક એક ભાગ; જીરૂ અને શાહજીરૂ દરેક સરખે ભાગે લઇ ખાંડી; આદાના રસમાં ઘુંટી અડદના દાણા જેવડી ગોળી વાળવી ગોળી ૧, અનુપાન ચિત્રકમુળ; સીંધાલુણ; તથા આદુ; પથ્ય–દુધ ભાત; જીહ્‌વક સન્નિપાત મટે છે.

શીતારિરસ–શુદ્ધ પારો૧ ભાગ, ટંકણ ૧ ભાગ;શુદ્ધ ગંધક ૧ભાગ, શુદ્ધ નેપાળો ૧ ભાગ, સીંધાલુંણ ૧ ભાગ, મરી ૧ ભાગ, આંબલીના ફોતરાંની રાખ ૧ ભાગ, સાકર ૧ ભાગ, સર્વેને ખાંડી લીંબુના રસમાં એક દિવસ ઘુંટી બબે રતી ભારની ગોળીઓ વાળવી. માત્રા ૧ ગોળી અનુપાન ઉનું પાણી ટાઢીઓ તાવ મટે. (વૈ-સા)

સ્વયમગ્નિ રસ—શુદ્ધપારો એક ભાગ, શુદ્ધ ગંધક બે ભાગ બંનેને ખલમાં ઘુંટી કજ્જલી કરી તેમાં તેટલું જ શોધેલ પેલાદનું ચુર્ણ નાંખી મિશ્ર કરી કુવારના રસમાં બે પહોર સુધી ઘુટી ગોળો વાળી ત્રાંબાના છાલામાં મુકી ઉપર એરંડીયાનું પાન ઢાકી અર્ધો પહોર સુધી તડકામાં રાખી અતિ ઉષ્ણ થાય ત્યારે પાછો અનાજના ઢગલામાં એક દિવસ રાખી બીજે દીવસે બહાર કાઢી ઝીણો ભુકો કરવો તેને લુગડે ચાળી પછી તેને કુંવાર, ભાગરા, પીલુડી, કટાશેરીઓ ગોરખમુંડી, સાટોડી, ગળો, ગળી, નગડ અને ચિત્રો એ અગીઆરે ઓષધોની સાત સાત ભાવના આપીને દરેક ભાવનાને અંતે ભૂકાને તડકામાં સૂકવવો. આ રસને સ્વયમગ્નિરસ કહે છે; તે હરડાં બેઢાં અને આંબળાંના ચુર્ણની સાથે મેળવી મધ સાથે મિશ્ર કરી સર્વ રોગમાં વાપરવો. વળી સુંઠ, મરી, પીંપર, હરડાં, બેઢાં આંબળાં, એલચી, જાયફળ અને લવીંગ એ નવે અકેક ભાગ લઇ ચુર્ણ કરી તેમાં નવભાગ

આ રસ નાંખી મિશ્ર કરી ઘુંટીને પછી બે નિષ્ક ભારસુધી આપવાથી ક્ષય અને કાસ રોગ મટી જાય છે. [શા.સં]

સર્વેશ્વરરસ—શુદ્ધ પારો ચાર પલ, શુદ્ધ ગંધક એકપલ બંને-મિશ્ર કરી ખલમાં નાંખી એક પહોર પર્યંત લઢીને કજ્જલી કરવી. ને પછી તામ્રભસ્મ, અભ્રકભસ્મ, લોહભસ્મ, અને શુદ્ધહીંગળો ચારે એકેક પલ, સોના તથા રૂપાની ભસ્મ દશદશ નિષ્ક, હીરાની ભસ્મ એક માસો અને શુદ્ધ હરતાલ બે પલ લઇ સર્વેને મિશ્ર કરી ઉપરની કજ્જલીમાં ભેળવી, કાગદી લીંબુનો રસ ધંતુરાનો રસ, અરડુસીનો રસ, થોરનું દુધ, આકડાનું દુધ, બકાનનો રસ, અને કરેણના મુળનોરસ એ સાતે રસમાંના દરેક રસની એકેક દિવસ ભાવના આપીને ગોળો વાળી માટીના કોડીયામાં મુકી કપડછાણ કરી તે સપુટને વાલુકાયંત્રમાં મુકી ચુલાપર મુકી અગ્નિની ધીમી આંચ ત્રણ દિવસ સુધી આપવી, પછી ઉતારી ટાઢું થયે ગોળો બહાર કાઢી વાટી તેમાં શુદ્ધ વછનાગનું ચુર્ણ એક પલ, લીંડીપીંપરનું ચુર્ણ બે પલ, સર્વને તે ખલમાં ઘુટીને એક રસ કરવું. તેને સર્વેશ્વરરસ કહે છે. માત્રા બે રતી ભાર, અનુપાન મધ સાથે ચાટીને તે પર બાવચી અને દેવદાર બંનેનું ચુર્ણ એક રૂપીયાભાર, દીવેલમાં મેળવી ખાવાથી સુપ્તિકુષ્ઠ અને મડળકુષ્ટ મટી જાય છે.,(શા. સં)

શ્વાસકુઠારરસ—શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ વછનાગ. શુદ્ધ ગંધક. ટંકણ, શુદ્ધ મનસીલ, દરેક તો. ૧, મરી તો. ૮, સર્વનું ચુર્ણ કરી તેમાં સુંઠ તો. ૨, મરી તો. ૨, પીંપર તો. ૨, દરેકનું જુદું જુદું ચુર્ણ કરી મેળવવું. માત્રા ૨ રતી, અનુપાન નાગરવલનું પાન. શ્વાસ, કાસ, મંદાગ્નિ, કાસ, દમ તાવ અને સર્વે રોગ મટે છે. (નિ. ૨) આ દવા દવે ફાર્મસીમાં મળશે, તો. ૧ ની કીં. ૦-૧૦-૦

સુર્યાવર્તરસ—શુદ્ધ પારો એક ભાગ, શુદ્ધ ગંધક અર્ધો ભાગ બંનેને કુંવારના રસમાં એક પહોર સુધી ઘુંટી કલ્ક કરી, પછી તેટલાં તાંબાનાં શુદ્ધ પત્રાં લઇ તે પત્રાંપર તે કલ્કનો લેપ કરી પછી તે પત્રાંને સ્થાલિકાયંત્રમાં ઘાલી એક દિવસ અગ્નિ આપવો પછી હાંલ્લુ ઠંડુ થયેથી ઉતારી તેમાંનાં પત્રાં ને કાઢી ખલમાં ઘુંટવાં, તે ભુકો થાય તેનું નામ સૂર્યાવર્ત રસ છે. માત્રા ર રતી ભાર શ્વાસવાળા રોગીને આપવાથી શ્વાસ, દમ મટે છે. (શા. સં)

સ્વર્ણક્ષીરીરસ—માટીના હાંલ્લામાં છાસ નાંખી તેમાં દારૂડીનાં મુળ પાંચ પલ નાંખી ઉકાળવાં અને છાસ બળી જાય એટલે તે મુળ કાઢીને પછી માટલામાં દુધ નાંખી તેની અંદર ઉપલાં મુળીયાં પાછાં નાંખીને ઉકાળવાં પછી દુધ બળી જાય એટલે તે મુળને કાઢી લઇ પછી પાણીથી સારી પેઠે ધોઇ સુકવી તેમાંની પાંચ પલ લઇ તે સાથે બે પલ મરીનું ચુર્ણ તથા પારાની ભષ્મ એક પલ મેળવી ખલમાં ઘુંટી મિશ્ર કરવુ તેને સ્વર્ણક્ષીરીરસ કહે છે, માત્રા એક નિષ્કભાર ખાવાથી સુપ્તિકુષ્ટ મટી જાય છે. (શા સં)

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે તો ૧ ના કીં રૂ ૧.

સ્વલ્પજ્વરાંકુશ—શુદ્ધ પારો ૧ ભાગ, શુદ્ધ વછનાગ ૧ ભાગ, શુદ્ધ ગંધક ૧ ભાગ, શુદ્ધ ધંતુરાનાં બી ૩ ભાગ, સુંઠ ૪ ભાગ, મરી ૪ ભાગ, પીંપર ૪ ભાગ એ પ્રમાણે ૨૪ ભાગ કરી તેને પ્રથમ લીંબુના રસમાં તથા પછી આદુના રસમાં ખલીને ચણોઠી જેવડી ગોળી કરવી, માત્રા ગોળી ૨, અનુપાન આદુનો રસ, તથા મદ, આંતરીઆ તાવને અટકાવવામાં આ ગોળી ઘણી અસરકારક છે, (ભૈ. ર) આ દવા દવે.ફામસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં. ૦-૧૦-૦

ઉપરની તમામ દવાઓ દવે ફામંસી અમદાવાદમાંથી મળશે.

સ્વચ્છંદભૈરવ રસ--શુદ્ધ પારો, લોહભષ્મ, સુવર્ણમાક્ષિક ભષ્મ, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ હરતાળ, હરડાં, અરણી, નગોડનાં મુળ, સુંઠ, મરી, લાંડીપીંપર, ફુલાવેલ પાટીઓ ટંકણખાર, શુદ્ધ વછનાગ, એ તેરે ઔષધનો બારીક ભૂકો કરી નગોડના રસમાં તથા ગોરખ મુંડીના રસમાં એકેક દિવસ ઘુંટી તેમની બબે રતી ભારની ગોળીઓ બનાવવી. તેનું નામ સ્વચ્છંદભૈરવરસ છે, અનુપાન રાસના, ગળો, દેવદાર, સુંઠ અને એરંડાનું મુળ, એ પાંચે ઔષધોનો કાઢો કરી તેની અદર ગુગળ મેળવીને પછી કૈંક ઉના એવા તે કાઢાની સાથે આ રસ ખાવાથી વાયુની પીડા મટે છે. વાયુવિકારને મટાડે છે (શા. સં)

આ રસ અમારી પાસે તૈયાર છે. તો. ૧ ની કીં રૂ. ૨-૮-૦

સુવર્ણમાલિની વસંત—સોનાનો ભુકો અથવા વરખ તો ૧. મોતીનો ભુકો તો. ૨, હીંગળો તો. ૩, ધોળાં મરી તો ૪, ખાપરીયુ તો. ૮ સર્વને ગાયના માખણ તો. ૨ાા, લઇ તેમાં ૧ દિવસ ખલ કરી પછી ૪૨ દિવસ સુધી લીંબુના રસમાં ખલ કરી ગોળીઓ કરવી. માત્રા ૧ થી ૩ રતી, અનુપાન. માલિની વસંત પ્રમાણે, તેથી ખાંસી, શ્વાસ, જીર્ણજ્વર, ક્ષય, વાયુ, ગુલ્મ ધાતુગતજ્વર, લોહિવિકાર, કૃશત્વ, બાળક, વૃદ્ધ, ગર્ભિણી, સૂતિકા વગેરેના રોગો સારા થાય છે. દુધ અને ભાત ખાવાં. ખટાઇ, મરચાં અને તેલ ખાવું નહિ. (નિ. ૨)

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં રૂ. ૧૬-૦-૦

સસામૃતલોહ—હરડાં, બેઢાં, આંબળાં એ ત્રણેની છાલ એકેક ભાગ તથા જેઠીમદ એક ભાગ અને તે સર્વની બરાબર લોહભસ્મ

એ પાંચ વસ્તુઓનું બારાક ચુર્ણ કરવું, અનુપાન ઘી તથા મદ માત્રા ૧ માસો આંખના સર્વ વિકારો માથું ચઢવું વિગેરે મટે છે. (નિ-ર.)

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળે છે. તો.૧ ની કીં રૂ. ૧—૦—૦

સન્નિપાત ભૈરવરસ—શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ ગંધક ત્રણ ત્રણ કર્ષ લઇ બંનેને ખલમા નાંખી ઘુટી કજ્જલી કરવી, પછી રૂપાની ભસ્મ, અભ્રકભસ્મ, તામ્રભસ્મ, બંગભસ્મ, શીશાની ભસ્મ, લોહ ભસ્મ એ છએ એક એક કર્ષ લઇ ઉપરની કજલીમાં મિશ્ર કરી તેને સરગવાની અંતરછાલનો રસ, વેલરીયા જાંબુની અંતર છાલનો રસ, સુંઠનો કાઢો, બીલીનો કાઢો, તાંદળજાની ભાજીનો રસ એ પાંચે રસમાંના દરેક રસની અંદર એકએક પહોર સુધી ઘુંટી ગોળો વાળી તે ગોળા ઉપર લુગડું લપેટી ગોળો ઉધો મુકી તે પર પાછુ મીઠું દાબી તેનાપર કાચનો બીજો પ્યાલો ઉંધો પાડી તે બન્ને પ્યાલાની સાંધપર લુગડું લપેટી તે પર સુતર વીંટી પછી તે પર ભીની માટીનો લેપ કરી સુકવી પછી એક હાંલ્લામાં અર્ધો ભાગ રેતી ભરી તેમાં ઉપરનું સંપુટ મુકી પછી તેપર રેતી ભરી તે હાંલ્લાને ચુલાપર મુકીને બે પહોર સુધી અગ્નિ આપવો. પછી ઉતારી અંદરથી સપુટ ટાઢું થયે ગોળાને બહાર કાઢી તેને વાટી તે સાથે શુદ્ધ પરવાળાનો ભૂકો એક કર્ષ, અને શુદ્ધ વછનાગનો ભૂકો એક શાણ, મેળવીને તેને કાળા સર્પના ઝેરની ભાવના આપી એક દિવસ ઘુંટી તે ઔષધોને, તગર, મુશળી, બાલછડા દારૂડીનાં મુળ, જલજાબવો લીંડીપીંપર, ગળી, તમાલપત્ર, એલચી, ચિત્રો, જંગલી તુળસી, વરીયાળી, કુકડવેલ, ધંતુરો, અગથીઓ, ગોરખમુંડી મહુડો, જાઇ અને મીઠોળ એ દરેક ઔષધોના રસની બબે પહોર

સુધી ભાવના આપી સુકવવું તેને સંન્નિપાતભેરવરસ કહે છે. સોળ મરીના દાણાના ચુર્ણની સાથે બે રતી ભાર આ રસ મિશ્ર કરી પછી તેને બીજોરાં, લીંબુના રસની અને આદાના રસની સાથે સન્નિપાત વાળાને ચટાડવાથી સંન્નિપાતરોગ મટે છે. (શા. સં)

સંન્નિપાત ભેરવરસ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર છે. તો. ૧ની કીં. રૂ. ૫–૦–૦

સન્નિપાત ભૈરવરસ—(યો-રત્ના૦) શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, મંડુર ભસ્મ, સર્વ સરખે ભાગે લઇ તેટલા વજને વછનાગ તેમાં ઉમેરી તેને આદુના રસની, ભાંગની, બીજોરાના રસની, અરણી, નગોડ અને ભાંગરાના રસની ભાવના દેવી. પછી તેની અડદ જેવડી ગોળીઓ કરવી. ૧ થી ૨ ગોળી આદાના રસ સાથે ખાવી. ભાત દુધ ખાવું, ઠંડા જળથી ન્હાવું. સંન્નિપાતનો તાવ, મુઝારો, ઝાડો, કફ, પાંડુ આ દવાથી મટે છે.

આ રસ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળે છે. તો. ૧ ની કીં રૂ. ૨.

સમીરપન્નગરસ—(યોગ. રત્ના૦) શુદ્ધ ગંધક, અભ્રક ભસ્મ, શુદ્ધ પારદ, વછનાગ, સુંઠ, મરી, પીંપર, ટંકણ સર્વ સરખે ભાગે લઈ ભાંગરાના રસની સાત ભાવના આપી. ૨તી ૨તીની ગોળીઓ વાળવી. ૧ થી ૨ ગોળી આદાના રસ સાથે સવાર સાંજ ખાવાથી મહા વાયુ મટે છે. આ રસ નાકમાં ફુંકવાથી બેભાન માણસ જાગૃત થાય છે. પક્ષાઘાત અને નજળો મટે છે.

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં મળશે તો. ૧ ની કીં રૂ. રાા.

શ્વાસ ચિંતામણી રસ. (ભૈ-રત્ના) લોહ ભસ્મ ૨ તોલા, શુદ્ધ ગંધક ૧ તોલો, અભ્રક ભસ્મ ૧ તોલો, શુદ્ધ પારદ ાા ભાર

સોનામુખીની ભસ્મ ાા ભાર, મોતી ા ભાર, સુવર્ણ ા ભાર બધાંને એકત્ર ઘુંટી, આદાના રસની, બકરીના દુધની, જેઠીમદના રસની, ભોંયરીંગણીના રસની જુદી જુદી ભાવના આપવી, પછી તેની ચાર ભારની ગોળીઓ કરવી.

૧ થી ૨ ગોળી બેદાંની છાલના રસ સાથે આપવાથી કાસ, શ્વાસ, રાજયક્ષ્મા અને દમ મટે છે.

આ રસ દવે ફાર્મસીમાંથી તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં રૂ. ૮

સર્વાંગસુંદર રસ—(ર.સા-સં) શુદ્ધ પારદ, અભ્રકભસ્મ, તામ્ર ભસ્મ, લોહ ભસ્મ, હિંગળોક, અને શુદ્ધ ગંધક, દરેક ઔષધ એકેક ભાર લઈ તે સર્વને એકત્ર ઘુટી સાતવણના દુધની, થોરના દુધની, અગ્નુસીના રસની અને એરંડાના રસની ભાવના દઇ ઘુંટી તેમાં ૧ રૂપીયાભાર ઝેરકચોલાનું ચુર્ણ ભેળવવું. પછી ઘુંટતાં જાડું થાય ત્યારે તેનો ગોળો બનાવી તેને બે પહોર સુધી વાલુકાયંત્રમાં પકવી, ટાઢુ થયે તેમાં પીપરનુ ચુર્ણ એક ભાર અને શુદ્ધ વછનાગ ૧ ભાર મેળવવું. પછી તેને ઘુટી ૨ી રતીની ગોળીઓ વાળવી.

આ દવામાંથી ૧ થી ૨ ગોળી મધ સાથે ખાવાથી સર્વ પ્રકારના વાતરોગ, સર્વ પ્રકારના શૂળ મટી જાય છે.

આ દવા દવે ફામસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ની કીં. રૂ. ૧૧

સુવર્ણ પર્પટીરસ-(યોગ રત્નાકર) ક્ષય મટે. શુદ્ધ છે. પારદ, ૮ ભાગ, શુદ્ધ ગંધક ૮ ભાગ, સોનું ૧ ભાગ, ત્રણેને ઘુટી કજ્જલી કરી લોઢાના કઢાયામાં ઉનુ કરી, ગાયના છાણમાં કેળનું પાન પાથરી પર્પટી પાડી ઉપર કેળનું પાન મૂકી છાણુ ઢાંકી દેવું. ઠંડુ થાય ત્યારે લવું.

ઉપરની તમામ દવાઓ દવે ફાર્મસીમાંથી મળશે.

૧ થી ૩ રતી, દિવસમાં ૧ બે વખત માખણુ અને ઘી સાથે ખાવાથી ક્ષય મટે છે. નબળાઈ મટાડી યાદશકિત વધારે છે.

આ દવા અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે તો. ૧ નો કીં રૂ. ૨૫—

સુતશેખર રસ—(યોગ. રત્નાકર) શુદ્ધ પારદ, સુવર્ણ ટંકણુ, વછનાગ સુંઠ, મરી, પીંપર, ધંતુરાનાં બી, ગંધક, તામ્રભસ્મ, તજ, તમાલ પત્ર, એલચી, નાગકેસર, શંખભસ્મ, બીલીનો ગર્ભ, કચુરો, સર્વ ખાંડી એક દિવસ ભાંગરાના રસમા ઘુંટી ચણોઠી ભારની ગો-ળીઓ વાળવી.

૧ થી ૨ ગોળી મધ અને ઘી સાથે સવાર સાંજ ખાવાથી અમ્લપીત્ત, ઉલ્ટી, શૂળ, પાંચ પ્રકારની ખાંસી; ગોળો, સંગ્રહણી, ત્રિદોષનો અતિસાર, શ્વાસને મદાગ્નિ મટે છે. ઉદાવર્ત, ભારે હેડકી અને ભયંકર રોગ મટે. ક્ષયને મટાડે છે.

આ રસ અમારે ત્યાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં. રૂ. ૫-૦-૦

શંખવટી—આંબલીનો ક્ષાર તો ૪, પંચલવણુ તો ૪, તેને લીંબુના રસમાં ભીંજવવાં, પછી શંખના કટકા તો ૪, તપાવી તપાવીને વારંવાર તે રસમાં બુઝવવા, ભસ્મ થતા સુધી, પછી તેમાં ત્રિકટુ તોલા ૪, વજ તોલા ૪, હીંગ તોલા ૨, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ વછનાગ ત્રણે મળી તોલો ૧, સર્વે મેળવી લીંબુના રસમાં ઘુંટી ચણીબોર જેવડી ગોળીઓ કરવી.

૧ થી ૨ ગોળી પાણી સાથે લેવાથી સર્વ પ્રકારના ઉદરરોગ, અજીર્ણ, શૂળ, કોલેરા, અગ્નિમાંધ, ગુલ્મરોગ પરિણામશૂળ મટે છે, જમ્યા પછી ત્રણ ચાર કલાકે પેટમાં જે સખત શૂળ કે ચુંક નીકળે છે તેને પરિણામ શૂળ કહે છે તે આ દવાથી મટી જાય છે. (નિ-ર.)

શંખવટીની ટીકડીયો દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે તો. ૧ ની ફી રૂ. ૦-૮-૦

હૃદયાર્ણવરસ—(ર-સા-સં.)શુદ્ધ પારદ ૧ ભાગ, શુદ્ધ ગંધક ૧ ભાગ, તામ્રભસ્મ ૨ ભાગ, સર્વ ઔષધોને એકત્ર ઘુંટી ત્રીફળાના કવાથમાં અને પીલુડીના રસમાં એક દિવસ સુધી ઘુંટી પછી તેની ચણીબોર જેવડી ગોળીઓ વાળવી.

આ દવામાંથી ૧ થી ૨ ગોળી ત્રીફળાના કવાથ સાથે ખાવાથી કફજન્ય હૃદયરોગ—હાર્ટ ડીસીઝ મટે છે.

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની ફી રૂ. ૨

હંસપોટલી રસ—કોડીની રાખ, સુંઠ, મરી, લીંડીપીંપર ફુવાવેલો ટંકણખાર, શુદ્ધવછનાગ, શુદ્ધ આમલસારો ગંધક, શુદ્ધ પારો એ આઠે સરખે ભાગે લઇ તેનો બારીક ભૂકો કરી ખલમાં નાંખી કાગદી લીંબુના રસમાં ઘુંટી તેની એકેક માષાની ગોળીઓ વાળવી, તેનું નામ હંસપોટલી રસ છે. આ ગોળી મરીના ચુર્ણની સાથે ઘીમાં ચાટવાથી અને પથ્યમાં દહીં ભાત ખાવાથી સંગ્રહણી રોગ મટે છે, (શા. સં)

આ રસ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળે છે. તો. ૧ ફી રૂ. ૧-૦-૦

હેમગર્ભપોટલીરસ—શુદ્ધ પારો, તથા સોનાનું ચુર્ણ બંને ચાર ચાર ભાગ લઇ ખલમાં ઘુંટી લોટના સરખા બારીક થયે તેમાં શુદ્ધ ગંધક બાર ભાગ નાંખી કંજ્જલી કરવી, પછી મોતીનો ભૂકો સોળ ભાગ, શંખનો ભુકો ચોવીસ ભાગ, શુદ્ધ પાટીઓ ટંકણખાર એક ભાગ લઇ એ ત્રણે ઔષધોને કજ્જલીની સાથે મિશ્ર કરી તે સર્વને પાકા લીંબુના રસમાં ઘુંટી ગોળો વાળવો પછી માટીનું કોડીયું

લઇ તેમાં ઉપર ગોળો મુકી તે પર બીજું કોડીયું ઉંધું વાળી કપડછાણ કરી ગજપુટ અગ્નિ આપવો, પછી ટાઢું થયે બહાર કાઢી અંદરના ગોળાને ખલમાં ઘુંટી તૈયાર કરવું તેને હેમગર્ભ પોટલી રસ કહે છે. માત્રા ચાર રતીભાર, તે સાથે ઓગણત્રીસ મરીનો ભુકો મેળવી તે બંનેને રૂપાના માટીના અથવા કાચના વાસણની અંદર નાંખી ગાયના ઘીમાં કાલવીને ખાવો. પથ્ય પાળવું જેથી કાસ, શ્વાસ, ક્ષય, વાત, કફ સંગ્રહણી અને અતિસાર મટે છે. (શા. સં.)

આ રસ હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં. રૂ. ૧૫)

ફતેહપુરથી પટેલ લલુભાઇ જોરભાઇ લખે છેઃ આપની સુંદરીસાથી દવાથી આરામ છે બીજી ૩ બાટલી તુરત મોકલશો.

સીગામ થી પ્રીસ્તિ માધવ કરશન લખે છે; તમારી સુંદરીસાથી દવા વાપરી તેથી ફેર પડયો છે માટે બીજી ૩ બાટલી મોકલશો.

ટાંગુ (બરમા)થી જુનાગઢવાળા મોહમદ કાસમ લખે છે કેઃ આપની સુંદરીસાથી ૩ બાટલીની સૂચના પ્રમાણે ઉપયોગ કીધો છે. તેના ગુણ સરસ રીતે ફાયદાકારક છે. તે ચોક્કસ ખાત્રીપૂર્વક છે. આથી અમારા સર્વે ભારતી હિન્દી ભાઇઓને વિનંતી કે દરેક આ દવાનો કરવો અને ફાલતું મચથી અચવું. આથી આપણી હીન્દના પુત્રોને ઉત્તેજન મળે અને ખરો સ્વદેશ સેવા કીધી કહેવાય.

બટાઈ થી બાકસાર મોહમદ અબ્દુલ કરીમ લખે છે કે; આપની સુંદરીસાથીથી મારી ઓરતને ઘણો સારો ફાયદો થયો છે. મારી ઓરતને હમેશાં માથું અને કમરમાં દરદ રહેતું, બદન સુકાઇ પાણી પુણી જેવું થઇ ગયું હતું. પરંતુ આપની સુંદરીસાથીના સેવનથી ઘણો ફાયદો માલમ પડયો છે એ બદલ આપનો ઘણોજ આભારી છું.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

પ્રકરણુ ૬ ઠું.

ક્ષારો

અપમાર્ગ ક્ષાર—અંઘેડાનો ખાર-અંઘેડાના પંચાંગને છાયામાં સુકવી બાળીને તેની રાખ કરીને ક્ષાર કાઢવાની રીત પ્રમાણે ક્ષાર કાઢવો. માત્રા વાલ ૧ થી ૪, ગુણ; ઉષ્ણ, ભેદન, કફઘ્ન, તથા ગુલ્મ મટાડે છે. (ભા. પ્ર)

આ ક્ષાર દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે તો. ૧ ની કીં. રૂ. ૧)

નારીકેળ ક્ષાર—પાણીવાળા નાળીએરના ગોટામાં કાણું પાડી સારી પેઠે લુણ-મીઠું-ભરી કપડમાટી કરી સુકવીને અડાયા છાણાંના અગ્નિથી પકાવવું. ઠંડું થયા પછી એ નાળીએર તથા અંદરનું મીઠું બન્ને સાથે વાટી શીસીમાં ભરી રાખવાં માત્રા તો. ૦। થી ૦॥ ભારચુર્ણું પીંપર સાથે ખાવાથી સર્વ જાતનાં શૂળ મટે છે. ભા. પ્ર.

યવક્ષાર—જવનાં પંચાંગને લઇ તેને છાયામાં સુકવી અપામાર્ગક્ષારમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ક્ષાર કાઢવો. માત્રા વાલ ૧ થી ૪. ગુણ કફઘ્ન તથા મુત્રલ.

આ ક્ષાર દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. તો. ૧ ની કીં. ૦-૮-૦

વજ્રક્ષાર—સંચળ, જવખાર, મીઠું, બંગડીક્ષાર, સીંધવ, ટંકણ, સાજીખાર, એ સર્વ સરખે વજને લઇને ચૂર્ણ કરી આકડાના દુધ તથા થોરના દુધની ત્રણ દિવસ ભાવના દેવી. પછી તડકામાં સુકવી તે ચૂર્ણને આકડાના પાનમાં લપેટી કોડીઆમાં ભરી તે કોડીઆને કપડમાટી કરી તેને ગજપુટ દેવો. સ્વાંગ શીતળ થયા પછી બહાર

કાઢી ચુણુ કરી તેમાં સુંઠ, મરી, પીંપર, વાવડીંગ, રાતીરાઇ, હરડે, બેઢાં, આંબળાં, ચવક, શેકેલી હીંગ એ સર્વે સરખે ભાગે લઇ ચુર્ણ કરી મેળવવુ તેને વજ્રક્ષાર કહે છે. માત્રા માસા ૮. અનુપાન જઠરાગ્નિ વધારવા માટે છાશમાં, બાકી રોગાનુસાર, સર્વ જાતના ઉદરરોગ, સોજા, ગુલ્મ અગ્નિમાંદ્ય, અરૂચિ, પ્લીહા, યકૃત વિગેરે મટે છે. (નિ. ૨.)

આ ક્ષાર દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે તો. ૫ની કીં. રૂ.૧-૪-૦

પ્રકરણ ૭ મું.

મુરબ્બા.

આંબળાનો મુરબ્બો—લીલા આંબળાંને વાંસના બનાવેલા અણીદાર સોયાથી ટોચીને બાફવા, આંબળા જરા બફાઇ નરમ પડે એટલે કપડાની ઝોળીમા બાધા તેમાંથી પાણી નીતારી લેવુ. પછી આંબળાંના વજનથી ત્રણ ગણી સાકરની ચાસણી કરીને તેમા આબળા તેમજ ઇચ્છા મુજબ એલચી, તથા કેસર પણ નાંખવાં આ મુરબ્બા જેમ જુના તેમ વધારે ગુણકારી છે. વળી આબળા જેમ વધુ મોટાં તેમ વધુ ગુણકારી છે. ગુણ—તથી માથાનો દુઃખાવા, આંખની ગરમી પિત્તવિકાર, વિગેરે મટે છે. માત્રા તો. ૧ થી ૨.

આ મુરબ્બો દવે ફાર્મસીમા તયાર મળશે ૧ રતલની કીં. રૂ. ૨)

કોળાનો મુરબ્બો—જુનું મોટું ભુરૂ કહોળુ લઇ તેના ઉપ-

રની છાલ ઉતારી નાંખવી. પછી કાપીને અંદર નાંખા તથા પોચો ગરભ કાઢી ફેંકી દેવો અને પછી તેનાં એકેક બબે રૂપીઆ ભારનાં પતીકાં પાડી તેને પાણીમાં બાફવાં જરા પોચાં પડે એટલે કપડામાં નાંખી પાણી નીતારી કાઢવું અને કોળાના બાફેલા પતીકાંને ત્રણ ગણી સાકરની ચાસણીમાં નાંખવાં. કેસર તથા એલચી ઇચ્છા પ્રમાણે નાંખી શકાય છે. માત્રા તોલા રા થી ૫, ગુણ માથાની ગરમી, ભ્રમ, ચકરી, ઉન્માદ, અનિંદ્રા વિગેરે મટે છે. અને મગજને શાંત કરે છે.

કેરીનો મુરબ્બો—કેરીની ઉત્તમ શાખો લઇ ઉપરથી છાલ ચપ્પાવતી ઉતારી લઇ તેના પતીકાં પાડવાં અને તે પતીકાંને ધીમા તાપથી બાફવાં, અરધાં પતીકાં બફાય એટલે કપડામાં નાંખી પાણી નીચોવી લેવું. પછી ત્રણથી ચાર ઘણી સાકરની ચાસણીમાં તે કેરીનાં પતીકાં નાંખવાં. તથા એલચી, કેસર, ઇચ્છા પ્રમાણે નાંખવાં. ખમણીથી છુંદો કરીને પણ મુરબ્બો કરવાનો રીવાજ છે. કેરીનો મુરબ્બો પીત્ત, શામક, રૂચીકર, તથા પૌષ્ટિક છે. માત્રા તોલા રા થી ૫.

બીલીનો મુરબ્બો—શ્રીરાગ–કુણાં બીલાં લઇ ઉપરની છાલ ઉતારી કાઢવી પછી પાણીમાં નાખી જરા બાફ આપીને કપડેથી પાણી નીતારી કાઢીને બીલાં ત્રણ ગણી સાકરની ચાસણીમાં નાંખવાં. માત્રા તોલા ૧ થી ૨, બીલીનો મુરબ્બો. આમ, તથા લોહીવાળા ઝાડા તથા મરડામાં સારો ગુણ કરે છે.

આ મુરબ્બો હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે રતલ ૧ ની કીં. રૂ ૨–૮–૦

બીજોરાનો મુરબ્બો—બીજોરૂં છોલી તેની ચીરો કરવી અને

એક તપેલું પાણીથી ભરી તેના મોં ઉપર એક કપડું બાંધી તે ઉપર બીજોરાની ચીરીયો મુકવી. અને ઉપર ઢાંકણું દઇ તે તપેલું અગ્નિ ઉપર મુકવું તથા વરાળથી સીજવવું. પછી કોરા વસ્ત્રમાં લઇ સારી રીતે પીલી અંદરનું પાણી કાઢી નાંખવું અને સાકરનો જાડો પાક કરી તેમાં પીલેલો ભાગ નાંખવો એટલે ઉત્તમ મુરબ્બો થાય છે. મંદાગ્નિ, અરૂચી, તથા પીત્તના ભ્રમને મટાડે છે માત્રા તો. ૧ થી ૨.

હરડેનો મુરબ્બો—મોટી હરડેને દુધમાં બાફવી, સારી રીતે નરમ પડે એટલે ત્રણ ગણી સાકરની ચાસણીમાં નાંખવી, અથવા બાફેલી હરડેની ઉપરની છોલ કાઢી લઇને તે ચાસણીમાં નાંખવી. માત્રા હરડે ૧ અથવા છુંદો તો. ૨, દસ્તને સાફ લાવે, માથાની ગરમીને નીચે ઉતારે, જીર્ણ તાવને મટાડે, ઉદરસ મટે છે, વિગેરે ગુણ કરે છે.

હરડેનો શાસ્ત્રીય મુરબ્બો દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. રતલ ૧ ની કીં. રૂ. ૨-૮-૦ (જુઓ અગસ્ત્ય હરીતકી અવલેહ.)

પ્રકરણ ૮ મું

અવલેહઔષધો

ક્વાથાદિ ઔષધોને પાછાં ઉકાળીને પાકના સરખાં ઘાડાં બનાવવાં તેને અવલેહ કહે છે, તેની માત્રા ૧ થી ૨ તોલા સમજવી. અવલેહમાં સાકર નાંખવી હોય તો તેમાં પડનાર ચુર્ણથી ચાર ગણી નાંખવી, અને ગોળ નાંખવો હોય તો બમણો નાંખવો, પ્રવાહી પદાર્થો નાંખવા હોયતો ચારગણા નાંખવા. અવલેહ પાક થઇ ગયા પછી તે પાકને તવીથાથી ઉંચો કરતાં લાળના સરખો તાર આવે છે અને પાણીમાં નાંખવાથી બુડી જાય છે. ચપટીમાં દબાવવાથી ચીકણો મનો કડણ લાગે છે. જે ઔષધ બનાવ્યું હોય તેના જેવો રંગ અને સુગંધવાળો થાય છે.

અભયામલકી અવલેહ—(ચરકચિ૦) બ્રામ્યરસાયન. શાલવણ, પીડવણ, ભોંયરીંગણી, ઉભી અને બેઠી, ગોખરૂ, બીલીનાં મુળ, અરણીનાંમુળ; અરડુસો; શીવણ, કાસમરી, પાડળમુળ, પુનર્નવા જંગલી અડદ અને જંગલી મગ; બળબીજ, એરંડમુળ; જીવક; ઋષભક, મેદા, મહામેદા, જીવંતી, સરખટ, શેરડી, દાભડો, કાંસડો, શાલીધાન્ય, પાંચ પંચમુળ દરેક ચચાર તોલા લઇ દસ ઘણા પાણીમાં ઉકાળી દસમા ભાગે પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લઇ તેમાં મોટી હરડે ૧૦૦૦, આંમળાં ૩૦૦૦ નાંખી બાફવાં, પછી બફાયેથી તેને છીણી નાંખી માવો કાઢવો, અને ઉકાળો જુદો ગાળી લેવો. પછી તેમાં વજ, ધંતુરો, ઇલાયચી, તજ, બ્રાહ્મી, પીંપર, શંખાવલી મોથ; હળદર, કેવડીમોથ; વાવડીંગ, ચંદન, અગર, મહુડાં, દરેક ચચાર તોલાનું ચુર્ણ કરી તેમાં ઉમેરવું પછી તેમાં ૨ આઢક તેલ અને

૨ આઢક ઘી નાંખી શીરાની માફક શેકવું, પછી તેમાં ઉપરનો ઉકાળો અને ૧૦૦૦ પલ સાકર નાંખી ઉકાળવું. અને પાક જેવું થયે ઉતારવું. ઠંડુ થયે ઘીના વજનથી અરધુ મદ તેમાં નાંખવું. પછી એકત્ર હલાવી ઘીના રીઢા વાસણમાં ભરી રાખવું.

આ ચાટણુ ॥ થી ૧ તોલો, દુધ સાથે ચાટવાથી વૃદ્ધાવસ્થાની નબળાઇ, અશક્તિ, વાયુવિકાર, મનની કે યાદદાસ્તીની નબળાઇ, મંદાગ્નિ, ક્ષય, દમ, સંગ્રહણી વીર્યવિકાર મટે છે.

આ અવલેહ હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે રતલ ૧ની કીં રૂ. ૩)

અગસ્ત્યહરિતકી અવલેહ–(શા.સં.)હરડેનો શાસ્ત્રિય મુરબ્બો.

સારી ૧૦૦ હરડે, એક આઢકજવ, સુગંધી સમેરવો, ઉભી ભોંયરીંગણી, બેઠી ભોંયરીંગણી, ગોખરૂ, બીલી, અરણી, શ્યોનાક, શ્રવન. એ દશે ઔષધો બબે પલ, ચિત્રકમુળ, પીપરીમૂળ, અંઘેડો, કચુરો, કઉચાં, શંખપુસ્પી, ભારંગીની છાલ, ગજપીંપર, બલાનાં મૂળ, પુસ્કરમુળ, એ દસે બબે પલ એ રીતે ૨૨ આંષધો કહ્યાં, તેમાં હરડે તથા યવ જુદાં કાઢી લઇ પછી બીજાં ઔષધોને અધકચરાં ખાંડી તેને પાંચ આઢક પાણીમાં ઉકાળી ચોથા ભાગનું પાણી રહે એટલે ઉતારી તે કવાથ ગાળી લેવો પછી તેમાં એક આઢકજવ ઉકાળવા તે બફાઇ જાય એટલે તેને ગાળી લેવા પછી તે ગાળેલું પાણી ઉપરના ક્વાથ સાથે ભેળવી દેવું. પછી તે કવાથની અંદર ઉપરની સો હરડે ઘી તથા તેલ બંને આઠ આઠ પલ અને ગોળ ૧૦ શેર સર્વ નાંખીને તે ઉકાળાને પાછો ઉકાળવો અને પાકના સરખો જાડો થાય ત્યારે હેઠે ઉતારીને ટાઢો થાય ત્યારે તેની અંદર મદ અને લીન્ડીપીંપરનુ ચુર્ણ એક એક કુડવ નાંખી તમેથાથી હલાવી ભેળવી દેવું. પછી

આ અવલેહમાંથી બે હરરોજ, આ અવલેહ સાથે હંમેશાં ખાવાથી ક્ષય, કાસ, શ્વાસ–દમ, હિક્કા, અર્શ, અરૂચિ, પીનસ, સંગ્રહણી મટે છે. શરીર પર પડેલી કરચલીઓ મટે છે, ધોળાવાળ કાળા થાય છે, બળ વધે છે અને શરીરનો વર્ણ સુધરે છે. આ અવલેહ રસાયન છે અગસ્ત્ય મુનિએ કહેલો છે, સર્વ રોગ મટાડે છે.

આ અવલેહ હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે, રતલની કીં રૂ. ૩)

આર્દ્રકાવલેહ–પાંચ શેર આદાને છોલીને તેનાં પાતળાં પતીકાં કરી તથા ધાણા, અજમો લોહભસ્મ, જીરૂ, તજ, તમાલપત્ર એલચી અને મોથ એ દરેક બબે તોલા લઇ તેનું ચુર્ણ કરી પછી પાંચ શેર ગોળનો પાક કરીને તેમાં આદુનો ચુરો તથા ચુર્ણ મળવી ચાટણુ કરવુ. માત્રા તો. ૨ થી ૪. ખાસી, પીનસરોગ, સળેખમ, હરસ, ગુલ્મ, સોજા તથા ક્ષય મટે છે. (વૈ. જી.) •

આર્દ્રકુટજાવલેહ––લીલી કડાછાલ શેર ૨૦ લઈ તેને અધકચરી ખાંડોને પાણી શેર ૨૫મા ઉકાળો, ચોથો ભાગ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગળી લેવું પછી તેમા નીચેના ઓષધો નાંખવાં રીસામણીનાં મુળ ધાવડીના ફુલ, બીલી, કાળીપાટ, મોચરસ, નાગરમોથ, અતિવિષની કળી, એ સાતે ઓષધો એક એક પલ લઇ તેનું ચુર્ણ કરીને ઉપરના કવાથમા નાંખવું, ત્યાર પછી ઉપરના કવાથને પાછો ઉકાળવો અને તે કવાથ તળીથાને ચોટવા માંડે, ત્યારે હેઠે ઉતારવો આ અવલેહ, પાણી, બકરીનું દુધ વા મન્ડ એ અનુપાનોમાંના યોગ્ય અનુપાન સાથે સેવાથી જુદી જુદી જાતની વેદના, ઘોર અતિસારો સર્વ પ્રકારના પ્રદરો, રક્તપ્રદરો, સર્વ પ્રકારના અર્શો અને પ્રવાહી મટે છે. (શા. સં.)

આ અવલેહ અમારે ત્યાં તૈયાર મળે છે રતલ ૧ની કીં રૂ. ૨–૮–૦

ઉપરની તમામ દવાઓ હવે ફાર્મસીમાંથી મળશે.

આદુના ચાટણ—આદુનો રસ તોલા ૧૦, પાણી તો. ૧૦ સાકર તો. ૨૦ લઇ ધીમા તાપથી પાક કરવો. તેમાં કેસર, એલચી, જાયફળ, જાવંત્રી તથા લવીંગ દરેક એકેક તોલાનું બારીક ચુર્ણ મેળવવું, માત્રા તો ૦॥ થી ૧. મંદાગ્નિ, ખાંસી. ક્ષય, શ્વાસ અને અરૂચી મટાડે છે.

કાસકંડનાવલેહ—બકરીનુ મુત્ર તો ૪૦૦ ઉકાળીને ગોળના પાક જેવો પાક કરવો. પછી તેમાં બેઢાં તો ૮, પીંપર તો ૪, લોહ ભસ્મ તે. ૪, ભોરીંગણીનાં ફળ તો ૮, એ સર્વનુ બારીક ચુર્ણ મેળવીને કાચના વાસણમાં ભરી રાખવું. માત્રા ૨ થી ૪ તોલા, અનુપાન કેળનું પાણી અને મધ, અસાધ્ય ખાંસી મટે છે. (નિ. ૨)

કુષ્માંડાવલેહ—પાકેલાં ભુરાં કોળાનું ખમણીથી ખમણ કાઢવું, તેમાંથી પાણી નીચોવી કાઢી ગરભને સુકવવો ને ઘીમાં સેકવા, પછી તેમાં જાયફળ લવીંગ, જાવંત્રી, એલચી, વાસકપુર, તજ, તમાલપત્ર નાગકેસર, અને કમલકાકડી. એ સવનું બારીક ચુર્ણ મેળવવું ને તે સર્વ વસ્તુના વજનની બરાબર સાકરની ચાસણી કરી પાક કરવો. માત્ર તો. ૧ થી ૨. રક્તપિત્ત, તાવ અમ્લપીત, ક્ષય દાહ, ભ્રમ, શોષ: ક્ષીણતા અને મંદાગ્નિ વિગેરે મટે છે (શા. સં)

કુટજાવલેહ—કડાછાલ શેર ૧૦ નો કવાથ કરી પાણી શેર ૨૫ માં ઉકાળી ચોથોભાગ બાકી રહે ત્યારે તે ગાળી લઇ તેમાં ગોળ શેર ૩ નાખી પાક કરવો. તેમાં રસવંતી; ચિત્રક; પહાડમુળ, બીલીફળ; ઇંદ્રજવ; વજ, ભીલામાં, અતિવિષ; વાવડીંગ; વાળો એ દરેક તો ૪ નું ચુર્ણ તથા ઘી તો ૩૨ નાંખી નિચે ઉતારવું. ઠંડું થયા પછી મધ તો ૩૨ નાંખવું, માત્રા તો ૦॥, અનુપાન છાસ;

દુધ; દહીં, ઘી; અને પાણી એમાંથી યોગ્ય લાગે તે. સાથે લેવાથી હરસના વ્યાધિ;અતિસાર; અરૂચી; સંગ્રહણી, પાંડુ, રકતપીત; કમળો; અમ્લપીત; સોજા અને કૃશતા મટે છે. (શા. સં)

આ અવલેહ તૈયાર છે. રતલ ૧ ની કીં રૂ. ૨-૮-૦

કંટકાર્ય અવલેહ--એઠી ભોરીંગણીનું પંચાંગ સુકુ શેર ૧૦ અધકચરૂ ખાંડી પાણી શેર ૨૫ માં ઉકાળી; ચતુર્થાશ પાણી બાકી રહે ત્યારે તે ગાળી લઇ તેમાં સાકર શેર ૨, ઘી તોલા ૩૨, તેલ તોલા ૩૨, ગળો, ચવક, ચિત્રક, મોથ, કાકડાશીંગી, સુંઠ, મરી, પીંપર, ધમાસો, ભારંગમુળ, રાસ્ના, કચુરો એ સર્વ વસ્તુઓ દરેક તો ૪નું ચુર્ણ નાંખી ફરી ઉકાળવું. ચાટણ જેવો પાક થાય ત્યારે નીચે ઉતારી ઠરે ત્યારે તેમાં મધ તો. ૩૨, વાંસકપુર તો, ૧૬. પીંપરનું ચુર્ણ તો. ૧૬, મેળવી માટીના રીઢા વાસણમાં ભરવો. માત્રા તો. ૧ થી ૨, હેડકી, દમ અને ખાંસી, તથા શ્વાસ મટે છે. (શા-સ.)

આ અવલેહ દવે ફાર્મસીમા તૈયાર મળશે રતલની ૧ કી રૂ. રાા

ગોક્ષુરાદિઅવલેહ--ગોખરૂં પંચાંગ સાથે તો. ૪૦૦, અધકચરાં ખાંડી ૧૬ ઘણા પાણીમાં ઉકાળો કરવો, ચોથો ભાગ પાણી બાકી રહે ત્યારે ગાળી લઇ તેમાં સાકર તો. ૨૦૦ નાંખી ઘાટું થાય ત્યાં સુધી ફરી ઉકાળવું. પછી નીચે ઉતારી તેમાં સુંઠ, પીંપર, એલચી, જવખાર, નાગકેસર, જાવંત્રી, અર્જુન સાદડા, કમળકાકડી, વાંસકપુર એ સર્વે દરેક ચચાર તોલા લઇ તેનું ચુર્ણ કરી નાંખવું. પછી એક માટીના વાસણમાં ભરી રાખવું માત્રા તો. ૧થી ૨, મુત્રકચ્છ, દાહ, મુત્રનું બંધ થવું, અશ્મરી, પ્રમેહ રક્તમેહ, એ સર્વનો નાશ થાય છે. (નિ-૨)

આ અવલેહ તૈયાર છે. રતલ ૧ની કીં રૂ. રાા

ચ્યવનપ્રાશાવલેહ (જીવન) પાટલા, અરણી, શવન, બીલી, અરડુસો, ગોખરૂ, સમેરવો, ઉભી અને બેઠી ભોંયરીંગણીનાં મુળ, લી-ડીપીંપર, કાકડાશીંગી, દ્રાક્ષ, ગળો, હરડે, બલાનાં મુળ, ભોંય-આંબલી, અરડુસી, રૂદ્ધિ: કુક્કરકંદ, મીઠી ખરખોડી, કચુરો, જીવક-વિદારીકંદ-ફગવેલાનો કંદ, રૂષભક, નાગરમોથ, પુષ્કર-મુળ, શાહતર, સુડીયાના વેલાનાં મુળ; જંગલી અડદ અને મગ, વિદારીકન્દ—ફગવેલાનોકન્દ, સારોડી, ઝીણી એલચી અને કાળુ અગર એ આડત્રીસે ઔષધો ચાર ચાર રૂપીઆભાર લઇ, તેમને ખાંડી ચુર્ણ કરવું તેમાં પાંચસો મોટાં આંમળાં નાંખી એક મોટા વાસ-ણમાં ઉકાળવાં અને ઉકાળતાં ઉકાળતાં આઠમો ભાગ પાણી બાકી રહે એટલે હેઠું ઉતારીને ગાળી લેવું, ત્યારબાદ કાઢામાંનાં ઔષધોના ભુકા સાથેના પાંચસો આંબળાંના ઠળીઆ કાઢી નાખી તેનો ગર્ભ કાઢવો, ને ગર્ભ લુગડામાં છણીને ગાળવો. (શીખંડના માફક) જ્યારે ગર્ભ ગળી જાય કે તરત જે છાલવાળા ગર્ભનો વાસણની અંદર પડેલા શીરા જેવો લોદો કઢાઇમાં અઠાવીશ રૂપીઆભાર ઘી નાખીને તે આંબળાના ગર્ભના લોદાને શેકવો. ત્યાર પછી ઉપલા ગાળી લાધેલા કાઢામાં આંબળાની છાલના ગર્ભને સેકી મુકેલો લોદો તથા પાંચશેર ખાંડ નાંખીને પાછો ઉકાળવો; અને પાક જેવો જાડો થયે ઉતારી લેવો. પછી લીન્ડીપીંપર આઠ ભાગ, વંશલોચન ૧૬ ભાગ. તજ, એલચી તમાલપત્ર, નાગકેશર એ દરેક ત્રણ ત્રણ શાણ લઇ સર્વનું ચુરણ કરી ઉપરના પાકમાં નાખીને સર્વને તમેથાથી હલાવી મીશ્ર કરવું. પછી કપડછંદ કરી તે પાકની અંદર નાંખવુ એ રીતે આ અવલેહ ચ્યવનરૂષિએ કહ્યો છે. તે રસાયન છે. માટે અગ્નિના બળ પ્રમાણે

આવો, જેથી કાસ, શ્વાસ, તરસ, વાતરક્ત, વાતપીત્ત; ધાતુદોષ અને મુત્રદોષ મટે છે. બુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય છે, સ્મરણુશક્તિમાં વધારો થાય છે; સ્ત્રીમાં હર્ષ થાય, કાંતિ વધે, મન પ્રસન્ન રહે છે. (શા સં.)

આ અવલેહ અમારી પાસે તૈયાર છે. રતલ ૧ની કીં રૂ. રા

દ્રાક્ષાવલેહ—કાળી દ્રાક્ષને દુધમાં ઉકાળી ઘીમાં તળવી પછી સાકરની ચાસણી કરી તેમાં નાંખવી અને નીચેની વસ્તુઓ મેળવવી.

બદામ ઘીમાં તળીને ખાંડી ભૂકો કરવો. માવાને ઘીમાં શેકી દાણો પાડવો, જાયફળ; જાવત્રી; લવીંગ; એલચી; વાંસકપુર, તજ, તમાલપત્ર, નાગકેસર કમળકાકડી, એ સર્વ વસ્તુઓનું બારીક ચુર્ણ કરી ઉપર મુજબ ચાસણીમા નાંખી પાક કરવો. માત્રા ૧ થી ૨ ભાર, અમ્લપીત્ત, રકતપીત, તથા પાંડુ, કમળો વિગેરે દરદો મટાડી શક્તી આપે છે, (નિ, ૨)

બીભીતકાવલેહ—બેહેડાંનાં ફળ અથવા તેની છાલ તેને બકરીના ૧૦ શેર દુધમાં બાફી અને તેનું ચાટણુ બનાવવું તે સાથે બમણું મધ મેળવવું. માત્રા તો ૧ થી ૨, ખાંસી, શ્વાસ તથા કફ મટે છે. (વૈ. સા.સ)

વાસાવલેહ—અરડુસી તો. ૪૦૦, તથા પાણી તો. ૩૨૦૦, મેળવી તેને ઉકાળવું. ચતુર્થાંશ પાણી બાકી રહે ત્યારે તેમાં હરડેનું ચુર્ણ તો. ૨૫૬ નાખી ફરીથી ઘાટું થાય ત્યાં સુધી પકવવું, પછી ઉતારી મધ તો. ૩૨, વાસકપુર તો. ૮, પીંપર તો. ૨, ચાતુર્જાત તો. ૪, મેળવી માટીના વાસણમાં ભરી રાખવું. માત્રા તો ૧ થી ૪, શ્વાસ, કાસ, ક્ષય, રકતપીત; કફ, હૃદયરોગ, વિદ્રધિ, અને ઉરઃક્ષત લોહીની ઉલટી બધ કરે છે. (નિ. ૨.)

વાસાવલેહ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર છે. રતલ ૧ ની કીં રૂ ૨-૮-૦

સુરણાવલેહ—કુશ્માંડાવલેહની ક્રિયા પ્રમાણેજ સુરણનો અવલેહ તૈયાર કરીને ખાવાથી અર્શ મુઢવાત અને મંદાગ્નિ મટે છે. (ભુરા કોળાને બદલે સુરણ વાપરવું. બીજાં ઔષધ કુષ્માંડાવલેહ મુજબ (શા.સં.)

હરીતકયાવલેહ—જવ તો. ૨૫૬, દશમુળ તો. ૮૦, હરડે નંગ ૧૦૦, ચિત્રકમુળ, પીંપરીમુળ, અધેડો, કચોરાં, કૌચાં, શંખાવળી, ભારંગમુળ, ગજપીંપર, ચીકણામુળ, પુષ્કરમુળ અથવા કઠ એ દરેક તો. ૮ સર્વેને આઠગણા પાણીમા ઉકાળવાં અને ચોથા ભાગનું પાણી બાકી રહે ત્યારે ગાળી લેવું, પછી હરડે બફાઇ ગઇ હોય તેને કાઢી લઇ કપડાવતી છણી તેનો માવો કાઢવો. પછી ઉકાળાના પાણીને ફરી ચુલે ચડાવી તેમાં ગોળ શેર ૧૦, ઘી તો. ૩૨ અને હરડેનો કાઢેલો માવો નાંખી પાક તૈયાર કરવો, ધાટો ચાટના જેવો પાક થાય ત્યારે ચુલેથી ઉતારી ઠંડો થયા પછી મદ તો. ૧૬, તથા પીંપરનું ચુર્ણ તો. ૧૬, નાંખવું. માત્રા તો. ૧ થી ૪,ક્ષય, ખાંસી, તાવ, દમ, હેડકી, હરસ, અરૂચી, પીનસરોગ, સંગ્રહણી વિગેરે મટે છે, આ અવલેહ અગત્સ્ય મુનીએ કહેલો છે. (નિ. ૨.)

અમારી પાસે આ અવલેહ તૈયાર છે. રતલ ૧ ની કીં રૂ ૨-૮

પ્રકરણ ૯ મું

આસવો

ઘણા વખત સુધી પ્રવાહી પદાર્થોની અંદર રહેલાં ઔષધોને આથવામાં આવે છે ત્યારે તેને આસવ કહે છે.

અહીફેનાસવ—મહુડાનો દારૂ તો. ૪૦૦, અફીણ તો. ૬૪૦ મોથ, જાયફળ, ઇંદ્રજવ, એલચી દરેક તો. ૪, સર્વને ખાંડીને એક સારા માટીના વાસણમાં સર્વને ભરી એક માસ સુધી રાખી મુકવાં. માત્રા ટીપાં ૫ થી ૧૦, અતિસાર, કોલેરા, સંગ્રહણી વિગેરે દરદો મટે છે.

ઉશીરાસવ—વાળો, નેત્રવાળો, રાતાં કમળ, કાળાં કમળ, ઘઉંલા, પદ્મકાષ્ટ, લોદર, મજીઠ, ધમાસો, કાળીપાટ, કરીયાતુ, કડુ વડની છાલ, ઉંબરાની છાલ, કચોરો, પીત્તપાપડો, સફેદકમળ, પટોળ, કાંચનારની છાલ, જાંબુની છાલ, શીમળાની છાલ તો. ૪ નું ચુર્ણ, દ્રાક્ષ તો ૮૦, ધાવડીનાં ફુલ તો. ૬૪. પાણી તો. ૨૦૪૮ સાકર તો. ૪૦૦, મધ તો. ૪૦૦ એ સર્વને એક માટલીમાં ભરી તેનું મોં કપડમાટીથી બંધ કરી એક માસ સુધી રાખી મુકવું. પછી ગાળીને ઉપયોગમાં લેવું. માત્રા તો ૧ થી ૪. રક્તપીત. પાંડુ કુષ્ટ-રોગ. પ્રમેહ. અર્શ, કૃમી, શોષ અને લોહીવિકારને મટાડે છે. (શા.સં.)

આ દવા દવે ફાર્મસીમાંથી મળશે. રતલ ૧ ની કીં રૂ ૩–૦.

કનકાસવ—ધંતુરાનાં પંચાંગ તો. ૧૬. અરડુશીના મુળની છાલ, જેઠીમધ, પીંપર, ભોરીંગણી, કેસર, સુંઠ, ભારંગી, તાલીસપત્ર

એ સર્વે મળી તો. ૮૦, પાણી તો. ૨૦૪૦. સાકર તો. ૪૦૦, મધ તો, ૨૦૦ એ સર્વને એકત્ર કરી માટીના વાસણમાં નાંખી મોં બંધ કરી ૧ માસ રાખી મુકવું પછી ગાળી ઉપયોગમાં લેવું માત્રા તો. ૧ થી ૨, સર્વ પ્રકારના શ્વાસ, ખાંસી, ક્ષય, ઉરઃક્ષય, જીર્ણજ્વર રક્તપીત વગેરે મટાડે છે.(ભૈ ૨)

કર્પુરાસવ—મહુડાનો દારૂ તે ન હોય તો સરકો તો. ૪૦૦ કપુર તો. ૩૨, એલચી, તજ,સુંઠ, અજમોદ, મરી, દરેક તો. ૪ લઇ સર્વ ખાંડી ૧ માસ સુધી રીઢા વાસણમાં નાંખી કપડમાટી કરી રાખી મુકવું, પછી ગાળી ઉપયોગમાં લેવું. માત્રા ટીપ. ૧૦ થી ૨૦, કોલેરા, ચુંક, અને અજીર્ણના સર્વ વિકારો મટે છે. (ભ. ૨.)

આ આસવ તૈયાર છે. રતલ ૧ ની કીં રૂ. ૪.

કુમારીઆસવ—કુંવારના લફરાંનો રસ (ગરમ) તો. ૧૦૨૪. ગોળ તો, ૪૦૮, હરડે તો ૧૦૦, પાણી તો. ૧૦૨૪ એ સર્વને ઉકાળી ચોથા ભાગનુ પાણી બાકી રહે ત્યારે ગાળી લેવુ, તેમાં મદ તો. ૨૫૬, ધાવડીનાં ફુલ તો. ૬૪, જાયફળ, લવીંગ, મરચ-કંકાળ, ચણકબાબ, જટામાંસી ચવક ચિત્રક, કાકડાશીંગ; એલાં, પુષ્કરમુળ, એ દરેક તો, ૪ નું ચુર્ણ, તામ્ર ભસ્મ તો ૨, લોહભસ્મ તો. ૨; નાંખી માટીના રીઢા વાસણમાં ભરી રાખી મોં બંધ કરી ૨૦ દિવસ જમીનમાં અગર અનાજના ઢગલામાં રાખવું પછી ગાળી લઇ ઉપયોગમાં લેવુ. માત્રા તો ૨ થી ૪, સ્ત્રીઓનો રક્તગુલ્મ, પાંચ પ્રકારની ખાંસી, શ્વાસ, ક્ષય, ઉદરરોગ, અર્શ, વાતવ્યાધિ, અપસ્માર, મંદાગ્નિ, કોઠાનુ શૂળ, ગુલ્મ અને બરોળ મટે છે (પો ૨)

આ આસવ હવે ફાર્મસીમા તૈયાર મળશે. રતલ ૧ નો કીં રૂ ૨.

ઉપરના તમામ દાઆેા હવે ફાર્મસીમાંથી મળશે.

ચવિકાસવ—(ભૈ. ર) ચવક શેર ૫, ચિત્રક શેર રાા, દીકામારી, પુશ્કરમુળ, વજ, પલાંશી, કચુરો, પટોળ, ત્રીફળા, અજમોદ, કડાછાલ, ઇન્દ્રવરણાનાં મૂળ, ધાણા, રાસ્ના, દંતીમુળ સર્વ એકેક શેર લેવું. વાવડીગ, મોથ, મજીઠ, દેવદાર, સુંઠ, મરી, પીંપર દરેક અર્ધો અર્ધો શેર લઇ તેનું ચુર્ણ કરવું સર્વને આઠવણા (પાંચ મણ) પાણીમાં ઉકાળવું પછી તે પાણીનો ચોથો ભાગ બાકી રહે એટલે તેમાં ૭ાા શેર ગોળ નાંખવો. પછી તેમાં ૧ શેર ધાવડીનાં ફુલ, તજ, તમાલપત્ર, એલચી નાગકેસર, દરેક બબેભાર લવીંગ, સુંઠ, મરી, પીંપર, ચણકબાલા દરેક ચચાર ભારનું ચુર્ણ કરી તેમાં નાંખી પછી રીઢા વાસણમાં ભરી મોં બંધ કરી મહીના સુધી રાખી મુકવુ.

આ દવા ાા થી ૧ તાલો પીવાથી ગુલ્મરોગ, પ્રમેહ, ક્ષય, ઉદરસ, પેટની ગાંઠ વધરાવળ મટે છે.

દ્રાક્ષાસવ—દ્રાક્ષ તો. ૪૦૦, પાણી તો. ૮૧૯૨, ઉકાળી ચતુર્થાંશ પાણી બાકી રહે ત્યારે ગાળી લઇ ઠંડુ થયા પછી મધ તો. ૧૦૦, ખડીસાકર તો. ૧૦૦, ધાવડીનાં ફુલ તો. ૬૦, અને કંકોળ, લવીંગ, જાયફળ, મરી. તજ, એલચી, તમાલપત્ર, નાગકેસર, ચંવક ચિત્રક. પીપરીમુળ, પીત્તપાપડો, દરેક તો. ૪ લઇ તેનું ચુર્ણ કરી મેળવી ઘીના રીઢા વાસણમાં સુખડ તથા કપુર વિગેરેનો લેપ દઇ તેમાં દ્રાક્ષાસવ નાંખીને તે વાસણ બે માસ સુધી તડકે રાખી મુકવું ત્યાર પછી ગાળી ઉપયોગમાં લેવો. માત્રા તો ૧ થી ૪. ખાંસી શ્વાસ, ઉરઃક્ષત, મંદાગ્નિ સંગ્રહણી, અર્શ. ગુલ્મ, ઉદરરોગ, કૃમી, કુષ્ટ રોગ, વ્રણ, નેત્ર તથા શિરોરોગ, જ્વર, આમ; અજીર્ણ પાંડુ વિગેરે મટે છે. (નિ. ર.)

આ આસવ અમારી પાસે તૈયાર છે. રતલ ૧ ની કીં રૂ ર.

ધાત્ર્યાસવ—પાકેલાં લીલા આંમળાં નંગ ૨૦૦૦ તેનો રસ કહાડી તેમાં ½ મદ, સાકર તો. ૨૦૦, પીંપરનું ચુર્ણ તો ૮ તે સર્વને ઘીના રીઢા માટીના વાસણુમાં કે બરણીમાં રાખીને મોં બંધ કરીને તે વાસણુ ધાનના ઢગલામાં આશરે ૧૬ દિવસ રાખવું. માત્રા તો. ૨ થી ૪, કમળો, પાંડુ, હૃદયરોગ, વાતરક્ત; વિષમજ્વર. શ્વાસ, અરૂચી મટે છે. (ચરક)

પત્રાંગાસવ—પતંગ, ખેરસાર, અરડુસી, શીમળાંના ફુલ, બળબીજ, બીલામાં, ધોળો ઉપલસરી, કાળી ઉપલસરી, તાજાં જાસુંદનાં ફુલ, આંબાની ગોટલી, દારૂહળદર, કરીયાતુ, પોશનાંડોડાં રૂ રસવંતી, બીજોરૂળ, ભાંગરો, તજ, કેસર, લવીંગ, દરેક તોલા ૪ લઈ ચુર્ણ કરવું. દ્રાક્ષ તો ૮૦, મદ તો. ૨૦૦ એ સર્વને એકત્ર કરી એક માટલામાં ભરી એક માસ સુધી રાખી મુકવું. પછી ગાળી વાપરવુ. માત્રા તો. ૨ થી ૪ ઉગ્રપ્રદર, શ્વેતપ્રદર, રક્તપ્રદર, પીડાવાળો પ્રદર, જ્વર, પાંડુ, સોજા, મદાગ્નિ અને અરૂચી વિગેરે સ્ત્રીઓનાં દરદો મટે છે. (ભૈ–૨)

પીપલ્યાસવ—પીંપર, મરી, ચવક, હળદર, ચિત્રક, નાગરમોથ, વાવડીંગ, સોપારી, લોદર, કાળીપાટ, આંબળાં, ચણકબાબ, ચંદન, કઠ, લવીંગ, તગર, જટામાંસી, તજ, એલચી, તમાલપત્ર, ધવડીલા, નાગકેસર, આ બાવીસ ઔષધો દરેક તો. ૪ લઇ બારીક ચુર્ણ કરી પાણી તો. ૨૦૪૮ માં નાંખવું અને તેમાં ગોળ તો. ૧૨૦૦, મેળવવો. ધાવડીનાં ફુલ તો. ૪૦, દ્રાક્ષ તો. ૨૪૦ તે બન્નેને બારીક ખાંડી મેળવવાં, પછી તે સર્વને એક માટીના વાસણુમાં ભરી એક

માસ સુધી તડકે રાખી મુકવું, પછી ગાળી ઉપયોગમાં લેવું, માત્રા તોલા ૨ થી ૪, ક્ષય, ગુલ્મ, ઉદરરોગ, કૃશતા, સંગ્રહણી, પાંડુ,અર્શ વિગેરેનો નાશ થાય છે. (શા.સં.)

પુનર્નવાસવ—(ગ. નિ.) સાટોડી ધોળી અને રાતી, કાળી પાટ, દંતીમુળ, ગળો, ચિત્રકમુળ, ભોંયરીંગણી, ત્રીફળા. તે બધાં આઠ આઠ તોલા લઇ તેને દશઘણા પાણીમાં ઉકાળી ચોથો ભાગ પાણી બાકી રહે ત્યારે ગાળી લઇ તેમાં જુનો ગોળ ૧૦ શેર, મદ ૫૬ તોલા નાંખવાં પછી તેમાં તજ, તમાલપત્ર, મરી, નાગકેસર, સુગંધી વાળો દરેક બબે તોલા લઇ તેનું ચુર્ણ નાંખી એક માટલામાં ભરી બે માસ સુધી રાખી મુકવું પછી ગાળી લઇ ઉપયોગ કરવો.

૦ાા થી ૨ તોલા દિવસમાં ૨ વખત જમ્યા પછી લેવાથી હાથ, પેટ, પગ વિગેરે અંગોના સોજા મટે છે, દરદીની શકિત જાળવી ઘણો ગુણ કરે છે. પાંડુ, પ્રીકાશ અને હૃદયરોગ મટે છે.

આ દવા દવે ફાર્મસીમા તૈયાર મળશે. રતલ ૧ ની કીં. રૂ ૨)

લોહાસવ—લોહભષ્મ, સુંઠ, મરી, પીંપર, હ ડે. બેઢાં, આંબળાં, અજમોદ; વાવડીંગ; મોથ, ચિત્રકમુળ, એ અગીઆર વસ્તુ દરેક તો. ૧૬, ધાવડીનાં ફુલ તો. ૮૦, આ બધાનુ ચુર્ણ મદ તો. ૨૫૬, ગોળ તોલા ૪૦૦, પાણી તોલા ૨૦૪૮, આ સર્વ વસ્તુને માટલામાં ભરીને ૧ માસ સુધી તડકે રાખી મુકવુ, પછી ગાળી વાપરવું. માત્રા તોલા ૨ થી ૪. મંદાગ્નિ, પાંડુ, સોજા,ગોળો, ઉદરરોગ, અર્શ, કુષ્ટરોગ, બરોળ, ચેળ, ખાંસી, દમ, ભગંદર અરૂચી, સંગ્રહણી અને હૃદયરોગ મટે છે. (શા.સં)

આ આસવ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર છે. રતલની કીં. રૂ. ૨–૮.

વાસાસવ—અરડુશીનાં તાજાં પાન તોલા ૨૦૦ તેને જરા ખાંડી તેને પાણી શેર ૪૦ ની અંદર ઉકાળી ચતુર્થાંશ બાકી રહે ત્યારે તેને ગાળી લઇ તેમાં શેર ૧૦ ગોળ, ધાવડીનાં ફુલ તોલા ૩૪; તજ, એલચી, તમાલપત્ર, નાગકેસર, ચણકબાબ; મરી, વાળો એ દરેક તોલા ૪ લઇ ચુર્ણ કરી મેળવી એક માટીના પાત્રમા ભરી મોં બંધ કરી એક માસ સુધી રાખી મુકવું. પછી ગાળી કામમાં લેવું. માત્રા તોલા ૧ થી ૪, ઉદરસ, ક્ષય, ઉરઃક્ષત, જીર્ણજ્વર મટે છે, વિશેષે કરીસોજા અને ઉદરસ, લોહીની ઉદરસમાંસારો ફાયદો થાય છે. (નિ. ૨.)

આ આસવ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર છે. રતલની કીં. રૂ ૨–૦

સારિવાદ્યાસવ—(ભૈ. ૨.) સારિવા. (અનતમુળ) નાગરમોથ; લોધ્રર, વડની મુળી, પીપરની છાલ, કચુરો, ધમાસો. પદ્મક, કાળો વાળો, કાળીપાટ, આંબળા, ગળો, સુગધીવાળો, રતાંજળી, સુખડ, અજમો, કડુ, તમાલપત્ર. એલચી, ઉપલેટ, દારૂડી, હરડે દરેક સોળ સોળ તોલા લઇ તેનું ચુર્ણ કરી બે ઘડા પાણીમાં ઉકાળવુ. તેમાં ૦ાા મણ ગોળ ભેળવી પછી તેમાં ૧ શેર ધાવડીનાં ફુલ, દ્રાક્ષ ૬ શેર નાંખી વાસણ બંધ કરી એક માસ મો ઢાકી રાખી મુકવુ. પછી ગાળી ઉપયોગ કરવો.

આ દવામાંથી ૦ા થી ૧ તોલો દવા; દિવસમાં ૩ વખત પાણી સાથે લેવાથી પ્રમેહ મટે છે. ઉપદંશ મટે છે, પત, વાતરક્ત, ભગંદર મટે છે, લોહી સુધરશે. ગરમી મટી જાય છે.

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળે છે. રતલ ૧ ની કીં. રૂ.૩)

પ્રકરણ ૧૦ મું

અરીષ્ટ.

ક્વાથ કરીને તે ક્વાથના પ્રવાહીમાં નાંખેલાં ઔષધોનો જે ઉભરો આવવો તેનું નામ અરીષ્ટ જાણવું તેની માત્રા ૨ રૂપીઆ ભાર સુધી.

અમૃતારિષ્ટ—(ભૈ. ર.) ગગો ૧૦ શેર, દશમુળ ૧૦, શેર બંનેનું ચુર્ણ કરી ૨ાા મણ પાણીમાં ઉકાળવું, ચોથો ભાગ બાકી રહે એટલે તેમાં ૦ાા મણ ગોળ; જીરૂ ૬૪ તોલા, ખડસલીયો પીતપાપડો ૮ તોલા સાતવણ, સુંઠ, મરી, પીંપર, મોથ; નાગકેસર; કડુ; અતિવિષ, ઇન્દ્ર-જવ દરેક ચચાર તોલા લઇ ખાંડીને તેનું ચુર્ણ, ધાવડીનાં ફુલ ૦ાા શેર તેમાં નાંખી રીઢા માટીના વાસણમાં ભરી બે માસ સુધી રાખી મુકવું પછી ગાળી લઇ ઉપયોગ કરવો.

આ દવા ૦ાા થી ૧ તોલો દિવસમાં બે ત્રણ વખત પીવાથી જુનો તાવ, તાવ પછીની અશકિત મટે છે. તમામ જાતના તાવ મ-ટાડી શકિત આપે છે.

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળે છે. રતલ ૧ ની કીં.રૂ ૩.

અશોકારિષ્ટ--આસોપાલવની છાલ તોલા ૪૦૦; પાણી તોલા ૪૦૯૬ માં પકાવવી. ચતુર્થાંશ બાકી રહે ત્યારે પાણી ગાળી લઇ તેમાં ગોળ તોલા ૪૦૦, ધાવડીનાં ફુલ તોલા ૪૬ શાહજીરૂ, મોથ, સુંઠ, દારૂહળદર, કમળ, ત્રિફળાં, આંબાની ગોટલી, જીરૂ, અરડુસીની છાલ, સુખડ એ સર્વ વસ્તુ દરેક તોલા ૪ નું ચુર્ણ કરી મેળવવું.

પછી તે બધી ચીજો એક માટલામાં ભરી કપડમાટી કરી એક માસ રાખી મુકવું. પછી ગાળી ઉપયોગમાં લેવું. માત્રા તોલા ૧ થી ૩, પ્રદર શ્વેતપ્રદર, જ્વર, રકતપીત્ત, અર્શ, મંદાગ્નિ,અરૂચી, પ્રમેહ, સોજા વિગેરે સ્ત્રીઓના તમામ રોગોને મટાડે છે. (ભૈ. ૨.)

આ આસવ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર છે, રતલની કીં. રૂ. ૨).

અભયારિષ્ટ—હરડે તોલા ૪૦૦, દ્રાક્ષ તોલા ૨૦૦, વાવડીંગ તોલા ૪૦ મહુડાનાં ફુલ તોલા ૪૦, પાણી તો. ૪૦૯૬ માં ઉકાળી ચતુર્થાંશ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડુ થયા પછી તેમા ગોળ તો. ૪૦૦. ગોખરૂ, નસોતર, ધાણા, ધાવડીનાં ફુલ, ઇંદ્રવારૂણી, ચવક, વરીયારી, સુંઠ, દાંતીમુળ, મોચરસ દરેક તોલા ૮ લઇ ચુર્ણ કરી નાંખવું. પછી માટીના રીઢા વાસણમાં ભરી તેનું મોં કપડમાટીથી બંધ કરી એક મહીના સુધી તડકે રાખવું. પછી તેને ગાળી કાઢી વાપરવું. માત્રા દરદીની શકિત પ્રમાણે. અર્શ, ઉદરરોગ, સંગ્રહણી પાંડુ. હૃદયરોગ, પ્લીહા, ગુલ્મ અને સોજા મટાડે છે, (ભૈ. ૨)

અશ્વગંધારિષ્ટ—આસંધ તોલા ૨૦૦, ધોળીમૂસળી તોલા ૮૦; મજીઠ, હરડે, હરદળ, દારૂહરતર, જેઠીમધ, રાસ્ના. વિદારીકંદ, અર્જુન સાદડ, મોથ, નસોતર એ સર્વે દરેક તો. ૪૦. ધોળી ઉપલસરી. કાળી ઉપલસરી, સુખડ, રતાંજલી, વજ, ચિત્રકમુળ, એ દરેક તોલા ૩૨ તે બધાનો કવાથ કરી પાણી તો. ૮૧૯૨ માં ઉકાળવાં. પછી અષ્ટમાંશ તોલા ૧૦૨૪ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડુ થાય ત્યારે તેમાં ધાવડીનાં ફુલ તો ૬૪, મધ તો. ૮૦૦, ત્રિકટુ તોલા ૮, ત્રિજાતક તો. ૧૬, ધઉંલા તો. ૧૬; નાગકેસર તોલા ૮ નાંખી માટલામાં ભરી કપડમાટી કરી બે માસ સુધી રાખી મુકવો માત્રા

તોલા ૨. મુર્છા અપસ્માર (વાઇ) શોષ, દાહ, ઉન્માદ; કૃષતા; બધી જાતના અર્શ; મંદાગ્નિ, વાતવ્યાધિ વિગેરે મટે છે. (ભૈ-ર.)

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. રતલ ૧ ની કીં. રૂ. ૨)

એલાદ્યારિષ્ટ—એલચી (મોટી) તોલા ૨૦૦, અરડુસીનીછાલ તોલા ૮ ; મજીઠ; કડાની છાલ; દાંતીમુળ; હરદળ; દારૂહળદળ; રાસ્ના વાળો; જેઠીમદ; સરસડો; ખેરસાર; અર્જુનવૃક્ષની છાલ; કરીયાતુ લીંબડો; કડ; ચિત્રક, વરીયાળી, દરેક તો. ૪૦ લઇ ઉકાળો કરી પાણી તોલા ૮૧૯૨ નાંખી ઉકાળવો; પાણી તોલા ૧૦૨૪ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડુ થયા પછી ધાવડીનાં ફુલ તો. ૬૪; મદ તો. ૬૦૮; ચાતુર્જાત; ત્રિકટુ ચંદન; રતાંજલી; જટામાંસી, મોરવેલ; મોથ, દગડફુલ; કાળી ઉપલસરી; દરેક તોલા ૪ નાંખી માટલામાં ભરી કપડમાટી કરી એક માસ રાખી મુકવો. માત્ર તો. ૨ થી ૪ રતવા; મસુરીકા; અળાઇ; ઓરી; શીળસ; વિસ્ફેટક અને વિષમજ્વર મટે છે. (ભ—ર)

કુટજારિષ્ટ—કડાની છાલ તોલા ૪૦૦, દ્રાક્ષ તોલા ૨૦૦, મહુડાં તોલા ૪૦, શાવણનાં ફળ તો. ૪૦, એ બધાને ૪૦૯૬ તોલા પાણીમાં ઉકાળવાં, ચતુર્થાંશ (૧૦૨૪ તોલા) બાકી રહે ત્યારે પાણી ગાળી લઇ તેમાં ધાવડીનાં ફુલ તોલા ૮૦, ગોળ તો ૪૦૦ નાંખી એક માટીના વાસણમાં ભરી મોં બંધ કરીને એક માસ સુધી રાખી ગાળી ઉપયોગમાં લેવું. માત્રા તોલા ૧ થી ૪. સર્વ પ્રકારના જ્વર, અગ્નિમાંધ સંગ્રહણી, રકતાતિસાર મટે છે. (શા. સં.)

કુટજારિસ્ટ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર છે રતલ ૧ ની કીં રૂ ૨-૮

ખદિરારિસ્ટ – ખેરની છાલ શેર ૫, દેવદાર શેર ૫, બાવચીનાં બી તો. ૪૮, દારૂહરદળ શેર ૨. હરડાં, બેઢાં અને આંબળાં ત્રણે મળીને શેર ૨. સર્વને લઇ અધકચરાં કચરી પાણી શેર ૨૫ ની

અંદર ઉકાળી આઠમો ભાગ પાણી બાકી રહે, ત્યારે ઉતારી થોડી વાર પછી તેમાં મદ શેર ૨૦, સાકર શેર ૧૦, ધાવડીનાં ફુલ શેર ૩, ચણકબાબ, નાગકેસર, જાયફળ, લવીંગ, એલચી, તજ અને તમાલપત્ર એ સાતે ઔષધો એ દરેક ચાર ચાર તોલા અને લીંડીપીંપર તોલા ૧૬ લઇ પછી તે સર્વ (મદ સિવાય) ને વાટી બારીક ચુર્ણ કરવું. એ ચુર્ણ અને મદ સાથે ઉકાળામાં નાંખી તે સર્વ ઔષધો મિશ્ર કરી ઘીના રીઢા માટલામાં નાંખી તેનું મોઢું કપડછ-દથી બંધ કરી એક માસ સુધી તડકાની અંદર રાખવી, એ રીતે એક માસ પછી આ ખદિરારિષ્ટ પીવાથી મહાકુષ્ટ, હૃદયરોગ, પાંડુરોગ, અર્બુદરોગ, ગુલ્મ, ગ્રંથી કૃમિરોગ, કાસ, શ્વાસ, પ્લીહા, ઉદરરોગ, તથા સર્વે કુષ્ટો મટે છે.

દશમુલારીષ્ટ—દશમુળ દરેક તોલા ૨૦, ચિત્રકમુળ તોલા ૧૦૦, પુષ્કરમુળ તોલા ૧૦૦, લોદર તોલા ૮૦, ગળો તોલા ૮૦, આંબળાં તોલા ૪, ધમાસો તોલા ૪૮, ખેરની છાલ તોલા ૩૨, બીબલાની છાલ તોલા ૩૨, હરડેદળ તોલા ૩૨, તથા કડ, મજીઠ, દેવદાર, વાવડીંગ, જેઠીમદ, ભારંગી, કોઠું, બેઢાં, સાટોડીનાં મુળ, ચવક, જટામાંસી, ધડિલા, ઉપલસરી, શાહજીરૂ, નસોતર, રેણુકબીજ (નગોડનાં બી) રાસ્ના. પીંપર, સોપારી, સડકચુરો. હળદર, વરીયાળી, પદ્મક. નાગકેસર, મોથ, ઇંદ્રજવ, કાકડાશીંગી, જીવક, તથા રૂષભક, અભાવે વિદારીકંદ, મેદા, મહામેદાના અભાવે સતાવરી, કાકોલી ક્ષીરકાકોલીના અભાવે આસંધ, રૂદ્ધિવૃદ્ધિના અભાવે વારાહીકંદ, એ દરેક તોલા ૮ લઇ ખાંડી સર્વથી આઠ ગણા પાણીમાં ઉકાળવું. પછી ચતુર્થાંશ પાણી બાકી રહે ત્યારે તેને ગાળી લઇ માટલામાં ભરવું ને પછી દ્રાક્ષ તોલા ૨૫૬ લઇ તેનાથી ચાર ગણા પાણીમાં ઉકાળવી, ત્રણ ભાગનું પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડુ થયા પછી

તેને ઉપરના માટલામાં ક્વાથ ભેગુ નાંખવુ, પછી તેમાં મદ તોલા ૧૨૮, ગોળ તોલા ૧૬૦૦ મેળવવાં ને ધાવડીનાં ફુલ તોલા ૧૨૦, અને કંકોલ, વાળો, સુખડ; જાયફળ; લવીંગ; તજ; એલચી; તમાલપત્ર; નાગકેસર; પીંપર એ દરેક તોલા ૮ લઇ તેનું ચુર્ણ કરી માટલામાં ઉકાળા ભેગું નાંખવું તથા કસ્તુરી પણ ચાર માસા (૧ આણુ) નાંખી તે માટલાને કપડમાટી કરી જમીનમાં દાટી રાખવું. પછી સારો રસ થયો જણાય એટલે બહાર કાઢી તેમાં નિર્મળીનાં બીજનું બારીક ચુર્ણ થોડું નાંખવું; જેથી રસ નિર્મળ થાય છે. માત્રા તોલા ૧ થી ૨।।; સંગ્રહણી, અરૂચી, શ્વાસ; ઉધરસ ગુલ્મ; ભગંદર; વાતરોગ; ક્ષય; ઉલટી; પાંડુ, કમળો; ચામડીનાં દરદો, અશ્ર ઉનવા, ધાતુક્ષય વિગેરે દરદો મટે છે, સ્ત્રીના વંધ્યાદોષને મટાડે છે. દુર્બળ માણસોને શસકત બનાવે છે. અને શરીરમાં વિર્ય તથા બળની વૃદ્ધિ કરે છે. (શા. સ.)

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે રતલ ૧ ની કીં રૂ. ૩)

દ્રાક્ષારિષ્ટ—દ્રાખ તોલા ૨૦૦: પાણી તોલા ૨૦૪૮ માં ઉકાળી ચોથો ભાગ બાકી રહે ત્યારે ગાળી ઠંડુ થયા પછી તેમાં ગોળ તોલા ૮૦૦; તજ; તમાલપત્ર; એલચી; નાગકેસર; ધઉંલા; મરી; પીંપર; વાવડીંગ; દરેક તોલા ૪ નું ચુર્ણ નાંખી એ બધાંને હલાવ। એક માટીના વાસણમાં ભરી મોં બંધ કરી એક માસ પર્યંત રાખવું. પછી ગાળીને ઉપયોગમાં લેવું. માત્રા તોલા ૧ થી ૪; ઉરઃક્ષત; ક્ષય, ખાંસી; શ્વાસ અને બીજા કંઠના રોગમાં ફાયદો થાયછે.(શા.સં.)

તૈયાર દ્રાક્ષારિષ્ટ દવે ફાર્મસીમાં મળશે તેની કીંમત ૧।। રતલની બા. એકની રૂ. ૨.

દેવદાર્વારિષ્ટ-દેવદાર શેર ૫; અરડુશી તોલા ૮૦; મજીઠ; ઇંદ્રજવ; નેપાળનાં મુળ; તગર; હળદર; દારૂહળદર; રાસ્ના; વાવડીંગ;

નાગરમોથ; સરસડાની અંતરછાલ; ખેરની છાલ; અર્જુન વૃક્ષ-સાદડની છાલ; એ બારે ઔષધો દશ દશ પલ; અજમો; કડાછાલ; રતાંજળી; ગળો; કડુ અને ચિત્રો એ છએ ઔષધો આઠ આઠ પલ; એ રીતે એ છએ ઔષધોને લઇ તેમને અધકચરાં કરી ૨૫ શેર પાણીની અંદર ઉકાળી આઠ ભાગ પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી લેવાં, એ ગાળી લીધેલા એક દ્રોણ પ્રવાહી પદાર્થની અંદર આવેલો ઉભરો ઉતરી જઇને તે ટાઢો થાય ત્યારે તેની અંદર ધાવડીનાં ફુલ તોલા ૧૪; મધ શેર ૩૦; સુંઠ, મરી; પીંપર એ ત્રણે ઔષધો મળીને તોલા ૮; તજ; તમાલપત્ર અને એલચી એ ત્રણે મળીને તોલા ૧૬; ધઉંલા તોલા ૧૬; અને નાગકેસર તોલા ૮ લઇ પછી એ દશે ઔષધોમાંથી મધને જુદું કાઢી લઇને બાકીનાં નવ ઔષધોનું બારીક ચુર્ણ કરવું. એ ચુર્ણ મધ સાથે નાંખી તે સર્વ ઔષધોને મિશ્ર કરી ઘીના રીઢા માટલામાં નાંખી તેનું મોં કપડછન્દર્થી બંધ કરી તે દવાને એક માસ સુધી તેની અંદર રાખવી. એ રીતે એક માસ પછી આ દેવદાર્વારિષ્ટ પીવાથી ગમે તેવા પ્રમેહ; વાતરોગ. ગ્રહણી, અર્શ મુત્રકચ્છ કંડુ અને કુષ્ટ મટે છે.

આ દવા દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે રતલ ૧ ની બા.ની કીં રૂ.૨॥

બબુલારિષ્ટ—બાવળની અંતરછાલ શેર ૨૦ લાવી અધકચરી કરી ચાર દ્રોણ પાણીની અંદર ઉકાળી એક દ્રોણ પાણી બાકી રહે ત્યારે હેઠે ઉતારીને ગાળી લેવી; આ ગાળી લીધેલો કાઢો ટાઢો થાય ત્યાર પછી તેની અંદર ગોળ શેર ૪૦, ધાવડીનાં ફુલ તોલા ૬૪; લીંડીપીંપર તો. ૮ જાયફળ; ચણકબાબ; એલચી; તજ; તમાલ પત્ર; નાગકેસર, લવીંગ; અને મરી એ આઠે ઔષધો ચાર તોલા લઇ પછી એ અગીઆર ઔષધોમાંથી ગોળને જુદો કાઢી લઇને, બાકીના દશે ઔષધોનું બારીક ચુર્ણ કરવું, એ ચુર્ણ ગોળ સાથે

નાંખીને તે સર્વ ઔષધોને મિશ્ર કરી માટલામાં નાંખી તેનું કપડ-છન્દથી મોં બંધ કરી તે દવાને એક માસ સુધી રાખી મુકી પછી ઉપયોગમાં લેવી; એ રીતે તૈયાર કરેલો આ બબુલારિષ્ટ. ક્ષય કુષ્ટ અતિસાર; પ્રમેહા શ્વાસ; અને કામ મટાડે છે. (શા, સં)

રોહિતકારિષ્ટ—રગતરોહીડાની અંતરછાલ શેર ૧૦ લઈ અધ-કુચરી કરીને તેનો ૧૨।। શેર પાણીમા ઉકાળી ચોથો ભાગ પાણી બાકી રહે ત્યારે હેઠે ઉતારીને ગાળી લેવી એ ગાળી લીધેલા પાણીની અંદર ગોળ તો ૮૦૦; ધાવડીનાં પુલ તો ૬૪ લીડીપીંપર પીંપરીમુ-ળના ગંઠોડા ચવક ચીત્રો સુંઠ તજ તમાલપત્ર એલચી હરડાં બેહડાં અને આંબળાં એ અગીઆરે ઓષધોનું બારીક ચુર્ણ કરવું એ ચુર્ણ ગોળ સાથે નાંખી તે સર્વ ઔષધોને મિશ્ર કરી માટલામાં નાંખી તેનું મોઢું કપડછંદથી બંધ કરી તે દવાને એક માસ સુધી રાખવી, પછી ઉપયોગમાં લેવાથી સંગ્રહણી; પાંડુરોગ; પ્લીહા, હર્ષ; હૃદરોગ; ગુલ્મ; ઉદરરોગ; કુષ્ટ અને શોફ તથા અરૂચી મટે છે, (શા. સ.)

વિડંગારીસ્ટ—વાવડીંગ, પીંપળીમુળના ગંઠોડા; રાસ્ના; કડા-છાલ; ઈંદ્રજવ; કાળીપાટ; એલવાલુક નામે સુગન્ધી પદાર્થ અને આંબળાં; એ આઠે ઔષધો પાંચ પાંચ પલ લઇ તેમને અધકચરાં કરી; આઠ દ્રોણ પાણીની અંદર ઉકાળવાં અને એક દ્રોણ પાણી બાકી રહે ત્યારે તેમને હેઠે ઉતારીને ગાળી લેવાં. એ ગાળી લીધેલા એક દ્રોણ પ્રવાહી પદાર્થની અંદર આવેલો ઉભરો ઉતરીને ટાઢો થાય ત્યારે તેની અદર મદ તોલા ૧૨૦૦ નાંખવું; પછી ધાવડીનાં ફુલ ૨૦ પલ; તજ, તમાલપત્ર, અને એલચી એ ત્રણે ઔષધો મળીને તોલા ૮, ઘઉંલા; કાંચનાર, ચંપાકાડી; અને લોદર એ ત્રણે ઔષધો ચચાર તોલા; સુંઠ; મરી, અને લીંડીપીંપર એ ત્રણે ઔષધો મળીને તોલા ૩૨ એ રીતે સર્વ ઔષધો લઇ તેનું ચુર્ણ કરી એ ચુર્ણને

પણ ઉપરના પ્રવાહી પદાર્થોની સાથે મિશ્ર કરીને પછી તે સર્વે પદાર્થોને ઘીના રીઢા માટલાની અંદર નાંખી તેનું મોં કપડછંદથી બંધ કરી તે દવાને એક માસ સુધી તેની અંદર રાખવી તે પછી પીવાથી ઘણો વધેલો વિદ્રધિ, ઉરૂસ્તંભ, પથરી, પ્રમેહ, વાત, ભગંદર, ગન્ડમાળા અને પક્ષાઘાત મટે છે. (શા-સં)

પ્રકરણ ૧૧

પાક

આસંધપાક—આસંધ તોલા ૪૦, સુંઠ તોલા ૨૦, પીંપર તોલા ૧૦, મરી તોલા ૪, તેનું ચુર્ણ કરવું, ગાયનું દુધ શેર ૫ તેમાં ઉપલી ચાર વસ્તુનું ચુર્ણ ધીમા તાપથી ઉકાળી માવો કરવો; પછી તેમાં થોડે થોડે કરીને ઘી સેર ૫ નાંખવું, મદ તાપ આપવો અને હલાવવું એટલે દાણો પડશે, તે ચુલેથી ઉતારી લેવો, પછી સાકર શેર ૧૨ ની ચાસણી કરવી, ચાસણી થાય એટલે તેમાં ઉપલો દાણો તથા નિચેની વસ્તુઓનું ઝીણું ચુર્ણ નાંખવું તજ તોલો ૪, તમાલપત્ર તોલા ૪, એલચી તોલા ૪, પીંપરી મુળ, જીરૂ, લવીંગ, અગર, વાળો ચિત્રકમુળ, સુખડ, ટોપરૂ, કમળ; રૂમીમસ્તકી, વાંસકપુર, આંબળાં; ખેરસાર; કપુર, ધમાસો, સારોડી, આસંધ, સતાવરી, ભાંગ દરેક તોલા ૦॥ પછી એક ત્રાસકને ઘી ચોપડી તેમાં ઠારી ચોસલાં પાડવાં, માત્રા તોલા ૨॥ થી ૫; મંદાગ્નને દુર કરી પુષ્ઠિ આપે છે, મગજને સુધારે છે. (વૈ.સા.શા.)

કામવર્ધક મોદક—એખરો, ગોખ્રૂ, બળદાણા, ધોળીમુસળી, કૌચા, આસંધ, જેઠીમધ, શતાવરી, એ સર્વે સરખે ભાગે મળી શેર

૨ લઇ તેનું બારીક ચુર્ણ કરીને આઠઘણા દુધમાં ઉકાળી માવો કરવો, માવો થાય ત્યારે તેમાં ઘી શેર ૨ નાંખી દાણો પાડવો, દાણાથીબમણી સાકરની ચાસણી પાક જેવી કરવી, પછી તેમાં કુટી નાંખી હલાવી નિચે ઉતારી તેના પાંચ પાંચ રૂપીઆભારના લાડુ વાળવા અને તે તેમાં તજ, તમાલપત્ર, એલચી, નાગકેશર, બદામ, ચારોળી થોડાં થોડાં નાંખવાં માત્રા તોલા ૫ થી ૧૦, વિર્યની વૃદ્ધિ કરી શરીરમાં તાકાત આપે છે.

કુષ્માંડખંડ પાક—ભૂરાકોળાનો રસ તોલા ૪૦૦, ગાયનું દુધ તોલા ૪૦૦, આંબળાનું ચુર્ણ તોલા ૩૨, એ ત્રણેને ધિમા તાપથી પકાવી સાકર તોલા ૭૨ નાંખી પાક તૈયાર કરવો માત્રા તોલા ૨॥ થી ૫ અમ્લપીત મટે છે, (વ.સં)

કૌચાં પાક—કૌચાંને પાણીમાં કે દુધમાં ઉકાળી ફોતરાં ઉતારી નાંખી અંદરના ગોળા (મીંજ) લેવા તે તોલા ૧૨૮ તેને સુકવી ચુર્ણ કરવું તે ચુર્ણને બમણા દુધમાં ઉકાળી માવો કરવો; માવામાં ઘી શેર ૩ થી ૪ નાંખીને તેનો દાણો પાડવો; પછી સર્વના વજન જેટલી સાકરની ચાસણી કરીને તેમાં ઉપલા દાણો તથા નિચેની વસ્તુઓનુ ચુર્ણ નાંખવુ, કેસર, તજ, તમાલપત્ર, એલચી, પીપર; સુંઠ લવીંગ, અગર, જાવંત્રી, જાયફળ, અકલકરો, કંકોળ, સમદરશોષનાં બી. અજમો, મુશળી, હરડે એ દરેક તાલો ૨ અને કપુર તોલા ૦। રસસિંદુર, નાગભષ્મ, વિગેરે માત્રાઓ જરૂર જણાય તો નાંખવી. માત્રા તો. ૧ થી ૨॥ કામેચ્છા ધાતુ, બળ તથા બુદ્ધિને વધારે. વાજીકરણ કરે, ધાતુ ક્ષય તથા બહુમુત્રતા, જુનો પ્રમેહ, ક્ષય તથા ક્ષીણતાને મટાડે છે

કંદર્પ પાક—ધોળી ડુંગરીના કાંદા તોલા ૨૦, દુધ શેર ૨થી શેર ૧, મધ તોલા ૯; સાકર શેર ૨, તજ તથા જાયફળ અર્ધ તોલો

લવીંગ; કેશર, જાવંત્રી, અરધો અરધો તોલો, શુદ્ધ તામ્રભસ્મ તોલો ા, કાૈચબીજ તોલા ૪ાા, માવો તોલા ૧૦ એ સર્વેનો પાક તૈયાર કરવો, માત્રા તોલા ૨ાા, નપુંષકપણું મટાડી પુરૂષાતન આપે છે.

ખંડકુષ્માંડ પાક—ભુરાકોળાનો ગરભ તોલા ૭૨ લઇ તેને પાણી તોલા ૬૪ માં અરધું પાણી બળી જાય ત્યારે કપડાથી નીચોવી પાણી ગાળી લેવું અને ગરભને ઘી તોલા ૧૦ માં શેકી રાખવો પછી કોળાના નીચોવી કાઢેલા પાણીમાં ૧ાા શેર સાકરની ચાસણી થાય ત્યારે તેમાં ઘીમાં શેકેલ કોળું નાંખવું, પછી નીચે ઉતારી તેમાં મોથ, આંબળાં, વાંસકપુર, ભારંગી, તજ, તમાલપત્ર, એલચી દરેક તોલો ા; સુંઠ; ધાણા, મરી, દરેક તોલો ૧, અને પીંપર તોલા ૪નું ચુરણ નાંખવુ માત્રા તોલા ૨ાા થી ૫. રકતપીત્ત, પીત્તજવર, તરસ; દાહ; પ્રદર; કૃષતા, ઉલટી ઉધરસ, શ્વાસ, સ્વરભેદ; ક્ષય; વધરાવળ વિગેરેને મટાડે છે. ધાતુપુષ્ટ કરી બળને વધારે છે.

ચોપચીની પાક—ચોપચીની તોલા ૪૮; પીંપર; પીંપરીમુળ મરી; સુંઠ, તજ; અકલગરો, લવીંગ એ દરેક તોલા ૧, બધાનું વસ્ત્રગાળ ચુરણ કરી સાકર શેર ૧ાા ની ચાસણી કરી તેમાં નાંખી પાક કરવો. માત્રા તોલા ૨ાા; ઉપદંશ; ફીરંગ; પ્રમેહ વરણ અને ભગંદર મટે છે. (નિ-૨)

જીરાપાક—જીરૂ ખાંડેલ શેર ૧ તેનો દુધ શેર ૪ માં માવો કરવો. તે માવાને ઘીમાં શેકી દાણો પાડવો; સાકર શેર ૨ની ચાસણી કરી તેમાં તજ; તમાલપત્ર; એલચી; નાગકેશર; પીંપર; સુંઠ; જીરૂ; મોથ, વાળો; દાડમની છાલ; રસાંજન; ધાણા; હળદર; સાલન; વંશલોચન; તપખીર એ દરેક તોલા ૨ નું ચુર્ણ તથા ઉપલો દાણો ચાસણીમાં નાંખી પાક કરવો. માત્ર તોલા ૫, પ્રદર; રકતપીત; મોઢાનો રોગ. પ્રમેહ; પથરી; જીર્ણજવર, દાહ; પીનસ અને અર્શ રોગ મટે છે. (નિ-૨)

પીપરપાક—પીપરનું ચુર્ણ તોલા ૬૪; ચારગણા દુધમાં ઉકાળી માવો કરવો તે માવાને ઘી તોલા ૨૫૬ માં દાણો ધીમા તાપથી પાડવો; સાકર તોલા ૨૫૬ ની ચાસણી પાક જેવી કરી તેમાં ઉપરનો દાણો તથા તજ, તમાલપત્ર; નાગકેશર, એલચી દરેક તોલા ૪ નું ચુર્ણ, તથા બદામ અને ઘી મરજી પ્રમાણે નાંખવું. માત્રા તોલા ૧ થી ૨; અનુપાન દુધ. ધાતુગત, જ્વર, જીર્ણજ્વર; ઉધરસ; દમ; પાંડુ; ધાતુ ક્ષય; મંદાગ્નિ મટાડે છે. [નિ-૨)

બદામપાક—બદામનાં મીંજ તોલા ૨૦; માવો તોલા ૧૦; મુગલાઇબેદાણા તોલા ૪, લવીંગ, જાયફળ, જાવંત્રી, કેસર; વાંસકપુર કમળકાકડી દરેક તો. ૦ાા; એલચી, તજ, તમાલપત્ર; નાગકેશર, દરેક તોલા ૧; સાકર શેર ૨ાા, ઘી તોલા ૨૦, બદામનું ચુર્ણ તથા માવાને ઘીમાં શેકી દાણો પાડવો અને બાકીની સર્વ વસ્તુનુ બારીક ચુર્ણ કરવું. સાકરની ચાસણી કરી તેમાં ઉપરની સર્વ વસ્તુઓ નાંખવી તથા અભ્રક ભસ્મ તોલા ૦ાા, બંગભસ્મ તો. ૦ા સુવર્ણમાક્ષિકભષ્મ તોલો ૦ાાા, પ્રવાલભસ્મ, તો. ૦ાા એ સર્વ ભષ્મોમાંથી ઇચ્છા હોય તે પ્રમાણે નાંખવી, માત્રા તો. ૧ થી ૨ાા; વિર્યવૃદ્ધિ; પુષ્ટિ તથા તાવમાંથી ગયેલી શકિત માટે આ પાક સારો છે,

મેથીપાક—મેથીદાણા તોલા ૧૦, સુંઠ તોલા ૧૦ બંનેનું ચુર્ણ કરી દુધ શેર ૫માં રાંધી માવો તૈયાર થાય એટલે તેમાં ઘી નાંખતા જવું અને હલાવતા જવું. છુટો દાણો પડેથી તે કાઢી લેવો પછી સાકર શેર ૨ ની ચાસણી કરી તેમાં ઉપલો દાણો નાંખવો, તેમજ પીંપર; સુંઠ, પીપરીમુળ; અજમોદ, ધાણા; જીરૂં; વરીયાળી, જાયફળ; કચોરો; તજ, તમાલપત્ર અને મોથ એ દરેક તોલા ૪ લઇ તેનું ચુર્ણ કરી તેમાં નાંખવું. અને તેના લાડુ બનાવવા. માત્રા તોલા

૫; આમવાત, સર્વવાતરોગ; સ્ત્રીઓના સુવાવડના વાતરોગમાં અપાય છે.

સાલમપાક--સાલમ તો. ૨૦; તેના ચુર્ણને દુધ તો. ૧૨૮૦ માં ઉકાળી પુષ્કળ ઘી નાંખીને દાણો પાડવો. તે દાણાના વજન જેટલી સાકર અથવા ઇચ્છા હોય તો મીઠી સાકરની ચાસણી કરવી. અને તેમાં દાણો નાંખી પાક કરવો અને પછી મરજી માફક કેશર; બદામ; પીસ્તાં; ચારોળી; તજ; તમાલપત્ર; નાગકેશર; એલચી વિગેરે નાંખવાં. માત્રા, તોલા ૨ાા થી ૫ પુષ્ટ આપે છે, વિર્યની વૃદ્ધિ કરે છે; આ પાક શીયાળામાં ખાવાથી વધારે ગુણ કરે છે,

સૌભાગ્યસુંઠીપાક--સુંઠ તોલા ૩૨ નું ચુર્ણ કરી તેને ગાયના ઘીનો ધોબો દઇ આઠ શેર ગાયના દુધમાં નાંખી માવો કરવો પછી તે માવામાં ઘી નાંખતા જવું અને હલાવતા જવું; તેથી દાણો છુટો થશે પછી સાકર શેર ૮ નીચાસણી કરી તેમાં દાણો તથા ધાણા તોલા ૦ા વરીયાળી તોલા ૧ા, વાવડીંગ; સુંઠ, નાગકેસર; દરેક તો.૨ ૨, મરી; પીંપર; મોથ; એ દરેક તોલા ૪ એ સર્વેનું ચુર્ણ તથા મરજી માફક બદામ, પસ્તા, ચારોળી અને ઘીનો પાક તૈયાર કરવો માત્રા તો ૫; સુવાવડના રોગ; તરસ; ઉલટી, જવર; બળતરા; શોષ; શ્વાસ; ઉદરસ; બરલ; કૃમિ; વગેરે સ્ત્રીઓના રોગ મટે છે.

પ્રકરણ ૧૨

અંજન.

આ અંજન આંખમાં આંજવાથી આંખના રોગો મટે છે.

અંજન—હરડે, બેઢા, આંબળાં, સુંઠ, મરી, પીંપર, સીંધવ, રસવંતી, જેઠીમધ, મોરથુથુ, ધોળાં કમળ, વાવડીંગ, લોદર તામ્રભસ્મ

એ ચૌદ ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરીને વરસાદના પાણીમાં વાટીને વાટ્ટા કરવી; તે સ્ત્રીના ધાવણમાં ઘસીને આંજવાથી આંખની ઝાંખ તથા પડળ મટે છે, છારી મટે છે, કેસુડાંના રસમાં ઘસીને આંજવાથી આંખનાં ફુલ તથા રતાશ વીગેરે મટે છે. લોદરનું પાણી કરીને તેમાં ઘસીને આંજવાથી શરૂઆતનો તીમીર રોગ મટે છે.

કતકાંજન—નીર્મળીનાં બી, શંખ, સીંધાલુણ, સુંઠ, મરી પીંપર, સાકર, સમુદ્રફીણ, રસવંતી, મધ, વાવડીંગ, તથા મનશીલ સર્વ સરખે ભાગે લઈ સ્ત્રીના ધાવણમાં કે બકરીના દુધમાં ઘુંટીને અંજન કરવાથી તીમીર, ઝાંખ, પડળ, મોતીઆ, પાંપણનો રોગ, ફુલ, ચેળ અને પરૂ વિગેરે આંખના રોગ મટે છે.

કરંજબીજ વર્તી—કરંજના બીનું બારીક ચુર્ણ કરી તેને કેસુડાંના રસની ઘણી ભાવનાઓ આપી ખલમાં ઘુંટી તેની જવના દાણા જેવડી ગોળીઓ લાંબી વાળવી તેમાંથી સહેજ પાણીની અંદર ઘસી આંખમાં આંજવાથી શુક્રરોગ મટી જાય છે. (શા.સં.)

કૃષ્ણાદિ અંજન--પીંપર, હરડે, બેહાં, આંબળાં, લાખ, લોદર તથા સીંધાલુણ સરખે ભાગે લઇ ભાંગરાના રસમાં ઘુંટીને ગોળી કરવી પાણીમાં તે ઘસીને અંજન કરવાથી પાંપણનો રોગ, તિમીર, મોતીયા, ચેળ ફુલું વિગેરે આંખના રોગ મટે છે.

કૃષ્ણાંજન-પીંપરને બકરાની લીંડીઓમાં પકાવીને તથા બકરાંની લીંડીઓના રસમાં વાટીને અંજન કરવાથી રતાંધળાપણું મટેછે,[ભા.પ્ર]

કૃષ્ણસર્પ વસાદિરસક્રિયા—કાળા સર્પની માસસ્નેહ (ચરબી) શંખ, કતકફળ અને સુરમો એ ચારે ખલમાં ઘુંટી આંખમાં આંજવાથી આંધળો માણસ દેખતો થાય છે. (શા.સં.)

ખર્પરવટી--શુદ્ધ ખાપરીઉ, સીંધાલુણ, ફુલ, વેલ, મોરથુથુ,

ફુલાવેલ ટંકણખાર, સુંઠ, મરી અને પીંપર એ બધી ચીજો સરખે ભાગે લઇ તેનું બારીક ચુર્ણ કરી લીંબુના રસમાં ઘુંટી ગોળી કરવી. તેને છાયામાં સુકવી પાણી સાથે ઘસી અંજન કરવાથી સર્વે જાતના આંખના રોગ મટે છે (આ. ભિ.)

ખર્પરાંજન—શુદ્ધ ખાપરીઆને પાણી સાથે ખુબ ખરલ કરવો, જેથી ખાપરીયું પાણી સાથે મળી જશે. અને કેટલાક કુચાવાળો ભાગ નીચે બેસી જશે. પછી ઉપરનું ચોખું પાણી નિતારી લઇ કુચો ફેંકી દેવો. પછી એ પાણીને ત્રાંબાના વાસણમાં ઉકાળતાં જે નિચે રહે તેને ત્રીફળાંના કવાથની ત્રણ ભાવના આપવી. સુકાઇ જાય ત્યારે તે ચુર્ણથી દશમો ભાગ તેમાં કપુર મેળવવું. આંખના દરદો માટે આ ઉત્તમ ઉપાય છે. (આ. ઔ.)

ગુડુચીસ્વરસાદીવટી—ગળોનો રસ એક રૂપીઆભાર, મદ એક માષાભાર, સિન્ધાલુણ એક માષાભાર એ ત્રણે ખલમાં નાંખી ઘુંટીને આંખમાં આંજવાથી તીમીર, પડળ, કાચ, ધોળા ડોળાપરના રોગ, કાળા ડોળાપરના રોગો, ખીલ વિગેરે આંખના રોગો મટેછે. (શા.સં.)

ચંદ્રોદયાવર્તી—હરડે, વજ, કઠ, પીંપર, મરી, બેઢાંનો ગર્ભ, શંખનીનાભી, મનશીલ, એ સર્વે સરખે ભાગે લઇ બકરીના દુધમાં વાટી લાંબી ગોળીઓ કરવી. આ ગોળી આંખમાં આજવાથી ત્રણ વર્ષના ફુલાંને મટાડે છે. સર્વ પ્રકારની માંસની વૃદ્ધિ, રતાંધળાપણું વીગેરે દરદો મટાડે છે. (ભા. પ્ર.)

આ દવા અમારી પાસે તૈયાર છે તો. ૧ રૂ. ૧–૦–૦

જાતીપુષ્પાદીવર્તી—જાઇનાં ફુલ, પ્રવાલ, મરી, કડુ ઘોડાવજ સાંધાલુણ એ છએ રસ સરખે ભાગે લઇ બકરીના મુત્રમાં ઘુંટી આંખમાં આંજવાથી તન્દ્રા રોગ મટે છે. (શા. સં)

જયપાળ મજાંજન—નેપાળાનાં બી ની અંદરનો ગર્ભ લઇને તેને લીંબુના રસની એકવીસ ભાવના દેવી પછી સારી પેઠે ઘુંટી જવના દાણા જેવડી વાટો બનાવી પછી જે મનુષ્યને સર્પદંશ થયો હોય તેને તે વાટને માણસની લાળમાં ઘસીને આંજવાથી સાપનું ઝેર ઉતરી જઇ માણસ જીવતો રહે છે (શા.સં.)

તુત્થાંજન—મોરથુથુ; સોનામુખી; સીંધાલુણ; સાકર; શંખ; મનશીલ; સોનાગેરૂ; સમુદ્રફીણ; તથા મરી સરખે ભાગે લઇ બારીક ચુર્ણ કરી મધમાં ઘુંટી આંખમાં આંજવાથી પાંપણના સર્વ રોગ ખીલ ઝાંખ મોતીઆ અને ફુલુ મટે છે.

દંતવર્તી—હાથી; ડુક્કર; ઉંટ; બળદ; ઘોડો; બકરો, અને ગધેડો એ સાત જાતના દાંતો; શંખ; મોતી અને સમુદ્રફીણ દશે સરખે ભાગે લઈ બારીક ચુર્ણ કરીને તેને પાણીમાં ઘુંટીને જવના દાણા જેવી વાટો બનાવવી તેનું નામ દંતવર્તિ તેને પાણીમાં ઘસી આંખમાં આંજવાથી આંખના શુક્રો ઝરી જાય છે.

દક્ષાંતવકાદી લેખાંજન—કુકડાનાં ઇંડાંપરની છાલ, મનશીલ; ધોળો કાચ, શંખ; સુખડ; અને સોનાગેરૂ સરખે ભાગે લઇ બારીક વાટી લુગડાથી ચાળી આંખમાં આંજવાથી ફુલુ અને અર્મ આદિ રોગ મટે છે. શા.

નયન શાણાંજન—પીપર; સીંધાલુણ; મરી; રસવંતી; સુરમો; સમુદ્રફીણ; સાકર; ધોળી સાટોડી; હળદર; રતાંજળી. જેઠીમધ હરડે; મનશીલ; લીંબડાનાં પાન; લોદર; ફટકડી; શંખનીનાભી; ભીમસેની કપુર તે સર્વ સરખે ભાગે લઇને ચુર્ણ કરીને જાડા લુગડાથી ચાળી, તેમાં મધ મેળવી લોઢાના વાસણ ઉપર રાખી ત્રાંબાની વાટકીથી ઘુંટવું, આ અંજન આંજવાથી તિમીર; પડળ તથા ફુલુ મટે છે. (ભા. પ્ર.)

નીલોપલાદીવર્તી—કાળુકમળ; કરગવાનાં બી; અને નાગકેસર સરખે ભાગે લઇ પાણીમાં ઘુંટી જવના દાણા જેવી વાટો બનાવી તેને પાણીમાં ઘસી આંખમાં આંજવાથી અતિ તન્દ્રારોગ મટે છે. (શા. સ.)

પલાંશાજન—રતાંજલી ભાગ ૧, સીંધવ ભાગ ૨, હરડે ભાગ ૩, ખાખરાનો ગુંદ ભાગ ૪, તેને બારીક વાટી ચુર્ણ કરવું. તે આંખમાં આંજવાથી આંખના કાળા ભાગ પરનાં ફુલ મટે છે. (આ. ઓ.)

પુષ્પહરીવર્તી—કરંજનાં બી ને કેસુડાના રસની ઘણી ભાવના આપીને તેની વાટ બનાવી સુકવી તૈયાર રાખવી તે આંખમાં આંજવાથી આંખના ફુલ મટે છે,

પુનર્નવા અંજન—સાટોડીના દુધને મુળની અંદર ઘસીને આંજવાથી કન્ડુ રોગ મટે છે, મદની અંદર ઘસીને આપવાથી નેત્રશ્રાવ મટે છે, ઘીની અંદર ઘસીને આંજવાથી તિમીર રોગ મટે છે. (શા. સં.)

પાણી તલ સ્પર્શ પ્રયોગ—મનુષ્યે જમી હાથ ધોયા પછી તે ભીના હાથની તળીને બીજા હાથ સાથે ઘસી તે હાથ આંખોપર ફેરવવાથી નેત્રના સાધારણ રોગ તથા તિમીરાદિ રોગો મટે (શા સં.)

રતનજોતની સળી—મોરથુથુ ભાગ ૨, ફટકડી ભાગ ૧, સુરોખાર ભાગ ૧, એ ત્રણે ચીજને ભેગી કરી તાપ આપવો તેથી એકરસ થઇ જશે, તેમા ૧/૦ મા ભાગનું કપુર મેળવવું અને તેની સળીઓ કરવી તે દરરોજ બે ત્રણ વખત પાંપણ ઉથલાવી આંજવાથી આંખના ખીલ, અત્યાશ્રુ, ફુલુ, આંખ દુખવી વિગેરે આંખના દરદો મટે છે.

રોપણીકુસુમિકાવર્તી—તલનાં ફુલ ૮૦, લીંડીપીંપરના દાણા ૧૦. જાઇનાં ફુલ ૫૦. મરીના દાણા ૧૫, સર્વેને પાણીની અંદર

ઝીણું ઘુંટી જવના દાણા જેવી વાટો બનાવવી તેને પાણીમાં ઘસી આંખે આંજવાથી તિમીર રોગ, ફુલ અને માંસવૃદ્ધિ રોગ મટી જાય છે. (શા. સં.)

રસાંજનાદિવટી—રસવંતી, હળદર, દારૂહળદર. માલતીનાં પાન તથા લીંબડાનાં પાન તે સર્વને ગાયના છાણના રસમાં વાટીને તેની ગોળી કરવી. તે ગોળીમાંથી એકેક વાલ જેટલો પાણીમાં ઘસારો કરીને અંજન કરવું. જેથી રતાંધળાપણું મટે છે. (શા.સં.)

રસમૃદુચુર્ણાંજન—ખાપરીયું ખલમાં નાંખી ઝીણું વાટી એક વાસણમાં ભરી તેમાં નાંખી હલાવીને ઠરવા દઇ ઉપરનું પાણી નિતારી લઇ તળે જામેલું ચુર્ણ નાંખી દેવું પછી તે પાણીને ઘાટુ થાય ત્યાં સુધી બાળી દેવું. પછી પોપડા થઇ જાય એટલે તેને કાઢી ચુર્ણ કરવું એ ચુર્ણને હરડાં, બેઢાં અને આંબળાંના કાઢાની ત્રણ સારી ભાવના આપી તેમાં ચુર્ણનો દસમો ભાગ કપુર ભેળવીને તેને આંખમાં આંજવાથી નેત્રના સર્વ પ્રકારના દોષો અને સર્વે રોગો મટી જાય છે, (શા. સં.)

વટક્ષીરાદિ રસ ક્રિયા—વડની ક્ષીરમાં ભીમસેની કપુર ઘુંટીને તેનું જરા જરા અંજન કરવાથી બે માસનું ફુલુ કપાય છે.

લેખની રસક્રિયા—મોરથુથુ. સુવર્ણમાક્ષિકનો કટકો સિંધાલુણ, સાકર, શંખ, મનશીલ, સોનાગેરૂ, સમુદ્રફીણ અને મરી નવે સરખે ભાગે લઇ ખાંડીને તેનું ચુર્ણ લુગડાંમાંથી ચાળી એ ચાળેલા ચુર્ણને મધમાં કાલવી આંખમાં આંજવાથી આંખના સર્વ પ્રકારના રોગો મટે છે.

શીસાની સળી—શીસાને અગ્ન ઉપર તપાવી રસ કરીને અનુક્રમે નિચેની વસ્તુઓમાં સાત સાત વાર ઠારવું ૧ ત્રિફળાનો

ઉકાળો ૨ ભાંગરાનો રસ, ૩ સુંઠનો ઉકાળો, ૪ ગોમુત્ર. ૫ મધ, અને ૬ બકરીનું દુધ, પછી તેને ટીપીને અંજન કરવા જેવી સળી બનાવવી ફક્ત આ સળી આંખમાં ફેરવવાથી નેત્ર રોગ મટે છે.

સ્નેહવર્તી—આંબળાં, બેઢાં, હરડે તે ત્રણેના, ઠળીઆનો મગજ અનુક્રમે ભાગ ૧-૨-૩ તેને પાણીમાં બારીક વાટી લાંબી વાટ કરવી તેમાંથી ચોખાપુર કટકી પાણીમાં વાટી આંજવાથી આંખની અંદરથી પાણી ઝરવાનો રોગ તથા વાતરક્તની પીડા મટે છે, (શા.સ.)

સમુદ્રફેનાદિવર્તી—સમુદ્રફીણ, સિંધાલુણ, શંખ, કુકડાનાં ઇંડાની ઉપરની છાલ અને સરગવાનાં બી, એ પાંચે સરખેભાગે લઇ તેનું બારીક ચુર્ણ કરી તે ચુર્ણને ખલમાં ઘુંટી જવના દાણા જેવડી ગોળાકાર વાટ બનાવી સહેજ પાણીની અંદર ઘસી આંખમાં આંજવાથી આંખનાં ફુલ, માંસવૃદ્ધિ, છારી, વિગેરે રોગો શસ્ત્રથી જાણે કાપીને કઢયાં હોય તેની માફક ઝરી જાય છે (શા.સ.)

સૌવીરાંજન—સુરમાના પથ્થરને અગ્નિ ઉપર તપાવી તપાવીને ત્રિફળાના તૈયાર રાખેલા ઉકાળામાં સાતવાર ઠારવો. પછી સાતવાર તપાવીને સ્ત્રીના ધાવણમાં અથવા બકરીના દુધમાં ઠારવો. પછીતેનું ચુર્ણ કરીને તેનું અંજન કરવાથી આંખના બધા રોગ મટે છે. શા. આ સુરમો દવેફાર્મસીમાં તૈયાર છે ૧ તોલાની કીં. ૦-૧૦ ૦

હારિદ્રાદિ ગુટિકાંજન—હળદર, લીંબડાનાં પાન, પીંપર મરી, વાવડીંગ, મોથ, સુંઠ એ સર્વને ગાયના મુત્રમાં વાટી ચણીબોર જેવી ગોળી કરી છાયામાં સુકવવી તેને પાણીમાં ઘસી આંજવાથી પડળ, સીંધવમાં આંજવાથી ખરજ, સ્ત્રીના દુધમાં આંજવાથી દુઃખાવો અને બકરીના દુધમાં આંજવાથી નેત્રપ્રકોપ મટે છે. (વૃંદ. મા.)

પ્રકરણ ૧૩ મું.

ઘૃત.

અમૃતાઘૃત—ગળોને ખાંડી તેમાં ચારગણું પાણી નાંખી ચતુર્થાંશ ઉકાળો કરવો પછી પાણી ગાળી લઇ તેમાં ઉકાળાના ચોથા ભાગનું ઘી તથા ઘીથી ચોથા ભાગનાં ગળોની પાણીમાં વાટેલી ચટણી—કલ્ક નાંખવી, તેમજ ઘીથી ચારગણું દુધ નાંખવું પછી તેને ફકત ઘી બાકી રહે ત્યાં સુધી મંદ તાપથી ઉકાળવું માત્રા. તોલા ૨ થી ૪ વાતરકત, કુષ્ટ વિગેરે ચામડીનાં દરદો મટે છે.

કામદેવઘૃત—આસન ૧૦ શેર, ગોખરૂ ૫ શેર. બલાનાં મૂળ, ગળો, સુગંધી સમેરવો, ભોંયકોળું, શતાવરી, સાટોડી, પીળાનાં મૂળ, સુંઠ, શવનનાં ફળ. કમળકાકડી અને અડદ એ અગીઆરે ઔષધો દશદશ પલ લઇ તે સર્વ એકઠાં કરી ચાર દ્રોણ પાણી નાંખી ઉકાળતાં ચોથો ભાગ પાણી બાકી રહે ત્યારે હેઠે ઉતારી ગાળી લઇ પછી તેમાં મેદા—શતાવરી, મહામેદા—શતાવરી, આસંધ, ફગવેલા । કંદ, મીઠી ખરખોડી, જેઠીમદ, રાનીમગ ધોળી કપુરી મધુરી, કાળી કપુરી મધુરી, બલા અને ગંગેટી એ ત્રેત્રીશ એક એક કર્ષ લઇ કલ્ક કરવો, પછી ઉપરના ગાળી લીધેલા કવાથના પાણીની અંદર, ઉપરનો કલ્ક તેવીસકર્ષ, સાકર બે પલ તથા ધોળી શેરડીનો રસ અને ઘી બંને એક આઢક નાંખી ધીમે તાપે ઘી બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળી લેવું, આ કામદેવઘૃતના સેવનથી રકતપીત, ઉરઃક્ષત, હલીમક, પાન્ડુરોગ, વર્ણભેદ, સ્વરક્ષય, વાતરકત, મૂત્રકચ્છ, પાર્શ્વશૂળ, કમળો, શુક્ર ક્ષય.

ઉરોદાહ, કાસ અને ઓજઃક્ષય રોગો મટે છે, સ્ત્રીને ગર્ભ રહે અને પુરૂષનું વીર્ય વધે, (શા. સં.)

આ ઘ્રત દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. ૦। રતલની કીં રૂ. ૨)

કાસિસાદિ ઘૃત—હીરાકસી, હળદર, દારૂહળદર, નાગરમોથ, હરતાળ, મનશીલ, કપીલો, ગન્ધક, વાવડીંગ, ગુગળ, મીણ, મરી, કઠ, મોરથુથુ, સર્ષવ, રસવંતી, સીંદુર, ગંધોમેરંજો, રતાંજલી, ખેરનો કાથો, લીંબડાનાં પાન, કરંજનાં બી, કપુરી મધુરી, ઘોડાવજ, મજીઠ, જેઠીમદ, બાલછડ, સરસડાની છાલ, લોદર, પદ્મક, હરડે અને કુંવાડીયાનાં બી એ બત્રીશ ઔષધો એક એક કર્ષ લઇ તેમનું ચુર્ણ કરી પછી તેને લુઘડાથી ચાળી તેમાથી ત્રીશ પલ ઘી મેળવી ત્રાંબાના વાસણની અંદર નાંખી એક રસ કરીને સાત દિવસ તડકામાં મૂકવાં. આ ઘી શરીરે ચોળવાથી સર્વે કુષ્ટો, દાદર, પામા, વિચર્ચિકા શુક્રરોગ, વિસર્પ, વાતરક્ત, વિસ્ફોટક, શિરસ્ફોટ, ઉપદંશ નાડીવ્રણ, દુષ્ટવ્રણ, શોથ, ભગંદર અને લુતારોગ મટે છે. આ ઘી વ્રણવાળી જગ્યાને શરીરના રંગ જેવું કરે છે. (શા. સ.)

ગોર્યાદિઘ્રૃત—હળદર, દારૂહળદર, સુગંધી સમેરવો, મોરવેલ, કપુરીમધુરી, સુખડ, રતાંજલી, ગળો, જેઠીમદ, કમળ, નાગકેસર, પદ્મક, કાળુંકમળ, વાળો, શતાવરી, હરડાં, બેઢાં, આંબળાં, વડની છાલ, ઉંબરાની છાલ, પીપળાની છાલ, પીંપરનીછાલ અને પારસપીપળાની છાલ, એ ત્રેવીસે ઔષધો એક એક કર્ષ લઇ કલ્ક કરવો. એ કલ્ક ત્રેવીશ કર્ષ, ઘી એક પ્રસ્થ અને પાણી ચાર પ્રસ્થ લઇ એ ત્રણે પદાર્થોને એકત્ર કરી, ઘી બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળીને ગાળી લેવું, આ ઘી વિસર્પ, વિસ્ફોટક, કૃમિવીકારો અને વ્રણરોગ મટાડે છે. વિષદોષ મટાડે છે. (શા-સં)

ચાંગેરીઘૃત—લીંડીપીપર, પીપરીમુળના ગઠોડા ચિત્રો, ગજપીંપર, ગોખરૂ, સુંઠ, ધાણા, કાળીપાટ, બીલી, અને બોડીઅજમોદ એ દશે ઔષધો એક એક પલ લઇને કલ્ક કરવો, એ કલ્ક દશ પલ, ઘી ચોસઠ પલ, ખાટી ભાજીનો રસ, દહીં અને પાણી, એ ત્રણે પદાર્થો બસોછપન પલ લઇ એ પાંચે પદાર્થોને એકત્ર કરીને ધીમી આંચે ઘી બાકી રહે ત્યાંસુધી ઉકાળીને ગળી લેવું. આ ઘીને ચાંગેરીઘૃત કહે છે આ ગૃતથી કફ, વાત, ગ્રહણી, અર્શ, ગુદભ્રંશ, મુત્રકચ્છ અને પ્રવાહીકા રોગ મટે છે. (શા)

જાત્યાદિઘૃત–જાઇ, લીંબડો, પટોલ, (કડવાં પરવર) ત્રણેનાં પાંદડાં, હળદર, દારૂહળદર, કડુ મજીઠ, જેઠીમદ, મીણ, કરંજનાંબી, વાળો, કપુરી મધુરી; અને મોરથુથુ એ તેર ઔષધો સરખે વજને લઇ તેનો કલ્ક કરી એ કલ્ક એક ભાગ અને ઘી ચાર ભાગ લઇ બંનેને તાંબાના વાસણમાં નાંખી એકરસ કરી અગ્નિપર તપાવવાં આ ઘીના લેપનથી, સુક્ષ્મ નાડીવ્રણો તથા મર્મસ્થાનમાં રહેલાં, પરૂ વહેનારાં ભયંકર દેખાવનાં અને વેદનાવાળાં વ્રણો પણ મટે છે.

ત્રિફલાઘૃત–હરડે, બેઢાં, આંબળાં દરેકનો રસ, તે લીલાં ન મળે તો સુકાં લઇ દરેકનોઉકાળો તોલા ૬૪, તૈયાર રાખવાં, પછી હરડે બેઢાં, આંમળાં, પીંપર, દ્રાક્ષ, સુખડ, સીંધાલુણ, ચિત્રકમુળ, કાકોલી, ક્ષીરકાકોલી તે એના બદલે આસંધ, બેવડા વજને જેઠીમદ, મરી સુંઠ, સાકર, સફેદ કમળ, કાળાં કમળ, સાટોડી, હળદર, દારૂહળદર, સર્વ વસ્તુ તોલો એકેક લઇ ખાંડી તેનો કલ્ક કરવો. ઉપલા સર્વ રસ, દુધ, ઘી, તથા કલ્ક સર્વને કલઇના તપેલામાં ધીમા તાપથી ઉકાળવું. સવ રસ બળીને ઘી બાકી રહે ત્યારે તે ઘીને કપડેથી

આળી કાઢવું, ગળ્યા પછી તે ઘી લીલાપીળા રંગનું થશે તેને બરણીમાં કે શીશીમાં ભરી રાખવું, માત્રા તોલા ૨ થી ૪, આંખના રોગ, રતાંધળાપણું. ડોળાની ચેળ, પાણી ગળવું, મોતીયા વિગેરે સર્વ પ્રકારના નેત્રરોગ મટે છે.

આ ઘ્રત અમારી દવે ફાર્મસીમાં મળે છે. ૦। શેરની કીં. રૂ. ૧॥

ફળઘ્રત—હરડે, બેઢાં આંમળાં; જેઠીમદ, ઉપલેટ, હળદર, દારૂ હળદર, કડુ, વાવડીંગ, પીંપર, મોથ, ઇન્દ્રવારૂણીનાં મુળ, કાયફળ, વજ, મેદા, મહામેદા તે બેને બદલે બમણી આસંધ, ધોળી ઉપલસરી, કાળી ઉપલસરી, ધઉંલા, વરીયાળી, હીંગ, રાસ્ના, સુખડ, રતાંજલી, જુઇનાં ફુલ. વાંસકપુર, કમળ, સાકર, અજમોદ, દાંતીમુળ, આ સર્વ વસ્તુ એકેક તોલો લઇ પાણીમા વાટી ચટણી કરવી. પછી વાછડાવાળી, એક વરણી ગાયનું ઘી તોલા ૬૪, ઘીથી ચારગણું ગાયનું દુધ, અને દુધ જેટલું પાણી એ સર્વ એકઠું ઉકાળી ઘી તૈયાર કરવું. માત્રા તોલા ૨ થી ૪, પુરૂષ તેમજ સ્ત્રીઓને સેવવા યોગ્ય છે. પુરૂષત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. સ્ત્રીઓના વંન્ધ્યાદોષ મટે છે. સંતાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. મરેલાં છોકરાં અવતરતાં નથી તથા જન્મ્યા પછી છોકરાં જીવતાં નથી ત્યારે આ ઘીનું કેટલાક વખત સુધી સેવન કરવાથી સર્વ રોગ મટી જાય છે અને નિરોગી બાળક અવતરેછે.શા.

આ ઘ્રત અમારી દવે ફાર્મસીમાં છે. ૦। શેરની કીં. રૂ. ૧-૪-૦.

ફળઘ્રત-(૨) ઘી શેર ૪, શતાવરીનો રસ શેર ૧૬, ગોમૂત્ર શેર ૧૬, જીવનીયગણનાં ઔષધો તોલો ૧ તેનું ઘી સિદ્ધ કરવું માત્રા તોલા ૨ થી ૪ વંન્ધ્યાદોષ મટે છે. ગુણ ઉપર પ્રમાણે

લઘુફળઘ્રત—પીળા તથા કાળા ફુલનો કાંટાશેરીઓ, હરડે,

બેઢાં, આંબળાં, ગળો, સાટોડી, અરડુમો, હળદર, દારૂહળદર, રાસ્ના, મેદા, તેને બદલે શતાવરી આ સર્વે ચીજો દરેક ૧ા તોલો લઇ તેની ચટણી કરવી, ઘી તોલા ૬૪, ગાયનું દુધ તોલા ૨૫૬ પાણી તોલા ૨૫૬, સવને ઉકાળી ઘી બાકી રહે ત્યારે ઘી ગાળી લેવું માત્રા તો. ૨ થી ૪ સ્ત્રીઓના યોનીદોષ જેવા કે શુળ, પીડા, યોનીદ્વાર મોટું થવું, બહાર નીકળવું, ગર્ભ ધારણ ન થવો ઇત્યાદિ રોગો મટે છે.(શા)

પાનીયકલ્યાણઘ્રત—હરડાં, બેઢાં, આંબળાં, હળદર, દારૂહળદર, રેણુકબીજ, ધોળી કપુરી મધુરી, કાળી કપુરી મધુરી, સુગન્ધી સમેરવો, દેવદાર, તગર, મોથ, ઇંદ્રિવારીણીનું મૂળ, નેપાળાનું મૂળ, દાડમ, નાગકેસર, કાળુ કમળ, એલચી, મજીઠ વાવડીગ, કઠ, પદ્મક, જાઇનાં ફુલ, સુખડ, તાલીસપત્ર અને ઉભી ભોંયરીંગણી એક એક રૂપિયા ભાર લઇ કલ્ક કરવો એ કલ્ક અઠાવીશ કર્ષ ઘી એકપ્રસ્થ અને પાણી ચાર પ્રસ્થ લઇ એકત્ર કરી ઘી બાકી રહે ત્યાંસુધી ઉકાળીને પછી તે ઘીને ગાળી લેવું. આ ઘ્રત અપસ્માર, જ્વર, ક્ષય, ઉન્માદ, વાતરક્ત, કાસ, મંદાનળ, પ્રતિશ્યાય, કટીશૂળ, તૃતિયક જ્વર, ચતુર્થકજ્વર, ઉન્માદ, વાતરક્ત, કાસ, મુત્રકચ્છ; વિસર્પ; કન્ડુ; પાંડુ; એ જાતનાં વિષો અને પ્રમેહ રોગો મટે છે, વ ઝણી સ્ત્રીને પુત્ર આપે છે અને ભૂત યક્ષ તથા રાક્ષસને હરે છે. (શા.)

બ્રાહ્મીઘ્રત—બ્રાહ્મીનાં પાંદડાનો રસ તોલા ૩૨, ઘી તોલા ૧૬, સુંઠ, મરી, પીપર, હળદર, નસોતર, દાંતીમુળ, શંખાવળી, ગરમાળો, વાવડીંગ, દરેક તોલો ૦ા લઇ ચટણી કરી બ્રાહ્મીના રસ તથા ઘીમાં મેળવી ઉકાળવું. ઘી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી

લેવું. માત્રા તોલા ૨ થી ૪ અપસ્માર અને ઉન્માદ મટે છે. યાદ શક્તિ વધે છે. [શા.] આ ઘ્રત તૈયાર અમારી દવે ફાર્મસીમાં છે.

૦ા શેરની કીં. રૂ. ૧–૮–૦

બિન્દુઘૃત— ચીત્રા, ધોળા ફુલની શંખાવળીની ભાજી, હરડે, કપીલો, ધોળુ નસોતર, કાળુ નસોતર, વરધારો, ગરમાળાનો ગોળ, નેપાળાનું મૂળ, નેપાળો, કડવા તુરીયાના વેલાનું મુળ, કુકડવેલાં, ગળી, ગરણીનાં બી, પીળોથોર, પીપરીમૂળના ગંઠોડા. વાવડીંગ, કડુ, દારૂડીનાં મુળ એ સર્વે એક એક રૂપીઆભાર લઇ તેમનો કલ્ક કરવો. એ કલ્ક ઓગણુ શ ભાર, ઘી એક પ્રસ્થ, દાંડલીયા થોરનું દુધ છ પળ, આકડાનું દુધ બે પળ અને પાણી ચાર પ્રસ્થ લઈ પાંચે પદાર્થોને એકત્રે કરી ઘી બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળીને પછી તે ઘીને ગાળી લેવું. આ ઘીથી ગુલ્મ, કુષ્ટ, શૂળ, ઉદાવર્ત, વાત, શોથ, આધ્માનવાત, ભગંદર અને આઠ જાતના ઉદરરોગ મટે છે. વળી ગાયનુ દુધ, ઉંટડીનું દુધ, કળથીનો ક્વાથ, અને ઉનું પાણી એ અનુપાનોમાંથી રોગીના રોગને જે અનુપાન યોગ્ય જણાય તે અનુપાનની સાથે આ બિન્દુઘ્રતનાં ટીપાં નાખીને પાવાથી જુલાબ થાય છે. આ ઘ્રતનો નાભીપર લેપ કરવાથી રોગીને જુલાબ થાય છે. [શા. સં.]

મસુરઘ્રત–મસુર સો પલ લઈ તેમાં એક દ્રોણ પાણી નાંખીને ઉકાળી ચોથો ભાગ બાકી રહે ત્યારે તેને હેઠે ઉતારી ગાળી લઈ તેમાં બાલીનો કલ્ક આઠ પળ તથા ઘી એક પ્રસ્થ નાખી તે પદાર્થોને એકત્ર કરી ઘી બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળીને પછી તે ઘીને ગાળી લેવું. આ મસૂરઘ્રતથી સર્વાતિસાર, ગ્રહણી, ભિન્નાંવટક અને પ્રવાહિકા રોગ મટે છે. શા.

મહાતિક્તઘૃત—શાલવણની છાલ, અતિવિષની કળી, ગરમાળાનો ગોળ, કડુ, કાળીપાટ, નાગરમોથ વાળો, હરડે, બેઢાં, આંબળાં, પટોલ, ખડસલીયો, લીંબડાના છાલ, મજીઠ, લીંડીપીંપર, પદ્મક, કચુરો, સુખડ, ધમાસો, મહેન્દ્રવારુણી, હળદર, દારૂહળદર, ગળો, ધોળી કપુરી મધુરી, કાળી કપુરી મધુરી, મોરવેલ, અરડુસી, શતાવરી ત્રાયમાણ ઇન્દ્રજવ, જેઠીમદ, કરીયાતું દરેક કેક રૂપીઆભાર લઇ તેનો કલ્ક કરી તે કલ્ક ૩૨ રૂપીઆભાર, ઘી એકસો અઠાવીશ ભાર, આંબળાનો રસ બસોછપન રૂપિઆભાર અને પાણી એકહજાર ને ચોવીશ ભાર એ ચારે પદાર્થો એકત્ર કરી ઘી બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળી ગાળી લેવું. આ મહાતિક્તઘૃત પીવાથી વાતરક્ત, કુષ્ટ, રક્તપીત, રક્તાર્શો, પાંડુ, હૃદરોગ, ગુલ્મ, વિસર્પ, પ્રદર, ગન્ડમાળા, ક્ષુદ્રરોગો અને જ્વર મટે છે. (શા. સ)

વૃષાદીઘૃત—અરડુસી, લીમ્બડો, ગળો, બેઠીભોંયરીંગણી, કડવાં પરવળ સરખે, ભાગે લઇ કવાથ કરી ગાળી લઇ તે કવાથના ઔષધોનો કલ્ક એક ભાગ, ઘી ચાર ભાગ અને ઉપરનો કવાથ સોળ ભાગ, જ્વર, પાંડુ, કુષ્ટ, વિસર્પ કૃમિ અને અર્શ રોગ મટાડે છે. શા સં.

ક્ષીરઘૃત—પીપર, પીપરીમુળ, ચવક, ચિત્રક, સુંઠ, સિંધવ એ છ વસ્તુઓ ચાર ચાર તોલા લઇ તેને પાણીમાં વાટી ચટણી કરવી. ગાયનું ઘી તોલા ૬૪, તથા ઘીથી ચારગણું ગાયનું દુધ લઇ તેમાં ચટણી નાંખી ફકત ઘી બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળવું, પછી તે ઘી ગાળી લેવું. આ ઘી એકલું અથવા ભોજન સાથે ખાવું. માત્રા તોલા ૨ થી ૪ પેટની બરલ, વિષમ જ્વર, મંદાગ્ની વીગેરે મટે છે.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

તેલો.

ઔષધનો કલ્ક ૧ ભાગ, તેલ ૪ ભાગ; પ્રવાહી પદાર્થ ૧૬ ભાગ ત્રણેને ઉકાળી પ્રવાહી પદાર્થ બળી જાય અને તેલ બાકી રહે ત્યારે ગાળી લેવું તે તેલ સમજવું.

અર્ક તેલ—તલનું તેલ શેર ૧, આકડાનું છીર તો. ૧, હળદર શેર ૦ાા, મનશીલ શેર ૦ાા, આકડાના ક્ષીરમાં હળદર તથા મનશીલ ઘુંટી જરા પાણી નાખી તેની ચટણી વાટવી. ચટણીને તેલમાં નાંખી તેલ ઉકાળવું પરીપકવ થયે ગાળી લવુ. આ તેલથી ખસ, ખરજવું, ચેળવાળા ધારાં મટે છે.

અંગારક તેલ—મોરવેલ, બોરડીની અથવા પીંપળાની લાખ, હળદર, દારૂહળદર, મજીઠ, ઈંદ્રવારૂણી. ઉભી ભોરીંગણી, બેઠી ભોંરીંગણી, સીંધાલુણ, કઠ, રાસ્ના, બાલછડ, અને શતાવરી એ બારે ઔષધો તોલા ૧૬ લઈને તેનો કલ્ક કરવો (જરા પાણી નાંખી વાટવું) એ કલ્ક તોલા ૧૫, તલનું તેલ તોલા ૬૪ અને ચોખાનુ વાસી ઓસામણ તોલા ૨૪૬ લઈ, ત્રણે મિશ્ર કરી ઉકાળવાં તે ઉકાળીને તેલ ગાળી લવું, આ અંગારક નામનું તેલ સર્વ પ્રકારના તાવને મટાડે છે.

ઇરીમેદાદિ તેલ—અધકચરી દુર્ગંધી ખેરની છાલ સોપલ તથા પાણી ૧ દ્રોણ લઇ બન્ને પદાર્થોને એકત્ર કરી ઉકાળવાં અને ચોથો ભાગ બાકી રહે ત્યારે તેને નીચે ઉતારી ગાળી લેવા એ ગાળી લીધેલા ઉકાળાની અંદર તલનું તેલ અર્ધો આઢક દુર્ગંધી ખેરની છાલ, લવંગ, ગેરૂ, અગર, ચંદન, પદ્મક, મજીઠ, લોધર, જેઠીમદ, લાખ, વડની છાલ,

નાગરમોથ, તજ, જાયફળ, કપુર, ચણકબાપ, ખેરની છાલ, પતંગ, ધાવડીનાં ફુલ, ઝીણી એલચી, નાગકેસર અને કાયફળ એ ૨૧ ઔષધો એકેક કર્ષ લઇ તેનો કલ્ક કરી તેલ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળી પછી તે તેલ ગાળી લેવું. આ તેલ મુખરોગ, માંસદન્ત રોગ, પલિત કપાલ રોગ, શીર્ણદન્ત રોગ, દાન્તના મુળના રોગ, તાલુરોગ. હોઠના રોગ, દાંતની પીડા, શુલીયા, ચસકા, મુખપાક આ તેલ ચોપડવાથી મટે છે. (શા. સં)

આ તેલ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે ૪ આસની કીં રૂ. ૧-૪-૦

કરંજાદિ તેલ—કરંજની છાલ, ચિત્રક મુળ, જાઇનાં પાન, કણેરનાં મુળ, ચારે વસ્તુનો કલ્ક કરવો કલ્કથી ચાર ઘણું તેલ, તેલથી ચાર ઘણું પાણી સર્વને મંદ તાપથી ઉકાળી તેલ તૈયાર કરવું ઇંદ્રિલુપ્ત (માથાની-ટાલ) મટાડીને વાળ પાછા ઉગાડે છે.

કરવીરાદિ તેલ—કણેરનાં મુળ, દંતીમુળ, નસોતર, કડવી ઘીસોટીનાં ફળ, તેનો કલ્ક કરી તેનાથી ચાર ગણા તેલમાં મેળવી તેલથી ચાર ઘણું કેળના ક્ષારનું પાણી મેળવી ઉકાળવું. તેલ બાકી રહે એટલે ઉતારી લઇ ગાળી લેવું. તે તેલ જે જગાએ લગાડવામાં આવે ત્યાંથી વાળ જતા રહે છે.

કાસીસાદી તેલ-(હરસ ઉપર ચોપડાનું તેલ) હીરાકસી, લાંગલી, કઠ, સુંઠ, પીંપર, સીંધાલુણ, મનશીલ, કણેરનાં મુળ, વાવડીંગ, ચીત્રકમુળ, અરડુસી, દાંતીમુળ, કડવી નકીનાં બી દારૂડી, હડનાલ, સરખેભાગે લઇ પાણીમા વાટી કલ્ક કરવો. તેમાં તેલ તોલા ૬૪, થોરનું દુધ તોલા ૮, આકડાનું દુધ તોલા ૮, તેલથી ચારગણું ગોમુત્ર, આ બધાને એકત્ર કરી મેળવી, ઉકાળી તેલ સિદ્ધ કરવું. આ તેલ હરસના મસા ઉપર ચોપડવા માટે ઉત્તમ છે. (શા.સ.)

આ તેલ અમારી પાસે દવે ફાર્મસીમાં મળેછે, ૦ા શેરની કીં.૧-૦-૦

કુષ્ટાદી તેલ--કઠ, બીલી, લીંડીપીંપર સુંઠ, દ્રાક્ષ; એ પાંચે સરખે ભાગે લઇ તેનો કલ્ક એકભાગ. તલનું તેલ ચાર ભાગ, અને પાણી સોળ ભાગ લઇ એ ત્રણે પદાર્થો એકત્ર કરી તેલ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળીને પછી તે તેલને ગાળી લેવું. આ તેલનું નસ્ય લેવાથી ક્ષવથુરોગ છીંક નાશ પામે છે. (શા.સં.)

ગંધકાદિકતેલ--ધંતુરાનાં ડોડવાં ચીરી તેની અંદર ગંધક, મોરથુથુ, મનશીલ ભરી તેના પર કપડમાટી કરી સુકાય એટલે તેને અગ્નિમાં પકાવવાં જ્યારે બાકી રહે ત્યારે કપડમાટી ઉખેડી તે ડોડવાંને એમને એમ ધુપેલ તેલમાં વાટવાથી તે તેલ તૈયાર થાય છે. તે તેલ ચોપડવાથી ચાત્રી, કરોળીઆ તથા તમામ જાતના ત્વકદોષ ચામડીનાં દરદો મટે છે (આ. ઔ)

આ તેલ દવે ફાર્મસીમાં મળશે બા. ૧ ની કીમત રૂ. ૨-૦-૦

ગૃહધુમાદિ તેલ--ઘરમાંના ધુમાડાની મેશ, પીંપર, દેવદાર, જવખાર, કરજની છાલ, સીધલુણ, અંઘેડાનાં બી એ સાત વસ્તુ સરખે વજને લઇ તેનો કલ્ક કરવો. તે કલ્કથી ચાર ઘણું તલનું તેલ, તલથી ચાર ઘણું પાણી નાંખી તેલ બાકી રહે ત્યા સુધી ઉકાળવું. તેલ સિદ્ધ થયા પછી તેને ગાળી લેવુ. તે તેલ નકના મસાને મટાડે છે. (શા સ)

આ તેલ દવે ફાર્મસીમાં મળે છે પાશેરની કીં રૂ. ૨ા

ચંદનાદિ તેલ—સુખડ વાળો, નખલા, કઠ, જેઠીમદ, પથ્થર ફુલ, પદ્મક, મજીઠ, ગન્ધોએરજો, દેવદાર, કપુરકાચલી, એલચી, જબાદકસ્તુરી, તમાલપત્ર, કાળો વાળો, એકાગીમુરા, બાલછડ, ચણુકબાબ; ઘઉંલા, નાગરમોથ, હળદર, દારૂહળદર ધોળી કપુરી, મધુરી કાળી, કપુરી મધુરી, કઙુ, લવીંગ, અગર, ચંદન, કેશર. તજ, રેણુકબીજ અને નિલીકા (કાળી) એ એકત્રીશે ઔષધો સરખે ભાગે લઇ

તેનો કલ્ક કરવો, એ કલ્ક એક ભાગ, તલનું તેલ ચાર ભાગ, દહીંની તર સોળ ભાગ અને અગતો સોળ ભાગ લઇ એ ચારે પદાર્થોને એકત્ર કરી તેલ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળીને પછી તે તેલને ગાળી લેવું. આ તેલ, મહુદન તથા બલવર્ધન છે. વળી રકતપિત, ક્ષતક્ષીણ શ્વાસ, કાસરોગ, મટાડનારૂં, આયુષ્ય વધારનારૂ, અને વશીકરણ કરનારૂં, ક્ષય, અપસ્માર અને જ્વરરોગ મટાડનારૂં છે (યો. ર.)

આ તેલ માથે ચોપડવાથી, માથું દુઃખવુ, આદાશીશી, બળતરા, ચરકા. છાતીમાંથી લોહી પડતું હોય તો તે ચોપડવાથી મટે છે.

આ તેલ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. બા. ૧ ની કીં. રૂ. ૨–૪–૦

જાત્યાદિતેલ—જાઇનાં પાન તોલા ૫. કડવો લીંમડો, કરજ, કડવાં, પરવળ. એ દરેકનાં પાન તોલા ૨, કરંજનાં બી. જેઠીમદ, મીણ, કોઠું, હળદર, દારૂહળદર, કડુ, મજીઠ, પદ્મકાષ્ટ, લોદર, હરડે, કમળ, મોરથુથુ, ઉપલસરી, દરેક તોલા ૨, તે સર્વની ચટણી કરવી, તે ચટણીથી ચાર ગણું તેલ, ને તેલથી ચારગણું પાણી નાંખી ઉકાળી તેલ સિદ્ધ કરવું. વ્રણ, કાનનો દુઃખાવો, તથા કાન કે નાકમાંથી નીકળતી રસી મટે છે. કાન કે નાકમાં ટીપાં નાંખવાં. ખસ, લુખસ, નાસુર, ભગંદર અને ધારાં આ તેલ ચોપડવાથી મટે છે. (શા. સં)
આ તેલ અમારી પાસે દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળે છે. ૦। શેરની કીં. રૂ, ૧–૦–૦

ત્રીફળાદી તેલ—હરડાં, બેઢાં, આંબળાં કરીયાતુ, હળદર, દારૂહળદર, અને રતાંજલી એ આઠે સરખે ભાગે લઇને તેનો કલ્ક કરવો. એ કલ્ક એક ભાગ, તલનું તેલ ચાર ભાગ, અને પાણી સોળ ભાગ લઇ એ ત્રણે પદાર્થોને એકત્ર કરી, તેલ બાકી રહે ત્યાંસુધી ઉકાળીને પછી તે તેલને ગાળી લેવું, આ તેલ ચોપડવાથી અરૂચી રોગ મટે છે. (શા. સં.)

નારાયણ તેલ—(વાનું તેલ) આસન, ખરેટીનાં મુળ, બીલી, મુળ, ઉભી ભોંરીંગણી, બેઠી ભોંરીંગણી; ગોખરૂ ખપાટ, લીંબડાની છાલ, અરડુસો, સાટોડીનાં મુળ, નારીવેલ. અને અરણી આ તેર ઔષધો દશ દશ પળ લઇ તેને અધકચરાં કરી તેની અંદર ચાર દ્રોણ પાણી નાખી ચોથો ભાગ બાકી રહે ત્યારે તેમને હેઠે ઉતારીને ગાળી લેવાં. પછી તેની અંદર તલનું તેલ એક આઢક, સતાવરીનો સ્વરસ એક આઢક, અને ગાયનું દુધ ચાર આઢક લઇને ત્રણે પ્રવાહી પદાર્થોને નાખવા. એ ઉપરાંત કડ, એલચી, સુખડ, મોરવેલ, ઘોડાવજ, બાલછડ, સિંધાલુણ, આસંધ, બલાનાં મુળ. રાસ્ના, વરીયાળી, દેવદાર, સુગંધી,સમરવો, સમરવો રાની મગ, રાની અડદ, અને તગર બબે પલ લઇ તેનો કલ્ક કરી એ કલ્કને ઉપરના પ્રવાહી પદાર્થો સાથે મિશ્ર કરી ધીમે તાપે તેલ બાકી રહે ત્યાંસુધી ઉકાળી તે તેલને ગાળી લેવું. આ તેલ નશ્ય કર્મમાં, અભ્યંગ કર્મમાં પીવામાં અને બસ્તિકર્મમાં વાપરવું. આ તેલથી પક્ષાઘાત, હનુસ્તંભ, મન્યાસ્તંભ, ગલગ્રહ, કુબ્જત્વ, બાધિરત્વ, ગતિભંગ, કટિગ્રહ, ગાત્રશોષ, કુઇંદ્રિય નષ્ટ, શુક્ર, જ્વર; ક્ષય, અંત્રવૃદ્ધિ, વૃષધ્વંશ; વૃદ્ધ ,દંતરોગ; શિરોગ્રહ; પાર્શ્વશુળ, પાંગુલ્ય, બુદ્ધિ; હાનીવાત;ગૃધ્રસી,લકવો, સંધિવા, અ દીઠો વા, ચસકા વિગેરે તમામ વાતરોગ મટે છે. આ તેલથી વંધ્યા સ્ત્રીને પુત્ર થાય છે. આ તેલ બધા વાતરોગોને મટાડે છે. (શા સં.)

આ તેલ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે ૦ા શેરની કીં.રૂ.૧-૪-૦

નિંબબીજ તેલ—કડવા લીંબડાનાં બીજને ભાંગરાના રસની ભાવના તથા બીયાની છાલના કવાથની ભાવના દેવી. તે બીજમાંથી તેલ કાઢવું. તે તેલ નાકમાં નાંખવામાં આવે તો ધોળા થયેલ વાળ કાળા થાય છે. એટલે વૃદ્ધ હોય તે તરૂણ થાય છે. પથ્ય, દુધ અને ભાત ખાવા આપવાં. [શા. સં.]

निलीकादी तेल-गळी; केवडानो कंद: भांगरो; कांटाशेरीओ, घोळा सादडनां फुल, बीयानां फुल, काळा तल; तगर; कंद सहित कमळफुल; लोढानो भूको; धवडीला, दाडमनी छाल; गळो, हरडां; बेढां, आंबळां; कमळनी निचेनो कादव ए सर्व अकेक भार लइ तेनो कल्क करी तेथी चार गणुं तेल; हरडां; बेढां अने आंबळानो क्वाथ बसोबोतेर कर्ष अने भांगरानो रस बसोबोतेर कर्ष लइ ए चारे एकत्र करी तेल बाकी रहे त्यांसुधी उका। ते तेलने गाळी लेवुं. आ तेल चोपडवाथी केश स्थिर थाय छे अने कवखते खरी पडता वाळ काळा थाय छे. दारुण कपाळ रोग अने उपजीव्हक जीव्हा रोग मटे छे. [शा. स.]

नीर्गुंडी तेल-दुधीया वछनागना मूळनो कल्क एक भाग, तलनुं तेल चार भाग; नगोडनो रस सोळ भाग; पाणी सोळ भाग सर्वे मिश्र करी तेल बाकी रहे त्यांसुधी उकाळी ते तेलने गाळी लेवुं आ तेलनु नश्य आपवाथी जलदी गडमाळा रोग मटे छे.

पाठादि तेल—काळीपाट; हळदर; दारुहळदर; मोरवेल, पींपर; तेनो उकाळो तथा जाईनां पाननो रस; तेनाथी ४ गणु तेल; तेलथी ४ गणुं पाणी मेळवीने उकाळी तेल तैयार करवुं. नाकमा टीपां नांखवाथी पीनस रोग मटे छे, (नि. र.)

प्रसारणी तेल—नारवेल; रापल लइ तेमां एक द्रोण पाणी नाखीने उकाळी चोथो भाग बाकी रहे त्यारे उतारी गाळी लइ तेमां तेल; दहीं; कांजी; ए त्रणे पदार्थो पा पा द्रोण नांखवां; गायनुं दुध एक द्रोण नांखवुं. पछी जेठीमद; पीपरीमुळना गंठोडा; चित्रो, सिंधालुण; घोडावज; नारींग्ल; देवदार; रास्ना; गजपींपर; शीलामां, सुवा अने बालछड ए बारे ओषधो तेलनो आठमो भाग लइ कल्क करी तेने उपरना प्रवाही पदार्थोमां नांखी तेल बाकी रहे

ત્યાંસુધી ઉકાળીને પછી તેલ ગાળી લેવું તે તેલ શરીરે ચોળવાથી વાત કફરોગ; કુબ્જત્વ; પગુત્વ; ગૃધ્રસીવાત; અર્દિતવાત; હનુસ્તંભવાત માથાનો; વાંસાનો; જાંગોનો અને કેડોનું રહી જવું વિગેરે વાતરોગ મટે છે. (શા. સ.)

પીન્ડતેલ—મજીઠ, કપુરી મધુરી, રાળ, જેઠીમદ; અને મીણુ એ પાચે આષધો એક એક પલ લઇ તેમનો કલ્ક કરી એ કલ્કને વીશ પલ એરંડીયા તેલમાં ખદખદાવીને પછી તેનો મલમ કરવો આ પિંડતેલ મલમથી વાતરક્ત રોગ મટે છે. [શા. સં.]

બાળબિલ્વાદી તેલ—કુણાં બીલીફળ; ગોમૂત્રમાં વાટી કલ્ક કરવો; ચારગણું તલનું તેલ તેમાં મેળવવું. તેમાં ચારગણું બકરીનું દુધ અને દુધ જેટલું પાણી મેળવી ઉકાળવું. તેલ બાકી રહે ત્યારે; ઉતારી લવું. આ તેલ કાનમાં નાંખવાથી બહેરાપણું દુર થાય છે. શા. સં.

આ તેલ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. બા. ૧ ની કીં. રૂ. ૧—૦—૦

ભૃંગરાજ તેલ—લોઢાનો ભૂકો; હરડાં; બેહાં; આંમળાં અને કપુરીમધુરી એ પાંચ ઔષધો સરખે ભાગે લઇને તેનો કલ્ક એક ભાગ તલનું તેલ ચારભાગ અને ભાંગરાનો રસ સોળભાગ લઇ ત્રણે પદાર્થો એકત્ર કરી તેલ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું. તે મસ્તકે ચોળવાથી દારૂણ કપાળરોગ. કન્ડુવાત; ઇન્દ્રલુપ્તરોગ તાલ પડવી અને કવખતે ધોળા થયેલા વાળ કાળા થાય છે.

આ તેલ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર છે ૦ા શેરની કીં. રૂ. ૧

મરીચાદી તેલ—મરી; હરતાલ; નસોતર, રતાંજલી; નાગરમોથ; મનશીલ; બાલછડ; હળદર; દારૂહળદર; દેવદાર, મોથ અને ઇન્દ્રવારણીનાં મુળ, કઠ; આકડાનું દુધ અને ગાયના છાણનો રસ એ પંદરે પદાર્થો એકેક રૂપિઆભાર; તથા શુદ્ધ વછનાગ બે રૂપીઆભાર

લઇને સર્વનો કલ્ક કરવો તેમાં સરસીયું તેલ એક પ્રસ્થ, ગોમુત્ર બે પ્રસ્થ અને પાણી બે પ્રસ્થ લઈ એ ત્રણે પદાર્થોની અંદર ઉપરનો કલ્ક મિશ્ર કરી તેલ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળીને પછી તે તેલને ગાળી લેવું. આ મરીચાદી તેલ શરીરે ચોળવાથી સર્વ પ્રકારના કુષ્ટો, પામા–ખસ, ચિત્રકુષ્ટ; રક્તકુષ્ટ; શ્વેતકુષ્ટ; કંન્ડુ અને કચ્છુ રોગ મટે છે. (શા. સ.)

આ તેલ હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે બા. ૧ ની કીં. રૂ. ૧–૦–૦

લાક્ષાદી તેલ—બોરડી અથવા કડાની લાખ તોલા ૨૫૬; પાણી તેનાથી ચોગણું; મંદ અગ્નિથી ઉકાળી; ચતુર્થાશ પાણી બાકી રાખવુ તે ગાળીને તેમાં નીચેની વસ્તુઓ નાખવી. તલનું તેલ તોલા ૬૪; ગાયના દહીંની છાશ તોલા ૨૫૬; વરીયાળી; આસંધ હળદર; દેવદાર, કડુ; નાગરમોથ; રાસ્ના એ દરેક તોલા ૧; તેનું ચુર્ણ કરવું પછી મંદઅગ્નિથી તેલ પકાવવું. આ તેલ શરીરે મર્દન કરવાથી સર્વ વિષમજ્વર, શ્વાસ; કાસ; સલેખમ; કમ્મર તથા પીઠનું શુળ; વાતપીત્તનો કોપ; વાઇ; ઉન્માદ; ક્ષય; ભૂતબાધા; ખરજ; અંગની દુર્ગંધ; વિગેરે દરદો મટે છે. ગર્ભીણી સ્ત્રી આ તેલ નીત્ય શરીરે ચોળે તો ગર્ભ પુષ્ટ થાય. (શા. સં.)

આ તેલ હવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે બા. ૧ ની કીં. રૂ,૧–૪–૦

વજાદી તેલ–ઘોડાવજ; કપુરકાચલી; હળદર, દારૂહળદર; સુંઠ હરડે, અતિવિષની કળી; મોથ અને ઇંદ્રજવ દરેક ચારચાર રૂપીઆભાર લઇ કલ્ક કરવો એ કલ્ક સોપલ તથા પાણી ચાર દ્રોણ નાંખી ઉકાળી ચોથો ભાગ રહે ત્યારે ગાળી લઇ તેમાં સરસીયું તેલ સોળસો રૂપીઆભાર તથા કુવાડીયાના પાનનો રસ સોલસો પલ નાંખી ધીમે તાપે તેલ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળી ગાળી લેવું પછી તેમાં સીન્દુર નાંખી ઘુંટવું. આ તેલથી ગંડમાલા રોગ મટે છે. (શા. સં.)

વજ્ર તેલ—ડાંડલીઆ થોરનું દુધ; આકડાનું દુધ; ધંતુરાનો રસ; ચિત્રાના મુળનો રસ; અથવા ઉકાળો, ભેસના છાણનો રસ, સર્વે સરખાં લઇ પકાવવું. આ તૈયાર થએલ દર ચોસઠ તોલા બાર તેલમાં નિચેનું ચુર્ણ મેળવવું.

ગંધક, ચિત્રક, મનશીળ, હરતાલ, વાવડીંગ, અતિવિષ, વછનાગ, કડવી ડોડી; ઉપલેટ વજ, જટામાંસી, ત્રિકટુ, દારૂહળદર, નેકીમદ, સાજીખાર, જીરૂ, દેવદાર આ પ્રમાણે મેળવણી કરી પછી તે તેલ ચોળવાથી ચામડીના સર્વ વિકારો મટે છે. (શા. સં.)

વારૂણ્યાદી તેલ—ઇન્દ્રવારણીના વેલાની ઉત્તર દીશાનું મુળ લાવી કલ્ક કરી તેમાં તલનું તેલ બાર પલ અને પાણી અડતાળીસ પલ લઈ એ ત્રણે પદાંથોને એકત્ર કરી તેલ બાકી રહે ત્યાં સુધી ક્ષણવાર અગ્નિપર ઉકાળાને પછી તે તેલને ગાળી લેવું આ તેલ ત્રણ નિષ્ક ભાતની સાથે ખાવાથી હસ્તકંપ, શિરકમ્પ અને શિરકમ્પામન્ય, રોગ મટે છે. (શા. સં.)

વ્યાઘ્રાદી તેલ—બેઠીભોરીંગણી; નેપાળાનાં મુળ, ઘોડાવજ, સરગવાની છાલ, તુલસીના પાન, સુંઠ, મરી. લીંડીપીંપર, અને સિધાલુણ, એ નવે ઐાષધો સરખે ભાગે લઇને કલ્ક કરી એ કલ્ક એક ભાગ, તલનું તેલ ચાર ભાગ અને પાણી સોળભાગ લઇ ત્રણે પદાર્થોને એકત્ર કરી તેલ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળને ગાળી લેવું. આ તેલ સુંઘવાથી પુતિનાસા રોગ મટે છે.

શિગ્ર્વાદિક તેલ—આદુનો રસ તોલા ૧૦ સરગવાની છાલનો રસ કે ઉકાળો તોલા ૧૦ બકરીનું દુધ તોલા ૧૦ તથા તેલ તોલા ૧૦ ઉકાળીને તેલ સિદ્ધ કરવું. વાયુ મટે. (વૈ. શા.)

વિષગર્ભ તેલ—ધંતુરાના મુળ, નગોડ, કડવી તુંબડીનું મુળ સાટોડી, કવચાં, કલગારી, લીંબડાની છાલ આસન કુ ાડીયાં, ચિત્રકમુળ, સરગવાનુ મુળ, બકાન લીંબડીની છાલ, દશમુળ, શતાવળ. કારેલી, ઉપલસરી (ધોળી તથા કાળી) શ્રીવર્ણી (શરપખો) ભોંયકાળું, થોર, તથા આકડાના પાન કાકજંઘા (બેડીપીલુડી) કણેર રાતી તથા ધોળી, મરડાશીંગી, અઘેડો ખપાટ એ સઘળાં ઔષધો દરેક ૧ ભાગ તે સર્વાના વજન બરાબર ત્રિફળાં અને એ સર્વના વજન બરાબર કાળા તલનું તેલ તથા એરડીયું અને તે સર્વથી ૪ ચાર ગણું પાણી લઇ તેમાં ઔષધો ખાંડી નાખીને તેલની રીત પ્રમાણે તેલ પકવવું તેમાં (પ્રથમ ક્વાથ કરવો પછી ચુર્ણ (કલ્ક) પછી તેલ નાખી સ્નેહપાક પ્રમાણે તેલ પકવવું) સુંઠ, મ ા પીંપર, આહન, રાસન, ઉપલેટ, લીંબડો, વજ, દેવદાર ઇંદ્રજવ, જવખાર; સાજીખાર, પંચલવણ, સીંધવ, સંચળ, વડાગરૂ, બીડલવણ તથા કચલવણ, મોરથુથુ. કાયફળ, કાળીપાટ, ભારંગી, નવસાર, ગંધક, પુષ્કર મુળ અને શીલાજીત એ ઔષધો ૧–૧ તોલાભાર તથા વછનાગ ૮ તોલા એઓનું ચુર્ણ કરીને તેલમાં મેળવી ઉકાળો પ્રવાહી ભાગ બળી જઇ તેલ રહે એટલે વસ્ત્રગાળ કરીને તે તેલ ચોળે તો સર્વ પ્રકારના વાતવ્યાધિ (વાયુના રોગો) સોજો માથાની પીડા, કાનના સણકા અધ્રસી, સાંધવા અને કુબ્જ, ભમર. પીઠ. તથા સાથળ વિગેરે સર્વાંગ કળતર નાશ પામે છે, ટુંકામાં સર્વ પ્રકારના વાયુના રોગો કંઠમાળ અપચી કાનમાં થતો ઘોંઘાટ રામસ્ત સન્નિપાત બહેરાપણું અને વૃદ્ધાવસ્થા એ સર્વનો નાશ કરે છે. આ વિષગર્ભ તેલ કહેવાયછે નિ.ર

આ વિષગર્ભ તેલ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળે છે. પાશેરની બા. ૧ ની કીં. રૂ. ૧—૦—૦

વ્યાઘ્રાદિ તેલ–બેઠીભોંરીંગણી, નેપાળાનાં મૂળ, ઘોડાવજ, સરગવાની છાલ, તુલસીનાં પાન, સુંઠ, મરી, લીંડીપીંપર, અને સિં- ધાલુણ, એ નવે ઔષધો સરખે ભાગે લઇને કલ્ક કરી એ કલ્ક એક ભાગ, તલનું તેલ ચાર ભાગ અને પાણી સોળભાગ લઇ ત્રણે પદાર્થોને એકત્ર કરી તેલ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળીને ગાળી લેવું. આ તેલ સુંઘવાથી પુતિનાસા રોગ મટે છે.

શિગ્વાર્દ્રકતેલ–આદુનો રસ તોલા ૧૦, સરગવાની છાલનો રસ કે ઉકાળો તોલા ૧૦, બકરીનું દુધ તોલા ૧૦, તથા તેલ તોલા ૨૦ ઉકાળીને તેલ સિદ્ધ કરવું. વાયુ મટે. વૈ—શા.

શતાવરી તેલ–શતાવરી, ખરેટીનાં મુળ, સુગન્ધી સમેરવા- નાં મુળ, એરંડાનાં મુળ, આખસંન્ધ, ગોખરૂ, બીલીનાં મુળ, કાંસડો અને કાંટાશેરીઓ દરેક ૭ ૭ રૂપીઆભાર લઇ કલ્ક કરી તેમાં ૨૫૪ રૂપિઆભાર પાણી નાંખી ચોથો ભાગ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળી તે પાણીને ગાળી લેવું પછી તેમાં તલનું તેલ, ગાયનું દુધ; શતાવરીનો સ્વરસ અને પાણી દરેક એકેક પ્રસ્થ નાંખવા તેમજ શતાવરી, દેવદાર, બાલછડ, તગર, સુખડ, સુવા, ખરેટીનાં મુળ, કઠ. એલચી, પથ્થરફુલ, કંનળ, વારાહીકંદ, શતાવરી, જેઠીમધ, આસંન, વિદારીકંન્દ, દરેક એકેક રૂપિઆભાર લઇ કલ્ક કરવો તેને ઉપરના પ્રવાહી પદાર્થોમાં નાંખી ગાયના છાણાંના અગ્નિથી તેલ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળવાં પછી તે તેલને ગાળી લેવું. આ તેલ પુરૂષ શરીરે ચોળે તો તેને નિત્ય સ્ત્રી સંગ કરવાનું સામર્થ્ય આવે, સ્ત્રી ચોળે તો તેને છોકરાં થાય છે. વળી આ તેલથી યોનીશૂળ, અંગશૂળ, માથાના સણકા, કમળો, પાંડુ, વિષદોષ, ગૃધ્રસી વા, મસા, પ્રમેહ, વાતરક્ત, રક્તપ્રદર, રક્તપિત, આમ્લવાત, અર્દિતવાત વિગેરે રોગ મટે છે. શા.

આ તેલ તૈયાર છે ૦ા શેરની કીંમત રૂ. ૧—૪—૦

ઉપરની તમામ દવાઓ હવે ફાર્મસીમાંથી મળશે.

ષડબિંદુ—એરંડ મુળ, તગર, શતાવરી, હરડે અથવા મીઠી અરખોડી (ડોડી), રાસ્ના, સૈંધવ, ભાંગરો, વાવડીંગ, જેઠીમદ, સુઠ, કાળા તલનું તેલ, તેલથી મિશ્રીત કરેલું બકરીનું દુધ, એ સર્વેને ચાર ગણા ભાંગરાના રસમાં પકાવવાથી, 'ષડબીંદુ તેલ' બને છે તે માથાનાં તમામ દરદો મટાડે છે. દાંત મજબુત કરે છે. નેત્રની શક્તિ વધારે છે.

હીંગ્વાદિ તેલ—હીંગ. તુંબરૂ, અને સુંઢ એ ત્રણે આષધો સરખે ભાગે લઇ કલ્ક કરી ચાર ભાગ સરસીયું તેલ અને સોળ ભાગ પાણી લઇ એકત્ર કરી તેલ બાકી રહે ત્યાંસુધી ઉકાળી ગાળી લેવું તે તેલ કાનમાં રેડવાથી કર્ણશૂળ મટે છે શા.

ક્ષારતેલ—કુણા મુળાનો ક્ષાર, જવખાર, [પંચલુણ, સીંધાલુણ, સંચળ, બીડલુણ, સમુદ્રલુણ, કાચલવણ] હીંગ, સરગવાની છાલ, સુંઠ, દેવદાર, વજ, કઠ, સુવા, રસવંતી, પીંપરીમુળ, મોથ, એ સવે વસ્તુ દરેક તોલા ૪ લઇ તેનો કલ્ક કરવો. તલનું તેલ તોલા ૬૪, કેળનો રસ, બીજોરાનો રસ તથા મધુસુકત (કાગદી લીંબુનો રસ તો, ૬૪ મધ તોલા ૧૬. પીંપરનું ચુર્ણ તોલા ૪ એ ત્રણેને એક માટલામાં નાંખી મોં કપડ માટીથી બંધ કરી એક માસ સુધી અનાજના ઢગલામાં રાખવું તેથી મધુસુકત તૈયાર થાય છે,) એ દરેક તો. ૨૫૬ તેનું તેલ સિદ્ધ કરવું, કાનનું પરૂ, કાનનો અવાજ, કાનનું શૂળ, બેહરાપણું, કાનના જીવડા વિગેરે કાનના રોગ તથા મોંના રોગ મટે છે. શા.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

લેપ.

બિડાલક્ષલેપ-નેત્રની પાંપણે સિવાયના બહારના ભાગોમાં લેપ કરાય છે. તેને બિડાલક્ષ લેપ કહે છે. તેના માત્રા મુખલેપના વિધાન પ્રમાણે છે. જેઠીમધ સોનાગેરૂ સીંધવ દારૂહળદર, કરૂખાપરીયો સમભાગ પાણીમાં વાટી લેપ કરવાથી નેત્રના સર્વ રોગો મટી જાય છે. ભા, પૂ. પા. ૫૪૭.

આંખ આવી હોય તો બહારના ભાગ ઉપર આ લેપ ચોપડવાથી આંખ મટી જાય છે.

આ લેપ દવે ફાર્મસીમાં તૈયાર મળશે. બા. ૧ ની કીં. રૂ. ૦ાા

અસ્થિસંધાનક લેપ—ગુજર ભા. ૯ જદાર ભા, ૧, શીકાતરીઓ એળીઓ, ભા. ૧૫, ફટકડી ભાર ૮, મેંદાલકડી ભાર ૪ ઇસસ-રેસગુંદર ભાર ૭, આંબા હળદર ભાર ૭ રેવચીની શીરો ભાગ ર આ સર્વ ચીજો બારીક ખાંડી પાણીમા વાટી લેપ કરી ઉપર રૂ દાબવાથી મુંઢમાર, પછાડ, વિગેરે કારણોથી લોહીનો જમાવ થયો હોય તે વેરાઇ જાય છે, કચરાયેલ તથા ભાંગી ગયેલા હાડકાપર કેટલાક દિવસ સુધી લગાડવાથી સારૂ થાય છે, અને સોજો મટે છે.

આંજણીનો લેપ-રસવતી સુંઠ, મરી, પીપર, સરખે ભાગે લઇ પાણીમાં વાટીને ગોળી કરવી. તે ગોળી પાણીમાં ઘસી લેપ કરવો જેથી આંજણી મટશે. શા.

ઉપરની તમામ દવાઓ દવે ફાર્મસીમાંથી મળશે.

ઇંદ્રલુપ્ત લેપ--પટોલ પત્રનો રસ ત્રણ દિવસ ચોપડવા. ભોરીંગણીનો રસ મદમાં મેળવી ચોપડવો. ચણોઠીનાં મુળ તથા ચણોઠી વાટી મદ મેળવી લેપ કરવો. જેથી ઉંદરી અને ટાલ મટી જશે અને વાળ ઉગશે. શા.

વાળ વધારવાનો લેપ—ગોખરૂ, તલના વૃક્ષનાં પુલ, બંનેને વાટી મદ તથા ઘી મેળવી માથા ઉપર લેપ કરવો. ચાર પગવાળાં પશુ બકરાં, ઘેટાં, હરણ વિગેરેનાં ચામડાં, વાળ, નખ, શીંગડાં હાડકાં વિગેરેની રાખ કરી તલના તેલમાં કાલવી લેપ કરવો. હાથી દાંત બાળીને તેની રાખ તથા રસવંતી બકરીના દૂધમાં વાટી લેપ કરવાથી જે જગાના વાળ ગયા હોય તે જગામાં ફરી વાળ ઉગે છે.

કૃમિઘ્નલેપ—કરંજ, કડવો લીંમડો, નગોડ, સર્વનાં પાન વાટી જીવડા પડેલા ધારામાં ભરવાથી જીવડા મરે છે. હીંગ ને કડવા લીંબડાનાં પાન વાટીને લેપ કરવો. લસણ વાટીને લેપ કરવો.

કુષ્ટહર લેપ-હરડે, કરંજ બી, સરસવ, હળદર, ચણોઠી, સિંધાલુણ વાવડીંગ, સર્વે સરખે ભાગે લઇ પાણીમાં વાટી લેપ કરવો જેથી સર્વ જાતના કુષ્ટ રોગ મટે છે (યો. ર)

પારો ને ગંધકની કજ્જલી કરી તેને સરસીયું તેલ અને ભાંગરાના રસમાં મેળવીને લેપ કરવાથી સર્વ જાતના ચામડીનાં દરદો મટે છે. (યો. ૨.

પીળી જાઇ, હીરાકસી, વાવડીંગ, મનશીલ, ગોરોચન અને સીંધાલુણ, છએ ઔષધોને સરખે ભાગે લઇ ગોમુત્રમાં વાટી લેપ કરવાથી સ્વીત્રકુષ્ટ મટે છે.

ખસનો લેપ—દારૂડી, વાવડીંગ, હીંગળો, ગંધક, કુંવાડીયાનાં બી, કઠ, સીંદુર, સરખે ભાગે લઇ તેનું ચુર્ણ કરી ધંતુરાના રસમાં એકેક દિવસ મર્દન કરી લેપ તૈયાર કરવો. તેલ, ગંધક, પારો લઇ, પારા અને ગંધકની કજ્જલી કરીને ધતુરાના રસમાં તે ત્રણેને પકાવી તેલ તૈયાર કરવું. ખસ, ખરજવુ, દાદર, વીયા ફાટવા વિગેરે મટે છે. (વૈ. જી.)

ગંડમાળનો લેપ—બીલામાં, હીરાકસી, ચિત્રકમુળ, દાંતીમુળ. તેનું બારીક ચુર્ણ કરીને ગોળ તથા થોરના અને આકડાના દુધમાં કાલવીને લેપ કરવો, જેથી ગંડમાળ એટલે ગળા ઉપરની ગાંઠો મટે છે. (વૈ.જી)

ચાંદીનો લેપ-રસવંતી, સરસવ, હરડે તેનું બારીક ચુર્ણ મધ સાથે મેળવી ચોપડવાથી સર્વ જાતની ચાંદી મટે છે. (શા.સ)

ચિત્રિનો લેપ—રતાંજલી, મજીઠ, લોદર, કઠ, ધઉંલા, વડની કુંપળો તથા મસુરની દાળ સરખે ભાગે લઇ પાણીમાં વાટી ચાત્રી ઉપર લેપ કરવો. (૨) ધોળા ઘોડાના નખની રાખ માખણમાં મેળવી લેપ કરવો, (૩) અર્જુન વૃક્ષ કે સાદડાની છાલ તથા મજીઠને મધમાં વાટી લેપ કરવો. જેથા ચીત્રી મટશે.

તારૂણ્ય પીટીકાનો લેપ-લોદર, ધાણા, તથા વજ સરખે ભાગે વાટી મોં ઉપર લેપ કરવો. (૧) બીજોરાનાં મુળ, મનશીલ ઘી તથા છાણનો રસ તેનો લેપ મોં ઉપર ચોપડવાથી ફોડલીઓ, ચીત્રી તથા કાળાશ દુર થઇ કાંતિ વધે છે. [૩] ગોરાચન તથા મરી પાણીમાં વાટી લેપ કરવો. (૪) વડનાં પાકેલાં પાન, જાઇનાં પાન રતાંજલી, કઠ, દારૂહળદર, લોદર તેનો મોં ઉપર લેપ કરવો. (૫)ધોળા

સરસવ, વજ, લોદર, તથા સિંધાલુણુ તેને પાણીમાં વાટી લેપ કરવો જેથી જુવાનીના ખીલ, ચીત્રી તથા કાળાશ દુર થાય છે.

દશાંગલેપ—સરસડાની છાલ, જેઠીમદ, તગર. રતાંજલી જટામાંસી, લોદર, દારૂહળદર, કઠ, વાળો તથા એલચી દશ વસ્તુનુ સમાન વજને ચુર્ણ કરી તેમાં જસ ઘીનું મોવણ નાંખી તેને ઠંડા પાણીમાં કે ગુલાબજળમાં ઘુંટવું પછી તે લેપ ચોપડવાથી તમામ પ્રકારની ગરમીનાં ગડગુમડ. સોજો, દાહ રતવા, ઉંદર તથા બીજા ઝેરીજંતુનો સોજો અને વનસ્પતિના ઝેરનો સોજો મટે છે. (શા-સ)

દોષધ્ન લેપ—સરગવાના મુગની છાલ, સુંઠ. સરસવ, સાટોડીનાં મુળ તથા દેવદાર સરખે ભાગે લઇ ચુર્ણ કરવું. ખાટી છાસમાં કે છાસની પરાસ (ઉપરની તોર) માં વાટીને જાડો લેપ કરવાથી વાયુ તથા કફનો સોજો અને ગાંઠો મટશે (શા-સં)

દાહ માટે લેપ—સુખડ, કપુર તથા વાળો તેનો લેપ શરીરે કરવો હજારવાર ઠંડા પાણીથી ધોયેલ ઘી શરીરે ચોળવુ. (વૈ-જી)

ધોળાકોઢનો લેપ—કાળીજીરી ભાગ ૪, હરતાળ ભાગ ૧, ત્રિફળા ભા, ૧ પાંચેને ગોમુત્રમાં વાટી લેપ કરવો, પીળાં ફુલવાળી કણેર. હીરાકસી, વાવડીંગ, મનશીળ, ગોરોચના, સીધાલુણુ ગોમુત્રમાં વાટી લેપ કરવો ધોળા કોઢ તથા ચિત્રી મટે છે.

નેત્રરોગનો લેપ—હરડે, સીંધાલુણ, સોનાગેરૂ, રસવંતી સર્વે સરખે ભાગે લઇ પાણીમાં વાટી ડોળાની બહારના ભાગમાં લેપ કરવો સર્વ જાતના નેત્રરોગ મટે છે

રતવાનો લેપ—સોનાગેરૂ, રસવંતી, મજીઠ, જેઠીમદ, વાળો,

રતાંજલી, પદ્મક ખાંડીને બારીક વાટી લેપ કરવો જેથી રતવા, કખવા ગરમીના સોજા, દાહ મટે છે.

વધરાવળનો લેપ—જીરૂં, પલાંશી, કઠ, એરંડમુળ, બોરડીની છાલ સરખે ભાગે લઇ કાંજીમાં વાટી લેપકરવાથી અંડવૃદ્ધિ મટે છે.

વાળ કાળા કરવાનો લેપ—ઇન્દ્રવરણુનાં બીનું તેલ કઢાવીને ધોળાવાળ ઉપર નિત્ય ચોપડવું. (૨) લોઢાનું ચુર્ણ, ત્રિફળાં ભાંગરો, કાળાપાટ તે છ વસ્તુને શેરડીના રસમાં નાંખી એક માસ રહેવા દેવી પછી તેનો લેપ કરવો. (૩) આંબળાં, હરડાં, બેઢાં, આંબાની ગોટલીનો મગજ અને લોઢાનું ચુર્ણ તોલો ૧, તે સર્વને લોઢાની કઢાઇમાં ખુબ ઘુંટીને એક રાત રહેવા દેવું; બીજે દીવસે ધોળા વાળ ઉપર લેપ કરવો (૫) ત્રિફળા, ગળીનાં પાન, લોઢાનું ચુર્ણ ભાગરો સરખે ભાગે બકરાના મુત્રમાં વાટી લેપ કરવો.

વિષઘ્નલેપ—અજાગંધ તેલ-લેપ બકરીના દુધમાં તલવાટીને તેમાં માખણ મેળવી લેપ કરવો જેથી ભીલામાં ફુટયાં હોય તો તેનું ઝેર સમે છે, અને સોજા મટે છે, (શા-સ)

શીળસનો લેપ—ધોળા સરસવ, હળદર, ઉપલેટ, કુવાડીયાનાં બી અને તલ, સરખે ભાગે લઇ બારીક ચુર્ણ કરીને સરસાયાના તેલમાં કાલવી લેપ કરવે. પીત્તને લીધે શરીર ઉપર શીળસ ધ્રામઠાં ઉપડે છે, તે મટે છે. (શા-સ)

ઉપરની તમામ દવાઓ હવે ફાર્મસી અમદાવાદમાંથી મળશે.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

મલમ.

પાદદારી મલમ—રાળ, સીંધાલુણ, ગોળ, મીણ, મધ, અને ગુગળ એને અનુક્રમે તાપ ઉપર મુકી એકરસ થયેથી બીજી વસ્તુઓનું બારીક ચુર્ણ મેળવવું. એ ચોપડવાથી પગમાંના ચીરા તથા જોડાના કણુને મટાડે છે.

પાદદારી મલમ—પારો, જીરૂ, શાહજીરૂ, હળદર, મરી, સીંદુર, તથા મનશીલ તેનું બારીક ચુર્ણ કરી ઘી મેળવી-લગાડવાથી ખસ, ખરજવાં, ગડગુમડ તથા માથાનો જતુવાળો ખોડો-મટે છે.

ગરમીની ચાંદીનો મલમ—હીરાદખણ, એલચી, કાથો દરેક તોલો ૧ અને કપુર તોલા ૦॥ તેને બારીક ઘીમાં નાખી મલમ કરવો જેથી પરૂવાળાં ગરમીનાં ઘારાં મટે છે. ઓદાર તોલા ૫, ગળ તોલા ૫, કપુર તોલા ૨॥, સર્વ લઇ તેમાં ઘી તથા મીણ મેળવી તેનો મલમ કરવો, ઓદાર તોલા ૨૦, રાળ તોલા ૨૦, કપુર તોલા ૧૦, મીણ તોલા ૧૦, ઘી તોલા ૧૦, મીણ તથા ઘીને ધીમા તાપથી ગરમ કરી તેમાં પ્રથમની ત્રણ વસ્તુઓનું બારીક ચુર્ણ કરીને મેળવી દઇ ચાંદા તેમજ ચેળવાનાં ચાદાં પર લગાવવાથી મટે છે.

હરસના મસાનો મલમ—અફીણ તોલા ૨, માથાનો ભુકો તોલા ૫ સાદો મલમ તોલા ૩૦ તેનો મલમ કરવો, જે ચોપડવાથી લોહી તથા બળતરા મટે છે.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

શરબત.

આદુનું શરબત—આદુનો રસ કાઢી તેમાં અરધુ પાણી મેળવવું પછી સાકર નાંખી ધાટો રસ થાય ત્યાં સુધી ઉકાળવું પછી તેમાં કેસર, એલચી, જાયફળ, જાવંત્રી, લવીંગ સર્વ વસ્તુ રસના પ્રમાણમાં મેળવી મજબુત બુચવાળી શીશી ભરી રાખવી. માત્રા તોલા ૨ાા પીત્ત, રક્તપીત્ત, શ્વાસ, ખાંસી, મંદાગ્નિ અને અરૂચી મટે છે.

ગુલાબનું શરબત—શરબતની રીતે પાણીમાં સાકરની ચાસણી કરીને તેમાં ગુલાબજળ નાખવું એકલા ગુલાબજળમાંજ સાકર નાંખીને ચાસણી કરવાથી વધારે સારૂ શરબત બને છે. ગુલાબજળ જેમ વધારે ઉંચું તેમ શરબત વધારે સારૂં બને છે.

દાડમનું શરબત—સારાં પાકેલાં દાડમ નં. ૨૦, લાવી તેમાંથી દાણા કાઢી તેનો રસ કાઢવો. તે રસમાં સાકર શેર ૧ નાંખી ધાટું થાય ત્યાં સુધી ઉકાળવાં. પછી ઉતારીને કેસર તોલો ૦ાા એલચીનું ચુર્ણ તોલો ૧, મેળવી શીશીમાં ભરી રાખવું.

રૂચીકર તથા પિત્તશામક હોવાથી કેટલીક દવાઓના અનુપાનમાં યોજી શકાય છે. ઉનાળામાં પીવાથી ફાયદો થાય છે.

લસણનું શરબત—લસણને છોલી તેની ઝીણી કાતરી કરીને રતલ ૧ ના સુમારમાં લઇ અને ઉનું પાણી પાઇન્ટર લઇને લસણ તેમાં નાંખીને બાર કલાક સુધી રાખવું. પછી તેને ગાળી કાઢવું પછી તે પાણીમાં બરાબર વજ ને ખાંડ નાંખી એક રસ કરવું એટલે શર-

બત થશે. તે ખાવાથી છાતીની હાંફણ, કોઠાની નબળાઇ, ધ્રુજારી વીગેરે મટે છે.

લીંબુ તથા દુધનું શરબત--એક કાચનું વાસણ લઇ તેમાં તાજું ગરમ કરેલું દુધ એક પાઇન્ટ નાંખવું, પછી તેમાં ૦॥ પાઇન્ટ લીંબુનો રસ મેળવવો. છેવટ મીઠું લાગે ત્યાં સુધી તેમાં ખાંડ તથા સાકર નાંખી ગાળી લેવું એટલે લીંબુ તથા દુધનું શરબત બનશે તે ખાવાથી ઠંડક છે. મગજના રોગો મટે છે.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

પરચુરણ ઓષધો.

૧ હિમજ, અતિવિષ, હિંગ, સંચળ, વજ, ઈંદ્રજવ એ સર્વેનું સમભાગ ચુર્ણ ગરમ પાણીમાં અડધો તોલો આપવાથી પેટનો વાયુ તથા શુળ બંધ થશે.

૨ વીરણવાળો, સિંધવ, હિંગ, એરંડાનું મુળ, એ સમભાગે લઈ ચુર્ણ બનાવી ઉના પાણીમાં પીવાથી પેટમાં દુખતું બંધ થાય છે.

૩ બહેડાં ૧ ભાગ, સુંઠ ૧ ભાગ, હરડે ૧ ભાગ, કરકજના ઓળાના બીજ ૩ ભાગ, આ સર્વેનું બારીક ચુર્ણ કરી ભીજ કરી બોર જેવડી એરંડીયા તેલમાં ગોળીઓ વાળવી, તે લેવાથી પેટમાં દુઃખતું દુર થાય છે.

૪ સુંઠ, હીમજ, પીંપર, નસોતર, સંચળ, સમભાગ લીધાથી ચુંક, પેટનો વાયુ, તથા મળસ્તંભ દુર થશે.

---

૫. સુંઠ, હીંગ, સાજીખાર એ સર્વેનું ચુર્ણ અજીર્ણ તથા શુળનું શમન કરે છે.

૬. જવખાર, ટંકણખાર, ચિત્રાનાંમુળ, ત્રીકટુ, પંચલવણ (મીઠુ સીંધવ, સંચળ, બીડલુણ, સાજીખાર) નું સમભાગે ચુર્ણ ત્રીફળાના કવાથમાં લેવું, જેથી દસ્ત સાફ આવે છે.

૭ સુંઠ, મરી, ટંકણખાર, પારો, ગંધક આ સર્વેને સમભાગ લેવાં અને તેમાં નેપાળાનાં બીજ બે ભાગ લઇ તેને ખરલમાં ઘુંટી એકત્ર કરવુ બાદ બે રતીના પ્રમાણમાં તે આપવું. નેપાળાનો જુલાબ આપવામાં ઘણીજ સાવચેતી રાખવી. અણુસમજુ લોકો કેટલીકવાર તેનો જુલાબ લે છે તેથી વખતે ઘણું માઠું પરીણામ આવે છે.

૮ સાટોડી, સુંઠ, ગળો, દેવદાર અને હીમજના કાઢામાં ગાયનુ સમભાગે મુત્ર નાંખી પીવું.

૯ સારસાપરીલા બનાવવાની રીત–રાા ઔંસ રેડ જમેકા સારસાપરીલાનાં મુળ ાા ઔંસ, સસેફ્રાસનાં મુળ ાા ઔંસ, ગોઆકમનુ લાકડુ ાા ઔંસ, નાા જેઠીમધનું લાકડું ૬૦ ગ્રેન, મેઝીરીયનની છાલ ાાા પાઇન્ટ, ઉકળતું પાણી–ઉપરની સઘળી ચીજોને ખાંડી ઝીણી કરી એક વાસણમાં ભરવી; પછી એના ઉપર ૧ાા પાઇન્ટ ઉકળતું પાણી રેડી ૧ કલાક ઢાંકી રાખવું. ત્યાર પછી તેને ધીમી આંચે ૧ પાઇન્ટ પાણી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળવું, પછી ઠંડુ થએથી ગાળી કાઢવું આ દવા લોહી સુધારી હોજરીને શકિત આપે છે, પસિનો લાવે છે, અને સાંધવા નજલો, તથાં બીજાં ચામડીનાં દરદોને ફાયદો કરે છે. પ્રમાણ ૧ થી ૨ આંસ સુધી દીવસમાં બે વખત લેવાન હરકત નથી.

---

૧૦ લોબાનનાં ફુલ બનાવવાની રીત—એક લોઢાંની પાતળી લોઢી ઉપર લોબાનની ઝીણી ભુકી પાથરી લોઢીને ધીમી આંચ ઉપર મુકવા, અને આ ભુકી પાતળી થયા પછી તે ઉપર એક કાચનું વાસણ ઉંધું ઢાંકી સાંધો બંધ કરી તવીના તળીએ જરા વધુ તાપ કરવો જેથી બાફ થઈ પેલા વાસણના તળીએ લાગશે, બાફ બરાબર બંધાઇ રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડુ થવા દેવું, અને પછી ઉપલા વાસણને ધીમેથી ઉઠાવી લઇ તેનાં તળીએ બંધાઇ રહેલાં લોબાનનાં ફુલ એક છરીથી ઉખાડી લેવાં. આ લોબાનનાં ફુલ દવાના કામમાં આવે છે.

૧૧ પારાનાં પ્યાલાં, ગોળીઓ બનાવવાની રીત— લોઢાની કઢાઇને દેવતાપર રાખી તેમાં એરંડુથાનો કપડછાણ ભૂકો નાંખી તેપર પારો નાખી તેના પર એક ચીનાઇ પ્યાલો ઉંધો ઢાંકવો, તેની કીનારીમાંથી પવન ન જાય એટલા માટે ઘઉના ભીના આટાથી તેનો સાંધો બંધ કરવો, બાદ તે કઢાઇમાં પાણી ભરી તળે દેવતા સળગાવવો, જયારે પારો સીજીને લાલ થાય ત્યારે કઢાઇ નીચે ઉતારવી અને પછી તેમાંના પારાના ઇચ્છા અનુસાર ચીજો બનાવવી; અને તે સુકાયા કેડે દોલાયંત્રમાં બકરીનું મુત્ર ભરી તેમાં પારાની બનાવેલી ચીજો નાંખી પકાવવી, જેથી તે સ્વચ્છ સફેદ રંગની રૂપાના જેવી બનેલી દેખાશે.

૧૨ બીજી રીત—પારા અને કલાઇને સમ ભાગે લઇ દેવ ચંપાના દુધમાં ખરલ કરી એક રસ કરીને જેવો ઘાટ બનાવવો હોય તેવા બીબામાં રેડી દઇ ઘાટ બનાવવો.

૧૩ ત્રીજી રીત—અળશીના તેલને ઉકાળી તેમાં પારાને જરા ગરમ કરી નાંખવાથી પણ જામી જાય છે. બાદ તેની જોઇએ તેવી ચીજ બનાવવી.

૧૪ કપુરનાં પ્યાલા બનાવવાની રીત—માટીનાં બે પ્યાલાં લાવી તેમાં એકમાં કપુર ભરવું, બીજાને તે ઉપર ઉંધો પાડી બન્ને પ્યાલાનો સાંધો બંધ કરી લેવો, સાંધો ઘઉંના લોટની લાહીથી બંધ કરવો, પછી તે પ્યાલાઓને એક નાનો ચુલો બનાવી તે ઉપર મુકી તળીએ એક કોડીયામાં કપુર જેટલું જ ઘી પુરી દીવો સળગાવવો, જ્યારે ઘી બળી રહેશે એટલે કપુર નીચેના પ્યાલામાંથી ઉડી ઉપરના પ્યાલામાં ગયું હશે એમ સમજી ધીરેથી તેને ઠંડુ પાડી સાંધો વખોડી ઉપરનો પ્યાલો સંભાળી લેઇ લેવો, તે પ્યાલાને હળવેથી માટીનો ભાગ ભાગી નાંખી કપુરનો પ્યાલો કુઇ લેવો. આ ગ્લાસમાં પાણી પીવાથી કોલેરા, મરડો, સંગ્રહણી વીગેરે દરદો મટે છે.

૧૫ કપુરની માળા—એક માટીના હાંડલામાં કપુર મુકી ઉપર એક ઊંધો પ્યાલો મુકવો જેના કાના અને હાંડીના તળીયાના ભાગનો સાંધો ઘઉંની લાહીથી બંધ કરી સુકાયા પછી હાંડીમાં પ્યાલો ડુબે તેટલું પાણી ભરવું. પછી તળે મંદાગ્નિ કરવો અને એક કલાક પછી તેમાંનું પાણી પીચકારીથી કાઢી લેઇ પ્યાલાને ધીમેથી ઉખેડી તે માંહેનો કપુરનો રસ મણકા પાડવાના બીબામાં રેડી દેવો. તેમ ન ફાવે તો હાંલ્લાના તળીએ ઝીણો છેદ પાડી બીબામાં રસની ધાર કરવી. જેથી કપુરના માળાના મણકા તૈયાર થશે. આ માળા કોલેરાના વખતમાં પહેરી રાખવાથી કોલેરા લાગુ પડતો નથી.

૧૬ ગંધકનાં પ્યાલાં—ઉપર બતાવેલ કપુરના પ્યાલાની ક્રિયા જે છે તે જ ગંધક માટે કીયા કરવી. ફરક માત્ર એટલોજ કે કપુરના બદલે ગંધક લેવો.

૧૭ કપુરનો અર્ક—રેકટીફાઇડ સ્પીરીટ ૮ ઔંસમાં ૧ ઔંસ કપુરને ઓગાળી બાટલીમાં ભરવું. આ અર્ક ૧૦ થી ૬૦ ટીપાં સુધી

પીવામાં આવે છે. આ અર્ક પીવાથી જરાક કેફ ચડે છે, પણ પેટમાં દુખતુ હોય તો તે બંધ પડે છે. આ અર્ક વાયુ રોગ, સોજો, ચુંક ઉપર ચોળવાથી એકદમ હઠાડે છે એવો ચમત્કારી અને અકશીર છે.

૧૮ પેનકીલર બનાવવાની રીત—પલીસ ગોયાકમ ૨૦ રતલ, કપુર ૨ રતલ, કે એન પેપર ૬ રતલ, લીકર અમોનીઆ સ્ટ્રાંગ ૧૨ રતલ, અફીણ ૦ાા રતલ, રેકટીફાઈડ સ્પીરીટ ૩૦ ગ્યાલન એ સઘળાંને સાથે મેળવી બે અઠવાડીયાં બરાબર મોં બંધ કરેલા વાસણમાં રાખી મુકી પછી ઉપયોગમાં લેવું.

૧૯ કોલ્ડ ક્રીમ બનાવવાની રીત—૧ રતલ મીઠી બદામનું તેલ તેમાં ૪ ઔંસ સફેદ મીણને પીગળાવવું. ઠંડુ થયા પછી ધીમે ધીમે ગુલાબજળ રેડી એક રસ કરવું. એટલે કોલ્ડક્રીમ બનશે અને ઠંડીના વખતમાં ચામડી ઉપર લગાડવાથી સુંવાળી અને નરમ રહે છે. તથા ઠડીના લીધે પગમાં ફાટ પડવી તથા કોઇ પણ જાતનો શરીર પરનો પડેલો ડાઘ આનાથી સારો થાય છે.

૨૦ કલોરોડાયન બનાવવાની રીત—કલોરોફોર્મ ૬ ડ્રામ, કલોરીક ઇથર ૧ ડ્રામ, ટીંકચર કેંપસીકમ ૦ાા ડ્રામ, ઓઇલ ઓફ પીપરમીટ ૨ ટીપાં, હાઇડ્રોકલોરેટ ઓફ મોરફીયા ૮ ગ્રેન, હાઇડ્રોસ્યાનિક એસિડ ૧૨ ટીપાં, પરકલોરાઈડ એસિડ ૨૦ ટીપાં, ટીકચર કેનાબીસી-ઈન્ડીકા ૧ ડ્રામ, ગોળ અથવા ખાંડનો સીરપ ૧ ડ્રામ એ સઘળાંને મેળવવાથી કલોરોડાઇન બને છે.

ઉપયોગ—કોલેરા, ઝાડો મરડો, શ્વાસ, ખાંસી વીગેરે ઉપર સારો ફાયદો આપે છે. માત્ર ૮ થી ૨૦ ટીપાં,

૨૧ આંખો દુખવી—મોરથુથુ ૨ વાલ, કપુર ૨ વાલ, ફટકડી ફુલાવેલી ૨ વાલ, અફીણ ૨ વાલ, વરીઆળી ૨ વાલ, સાકર ૨ વાલ

એ સઘળી ચીજોને બારીક વાટી ૪ ઔંસ પાણીમાં નાંખી ૬ કલાક પલાળી ગાળી લેઈ શીશીમાં ભરી રાખવું એટલે તે આંખમાં નાંખવા લાયક લોશન તૈયાર થશે. આંખ દુખવા આવે ત્યારે સવાર સાંજ અગર તેથી પણ વધારે ટાઇમ બબ્બે ટીપાં નાંખવાથી ઘણોજ સારો ફાયદો કરે છે.

૨૨ બીજી રીત—આવળની છાલ, તોલો ૧ લેઇ, ૨ ઔંસ પાંણીમાં પલાળી રાખી તેનાથી આંખમાં ફુંકારી ધોવાથી આંખો દુખતી બંધ થાય છે. તેમજ કચી ફટકડીને ઘસીને આંખનાં પોપચાં ઉપર (ડોળા) ખરડ કરી એકાંતમાં હવા ન લાગે તેવી જગોએ રહેવાથી ઉત્તમ ફાયદો થાય છે.

૨૩ મરડાનો ઉપાય-પ્રથમ એરંડીયા અને સુંઠનો જુલાબ લઇ બીજા રોજથી નીચેની દવા પીવા શરૂ કરવી-કેરીની ગોટલી, બીલાનો ગર્ભ, ધાવડીનાં ફુલ, મોચરસ (સીમળાનો ગુંદર) સુંઠ, જાબુના ઠળીયા, ઈન્દ્રજવ, વરીયાળી, જાયફળ, એ ચીજોને સરખા ભાગે લેઇ બે તોલા સાકરની ભુકી મેળવી દરરોજ તેમાંથી દરેક ટાઇમે ા તોલો ૨ તોલા દહીમાં મેળવી ચાટી જવું. પથ્ય-ઘઊં અડદ જેવો ભારે ખોરાક ન લેવો.

૨૪ દાદરનો ઇલાજ—૧ તોલો એળીયો, ૨ તોલા મોરથુથુ, ૧ તોલો આમલસારો ગંધક, ૧ તોલો પીતપાપડો, ૧ તોલો ઝીણી હીંમજી હરડે, ાા તોલો સુકાં આબળાં, ાા તોલો ફટકડી, ૧ તોલો કબુતરની હગાર, ૧ તોલો પુંવાડના બીજ એ સઘળાંને બારીક ખાંડી વસ્ત્રગાળ ચુરણ બનાવી લીંબુના રસમાં એક દહાડો ઘુંટી ગોળીઓ બાંધવી. આ ગોળી લીંબુના રસમાં અગર પાણીમાં ઘસીને દાદરને અંજોળી લગાવવાથી દાદર મટે છે.

૨૫ ખરજવાનો ઉપાય–આકડાના મુળ અને પુંવાડીયાનાં બીજ અને આંબળાં સરખા વજને લેઇ કુટી વસ્ત્રગાળ ચુરણ બનાવી દહીમાં કે સો વખત ધોએલા ઘીમાં મેળવી મલમ બનાવી લગાવવાથી સારૂં થાય છે.

૨૬ પ્રમેહનો ઉપાય–ઇલાયચી અરકુસીની છાલ, પાષાણભેદ, ધોળા એરંડાના મુળ, શીલાજીત, આમલસારો શોધેલો ગંધક, જવખાર ફટકડી, સાકર એ સરખા ભાગે મેળવી વસ્ત્રગાળ ચુર્ણ બનાવી તેમાંથી સવાર સાંજ ઠંડા પાણી સાથે બે આનીભાર લેવું. મરચું, મીઠું, ખટાશ વગેરે બીલકુલ ખાવું નહીં.

૨૭ખાંસીનો ઉપાય–સરપંખાનાં મુળીયાં ખ ડી ચલમમાં પાવાથી સારો ફાયદો થાય છે. ખસખસનાં પોશને ડોડાં ા એ તખત શેક કરવો.

૨૮ બીજો ઉપાય–સવારના હંમેશાં પીવાય તેટલું પાણી દાતણ કરતાં પહેલાં પીવું અડધા કલાક પછી તે પાણી દાતણ કરતી વેળા ગળામાં આંગળી નાંખી પીધેલુ પાણી કાઢી નાંખવું એ પ્રમાણે દરરોજ સવારના કરવાથી ખરાબ ખાંસી હોય તો પણ સારી થાય છે

૨૯ અર્શનો ઉપાય– ગુગળ તોલા ૫, મોટી હરડે તોલા ૫ હીમજી હરડે તોલા ૩, સફેદ ગાઇ તોલો ાા એ સઘળી ચીજો લાવવી ગુગળને પાણીમાં ધોઇ બીજી દવાઓ બારીક ખાંડી ગુગળમાં મેળવી દઇ તેની વટાણા જેવડી ગોળીઓ બનાવવી તેમાંથી દરરોજ ાા તોલાની માત્રાએ ગોળીઓ ગળવાથી અર્શ દુર થાય છે.

૩૦ બીજો ઉપાય—કાળાં મરી તોલા ૧૫, સવા શેર ૧, મધ શેર ૧, હવે સવા તથા કાળાં મરીને બારીક ખાંડી વસ્ત્રગાળ ચુરણ

બનાવી મધમાં ચાટણુ બનાવી ચાટવું, દીવસમાં બે વખત ચાટવું પ્રમાણુ-દરેક ટાઇમે ના ભારનું સમજી લેવું તેથી મટે છે.

તે ઉપર (હર્શ પર) લગાવવાનો મલમ મીણુ તોલો ૧, માયાનો ભૂકો તોલો ના તથા મીઠું તેલ તોલો ૧ એ ત્રણે જણસોને ગરમ કરી તેનો મલમ બનાવવો અને હરસ ઉપર ચોપડવો અથવા જવાસાની પોટીશ બનાવી બાંધવી.

૩૧ જળંદરનો ઉપાય—ડુંગળીનાં બીજ તોલો ૧ દરરોજ ખાડીને પાણી સાથે ત્રણ મહીના આપવાથી સઘળું ભરાએલું ખરાબ પાણી ઝરી જશે.

૩૨ બીજો ઉપાય—લસણની કળીયો છોલીને મધમાં નાંખવી. જયારે તે અથાઇ રહે એટલે તેમાંથી દરરોજ ના ભારના આશરે ખવડાવવું. એક માસથી દોઢ માસ સુધી આ પ્રમાણે કરવાથી જ-ળંદર મટી જાય છે.

૩૩ દાઝેલાનો ઉપાય—ઇંડાંની સફેતી સરકા સાથે મેળવી લગાવતાં સારૂં થાય છે.

૩૪ બીજી રીત—ગાયના ઘીને સો વખત ધોઇ ધોળો કાથો મેળવી લગાવતાં સારૂ થાય છે. તથા કુંવારનો ગર્ભ ચોપડવો, અથવા કોયલાની ભુકી ઘીમાં લગાવવી.

૩૫ વાળાનો ઉપાય—વીદારીકંદને છાશમાં વાટી વાળા ઉપર બાંધવાથી વાળો ગળી જાય છે, અથવા કૌચનાં પાંદડાંને મીઠા જોડે વાટી બાંધવાથી વાળો ગળી જઇ આરામ થાય છે.

૩૬ અવાળુનોઉપાય—મ્હોંમાં લવિંગ રાખવાથી અવાળુ નરમ પડે છે, અથવા ટંકણખાર દાંતે ઘસવાથી સારો આરામ થાય છે.

---

૩૭ નાસુરનો ઇલાજ—અરણીના પાંદડાંનો રસ કાઢી તેમાં રૂનો પેલ બોળી મારવાથી સારૂ થાય છે. એક વખત ઉખડી જાય તો બીજી વખત લગાવવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે.

૩૮ કોડનો ઉપાય—ગીબરાની અંતરછાલ છાંયડે સુકવેલી શેર ૧, અને બાવચી શેર ૨. એ બે ચીજોને ખાંડી વસ્ત્રગાળ ચુરણ કરી તેમાંથી હરરોજ નવટાંકના પ્રમાણમાં ફાકે તો સરવે જાતના કોડ જાયછે

૩૯ બીજો ઉપાય—મેંદીનાં ફુલ અને પાંદડાં ઉકાળી તેનું સત્વ કહાડી કોડના રોગમાં દીવસમાં બે વખત અડધા ચમચાની માત્રામાં આપવામાં આવે તો કોડ રોગ નાબુદ થાય છે,

૪૦ કસુવાવડ થઇ જતી અટકવવાનો ઉપાય—માલકાંકણીના મૂળને કમ્મરે બાંધી રાખવાથી અધુરા માસે ગર્ભ પડી જતો નથી. અથવા કૌચનાં બીજની માળા ગર્ભવાળી સ્ત્રી• પહેરી રાખે તોપણ આ ભયથી મુક્ત થવાય છે, આ માળા રેશમના લાલ દોરાથી પરોવવી જોઇએ.

૪૧ કૃમી મટાડવાનો ઉપાય—કિરમાણી અજમાને પાણી સાથે લેવાથી કૃમી નાશ પામે છે અથવા પાંચ તોલા દાડમની છાલ બશેર પાણીમાં નાંખીને એકશેર પાણી બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળીને તે ઉકાળો ઠંડો થયા પછી અડધા અડધા કલાકે એક એક પ્યાલો પવો. અથવા ૨ ઔંસ પાણીમાં ૨૦ ગ્રેન ગુંદરનો ભુકો અને ૪૦ ટીપાં ટરપેન ટાઇન પીગળાવી તેમાંથી દર ત્રણ કલાકે બે ચમચી જેટલું ઉમરના પ્રમાણે પાવું. દરદીને ખજુર, સાકર ખાવાની મનાઇ કરવી જેથી કૃમી રોગ નાશ પામશે.

૪૨ ખસ (ખુજલી)નો ઉપાય—બાવચીના બીજનો બારીક ભૂકો અને મરસીઉં તેલ સરખા ભાગે મેળવી ઘુંટીને શરીરે લેપ

કરવો, (ખુબ માલીશ કરવું) અને તડકામાં ફરવું, પછી ઠંડા પાણીએ નહાવુ. એ પ્રમાણે ચારેક દહાડા કરવાથી ખસ મટે છે.

૪૩ **બીજો ઉપાય**—સીંદુર અને મરી સરખા વજને ભેંસના માખણમાં મેળવી અંગપર લગાવવું, અને પછી ગરમ પાણીથી નાહી નાંખવું. એવી રીતે ત્રણ દીવસ કરવાથી ખસ જાય છે

૪૪ **ત્રીજો ઉપાય**—મેંદીનાં પાંદડાં વાટી લેપ કરવો, અથવા રતાંજળી ચંદનને મધમા ઘસી લેપ કરવો. અથવા પીનખારો લીંબુના રસમાં ઘુંટી લેપ કરવાથ અથવા ગંધક, મોરથુથુ, કુંવાડના બીજનો ભુકો વાટી કપડછાણ કરી દહીમાં એક દહાડા ઘુંટી લગાવતાં ગમે તેવો ઘોડા ખસ પણ મટી જાય છે

૪૫ **ગાંડવાળાં ગુમડાંનો ઉપાય**-ઝેંઝીની છાલનો ઉકાળો યોગ્ય પ્રમાણમાં પાવામાં આવે તો તે મટી શકે છે. ઓછામાં ઓછા આઠ દીવસ તો આ ઉકાળો પાવો જ અથવા હરડાં બહેડાં આમળાં, ધાણા, સુપરે, એ સરખા ભાગે લઈ ખાંડીને ભુકો કરી એક માટીના વાસણમાં પલાળી એક રાત દહાડો રહેવા દેઈ બીજા રોજ સવારના ગાળી એ પ્રમાણે એક અઠવાડીયું પીવાથી ગમે તેવા ભગંદર અથવા તો વારે વારે નીકળનારાં ખરાબ ગુમડાં મટી જાય છે.

૪૬ **ટાઢીઆ, એકાંતરીઆ તાવ, કાઢવાનો ઉપાય**-ધોળી કરેણનાં મુળ અને આકડાનાં મુળનુ સમભાગે ચુર્ણ કરી તેમાંથી દરરોજ અરધી રતી બે વખત થઇને લેવાથી તાવ જતો રહે છે, ખારૂ ખાટું ખાવુ નહી.

૪૭ **બીજો ઉપાય**—તાવ આવતા અગાઉ (૧૨ કલાક આગમચ) ક્વીનાઇન લીંબુના રસ જોડે લેવાનું શરૂ કરવું, તે એવી રીતે કે ત્રણ

ત્રણ કલાકના છેટે પાંચ ગ્રેન પ્રમાણે લેવાથી તાવ આવતો એકદમ અટકી જાય છે, આ ક્રિયા ચાલુ કરવા પહેલાં એરંડીયાનો જુલાબ લેઇ પછી શરૂ કરવો જોઇએ. પથ્ય, તેલ, અડદ, ધઉં, ખટાશ, મરચું એવા પદાર્થો ખાવા નહી.

૪૮ પગના તળીયાંની બળતરા દુર કરવાનો ઇલાજ--મેંદી અને સુખડના તેલનું મર્દન કરવાથી મટે છે.

૪૯ મોંઢાની ગરમી દુર કરવાનો તથા આવેલા મોંને રૂઝવવાનો ઉપાય—જવાસાના ઉકાળો અથવા કલોરેટ ઓફ પેટાશ ૩૦ ગ્રેન, પરમેગ્નેટ પોટાશ ૫ ગ્રેન, ટાઢા ગરમ પાણી શેર ૧।। માં પીગળાવી તેના કલાક કલાકે કોગળા કરવાથી ગરમી હણાઇ જાય છે. તેમજ બાવળ, ઉબરો, આંબાનાં છોડાં, કાથો અને ફટકડી મેળવી ઉકાળો કરી કોગળા કરવાથી મોની ગરમી દુર થાય છે.

૫૦ શ્વેત પ્રદર અટકાવવાની રીત—સેમળાના ફુલને ઘીમાં તળી ખાવાથી આ દરદ મટે છે. સુ રીસાથી પીવાથી મટે છે.

૫૧ ક્ષયનો ઉપાય-કેળના થડીયાનો રસ કાઢી દરરોજ સવાર સાંજ અને બપોર એ પ્રમાણે દીવસમાં ત્રણ વખત દર ટાઇમે અવોળના પ્રમાણમાં પાવાથી સારૂ થાય છે.

૫૨ સળેખમ (શરદી નો ઉપાય—સળેખમ થએલું જણાય કે તુરત એક તોલો મરીયાં વાટી ઘણાંજ બારીક કરી ચાર તોલા દહીંમાં મેળવી ચાટી જતાં, આખો દીવસ બીજું કંઇ પણ ન ખાતાં ફક્ત શીરો એકલોજ મોડી ભૂખ લાગવા આવે ત્યારે ખાવા, જેથી એક દીવસમાં જ આ નઠારો રોગ નાબુદ થાય છે,

૫૩ ઉલટીનો ઉપાય—પીંપળાનાં લાકડાંને બાળી રાખ કરી તેમાં પાણી નાંખી ડહોળી ઠરવા દેવું, ઉપરનું પાણી નીતારી ગાળી લેઇ તે

પાણી પીવા માટે આપવું એટલે વારે ઘડીએ એ પાણી પીવા આપ-વાથી ઉલ્ટી બંધ થાય છે, અને રાઇનું પ્લાસ્ટર છાતી ઉપર મારવું. તેની રીત એવી છે કે રાઈ વાટી ઘુંટીને એક બારીક કપડા ઉપર લપેટી છાતી ઉપર મુકવુ, વધારે બળે તો ઉઠાવી લઇ ફરી મુકવું એ પ્રમાણે ક્રિયા કરવાથી ગમે તેવી ઉલટી નાબુદ થાય છે.

૫૪ ઉટાંટીયાના ઉપાય—ઘોડાવજનું ચુરણ ૫ થી ૨૦ ગ્રેનની માત્રામાં આપવું

૫૫ બીજો ઉપાય—ફટકડી અથવા મીંઢળ । ગર્ભ ઉલટી થવા માટે આપવો,

૫૬ કમળો—કડુનો ઉકાળો પાવાથી દુર થાય છે, તેમજ સોડાબાય કાર્બ અને ખાંડ સરખા ભાગે મેળવી ખાવાથી કમળો દુર થાય છે,

૫૭ અજીર્ણનો ઉપાય—પહેલાં એક હલકો જુલાબ આપવો. પછી રેવંચીનો શીરો ૪ માસા, તજનો ભુકો ૪ માસા, શકિાતરીયો, એળીઓ માસા ૪, તથા વિલાયતી સાબુ ૪ માસા, એ સર્વેને ખુબ બારીક વાટી તેની ૬૦ ગોળીયો બનાવવી. અને તેમાંથી દરરોજ સુતી વખતે ૨થી ૫ સુધી ખાવી, તેથી અજીર્ણ મટી જશે, હલકો ખોરાક ખાવો

૫૮ અફીણના ઝેરનો ઉપાય—ઉલટીઓ કરાવવી અથવા અર-ણીનો રસ ૪ તોલા અથવા કાળીઆ સરસાનાં છોડાંને ઘસીને ચાર તોલા પાઈ દેવો જેથી અફીણનુ ઝેર ઉતરશે

૫૯ આમણ બાહાર નીકળે છે તેનો ઉપાય—સુગરલેડ અને માયાંફળનો ભૂકો સરખા ભાગે લેઇ બારીક ભુકો કરી રાખી મુકવું અને પછી તેમાંથી હંમેશાં ચપટી ભરી નીકળેલા આમણના ભાગ ઉપર ભભરાવાથી છ માસ સુધીમાં આ રોગ જડમુળથી નાશ પામે છે.

૬૦ આંખમાં આંજણી નિકળે છે તેનો ઉપાય—પીંપર તથા ધંતુરાનાં બીજને પાણીમાં ઘસી આંજણી ઉપર લગાવવાં અથવા સીંદુર લગાવ્યાથી પણ સારો ફાયદો થાય છે.

૬૧ આમ પડતા મરડાનો ઉપાય—સુંઠ, અતિવીષ, શેકેલી હીંગ, નાગરમોથ, મીઠા ઈંદ્રજવ, અને ચિત્રાનાં મુળ આ છ ચીજો સરખા ભાગે લેઇ ખાંડી કપડછાણુ કરી ાા થી ાાા તોલા સુધી દરરોજ પાણી જોડે ફાકે તો આમ પડતો મરડો અજાયબ રીતે એકદમ દુર થાય છે.

૬૨ આંખ ગળતી અટકાવવાનો ઈલાજ—સફેદ ખાપરી-આને લીંબુના રસમાં ઓગાળી આંખમાં આંજવામાં આવે તો ગળતી આંખ મટે છે.

૬૩ આંખના ફુલોનો ઉપાય—સફેદ સાટોડીના મુળને બૈરીના ધાવણમાં ઘસી આંજવામાં આવે તો ફુલ જતું રહે છે પણ તે ટુંકી મુદતનું પડેલું જોઇએ.

૬૪ બીજો ઉપાય—સફેદ ચણોઠી અને એખરાનું બીજ અથવા રસ પાણી સાથે ઘસી (મેળવી) તે આંજવામાં આવે તો અઠવાડીયામાં ફુલ ગળી જાય છે.

૬૫ ત્રીજો ઉપાય—ધોળી ચણોઠી, લવીંગ અને સમુદ્રફીન એ ત્રણેને ભેગાં પાણીમાં ઘસી આંજવામાં આવે તો ફુલ ગળી જાય છે,

૬૬ સફેદ વાળ કાળા થાય—સમુદ્રફલ ટાંક ૧, અને ગાયનું ઘી માસા ૬ જો દરરોજ ખાય તો ધોળા વાળ કાળા થાય છે.

૬૭ ઉજાગરો મારવાનો ઉપાય—જે દિવસે ઉજાગરો કર્યો હોય તેના બીજા દિવસે લીંબુનો રસ તો. ૧. અને સાકર તો ૧,

અને પાણી શેર ૦ા મેળવી સરબત બનાવી પીવાથી ઉજાગરાનું ઝેર રહેતું નથી અથવા ગાયના દુધમાં પાણી અને સાકર નાંખી પીવાથી પણ ઉજાગરો દાખવતો નથી.

૬૮ ઉડતા રોગનો ચેપ દાખવતો નથી તેનો ઉપાય—એક ગ્લાસમાં થેડાક પાણી સાથે ૦ાા ડ્રામ કપુર અને ૦ા ઔંસ આલ્કોહોલ પીગળાવી તેમાં રાા ઓંસ બાખ્ખો પાયરોલીગ્નીયસ એસીડ ઉમેરવો અને એ પાણી આજારી માણસના ઓરડામાં તથા ઘરના દરેક માણસના હાથમાં રખવાના રૂમાલ પર છાંટવું, તેથી ચેપ લાગશે નહીં.

કંઠમાળનો ઇલાજ—૯ ટાંક સીંદુર, ૯ ટાંક મરી, ૯ ટાંક મીઠું આ ત્રણે ચીજોને બારીક ખાંડીને પછી ૦ા શેર મીઠા તેલમાં ૯ ટાંક સાબુ કાતરીને નાંખવા, બા સાબુ બળવા પછી એક રસ થાય, તેમ ઘુંટી નાંખવું અને તેમાં ઉપલી ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ ઉમેરવુ અને ઉકાળવું. જેથી ઘુંટતાં મલમ જેવું બનશે આને કંઠમાલ ઉપર લગાડવાથી કંઠમાલનું દરદ મટે છે.

કાખબલા (બગલનું ગમડું) નો ઉપાય—ઇંડાંની સફેદી અને કળીચુનો સમભાગે મેળવી ગુમડા પર લગાવી રૂ ચોખ્ખું વળગાડી દેઇ પાટો રાખવો જેથી ફુટી જઇ આરામ થશે.

કાનમાં ગયેલા જીવડાને તેમ કાનખજુરાને સહેલાઇથી મારી નાંખવાનો ઉપાય—કાનમાં હરેક જંતુ ભરાયુ હોય તો, એરંડીઉં તથા મીઠું તેલ કાનમાં નાખવાથી જીવડું મરી જઇ ઉપર મેલ સાથે આવે છે. અથવા એળીઓ અને ડમરાના રસને દારૂમાં ઓગાળી કાનમાં ટીપાં

નાંખવાથી જીવડું મરી જઇ મેલ સુદ્ધાં બહાર નીકળી પડે છે. તેમજ કાન ખજુરો કોઇના કાનમાં પેઠેલો હોય તો ખાંડનું પાણી કરી બે ત્રણ વાર નાંખવાથી કાનખજુરાનું પાણી થઇ નીકળી જાય છે એવું ખાંડનું પાણી એ જાનવરના વિરુદ્ધ છે.

૭૨ કાનની તુરતની બહેરાશ દૂર કરવાનો ઇલાજ—ડુંગરીનો રસ કઢાડી તેને ગાળીને ટીપાં ચાર ગાંજ કાનમાં મુકવાથી બહેરાશ મટે છે. અથવા કાળા સર્પની કાચળી તેલમાં ઉકાળી કાનમાં ટીપું પાડવાથી કાનની અંદરની નાની દુખની બંધ થાય છે, તથા તુરતની બહેરાશ પણ ઓછી થાય છે.

૭૩ અતિસાર (ઝાડાનો) ઉપાય—વખમો, જાવંત્રી, કાળાં મરીઆં કુલ ત્રણ મળી ૮ ગ્રેન આપવાથી ઝાડાનું દરદ ઓછું થાય છે,

૭૪ બીજો ઉપાય—શીમળાનો ગુંદર (મોચરસ) ૪૦ થી ૫૦ ગ્રેનના આસરે સાકર જોડે અથવા દહીં જોડે ફાકવાથી અતિસાર મટે છે.

૭૫ ત્રીજો ઉપાય—ગોરખ આંબલીના ગર્ભ તોલો ૧, દહીં સાથે ચટાડવાથી ઝાડો મટે છે. અથવા બીલાના કાચા ફળને ૬ કલાક સુધી શેકી પાવલીથી અડધાભાર સુધીની માત્રાથી આપવાથી ઝાડો મટે છે.

૭૬ ચોથો ઉપાય—બાવળના ઝાડના ગુંદરને મધ સાથે મેળવી ઝાડા ઉપર ખાવામાં આવે છે તથા આંબલી કેરીનો ગુંદર, ઈંડાની સફેદી, જરાક અફીણ એ ત્રણેને મેળવી આ દરદમાં આપવામાં આવે છે.

૭૭ લોહી સુધારવાના ઉપાયો—(૧) ગળોના પાંદડાંનો રસ પાણીમાં નાખી તેમાં ચાર રૂપીઆભાર સાકર મેળવીને ૫ રૂપીઆભાર

એટલું દીવસમાં બે વખત પીવાથી લગભગ ૨૦ દીવસ સુધીમાં લોહી સુધરી સ્વચ્છ બને છે; એટલે ખસ, દાદર, ચાઠાં, ગુમડાં, ફુણુ-ગલી ફોલ્લા વીગેરે બીલકુલ રહેવા પામતાં નથી. વખતે આ પ્રયોગ વધુ દહાડા પણ સેવવા પડે છે. (૨) પારસ પીંપળાના ઝાડની છાલનો ઉકાળો ૩થી ૪ ઔંસ પીવા આપવાથી પણ લોહી સુધરે છે. (૩) સારસા પરિલાનાં મુળીયાં અથવા ઉપલસરી દુધમાં ઉકાળી પીવાથી પણ સારો ફાયદો જણાય છે.

૭૮ માથાની ઉંદરી [ખોડો] ટાળવાની રીત-(૧) જાંબુનો રસ ચોપડવાથો મટે છે. (૨) દરાજનો મલમ માથે લગાવી ચાર કલાક પછી કારબોલીક સાબુથી ધોઇ નાહવાથી ઉંદરી મટે છે.

૭૯ ઉધરસના ઉપાય-ચણોઠીનાં પાંદડાં સાકર સાથે ચાવવાથી ઉધરસ મટે છે, અથવા બદામને પીંપરમીંટ સાથે મેળવી આપવાથી પણ મટે છે,

૮૦ નાનાં બચ્ચાંઓની ઉધરસ ટાળવાની રીત--હરડે, પીંપર અને દ્રાક્ષ એના ચુરણમાં મધ અને માખણ મેળવીને આપ-વાથી ઘણો ફાયદો થાય છે.

૮૧ વહેતુ લોહી (ઘાનું) બંધ કરવાનો ઉપાય-બાવળના પરડાઓના રસને સુકવી ભૂકો કરી નાખેલા ચુર્ણને ઘા ઉપર ભભ-રાવવાથી વહેતું લોહી બધ થાય છે,

૮૨ ગર્ભવાળીસ્ત્રીની ઉલટી બંધ કરવાનો ઉપાય-લવીંગ નાંખી ઉકાળેલું પાણી ઠંડુ પાડી પાવાથી ઉલટી થતી નથી. અથવા લવિંગનુ તેલ ૨ થી ૬ ટીપાં સાકરના પાણીમાં નાંખી આપવામાં આવે તો ઉલટી બંધ થાય છે.

૮૩ **ચુંકનો ઇલાજ**-૭ હરડાંને ખાંડી તેમાં થોડીએક તજ નાંખી શેર ૧ાા પાણી મુકી ઉકાળતાં નવટાંક પાણી રહે એટલે ઉ- તારી પાવાથી બે ચાર સારા દસ્ત આવી પેટનો વીકાર દુર થશે.

૮૪ **ગાંઠવાળાં ગડગુમડનો ઉપાય**-આમલીના કચુકાને પાણી સાથે વાટી ગુમડાં ઉપર લેપ કરવાથી ગુમડું જલદી પાકીને ફાટી જાય છે. (૨) ગુમડાં જલદી પકવવા માટે પુંવાડીયાના છોડનાં પાંદડાં વાટીને તેની પોટીસ બાંધવાથી પણ જલદી ફાયદો જણાય છે. (૩) ખાખરાનાં પાંદડાં ઝીણાં વાટી બાંધવાથી પણ ગુમડાંને વીખેરી નાંખેછે.

૮૫ **બચ્ચાંનો ઝાડો મટાડવાની રીત**-લીંબુના ઝાડની ઝાલનો રસ બકરીના દુધ સાથે આપવાથી ઝાડો મટે છે (૨) જાંબુ- ના રસના સરબતથી પણ ઝાડો મટી જાય છે (૩) હરડે ૦)=ભાર સવારના અને ૦)=સાંજના મળી પાવલી ભાર આપવામાં આવે તો બચ્ચાંનો ઝાડો મટે છે. (૪) લાંબા દહાડાનો ઝાડો હોય તો પણ ખાખરાના ગુદરને બે ત્રણ ઘઉં ભાર આપવામાં આવે તો ઝાડો જલદી મટી જાય છે.

બચ્ચાંને દાંત ફુટતી વખતે આવતો તાવ—પુંવાડીયાના છોડનાં પાંદડાંને ઉકાળી તે પાણી ૨ ડ્રામના પ્રમાણમાં આપવાથી તાવ મટી જાય છે.

૮૭ **સંધીવાનો ઉપાય**—કરંજના તેલથી સાંધાવાળા ભાગને માલીશ કરવું તથા સરગવેલના તેલથી માલીશ કરવાથી પણ સારો ફાયદો થાય છે.

૮૮ **દુખતા દાંત બંધ કરવાનો ઉપાય**--લવિંગના તેલમાં રૂનું પુમડું બોળી દુખતા દાંતના થડમાં દાબવાથી ઘણો ફાયદો કરે

છે. તથા આકડાના દુધમાં મધ મેળવી તે દાંત ઉપર લગાવવાથી ફાયદો કરે છે.

દાદરનો અકસીર ઇલાજ—પુંવાડના મુળને પથ્થર ઉપર ઘસી લીંબુના રસમાં મેળવી દદર ઉપર લગાવવાથી દાદર જતી રહે છે.

૯૦ ધંતુરાનું ઝેર ઉતારવાની દવા—ખજુર, દ્રાક્ષ, આમલીનો ગર્ભ, દાડમનાં બીજ, ફાલસાં અને આંબળાં સરખે ભાગે લેઇને તેમને બારીક વાટી તેમાં પાંચગણું પાણી નાંખી ઉકાળીને આપવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૯૧ પાચનશકિત વધારવાનો ઉપાય—હંમેશાં લવિંગ ખાવાથી પાચન શક્તિમાં વધારો થાય છે.

૯૨ પીતનો ઝાડો મટે એવો પ્રયોગ—ખાખરાનો ગુંદર એકથી બે રતી માત્રામાં આપવાથી પીત્ત-લોહીનો ઝાડો મટે છે.

૯૩ મરડાનો ઉપાય—જાંબુનાં ફુલ અને છાલનો ઉકાળો મરડો મટાડવામાં ઘણો અકસીર ઇલાજ છે, અને હાલ તે બંગાળા તરફ છુટથી વપરાય છે.

૯૪ વાયુનો ઇલાજ—જવાસાની છાલનો ભુકો સુંઘાડવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

૯૫ દુઝતા અર્શ મટાડવાની રીત—હરડે ઉકાળો કે ચુર્ણ પાવો તથા જવાસાનાં ફુલ વાટી ચોપડવાથી અર્શ ખરી પડે છે.

૯૬ કૌવત આપનારી દવા—૧ તોલો કરીયાતુ લેઇ તેને ભોખરૂં ખાંડી ૧૦ ઔંસ ઉકળતા પાણીમાં નાંખવું અને તેને એક

કલાક ઢાંકી રાખવું, પછી ગાળી લેઇ બાટલીમાં ભરી રાખવું; તેને દિવસમાં ત્રણ વખત દર ટાઇમે એક આંસ પ્રમાણે લેવું.

ધાતુ પુષ્ટ ચુરણ--સતાવરીનાં મુળ, કાંસકીનાં બીજ, કૌચનાં બીજ, તાલમખાનાનાં બીજ, ગોખરુ, ચોખા તલ, અને અડદની દાળ આ સાત ચીજો સરખા ભાગે લેઇ ખાંડી બારીક કરવાં. તેમને કપડછાણ કરી તેમાંથી ૫ાા તોલો ફાકી ઉપર ગરમ કરેલું ગાયનું દુધ પીવુ.

૯૮ ધાતુ પુષ્ટ ચુરણ નંબર બીજું—મોચરસ (રેમળાનો ગુંદર) અકકલગરો, કાળી મુશળી, ધોળી મુશળી, બહુફળી, ઇંદ્રજવ, મીઠા ગોખરૂ, ગળો સત્વ, સુકાં, વડગુંદાં, કઉચનાં બીજ, ઉતકંટાનાં બીજ, કાંસકીનાં બીજ, તાલમખાનાનાં બીજ, ચણકબાબ, બાવચી એ સર્વે ચીજોને સરખેભાગે લેઇ બારીક ખાંડી વસ્ત્રગાળ ચુરણ કરી તેનાથી બમણી ખાંડ યા સાકર મેળવી બાટલીમા ભરી રાખવું અને તેમાંથી દરરોજ એક હથેળી ભરીને ફાકી મારવી.

૯૯ બંધ પેશાબ છોડવાનો ઉપાય—સુરોખાર તથા ઉદરની લીડીયોને વાટી કપડછાણ કરીને ડુંટી ઉપર લેપ કરે તથા પેટ ઉપર ચોપડે અને તે ઉપર મુળાનાં પાંનરાં બાંધે તો તુરત પેશાબ છુટે.

૧૦૦બીજો ઉપાય--ડુંગરીનાં બીજ, ગોખરૂ, કપાસ, કાકડીનાં બીજ એ સઘળી ચીજો ૨ તોલાને આશરે લેઇ ખોખરાં કરી ૬ શેર પાણીમાં ઉકાળીને પાણી શેર ૧, બાકી રહે ત્યારે તેમાં સાકરની ચાસણી આપીને દરદીને પાવુ, જેથી ૧ કલાકમા પેસાબ છુટે છે.

૧૦૧ ગાજરની પોટીસ—ગાજરને પાણીમાં ઉકાળી નરમ થયેથી કાઢી લેઈ મસળી લુગદી બનાવી ગંધાતાં ધારાં અને ચાંદા ઉપર બાધવાથી ઘણોજ ફાયદો થાય છે.

---

૧૦૨ ડુંગરીની પોટીસ—આ પોટીસ ગાજરની પોટીસ પ્રમાણે બનાવવી. એ ગડગુમડને ઘણી જલદી રીતે પકાવી નાંખે છે.

૧૦૩ ખસખસના પોસ્તની પોટીસ—ખસખસનાં પોસ્ત (ડોડવાં) ને પાણીમાં ખુબ ઉકાળી તેમાં પાઉનો ગર મેળવીને પોટીસ બનાવવી. આ પોટીસથી દરદની વેદના કમી થાય છે.

૧૦૪ કોલસાનો પોટીસ—સાધારણ પાઉની પોટીસ અથવા અળશીની પોટીસમા બારીક કોલસાની ભુકી મેળવી દેવી, આ પોટીસથી ચાંદા યા ધારાંની ખરાબ વાસ દુર થાય છે પણ આ પોટીસ વારે ઘડીએ બદલવી જોઇએ,

૧૦૫ બદગાંઠનો ઉપાય—ઇંડાંની સફેદી સફેદ કપડાના એક કકડા ઉપર લગાવી તેની પટી મારવાથી ગાંઠ બેસી જશે અગર ફાટી જશે

૧૦૬ રતાંધળાનો ઉપાય—મીસરી માખુ તથા જુનો ગોળ એ બન્નેને કાંસાની થાળીમાં સારી પેઠે ચોળી તેમાંથી આંખમાં અંજન કરે તો જેને રાતના ન દેખાતું હોય તે દેખતો થાય અને આંખને ઘણો આરામ થાય છે.

૧૦૭ બીજી રીત—સંદેસરાનાં કુણાં પાનની પાલીને ઝીણું વાટીને આંખે બાંધવી

૧૦૮ ત્રીજી રીત—કંકાડીના ફુલનો રસ ૨૧ દીવસ આંજવો.

ચોથી રીત મરીયાં કે લીંડીપીપર છાણના રસમાં ઘસીને આંજવાથી મટે છે.

૧૦૯ લકવાનો ઉપાય—રેવંચીનો શીરો માસા ૪. સીકાતરી એળીઓ માસા ૪, તજનો ભુકો માસા ૪, અને વિલાયતી સાબુ માસા ૮, એ બધી જણસોને એકઠી કરી કપડછાણ કરવું. તેની

સાત ગોળી વાળવી અને તેમાંથી દરરોજ ૨ થી ૭ સુધી ગોળી સુતી વખતે ગળવી.

૧૧૦ બીજો ઉપાય—રૂમાર્ગ ૮ માસા, સીકોતરીઓ એળીયો ૬ માંસા, હીરાબોળ ૪ માસા, અને એસેન્સ ઓફ પીપરમીટ ટોપાં ૩૦, એ સઘળાં મેળવી કપડછાણ કરી તેમાં પીપરમીંટનાં ટોપાં નાંખીને ગોળી વળે એટલું પાણી નાંખી વટાણા જેવડી ગાળીયો વાળવી. અને તેમાંથી સાંજ સવાર બે માસાના વજને ગોળીયો ગળવી. અને પછી છોલી કાઢેલી રાઈ તોલા ૨ાા ટરપેન્ટાઇન તોલા ૨ાા તથા તજનું તેલ તોલા ૧૦ એ બધાંને મેળવી જ્યાં હાથ પગ રહી ગયા હોય ત્યાં મસળવું.

૧૧૧ લચકનો ઉપાય—૧ મોટો ચમચો મધ અને એક ચમચો મીઠું, અને ૧ ઇંડાની સફેદી એક રસ કરી એક કલાક સુધી ઠરવા દેવું. અને પછી તેને દુખતા ભાગ ઉપર લગાવો મજબુત પાટો બાંધવો.

૧૧૨ ઉધરસનો ઉપાય-ગોળ અને સારો સરકો સરખે ભાગે એક પ્યાલામાં મેળવીને તે ઉપર એક રકાબી ઢાંકવી અને તેને આતશ આગળ ધરવું. જ્યારે આ મેળવણી ગરમીથી એક રસ થાય ત્યારે તેમાંથી દહાડામાં ૪ વખત એક એક ચમચો લેવો.

દવે કેમીકલ વર્કસ અને દવે આયુર્વેદિક ફાર્મસી

ની શાસ્ત્રીય પેટંટ—દેશી દવાઓ

અમારાં પેટંટ દવાઓ આજકાલ કરતાં દશ બાર વર્ષથી લોકોના અનુભવમાં આવેલી છે, આ દવાઓ આયુર્વેદનાંથી શોધન કરી અમે ખાસ અનુપાન સાથે બનાવેલી છે. અને જેને લાખો માણસોએ વાપરી આજ સુધી ખાત્રી કરી છે.

વૈદ્યો અને ડોક્ટરો અમારી પેટંટ દવાઓ વાપરે છે. વેપારીઓ જથ્થાબંધ મગાવી વેચે છે એ જ અમારી દવાઓની શ્રેષ્ટતા છે.

લીવર સોલ્યુશન—બરોળ, લીવરમાંથી પાકુ કમળો, લોહીની ફીકાશ મટાડે છે. તાવ અને જીર્ણજ્વર મટાડી તાજી સુધારી શક્તી આપે છે. ૪ ઔંસનો બા. ની કી રૂ ૧)

સારસા પરીલા—દેશી સારસપરીલાના મુળીયામાંથી બનાવેલું આ સારસાપરીલા વીલાયતી સારસાપરીલા કરતાં હજાર દરજ્જે ગુણમાં ચઢે છે, ગરમી મટાડી લોહી સુધારે છે. ખસ, ખુજલી, ચામડીના વીકારો, ચળ; ચાંદી; વીસ્ફોટક મટે છે. લોહી સુધારી શક્તી આપે છે. ૪ ઔંસ બાટલીની કી રૂ. ૧)

કફ સીરપ—આ કફ સીરપ દીવસમાં ૩ વખત પાણી સાથે એકેક ચમચી પીવાથી કફ, ઉધરસ, છાતીના દુઃખાવા મટે છે. નબળાઇ મટાડે છે, ૪ ઔંસ બાટલીની કી. રૂ, ૧)

ટોનીક સીરપ—નબળાઇ મટાડી શક્તિ આપે છે, શરીરના દુઃખાવા; ધાતુની નબળાઇ અને અશક્તિ મટાડે છે. બા. ૧ રૂ. ૧)

હીસ્ટીરીઆહર પીલ્સ

સ્ત્રીઓને જુવાન વયમાં આ રોગ લાગુ પડે છે. પછાડ આવે એ ભાન થઇ મોંડે ફીણુ આવે, હાથ પગ ઘસે, કેટલીક સ્ત્રીઓ ધુણે ને લવારી કરે છે, કેટલાક ભુતના વહેમમાં ભુવા આખડીમાં પૈસા ખર્ચે છે. આ દવાથી ગમે તેવો જુનો હીસ્ટીરીઆ વઈ, મુર્છા, અને ફેફરૂં મટે છે. ઘણી સ્ત્રીઓના રોગો મટી ગયા છે, એક વાર વાપરવા ખાસ ભલામણ છે. કીં રૂ. ૨—૦—૦ અનુપાનની કીં રૂ. ૨ મળી રૂ. ૪—૦—૦ સુંઘવાની ડબી રૂ ૧ ની મફત મળશે.

હરસનાશક ગુટિકા

આ દવાથી ગમે તેટલી લાંબી મુદતના હરસ હશે, લોહી પડતું હશે કે સુકા હશે એને કોઇ પણ ઉપાયે મટતા નહિ હોય. ઘણી દવાઓ કરી કંટાળ્યા હશો, ઓપરેશન કરાવી થાકયા હશો તોપણ આ દવાથી તમને હરસ મટશે, દુઝતા હરસ હશે અને લોહી પડતું હશે તે તો એક જ દિવસમાં મટી જશે. આ દવા હરસ ઉપર એટલી ગુણકારી જણાઇ છે કે તેનાથી હજારો માણસોએ પોતાનું હરસનું દરદ નાબુદ કર્યું છે. આ સંબધી સેંકડો સર્ટીફીકેટો મળ્યાં છે. કીં, રૂ. ૩—૦—૦ અનુપાનના ડબાની કીં રૂ. ૨) આ દવા અનુપાનના ડબા સાથે ખાવાથી એકદમ વધુ ફાયદો કરે છે.

ઉપદંશ અને ગરમીની ગોળી—૧ થી ૪ ગોળી મધ સાથે દીવસમાં ત્રણ વખત લેવાથી ગરમી, ઉપદંશ, પેશાબે લાહ્ય બળતી મટે છે, ૪૦ ગોળીની કીં, રૂ. ૧)

ગમે તેટલા વૈભવો અથવા ધનદોલત હોવા છતાં પણ જો શરીરમાં શકિત નહિ હોય તો તે સર્વ સુખ નકામું છે.

શકિત વર્ધક—ટૉનાક પીલ્સ

આ દવાથી શરીરમાં શકિત આવે છે. ફાટ. ચુસ. કળતર, અશકિત, હાંફ ચઢવો, કમર દુખતી મટે છે. મગજને ઠંડક આપે છે અને શરીરમાં નવી શકિત ઉત્પન્ન કરે છે, ધાતુગત દોષો મટાડી, ખરૂ પુરૂષત્વ બક્ષે છે. પેશાબ, કે ર.તે કોઇ પણ રસ્તેથી ધાતુનું જવું બંધ કરી ધાતુને ઘટ્ટ કરી વધારે છે. લોહી સુધારે છે. અને સંસારના ખરા આનંદનો સ્વાદ ચખાડે છે તમામ વૈભવ હોય છતાં પણ જો શરીર નબળું હોય વીર્યની ક્ષીણતા હોય, અને ધાતુનું કમજોરપણું હોય તો તે સર્વ વૈભવો નકામા છે. આજકાલ ખરાબ કુટેવાને બ્રહ્મચર્યનું ન પાલન કરવાથી, અને બાળલગ્નથી ઘણા યુવાનપુરુષો નિસ્તેજ અને વીર્ય વિહીન થઇ ગયેલા હોય છે. તેવા મનુષ્યોએ ફરી નવેસરથી યુવાવસ્થાના ખરા આનંદનો ઉપભોગ કરવો હોય તો અમારી આ દવા એક વાર વાપરી જોવી, ઘણા માણસોએ તેનો લાભ મેળવી નવી જુવાની, નવું બળ અને નવા ઉત્સાહને મેળવ્યો છે. કીં, રૂ ૧; ત્રણની કીં રૂ. ૨–૧૦–૦ આ દવા જીવન સાથે વાપરવાથી વધુ ગુણ કરે છે.

પ્રમેહ નીવારણ પીલ્સ

આજકાલ સેંકડો માણસોને પ્રમેહનો રોગ લાગુ પડેલો જણાય છે. કોઇને પ્રમેહ થયેલા હોય છે, તો કોઇને મધુપ્રમેહ પેશાબે અગન બળે છે; ધાતુ જાય છે; કોઇને મીઠો કે સાકરીઓ મધુપ્રમેહ થયેલો હોય છે. નાના કે મોટા સર્વ કોઇ તેનાથી રીબાતા

ઉપરની તમામ દવાઓ હવે ફાર્મસીમાંથી મળશે.

હોય છે જો તમને પ્રમેહ કોઈપણ પ્રકારનો પરમીપો; કે મધુપ્રમેહ થયો હોય તો આજેજ પત્ર લખી અમારો પ્રમેહપીલ્સ મંગાવો. તેનાથી હજારો માણસોને પ્રમેહનો રોગ મટયો છે, તમને પણ મટશે જ, પ્રમેહને માટે આ દવા તરત અસર કરનાર અને ચમત્કારી છે. ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૨-૦-૦ અનુપાનના ડબાની કીં રૂ. ૨ દવા એક માસ ચાલશે.તેથી જરૂર આરામ થશે હજારો સર્ટીફીકેટો મળ્યાં છે પ્રમેહ માટે આ દવા ખાત્રીવાળી અનુભવ સિદ્ધ છે.

વ્યાધિ હજાર પણ ઔષધ એક, માત્ર ખીસ્સામાં જ દવાખાનું.

અમૃતજીવન (રજીસ્ટર્ડ)

આ દવા શરીરમાં થતા અંદરના અને બહારના રોગોને માટે રામબાણ ઉપાય છે. તેનાથી, અજીર્ણ; અતિસાર હિસ્ટીરીઆ, ઉધરસ; ગરમી, ઉલટી વા, કમળો, કેડનો દુઃખાવો બંધકોશ, નબળાઈ, કોલેરા, કૃમીયા, ખસ, ગુમડાં, ગોળો ચઢવો, ચુંક, તાવ; દમ; દાંતનો દુઃખાવો; ઉંદરને હડકાયા કુતરાનું ઝેર; કંઠમાળ; દાઝવું; વગેરે લગભગ તમામ દરદો જુદા જુદા અનુપાનથી મટે છે અને તેથી તેનો હાલ દરેક માણસ લાભ લે છે, કીં. રૂ. ૧

બાળકોને ભણવામાં હોંશિયાર,ચાલાક,અને બુદ્ધિમાન કરવાં હોયતો

મેમોરાઇન (રજીસ્ટર્ડ)

નાના બાળકોને નાનપણથી જ આ દવાનું સેવન કરાવ્યાથી તેમની બુદ્ધિ અને યાદદસ્તી વધે છે. કોઈ પણ અઘરા વિષયો સ્હેલથી શીખી શકે છે. તેમનું મગજ ઠંડુ રહે છે. જ્ઞાનશક્તિઓ ખીલે છે; ગણિતના અઘરા વિષયમાં મન પરોવી શકે છે. અઘરા વિષયો સ્હેજવારમાં વગર ગોખણપટ્ટીએ યાદ રહી જશે. કીં, રૂ. ૨

દવે કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસની દવાઓ

કેટલીક વધુ શાસ્ત્રીય દવાઓ.

વૃદ્ધગંગાધર ચુર્ણ—આ ચુર્ણ ૦। થી ૦॥ તોલો દીવસમાં ૩ વખત છાસ સાથે લેવાથી ઝાડા બંધ થાય છે, પાચનશક્તિ વધારે છે, (શા. સં.) પાશેરના ૦–૮–૦

પાચન મંદાગ્નિ ટીકડી—૨ થી ૩ ટીકડી દીવસમાં બે ત્રણ વખત લેવાથી ખાધું પચી જાય છે, ભૂખ લગાડે છે, મંદાગ્નિ મટાડે છે. ૧૦૦ ટીકડીનો રૂ. ૧]

મેદવાયુનો ગોળીઓ—૨ થી ૪ ગોળી મધ સાથે દીવસમાં ત્રણ વખત લેવાથી મેદવાયુ મટે છે, શરીર પાતળું થઇ શક્તિ વધે છે, હાંફ મટે છે, ચરબી ઓછી થાય છે, ૪૦ ગોળીની કીં. રૂ ૧

પુનર્નવાદી મંડુર—સોજા, ફીકાશ, પાંડુરોગ, કમળો બરોળ મટી લોહી સુધારે છે. તો. ૧ ની કીં. રૂ, ૨)

અગસ્થસ્ત્ય હરીતકી અવલેહ—(હરડેનો શાસ્ત્રીય મુરબ્બો) ગુણ હરીતકી અવલેહ પ્રમાણે-જેમાં આખી હરડે હોય છે. ઉદરસ, દમ, હરસ, ક્ષય, દમ મટાડે છે સવારે ૧ તો. હરડે ચાટણ અને દુધ સાથે લેવું. રતલની કીં રૂ. ૩) દવે ફાર્મસી-અમદાવાદ.

દમરોગ નીવારણ ગુટીકા

આ દવાથી ઘણા માણસોના જુના દમના રોગો મટયા છે; તેનો ઉપયોગ કરવાથી શ્વાસ નિયમસર ચાલે છે. ફેફસાંને તંદુરસ્ત બનાવેછે. અને શ્વાસ કે ઉદરસ ચઢતી બંધ થાયછે. દમ મટેછે. ખવાય છે. દસ્ત ખુલાસે થાય છે ને ખાધુ પચે છે, તેની કીં, રૂ. ૩] અનુપાનની કીંમત રૂ. ૨)

ઉપરની તમામ દવાઓ દવે ફાર્મસીમાંથી મળશે.

પેનહરબામ

આ બામ ચોપડવાથી—માથાનો દુ:ખાવો; વા; ચરકા; કળતર તરતજ મટે છે. સંધિવા ઉપર ગુણકારી છે કીં. ૦—૮—૦

ઇન્ફ્લ્યુએન્ઝા મીક્ષ્ચર

ગમે તેવા તાવ ને ઇન્ફ્લ્યુએન્ઝાથી મરતા હજારો માણસ બચ્યા છે ૨૪ કલાકમાં ઇન્ફ્લ્યુએંઝાનો તાવ મટાડે છે રૂ. ૧)

બાલનાશક પાવડર

આ પાવડર પાણી સાથે મેળવી વાળ ઉપર લગાવવાથી તરત વાળ ખરી પડે છે લાહ્ય કે બળતરા બળતી નથી, વાળ ઘણી લાંબી મુદ્દત સુધી ઉગતા નથી ચામડી નરમ ને સુંવાળી રહે છે કીં. ૦—૮

દાઝયાનો મલમ

દેવતાથી દાઝેલા ભાગ ઉપર લગાવવાથી મટે છે કીં. રૂ ૦ા

ઉન્માદહર ગુટીકા

આ દવાથી ગાંડપણુ વધ અને ચકરં મટે છે. કીં. રૂ. ૨)

ખસની દવા—ગમે તેવી ખસ ફોલ્લા અને લુખસ મટે છે. રૂ. ૦ા

વધરાવળ ગુટીકા

આ દવા ખાવાથી વધરાવળ સારઞુગાંઠ ઘણા માણસોને મટી છે, કી રૂ. ૨) મલમની કીં રૂ. ૦ાા

જુલાબની ગોળી

આ ગોળીઓથી ગળામાં લાહ્ય કે ગરમી બળતી નથી, ચીણુંચુંટા થતા નથી અને મળ સાફ થાય છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૦ાા

ખરજવાનો મલમ

ગમે તેવું સુકું કે લીલું ખરજવું ગમે તેટલું જુનું હશે તોપણ

તે તથા હાડગંભીર આ દવાથી મટે છે, ખરજવાની દવા કરી કરીને થાકેલા હોય તેમને અજમાવવા ભલામણ છે. ડબી ૧ની કીં. રૂ. ૦॥

કોલેરા પીલ્સ

ગમે તેવા કોલેરા, ઝાડો, ઉલટી અને ગોટલા ચઢતા હોય, માતાનું થયુ હોય તેને આ દવા તુરતજ મટાડે છે. કીં રૂ. ૧

દંત મંજન

દાંત દુખતા હોય, હાલતા હોય, દાંતમા સણુકા નાંખતા હોય અવાળુ ફુલ્યું હોય અને દાંત વહેલા પડી જતા હોય તો આ દંત મંજન, દાતણ કરતી વખતે દાંતે ઘસવાથી દાંતના તમામ દરદો સણુકા અને અવાળાં મટાડી દાંતને મજબુત કરે છે કીં ૦॥

જ્વરહર પીલ્સ—તાવની ગોળીઓ

ગમે તેવો ન ઉતરતો તાવ: રોજીયો; એકાતરીયો ચોથીઓ, ટાઢીઓ જીર્ણજ્વર, વિષમજ્વર, મેલેરીઆ; ટાઇફોઇડ, ઇન્ફ્લુએન્ઝા વીગેરે ગમે તેવો તાવ માત્ર ૨૪ કલાકમાં જ મટાડે છે, કોઈપણ તાવ માટે અતિ ઉમદા દવા છે. કીં. રૂ. ૧)

વિસ્ફોટક નીવારણ પીલ્સ

વીસ્ફોટક, મસા ને ચાંદી ઉપર ઘણીજ ગુણ દાયક છે. શરીરે ગરમી ફુટી નીકળવી, ચાંદી પડવી, હાથે પગે કે શરીરે ચકામાં પડી જવાં, વિગેરે તમામ પ્રકારની ગરમી આ દવાથી તુરતજ મટે છે. હજારો વિસ્ફોટકના રોગીઓ આ દવાથી સારા થઇ ગયા છે. આ દવાથી તમારો ગરમીનો રોગ મટશે. ને લોહી સુધરશે લો.હી સુધારી શરીરમા શકિત આવશે. ડબી ૧ ની કીં રૂ ૨ અનુપનની કીં રૂ ૨

ઉપરની તમામ દવાઓ હવે ફાર્મસીમાંથી મળશે.

આંબળાનું તેલ આ આંબળાનું તેલ સુવાસીક વાળના મુળને મજબુત કરી વાળ વધારે છે. મગજે ઠંડક આપે છે તલના તલમાં દેશી વસાણાંને આંબળાં મેળવી બનાવ્યું છે. રતલની કીં રૂ. ૧-૮-૦

દિલરંજન હેર ઓઇલ—આ તેલ અત્તર જેટલું સુવાસીક વાળ વધારનાર અને ઠંડક આપનાર છે બા, ૧ ની કીં રૂ. ૧-૦-૦

બ્રાહ્મી તેલ—આ તેલ માથામાં નાંખવાથી મગજે ઠંડક આપે છે. મગજની શકતી વધારે છે વાળ સુંવાળા થાયછે. આંખે ઠંડક આપી આંખનું તેજ વધારે છે બુદ્ધી વધારે છે. પાઉંડની કીં રૂ ૧-૪

સાચા મોતીનો સુરમો—નંબર ૨-ગુણ ઉપર પ્રમાણે તો. ૧ ની કીં રૂ ૧)

ક્ષયહર પીલ્સ

આજકાલ ઘણા માણસોને ક્ષયના રોગો લાગુ પડયા પછી જો તરત જ દવા ચાલુ કરવામાં આવતી નથી, તો પાછળથી અસાધ્ય થઈ જતાં દરદી મરણને શરણ થાય છે, માટે આ દરદ લાગુ પડતાં જ અમારી દવાનો ઉપયોગ કરવા ભલામણ છે તેનાથી ક્ષય મટે છે. સુકી ઉદ્દરસ ને જીર્ણ તાવ મટે છે અને કકડીને ભુખ લાગે છે, શરીર મજબુત બને પડે છે. અને શકિત આવે છે. ઘણા દરદીઓ આ દવાથી બચી ગયા છે. તેની ૧ ડબીની કીં રૂ ૩. અનુપાનનો ડબો રૂ ૨

રાજવંશી ચાકુતી

ધાતુગત તમામ રોગો મટાડી ખરૂ પુરુષાતન અને શક્તિ આપી ધાતુના વધારો કરી, નસોની શીથલતા મટાડી સતેજ કરવામાં આ દવા સર્વોત્તમ છે. નપુંશકપણાને પ્રાપ્ત મનુષ્યોને આશિર્વાદ સમાન છે. ઘણાએ અજમાયશ કરી છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ ૫

નપુષકત્વારી લેપ.

આ લેપ લગાવવાથી નસો સતેજ થાય છે અને ધાતુની નબળાઇ મટી ખરી જુવાની પ્રાપ્ત થાય છે કીં ડબી ૧ ની રૂ. ૩)

બરોળની ગોળીઓ.

આ દવાથી બરોળ, પંડુરોગ, શરીર પીળુ પડી જાઇ ધોળી પુણી જેવું થવું, કમળો કમળી; કલેજામાં થએલો લોહીનો જમાવ, મંદાગ્નિને કલેજાના બીજા રોગો તથા હાથ પગને પેટના સોજા મટે. કીં રૂ. ૧)

બાધીર્ય તેલ.

કાનમાં થતા તમામ દરદો, કાન પાકવો. સણકા નાંખવા ગણગણાટ થવો અને બ્હેરાપણ આ તેલનાં બબે ટીપાં કાનમાં નાંખવાથી મટી જાય છે. કીં રૂ, ૧)

બાલામૃત.

બળકોના તમામ રોગ મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે. રોજ બબે ટીપાં દવા દીવસમાં બે વાર પાવી રૂ. ૦ાા

સોવેરિન.

આ દવામાં સુવર્ણ. સાચાં મોતી, કસ્તુરી, અંબર ચંદ્રોદય, જેવી કીંમતી વસ્તુઓ પડે છે આ દવાના ઉપયોગથી ગમે તેવા શકિતહીન અને ધાતુહીન થએલા માણસોને નવી જુવાની અને શક્તિ પ્રાપ્ત થઇ બળ અને ધાતુનો પુરવઠો વધારો થાય છે. વળી પેશાબ કે સ્વપ્ને જતી ધાતુ બંધ થાય છે, સિથિલ થએલી ઈંદ્રિઓ બળવાન અને સખત થાય છે, પ્રમેહ મટે છે; દમ; સંગ્રહણી; ક્ષય; જીર્ણજવર પણ મટે છે. શરીર નિરોગી અને બળવાન થઇ દીર્ઘજીવન પ્રાપ્ત થાય છે. કીં રૂ. ૧૫-૦-૦

અફીણનાશક ગુટી

અફીણીઓને આ દવા એક માસ ખાવાથી અફીણ છોડાવે છે. ફરી દવા કે અફીણ ખાવાની જરૂર રહેતી નથી; અફીણમાં પૈસા બરબાદ કરી શરીરને નુકસાન કરવા ઇચ્છતા મનુષ્યોએ જરૂર આ દવા વાપરી અફીણ છોડવા ભલામણ છે, ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૨.

જયગુટિકા

આ દવાથી જે સ્ત્રીઓને ઋતુસ્રાવ–અટકાવ ન આવતો હોય તેને અટકાવ આવે છે; અનિયમીત અટકાવ આવતો હોય; અને તે વખતે દુઃખ પેડામાં થતું હોય તેને મટાડી નિયમસર અટકાવ લાવે છે, અને પીડા મટાડે છે. કીં રૂ ૧ ત્રણની રૂ. ૨ા=

દીલરંજન હેર ઓઇલ

આ તેલ અત્યંત ખુશબોદાર હોવાથી માથામાં નાંખવાથી તેની સુગધ બે ત્રણ દિવસ સુધી જતી નથી, વાળ ચીકણા થતા નથી. કીં.રૂ. ૧

વન્ધ્યા પીલ્સ

વંધ્યા સ્ત્રીને–જે સ્ત્રીને પ્રજા થતી ન હોય, એકવાર પ્રજા થઇ પછી પ્રજા જીવતી ન હોય તેવી વધ્યા સ્ત્રીને આ દવાનું સેવન કરવાથી ગર્ભાશય સુધરી ગર્ભ ધારણ થાય છે, અને પ્રજા થાય છે, તે દીર્ઘાયુ થાય છે, ડબીની કી. રૂ. ૪ અનુપાનની કીં. રૂ ૨.

નેત્રફુલહર પીલ્સ

આંખમાં પડેલું ફુલ; ઝાંખ; છારી; પડળ; પરવાળાં રતાંધળાપણું અને મોતીઓ પડયો હોય, તો તે વગર વાઢકાપે આ ગોળીઓ આંજવાથી મટે છે આંખના કોઈ પણ રોગ; ખીલ પડવા; આંખ દુઃખવી; પાંપણો ગળી જવી; વિગેરે વ્યાધિઓ દવાથી મટે છે. કીં,રૂ ૧

હેરઓઇલ ઓઇલ

આ તેલ તલના તેલમાં દેશી વનસ્પતીની દવાઓ નાંખી બનાવેલું છે; અત્યંત સુગંધીદાર હોવા છતાં તે લગાવવાથી વાળ ખરી પડતા નથી વાળ કાળા થાય છે, વાળ ન ઉગતા હોય તે ઉગાડી લાંબા વધારી સુંવાળા નરમને કાળા ભમર જેવા બનાવે છે કી.રૂ ૧

સર્વ વ્યાધિહર ગુટિકા

જુદા જુદા અનુપાનથી આ દવાનો ઉપયોગ કરવાથી અનેક દરદોનો સમુહ મટે છે, શક્તિ ને બળ આપે છે તેનાથી તમામ પ્રકારના તાવ, ઝાડા; હરસ; સન્નિપાત ખાંશી; દમ; પાંડુ, કમળો; ચુંક; ગોળો; કંઠમાળ, ઉપદંશ; પ્રમેહ; કોઢ; રતવા; ધાતુક્ષય સંધિવા વગેરે અનેક દરદો મટે છે કીં રૂ. ૩-૦-૦

આઇડ્રોપ્સ

દુઃખવા આવેલી આંખોને આ દવા એકજ દિવસમાં મટાડે છે કીં રૂ. ૧

ઝાડા ને મરડાની ગોળી

ઝાડા ને મરડા આ ગોળીઓથી મટે છે; ગમે તો લોહી કે પરૂ; ઝાડે પડતું હશે કે પાતળા ઝાડા થતા હશે તોપણ આ દવાથી મટે છે રૂ ૦ાા

સીરપ ઓફ વસાકા

અરડુશીનું સરબત—આ સરબત સ્વાદિસ્ટ અને ગુણકારી છે આ સરબત પીવાથી, ક્ષય, દમ, ઉધરસ, રક્તપિત્ત, ખાંસી, સસણી, વરાધ, જીર્ણજ્વર, ખાત્રીથી મટે છે. ક્ષયને મટાડવામાં અરડુશીને આપણાં દેશી શાસ્ત્રોએ વખાણી છે તો આ દવાથી ઉધરસ,

ગમે તેવી ઉધરસ છાતીનો દુઃખાવો, કફ, ફેફસાંનો વ્યાધિ મટે એમ નવાઈ શી ? કીં રૂ. ૧ા ડોકટરો અને વૈદ્યો ઘણું વાપરે છે.

સારપ ઓફ બ્રાહ્મી

બ્રાહ્મીનું સરબત—ગાંડપણ અને ઉન્માદને મટાડનાર ઉત્તમ ઔષધ, મગજની અસ્થિરતા હીસ્ટીરીઆ, વાઈ, ફેફરૂં, ગાંડાપણું, મગજનું ચસકી જવું, યાદદાસ્ત ઘટી જવી, ઉંઘ ન આવવી વિગેરે દરદોમાં આ સારપ રામબાણ કામ કરે છે, કીં રૂ. ૧ા

ઉદરસ નિવારણ પીલ્સ

આ દવાથી ઉદરસ એકજ દીવસમાં મટે છે તેથી ખાંસી, ઉદરસ કફ પડતો હોય, ઘણી દવા કરવાથી ન મટતું હોય તો જરૂર અમારી દવા વાપરી ખાત્રી કરો. કીં રૂ ૧]

ઘાતેલ—વાગવાથી કે પડી જવાથી ગમે તેવો ઘા પડ્યો હોય લોહી બંધ ન થતુ હોય અને અત્યંત વેદના થતી હોય તો આ તેલનો પાટો બાંધવાથી લોહી બંધ થઈ જલ્દી રૂઝ આવી જાય છે. કી. ૦—૮—૦

એગ્યુમિકસ્ચર

તાવને માટે અકસીર ઈલાજ ગમે તેવો તાવ એકજ દીવસમાં અટકે છે. તેથી ટાઢીઓ, ચોથીઓ રોજનો કે એકાંતરીઓ તાવ અને જીર્ણજ્વર મટે છે શક્તિ આવે છે. બાટલી ૧ ની કીં ૦—૧૨ જરૂર અમારી દવા વાપરી ખાત્રી કરો. કીં રૂ. ૧)

ઘાતેલ—વાગવાથી કે પડી જવાથી ગમે તેવો ઘા પડ્યો હોય લોહી બંધ ન થતું હોય અને અત્યંત વેદના થતી હોય તો આ તેલનો પાટો બાંધવાથી લોહી બંધ થઇ જલ્દી રૂઝ આવી જાય છે. કીં ૦—૮

સૌંદર્ય તેલ

આ તેલ ખળીઆનાં ચાઠાં ઉપર લગાવવાથી ચાઠાં જતાં રહે છે ને ચામડી સાફ થઇ સુંદરતા વધે છે રૂ. ૨

સાચા મોતીનો સુરમો નં. ૨

આંખનું તેજ વધારી આંખોના દરદો મટાડી આંખોમાં ઠંડક આપે છે તોલા ૧ ની કીં રૂ. ૧—૦

દીલપસંદ વોટર.

આ સુગંધીદાર વોટર મુખપર લગાવવાથી મોં ઉપરના ખીલ ફેરોળીઆ વિગેરે મટાડે છે. અને મુખની કાળાશ મટાડી ખુબસુરત લાલાશ આપે છે; કીં, રૂ. ૦-૮-૦

વાતહર પીલ્સ.

ગમે તેવા વા, સંધિવા, પક્ષાઘાત, હાથપગનું રહી જવું; સાંધાનું જકડાઇ જવું; ફાટ, ચુસ, શૂળો, ભોકાવી, કેહેડો રહી જવી, વિગેરે અનેક પ્રકારના વાના રોગો આ દવાથી મટી ગયા છે, જેને છ છ મહીના હીંડાયા ચલાયા વગર ખાટલે પડી રહેવુ પડેલું તેવા દરદીઓ ઉઠી સાજા થઇ ગયા છે આ દવાના દરદીને આશીર્વાદ સમાન છે. ડબી ૧ ની કીં રૂ, ૨. અનુપાનની કી રૂ. ૨ ચોપડવાની બા,રૂ.૧

સંગ્રહણી પીલ્સ.

સંગ્રહણી અને ઝાડાના દરદીને માટે આ દવા રામબાણ ઉપાય છે, ખાધું ન પચવું; વારવાર ઝાડા થવા, શરીર સુકાઇ જવું; પાણી

લાગવુ, અને અનેક ઝાડા સંબંધી દરદોને આ દવા મટાડે છે, તેનાથી અન્ન ખવાસે, ભૂખ લાગશે પચીને દસ્ત સાફ થશે, શરીરમાં લોહી ને શક્તિ વધશે ને ઝાડા મટશે. ખાસ અજમાવી જોવા ભલામણ છે કીં રૂ ૨) અનુપાનના ડબાની કીં. રૂ. ૨ મળી રૂ. ૪)

શરીરનું લોહી સુધારી ગરમીને મટાડનાર

અમૃતપાન

શરીરે ગરમી નીકળવી, ખસ, ફોલ્લા, ગુમડાં. ચાંદાં પડવાં, મે આવવું. લુખમ, શરીર કાળું પડી જવુ, તપારો વિગેરે ગરમીના તમામ રોગ મટાડી લોહીને સુધારી નવુ જીવન આપે છે, ઉપરાંત વા, કફ, તાવ, પ્રમેહ, વા, સાંધા રહી જવા એ દરદો મટી જાય છે ને શક્તિ આપે છે, બાટલી ૧ ની કીં રૂ, ૨) ત્રણની રૂ. ૫)

પ્લેગકીલર–આ દવાથી ઘણા પ્લેગના દરદીને ફાયદા થાય છે પ્લેગ થયા હોય તો તરત મટે છે, દવા પીનારને પ્લેગ થતો નથી. કીમત રૂ ૦–૮–૦

માથાનો પાવડર–ચપટી સુંઘવાથી ગમે તેવું માથું ચઢયું હોય છે તો ને આધાશીશી વીગેરે પણ મટી જાય છે. કીં. રૂ. ૦–૮–૦

સુખશાંતિ લેપ––ગમે તેવું ગડગુમડ, મરની ગળી થતું હોય ને રૂઝ ન આવતી હોય તો આ મલમથી તરતજ મટી જઇ રૂઝ આવે છે. રૂ, ૦–૮–૦

